T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KENT, MEKAN VE DUYGULANIMSAL ATMOSFER: SAMSUN'DA BİR SAHİL PARKI ETNOGRAFİSİ

DOKTORA TEZİ

Büşra KILIÇ

Sosyoloji Anabilim Dalı

Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yıldırım ŞENTÜRK

HAZİRAN 2024

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KENT, MEKAN VE DUYGULANIMSAL ATMOSFER: SAMSUN'DA BİR SAHİL PARKI ETNOGRAFİSİ

DOKTORA TEZİ

Büşra KILIÇ

Sosyoloji Anabilim Dalı

Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yıldırım ŞENTÜRK

HAZİRAN 2024

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

....

Tüm heyecanları için

babama,

KENT, MEKAN VE DUYGULANIMSAL ATMOSFER: SAMSUN'DA BİR SAHİL PARKI ETNOGRAFİSİ

ÖZET

Bu tez Samsun'un Atakum Sahili'nde gerçekleştirilen etnografik bir saha çalışmasına dayanmaktadır. Bu saha çalışması kent mekânında yer ve duygu arasındaki ilişkinin işleyişine ve bu ilişkiye işaret eden duygulanımsal atmosfer kavramına odaklanmaktadır. Çalışma yerin duygulanımsal niteliği olarak atmosferi mekandaki hareketliliği kısıtlayan ya da ferahlatan bir güç olarak ele almakta ve bu gücün kentsel kamusal mekanlarda nasıl planlandığını, yaşandığını ve sahiplenildiğini araştırmaktadır. Atakum Sahili'nin yakın zamanlı hikayesi atmosferin mekansal düzenlemelerde giderek daha fazla dikkate alınan bir unsur olmasına örnek oluşturur. Sahilin dönüşümü Samsun'un önemli kentleşme dönemeçlerinden izler taşır. Samsun 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bir tütün ve liman kenti olarak büyümüş; ancak 1980 sonrası artan özelleştirme dalgası kentte önemli geçim kaynaklarının kaybına, kent ekonomisinde ciddi bir gerilemeye sebep olmuştur. Atakum ilçesi, uzun süre iç kesimlerinde tütün tarımı yapılan köylerden ve kıyısında yazlıklardan ibaret bir sayfiyeyken 1990'dan itibaren şehrin yeni kentleşme yeri arayışları etrafından dönüşmeye başlar. Bu yıllarda kentin kalkınma ajandasına hâkim olan yeni sermaye mekanları arayışı da ilçenin sahil şeridindeki mekânsal dönüşümü de tetikler. Büyükşehir belediyesinin başlattığı sahil düzenleme çalışmaları, ilk etapta kent kamusallığını canlandırmaktan ziyade turizm mekanlarına egemen (duyusal) estetik ve (duygulanımsal) atmosferi yaratmayı hedefler. Sahildeki dönüşüm planlandığı gibi uluslararası çapta bir turistik ilgi uyandırmakta başarılı olmaz, fakat kent içinde önemli bir yankı uyandırır ve kısa sürede kent sakinlerinin gözde kamusal mekânı, bir kent parkı olarak benimsenir. Sahil lüks tüketim sembolleri etrafında düzenlense de bu düzenleme sahili dolaşıma açarken kent sakinlerinin ucuz ve makbul eğlencesi için de alan açar.

Bu tez sahilin kamusal mekan olarak sahiplenilmesini bir nevi kent sakinlerinin "sessiz kuşatması" ve ele geçirmesi olarak okur ve Lefebvre'in ritimanaliz çalışmasını takip ederek, kozmik ve sosyal döngüler etrafında şekillenen rutinlerin kent sakinlerinin yer yapma pratiği olarak işlediğini ve yerdeki rahatlığın kaynağı olduğunu iddia eder. Bu bağlamda sahilin müdavimleri tarafından vurgulanan rahatlık atmosferi, hem bir Akdeniz ideali etrafından kurulan yeni maddi düzen hem kent parkı olarak kullanımlarıyla şekillenen gündelik ritimler ile birlikte açığa çıkar. Sahil, kentle ve yerle bağ kurmanın fakat aynı zamanda kentin kalanından ayrışmanın, kimi zaman Karadeniz'i ve Samsun'u aşma hayallerinin mahalli olmuş görünmektedir. Araştırma boyunca sahil müdavimleri tekbaşınalık, aşinalık ve arkadaşlık gibi ilişkilenme biçimleri ile bu yerin kamusallık potansiyellerini, buraya özgü bir arada yaşamanın kolaylığını ve rahatlığını tarif etmiştir. Ancak müdavimlerin coşkulu bir sahiplenmeyle söz ettiği sahil aynı zamanda kent mekanları arasında ayrışmayı da dile getirmenin aracı olur. Bu anlamda, Atakum

Sahili'nin hikayesi 1980 sonrası benzer arayışlarla dönüşen diğer Anadolu kentlerinden örnekler ile birlikte düşünüldüğünde, yalnızca bir kamusal mekanın kentle bağ kurmada ve bir arada yaşayabilme hissinin sağlanmasında nasıl bir yankı uyandırabileceğini gösterir. Ancak rahatlık atmosferinin yarattığı konfor alanı gündelik endişe ve gerilimleri de besler. Müdavimlerin "dışarıdan gelenler"e yönelik gündelik dışlayıcı söylemleri bu mekandaki kentsel kamusallığın kısıtlılıkları olarak belirir.

Anahtar Kelimeler: *kamusal yer, mekan, atmosfer, ritim, sahil, etnografi, kent parkı*

CITY, SPACE AND AFFECTİVE ATMOSPHERE: AN ETHNOGRAPHY OF A COASTAL PARK IN SAMSUN

ABSTRACT

This thesis is based on an ethnographic field research conducted in a coastal park in Samsun. The research focuses on the the concept of (affective) atmosphere that points to relationship between emotion/affect and space and specifically deals with this relationship in urban context. Considering atmosphere as an affective quality of space and as a power that restricts or increases mobility, it investigates how this power is planned, experienced and appropriated in urban public spaces. The spatial transformation of Atakum Coast constitutes an example of how atmosphere is increasingly taken into account in spatial rearrangements. The story of the coast bears traces of Samsun's important urbanization phases. Since the second half of the 19th century, Samsun has grown as a tobacco and port city, yet the wave of privatization after 1980 caused the loss of important livelihoods and a serious decline in the city's economy. Atakum district, which had been a countryside consisting of villages engaged in tobacco farming in the interior and sporadic summer houses on the coast, went under rapid transformation alongside the city's search for a new urbanization location. Atakum Coast, on the other hand, was recreated in the 2000s. This recent spatial transformation of the coast is triggered by the search for new capital spaces that dominated urban policies in these years. The coastal redevelopment initiated by the metropolitan municipality was initially more about creating a touristic attraction, centering on the (sensory) aesthetics and (affective) atmosphere of glitzy touristic places, rather than revitalizing the urban public realm. The transformation of the coast does not succeed in generating expected international tourist interest, but it resonates significantly within the city and soon becomes a favorite public space, and an urban park for the residents. Although the coast is recreated with symbols of luxury consumption, it also creates a space for cheap and appropriate entertainment for the city's residents from several districts and nearby cities.

This thesis interprets the appropriation of the coast as a public space as a kind of "silent surrounding" by the inhabitants of the city and also, following Lefebvre's rhythmanalysis, this work argues that routines shaped around cosmic and social rhythms function as the place-making practices of urban dwellers and are the source of ease and comfort in place. In this context, the coast's regulars emphasize an atmosphere of ease in Atakum Coast; which is revealed together with the new material order initiated with the municipality's project and daily rhythms emerged with the use of space as an urban park. The coast seems to be the site of connecting with the city and the place, but also of separation from the rest of the city, and sometimes of dreams of transcending the Black Sea and Samsun.

Throughout the research, the regulars emphasized certain modes of interactions within the place such as alone-ness, familiarity and friendship embedded in the place and described the public potentials of this place for the comfort and easy coexistence. However, the coast, which the regulars expresses a strong attachment, also becomes a means of articulating the segregation between urban spaces. In this sense, the popularity of Atakum Coast, in the context of Samsun, demonstrates the potential of a singular public place in connecting with the city and establishing a sense of coexistence. Yet, the comfort zone created by the atmosphere of ease also feeds anxiety and tension regarding urban public place. The daily exclusionary discourses of the regulars towards "newcomers/outsiders" emerge as the limitations of urban publicness in this space.
Keywords: *public place, space, atmosphere, rhythm, coast, ethnography, urban park*

ÖNSÖZ

Etnografik her araştırmada olduğu gibi bu araştırmada da, ki bu araştırma bir hafiflik mekanı üzerine kurulu olsa dahi, "katılımcılar" bir yabancıya yaşantılarını ve duygularını açarken araştırmacıyı tuhaf bir borçla bırakıyor. Bu yüzden herşeyden önce bu tezi mümkün kılan tüm sahil sakinlerine, her daim sohbete ve ikrama hazır seyyar satıcılara, yürüyüşlerine eşlik etmeme izin veren sahil müdavimlerine, vaktini ayırıp bu araştırma için günlük tutan ve araştırmanın başında yolumu kolaylaştıran öğrenci arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Bu tez doktora ders dönemimde büyük keyifle takip ettiğim iki dersten aldığım ilhamla ortaya çıktı. Biri danışman hocam Yıldırım Şentürk'ün Kent ve Mekan dersi, diğeri Nükhet Sirman'ın *Affects and Emotions* dersi. İki hocamın da araştırma alanlarına ve onu paylaşmaya dair bitimsiz heves ve heyecanı hep hatırımda tutacağım bir ilham kaynağı olacak. Bu çalışmayı en çok sevgili danışmanım Yıldırım Şentürk'ün cömert katkıları, süreç boyunca hissettirdiği inancı ve emeği sayesinde tamamlayabildim. Onu tanıdığım ve öğrencisi olduğum için çok şanslı hissediyorum. Tez izleme komitesinde bulunan Gamze Nisbet Toksoy ve Alim Arlı hocalarıma da ilgileri, oldukça dağınık zihnime gösterdikleri sabır ve araştırmayı belli bir yola koymamı mümkün kılan tüm yorumları için müteşekkirim. Savunma jürisinde bulunan Şükrü Aslan ve Eda Yücesoy hocalarımın ufuk açıcı katkıları, cesaretlendirici yorumları ve belki en yorgun olduğum anda yüreklendiren tavırları çok kıymetliydi. Sevgili Yasemin Yüce hocam cömertçe vakit ayırıp okuyarak yol gösterdi ve desteğini hissettirdi. Vaktini ve ilgisini paylaşan tüm hocalarıma ne kadar teşekkür etsem az kalır.

Çeşitli duraksamalar ve sıkıntılı zamanlarla uzun bir sürece yayılan bu araştırma ve yazma sürecini pek çok arkadaşım desteğini ve neşesini paylaşarak hafifletti. Sinem, Burcu, Şeyda ve Berna tezden ve türlü dertlerden uzaklaşmak istediğimde varlıklarını ve sevgilerini içtenlikle hissettirdiler. Sevgili Aslı her dönemeçte cesaretlendirdi. Onlar sayesinde her zaman "bana da bir çıkış varmış gibi geldi". Canım doktora arkadaşlarım Ceren Gülbudak, Yonca Cingöz, Eda Yiğit ve Sevcan Tiftik her zaman dertleşmeye hazır, kendi yorgunluklarına rağmen bir diğerine cesaret ve ilham vermeye hazır bir grup olarak vardı. Sevgili Sevcan en zor zamanlarda yoldaşlık etti, içtenlikle dinledi ve bazen benim yerime heyecanlandı. Hem şair hem sosyolog Damla Yazar düzeltmeleriyle metni şenlendirdi. Samsun'daki çalışma arkadaşlarım ve hocalarım cömertçe kolaylık ve hiç unutmayacağım bir konfor alanı sağladılar. Her birine hayatımda oldukları için müteşekkirim.

Bu uzun ve garip süreç ancak sevgisini koşulsuz hissettiren insanlar sayesinde tamamlanabildi. Sevgili kuzenim Kenan Kurt her daim desteğini ve inancını hissettirdi. Geç bulduğum kardeşim Abdullah Burak Çelikten ise hem incelikli okumaları ile hem de "zincirsiz" şakaları ve tezin en yoğun yazma süreçlerine eşlik eden şarkıları her gün itinayla paylaşarak destek oldu. Sayelerinde hayatta hiçbir zaman yalnız hissetmediğim canım kardeşlerim Kübra, Havva, Fatma Zeynep ve Ayşe deliliğin kıyısındaki stresimi göğüsledi, gönül rahatlığım için uğraştı. Hiç ilgilenmediği halde akademik sıkıntılarımıza maruz bırakarak bıktırdığımız canım annemin sabrı ve sonsuz şefkati ise her zaman şifa oldu. Onlara teşekkürün ötesinde borçluyum ve varlıkları için minnettarım.

Son olarak, doktora sürecinde beni destekleyen TÜBİTAK Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığı (BİDEB) 2211-Yurt İçi Lisansüstü Burs Programı'na teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa
ÖZET……ix
ABSTRACT. ……xii
ÖNSÖZ……xv
İÇİNDEKİLER…… xviii
ÇİZELGE LİSTESİ……xxi
FOTOĞRAF LİSTESİ…… xxiii
KISALTMALAR……xxv
1. GİRİŞ……1
1.1 Kentsel Kamusal Mekân ve Kent Parkları Çerçevesinden Kıyı Mekânını Çalışmak……6
1.2 Tezin Kavramsal ve Kuramsal Haritası……16
1.2.1 İlişkisel bir kent mekânı ve yer kavramı……16
1.2.2 Duygulanımsal atmosfer ve ritim……22
1.3 Araştırmanın Yöntemsel Güzergahları……28
1.3.1 Saha yolculuğu……28
1.3.2 Etnografik saha araştırması……32
1.3.2.1 Kullanıcı günlükleri……37
1.3.2.2 Eşlikçi görüşmeler……39
1.3.2.3 Kısa/ayaküstü görüşmeler……41
1.4 Tezin Organizasyonu ve Bölümler……42
2. BİR KENT SAHİLİNİ (YENİDEN) YARATMAK VE ATMOSFERİ TASARLAMAK: 2000'LERDE ATAKUM'DA MEKÂNSAL DÖNÜŞÜM……45
2.1 Samsun ve Atakum'un Kentleşme Hikayesi……48
2.1.1 Samsun'un bir kıyı ve tütün kenti olarak büyümesi……51
2.1.1.1 Samsun'da demografik değişim……55
2.1.1.2 Yeni kent çerçevesi arayışı……58
2.1.2 Atakum: Bataklık ve tütün tarlalarından apartmanlara……62
2.2 Atakum Sahili'nde Mekânsal Dönüşüm: Eski Sayfiye, Yeni Gözde……74
2.2.1 Karadeniz'i aşmak ya da Karadeniz'le buluşmak……79
2.2.2 Atmosferden yola çıkmak……82
2.3 Atakum Sahili'nde Mekânsal Hakimiyetin Seyri ve İdarenin Mantığı……89
2.3.1 Kimler gelsin, kimler gitsin?……93
2.3.2 Mekânın sahibi (geri gelen?)……98
2.4 Mekânsal Hakimiyet, Atmosferin İnşası ve Yön Değiştirme……104
3. SAHİLDE GÜNDELİK HAYAT, RİTİM VE YER YAPMA PRATİKLERİ 111
3.1 Atakum Sahili'nde Doğal, Kültürel ve Sosyal Ritimler……117
3.1.1 Karadeniz'in tekinsiz ritimleri……120
3.1.2 Sahilde sıradan bir gün……125

3.1.3 Pandemik sahil: Bir aritmi örneği ve yeniden yerleşme 130
3.2 Atakum Sahili'nde Rutinler ve Yer Yapma Pratikleri 137
3.2.1 Dışarı çıkmak 139
3.2.2 Toplaşmalar 149
3.2.3 Seyretmek 153
3.2.4 Söyleşmek 157
3.3 Sahilciler: Müdavimler ve Dışarıdan/Sonradan Gelenler 160
3.3.1 Müdavimler 161
3.3.2 Dışarıdan/ Sonradan Gelenler 167
3.4 Hâkim Ritimler, Sessiz Kuşatma ve Gündelik Atmosfer 172
4. "BURASI RENGARENK, ORASI GRİ": ATAKUM SAHİLİ'NDE DUYGULANIMSAL ATMOSFER VE YERİ SAHİPLENME HALLERİ 177
4.1 (Kara)denizle Karşılaşmalarda Değişen Duygular: Korku, Hayranlık, Bağlılık 182
4.2 Atakum Sahili'nde Kamusal Yakınlaşmalar: Yabancılık, Aşinalık, Arkadaşlık 189
4.2.1 Kalabalıklar içinde tekbaşına ya da yabancılıkta rahatlık 194
4.2.2 Aşinalık/Yakınlık 198
4.2.3 Arkadaşlık 202
4.3 Kamusal Yakınlığın Sınırları ve Uzaklaşma Arzusu 207
4.4 Kentsel Kamusal Mekânda Atmosfer ve Birarada Yaşayabilirlik 212
5. SONUÇ……. 215
KAYNAKLAR 223
EKLER……. 239
ÖZGEÇMİŞ……243

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 1.1: Samsun Emniyet Müdürlüğü Polis Bölgesi Verileri **31**
Çizelge 1.2: Türkiye'nin Şiddet Haritası Araştırması'na Göre Samsun'da Basına Yansıyan Silahlı Şiddet Olayları Sonucu Ölüm ve Yaralanma Hadiseleri **31**
Çizelge 2.1: Samsun yıllara göre net göç hızı **58**
Çizelge 2.2: Göç nedenlerine göre Samsun'un 2022 yılında aldığı göç **58**
Çizelge 2.3: Atakum ve İlkadım 2015-2022 arası yeni-ikinci el konut satış grafikleri.. ..... **70**
Çizelge 2.4: 2009 yılı Samsun Merkez ilçelerindeki imar uygulamaları **70**

FOTOĞRAF LİSTESİ

Sayfa

Fotoğraf 2.1 : 20. yy başlarında tütün fabrikası işçileri (E. B. Ekinci, 2017). **52**
Fotoğraf 2.2 : 1885-1910 arası Matasyon (bugünkü Atakum) sırtlarından Samsun şehir merkezi görünümü (Gigord). **55**
Fotoğraf 2.3 : 1900'lerde Samsun. **59**
Fotoğraf 2.4 : Atakum ve sahil şeridi. **62**
Fotoğraf 2.5 : Samsun ilçe haritası (Canik Kaymakamlığı). **63**
Fotoğraf 2.6 : Matossian sigara paketi **65**
Fotoğraf 2.7 : Samsun'da 2011-2019 arası kentsel büyümeyi gösteren harita. (Şenol, 2020, s. 181).. ..... **68**
Fotoğraf 2.8 : Körfez iskelesinden Atakum ve sahili (Mayıs 2021) **73**
Fotoğraf 2.9 : Yürüyüş yolundan Körfez iskelesi **74**
Fotoğraf 2.10 : 2016 Yılında Samsun Kuş Cenneti sırası sahil düzenlemesinin yapılacak ve biten kesimleri (Samsun Büyükşehir Belediyesi, 2016). **77**
Fotoğraf 2.11 : Palmiyeler **84**
Fotoğraf 2.12 : Kumsalda eski yazlıklardan kalma sakız çamları **85**
Fotoğraf 2.13 : Kurupelit Yat Limanı (17.11.2020) **88**
Fotoğraf 2.14 : Kumsaldan Orhan'ın tezgahı ve AVM **96**
Fotoğraf 3.1 : Akıntı uyarı tabelası (07.12.2020) **123**
Fotoğraf 3.2 : Dalgalı bir deniz ve yürüyüş yolu **125**
Fotoğraf 3.3 : Yaz akşamı üzeri (Haziran 2023) **128**
Fotoğraf 3.4 : Akşam üstü kumsalda oturmalar ve kıyıda oyunlar: yakınlaşma denemeleri (Kasım 2020) **129**
Fotoğraf 3.5 : Pandemi dönemi öğle vakti (Kasım 2020) **131**
Fotoğraf 3.6 : Sahil yasaklarının kalkmasının ardından sahilde akşam saatleri (Haziran 2020) **135**
Fotoğraf 3.7 : Kurupelit sahili (Kasım 2018) **138**
Fotoğraf 3.8 : Çekirdek ve kahveleriyle akşam üstü oturmasında bir çift **141**
Fotoğraf 3.9 : Sahilde yasaklı ya da teşvik edilen pratikler **147**
Fotoğraf 3.10 : Bisiklet yolu **148**
Fotoğraf 3.11 : Bir aile meclisi **150**
Fotoğraf 3.12 : Maç izlemek için sahilde toplanmış bir arkadaş grubu **152**
Fotoğraf 3.13 : Gündelik hayatı kaydetmek **155**
Fotoğraf 4.1 : Kumsalda akşamüzeri **186**

KISALTMALAR

OKA : Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı
SABEKAK : Samsun Bölgesel Ekonomik Kalkınma Konseyi
SBB : Samsun Büyükşehir Belediyesi
TMMOB : Türkiye Mühendisler ve Mimarlar Odaları Birliği
TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

1. GİRİŞ

Italo Calvino arzular, anılar, gözler, değiş tokuş gibi çerçevelerden muhayyel ellibeş şehri anlattığı *Görünmez Kentler*'in (2002) girişinde, "geometrik rasyonellik ve insan yaşamlarının iç içe geçmiş yumağı arasındaki gerilimi" tarif etmek için en geniş imkanlara sahip simgenin kent olduğundan söz eder. Calvino'nun eserlerinde insan yaşamlarına dair bir metafora dönüşmüş bu gerilim, sosyal bilimlerin ve özellikle sosyoloji disiplininin kentlerle uğraşının da ipucunu verir. Kentler bir yandan planlama, hesaplama, paylaşım ve yeniden bölüşümün merkezi, bir yandan mütemadiyen bir bilinmezlik ve karmaşa demeti ile bir arada ikamet etmenin kristalize olduğu yerlerdir. Mumford (2007) da bu bir aradalığa, kentleri kuruldukları günden itibaren hem "en geniş özgürlükler ve en büyük çeşitlilikler" in hem de "katı bir zorlama ve hizaya sokma sistemi"nin eş zamanlı yuvalandığı yerler olarak tarif ederek işaret eder. Kent mekânı bu özgürlükler ve zorlamaların belli bir dengesi ile şekillenir ve farklılaşır. Bir düzen arayışı ve serbestlik arzusu kentleri aynı anda canlandırır.

Bu tez en geniş tabiriyle serbestlik arzusu ve düzen arayışı ile canlanan ve yeniden yaratılan bir sahil şeridini, Samsun'un Atakum ilçesine bağlı bir sahil parkını konu alır. Bu sahil şeridi bulunduğu kentin kentleşme tarihinde önemli dönüm noktalarına eşlik eden, ikibinli yıllar boyunca yeniden yaratılırken özellikle aynı yıllarda ilçede artan kentleşmeyle birlikte yerin yeni mukimleri tarafından bir "hazine bulma" heyecanıyla sahiplenilen bir kent parkı, kentsel müşterek, kamusal mekân olarak sahiplenilir. Atakum Sahili'nin bir kamusal mekân olarak hikayesi hırçınlığıyla bilinen Karadeniz'in, Antik Yunanlıların ifadesiyle "hasmane" bir denizin, kıyısına ait olmanın tarihi ile de şekillenmiştir. Samsun'un son yıllarda medyada sıkça anılan agresif bir gündelik hayatı olduğuna dair söylenceler Karadeniz kıyılarına ilişkin süregelen "hırçın Karadeniz'in hırçın insanı olur" varsayımına eşlik eder. Bunun yanı sıra Atakum ilçesi de Atakum sahili de pek çok müdaviminin tarifinde kentin kalanından "ayrılmış ve uzaklaşmış olma hislerinin" hâkim olduğu, Samsun ve Karadeniz'in ötesinde hissettiren ve bu etkiyle tutkulu bir sahiplenmeyle söz ettiği

bir yerdir. Sahilin bu "başka havası" bazı mukimlerin sahili, ilçeyi ve nihai olarak kenti de sahiplenmelerinin ve aidiyet hissinin temelini oluşturur. Bu anlamda bu sahil parkı bir yerle ilişkilenmede duygulanımsal olanın birincil işleyişini anlamak için özgün bir sahadır.

Eğer Atakum'a şehir merkezinden, şehrin ana bulvarı ve Karadeniz Sahil Yolu'nun uzantısı olan Atatürk Bulvarı üzerinden geliyorsanız, merkez ilçesi İlkadım ile Atakum'un sınırındaki Kürtün Irmağı'nı geçtikten sonra peyzaj değişir. Yol genişler, apartmanlar daha yüksektir, yenidir ya da yeni yapılmaktadır. Geliş gidiş yolunu ayıran alanda palmiye ağaçları görünür. Yol boyunca Atakum'dan batıya doğru ilerlediğinizde ulaşabileceğiniz Kuş Cenneti'ndeki kuşları tanıtan tabelalar bulunur. Bu peyzaj eğer bulvarın sağındaki bir sokağa dönüp denize doğru inerseniz iyiden iyiye yoğunlaşır. Yaklaşık 20 yıl önce kentlilerin hafızasında oldukça az yeri olan bu ilçe ve sahili, bugün sahili kullanan kişilerin bazılarının yaşam güzergahını değiştirme sebebi, bazılarının kentle bağ kurmasının neredeyse yegâne kaynağıdır. Atakum'da ilçe mukimlerinin ve sahil müdavimlerinin zaman zaman sosyal medya mecralarına taşıdığı sahil sevgisi sadece Karadeniz'le ya da deniz kenarında olmakla ilgili değildir.

İlçenin ve sahilin 90'lardan itibaren geçirdiği mekânsal dönüşüm dalgası yeni kullanım ve tüketim alanları yaratarak sahilin gündelik kamusallığını da büyük ölçüde dönüştürmüştür. İlk olarak Atakum; şehrin "yeni yüzü" olarak yeni kentleşme sahası olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'de özellikle 2000'li yıllarda yoğunlaşan kentsel planlama yaklaşımının bir uzantısı olarak Samsun'da Atakum yeni bir yerleşim yeri sahası olur. Bu anlamda başlarda Atakum, Anadolu'nun pek çok farklı kentinde görebileceğimiz, bu örnekte de göreceğimiz gibi şehir merkezinden uzak bir üniversitenin kuruluşu etrafında gelişen yeni yerleşim; bir altkentleşme örneğidir. Sahil ise bu kentleşme ile başa baş giden bu süreçte bir sayfiye bölgesinden, tüketimi canlandırmak üzere düzenlenmiş yeni bir yere nihai olarak Atakum'un, Samsun'un ve Samsun'un çevre komşu illerinin sakinlerinin de yoğunlukla kullandığı bir kent parkına dönüşmüştür. Sahilin uzun yıllar bir sayfiye bölgesi iken kentteki kâr arayışının neticesinde dönüşümü tetiklenen ve gözde bir kamusal kentsel mekâna dönüşen hikayesi; bu hikâyenin yol ayrımları ve yön değiştirmesi Samsun'un kentleşme hikayesini ve kentlilik hallerini izlemeye de olanak sağlar. Sahil kıyısındaki gündelik hayat ilçe sakinlerinin belli yaşam standartlarında buluşmalarını

ve sıklıkla vurguladıkları gibi şehrin kalanından ayrıcalıklı olma hissini sağlar. Öte yandan bu gündelik hayat deniz kenarında, fakat Karadeniz'de olmanın uyandırdığı duygulanımlar ile canlanır. Sahilin bu mekânsal dönüşümlerle canlanan ve dillere pelesenk olmuş atmosferi onu kentsel kamusal mekâna dair duyguları ve yerin ayrıştırılmasının duygulanımsal dinamiklerini de incelemeye oldukça elverişli bir saha yapar.

Kent yaşamı her zaman asimetrik de olan farklar boyunca darmadağın bir şekilde birlikte yaşama meselesidir; fakat aynı zamanda kentte aslında bir biçimde yalnızca sınırlı bir karşılıklı bağımlılık ilişkisinde bulunduğumuz kendimizden başka(sı) olduğunu düşündüğümüz şeylerle ve durumlarla geri döndürülemez bir biçimde iç içe geçeriz ve uyumlanırız (Metzger, 2015, s. 40). Kent yaşamını tanımlayan nüfus açısından heterojenlik, yoğunluk ve fiziksel genişlik (Wirth, 1938, s. 8) nitelikleri nedeniyle genellikle, kentin dışında mümkün olmayan sosyallik imkanlarının çokluğu ve farklı unsurların kentte hoşgörü içerisinde yaşama yollarının keşfi ile bağdaştırılır. 20. yüzyılın başında kent yaşamının bir anlamda sosyo-psikolojik çözümlemesini sunan George Simmel klasik metni *Metropol ve Tinsel Hayat*'ta metropoldeki toplumsallığın bu ikircikli yönünü vurgulamaktaydı. Simmel bireylerde, kentte bireyselleşme imkanlarının getirdiği özgürleşme hissinin yanı sıra, uyaranların yoğunluğundan dolayı, kaçınılmaz olarak bir bezmişlik duygusu ve kayıtsızlık hali uyandığından, üstelik bu kayıtsızlık haline bir de hoşnutsuzluk, muğlak bir tiksinti ve karşılıklı yabancılık hislerinin eşlik ettiğinden bahsetmekteydi (2003, s.93). Nigel Thrift de kentsel mekânlardaki gündelik yaşantının doğasına hoşgörü ve sosyalliğin yanı sıra mizantropi, agresyon, rahatsızlık ve hoşnutsuzluk gibi duygulanımların da (*affects*) içkin olduğunu vurgular (2005, s.140).

Kent yaşamına dair hoşnutsuzluk aslında beklenti ve gerçeklik arasındaki çatışmadan kaynaklanmaktadır; kent yaşamı bir konfor/rahatlık vaadi ile kurulurken her gün birlikte var oluşun ortaya çıkardığı stres ve gerilimle maluldür (Brighenti ve Pavoni, 2017). Laura Kemmer ve Abdoumaliq Simone (2021) da kentleri "umut vaat eden makineler" (*promising machines*) olarak tanımlayarak kentlerin her zaman gelişim ve değişim söylemleriyle örülü "daha iyi bir yaşam" beklentisi üzerine kurulduklarını ifade eder. 20. yüzyılda hızla yayılan kentleşme dalgası ve bunun yanı sıra tüketim ve çevresel nedenlerle sürekli mevzubahis olan kentsel yenilenmeler söz konusu olduğunda bu iyilik beklentisi perçinlenir. Bununla birlikte duyguların dolaşımı ve

bir mekânda yoğunlaşması sonucu, belli yerler belli duygularla özdeşleştirilir ve söz konusu yerin *atmosferik* nitelikleri de bu özdeşliklere bir referans olarak kabul edilir. Belli yerlere yapışan duygular bir anlamda yerlere niteliklerini veren bir etiket olarak da iş görür. Dolayısıyla, kentsel alanlardaki gündelik deneyim, yalnızca yabancılarla karşılaşmaların değil; aynı zamanda mekâna ve yere dair tahayyülün uyandırdığı duygu ve duygulanımlarla örülüdür.

Kenti türlü duygulanım girdaplarının yuvalanması olarak gören, kentler için öfke, korku, mutluluk, neşe gibi duyguların her gün görkemli toplaşmalarda ya da gündelik hayat akışında sıradan görünümlerle cereyan ettiğini fakat her hâlükârda yabancılar arası toplumsallığın merkezinde olduğunu söyleyen Nigel Thrift (2004) de kente dair duyguların ancak romanlardan ya da şiirlerden takip edilebildiğini, sosyal bilimler içerisinde Walter Benjamin, Richard Sennett gibi yazarların münferit çalışmaları dışında kent çalışmalarının duygu mefhumunu büyük ölçüde göz ardı ettiğini vurgular. Bakıldığında Erving Goffman'ın (2016) gündelik yüz yüze etkileşimlerin düzenine dair çalışmaları, esasen büyük ölçüde kentteki yabancılar arası toplumsallığı ve davranışın idaresini anlatır ve bu etkileşimlerde duyguların takdimine de değinir. Fakat duygu ve duygulanımlar Goffman'ın çalışmalarında, çoğunlukla, tıpkı davranış gibi duruma göre denetlenen olgular olarak karşımıza çıkar. Duygulanımlar sosyolojik tahayyüle en çok denetlenmeleri bakımından konu olmuştur (Elias, 1978; Goffman 2018). Elias bütün bir uygarlaşma anlatısını insanların gündelik bir aradalıklarında takındıkları bedensel hal ve tavır üzerinde geliştirdikleri denetimle (*self-control*) ilgili olarak duygulanımların kontrolünden (*affect control*) de söz eder ve bunu en çok utanç duygusu ile bağlantılı olarak yapar. Dolayısıyla davranışın belli bir uyumluluk içinde sürdürülmesi için denetlenen duygulardan söz edilir. Halbuki, duygulanımlar denetlenmeleri kadar kışkırtıcılıkları ile de kent sahnesinde hüküm sürerler. Gündelik etkileşimlerin ve endişelerin idaresi, ben ile başkası arasındaki sınırın çizilmesi ve bedenimizi nerede konumlandıracağımız gibi meselelere sürekli aracılık eder.

Lauren Berlant (2011) içinde bulunduğumuz anın mahiyetini genelde bütünüyle kavrayamadığımızı, algılayarak bilemediğimizi, dolayısıyla da çoğunlukla duygulanımlarla hareket ettiğimizi söyler. Ash Amin'in (2008) günümüz kent kamusallığının posthumanist bir okuması olan *Collective Culture and Urban Public Space* makalesindeki temel argümanlarından biri de kamusal alandaki pratiklerin

akılcı ve bilinçli bir şekilde değil, bilinç öncesi ve refleksif olarak kurulduğudur. Bu pratikler salt insan iradesinin eylemi olmaktan ziyade maddi pratiklerin ve nörolojik tepkilerin rehberlik ettiği rutinlerdir. Kent mekânı gündelik karşılaşmalarda ortaya çıkan bu türden tepkilerle ve bunun açığa çıkardığı duygulanımlarla (ki bunlar sınıf, etnisite, ulus, yaş, cinsiyet vb. belli toplumsal sınırları da tekrar tekrar kurar) birlikte şekillenir. Öyle görünüyor ki, duygu ve duygulanımlar hem bedene ve dile nüfuz ederek toplumsal konumlanmalara işaret etmeleri açısından, hem de yere nüfuz ederek kentsel mekânın mukimleriyle ilişkilenme biçimlerini ifade etmesi ve dolayısıyla da mekânın ve yerin ilişkisel bir analizini mümkün kılabilmesi açısından kentsel kamusal mekânlardaki gündelik hayata dair tartışmada önemli bir araştırma odağı olabilir.

Bu çalışmanın temel odağını da yer ve duygu ilişkisi oluşturmaktadır. Çalışma, kentte gündelik hayatta deneyimlenen duygulanımların bir mikro iktidar sahası olduğu kabulünden hareket eder ve yer ve duygulanım arasında ilişkisel bir okumayı mümkün kılması açısından atmosfer kavramına odaklanır. Bu bağlamda, çalışma öncelikli olarak kentsel kamusal alanın deneyimlenmesinde ve algılanmasında belli yerlerin belli duygularla nasıl çevrelendiği sorusuna dair merakımın geliştiği bu sahil şeridindeki gündelik hayatı ve sahil şeridinin kentsel mekân olarak (duygulanımsal) atmosferini; bu atmosferin yaratılması ve yaşanmasını incelemektedir.

Etnografik bir saha çalışması eşliğinde tez temel olarak şu soruyu takip etmektedir: Bir kente ve yere özgü (duygulanımsal) atmosfer nasıl planlanır, yaşanır ve sahiplenilir? Kent sakinleri için atmosfer kentsel mekânla bağ kurma ya da mekânlar arası ayrışmayı mümkün kılma aracı olarak nasıl sahiplenilir? Bu soru; Atakum'da kullanıcıların sıklıkla altını çizdiği coşkulu sahiplenmenin ve ayrıcalıklılık hissinin, sahil şeridinde 2000'lerde süregelen planlama ve rekreasyon sürecinden bugünkü kullanıcılarının hikayelerine nasıl nüfuz ettiğini anlamayı amaçlamaktadır.

Tezin temel iddiası ise kentsel mekânlarda (insan ve insan-olmayan) aktörler, maddi düzen ve duygulanımların bir araya gelmesinde belli bir yere özgü atmosferin oluştuğu ve bu (duygulanımsal) atmosferin de kentsel kamusal mekânla kurulan ilişkiyi belirlemede öncelikli olduğudur. Bu çerçevede çalışma kapsamında; planlamadan gündelik hayata yerin belli duygularla nasıl ilişkilendirildiğine ve bu ilişkilendirmede mekânsal, zamansal ve duygulanımsal olanın etkilerine odaklanılacaktır.

1.1 Kentsel Kamusal Mekân ve Kent Parkları Çerçevesinden Kıyı Mekânını Çalışmak

Chicago Ekolü sosyologlarından Harvey W. Zorbaugh'un *The Gold Coast and The Slum* (1944) çalışması kent sosyolojisi alanında bir kıyı mekânını konu alan ilk çalışma olarak değerlendirilebilir. Zorbaugh bu etnografik araştırmada Büyük Chicago yangını sonrası dönüşümü hızlanan bir bölgede, Michigan Gölü kıyısındaki lüks malikaneler, park ve atlı yollarıyla *Gold Coast* mahallesi ile hemen karşısında yer alan Küçük Sicilya olarak da bilinen bir gecekondu mahallesi ve bunların arasında sıkışan ve bekar odalarının yoğun olduğu Loop muhitini tüm çeşitlilikleri ile birlikte inceler. Özel olarak da Gold Coast ve Küçük Cehennem ya da diğer adıyla Küçük Sicilya'da birbirinden oldukça farklı kurulduğunu gözlemlediği ilişkilere yoğunlaşır. Zorbaugh kenti varsıllarının yerleştiği Gold Coast'ta, yoksulların yoğunlukla ikamet ettiği Küçük Sicilya'nın aksine, komünite/mahalle bağları zayıf olduğuna, ortak ikamet yerine ortak çıkarlardan hareket eden küçük grupların ve kliklerin yaygın olduğunu keşfeder. Çalışma Chicago Ekolü'nün o dönem çalışmalarının pek çoğunda olduğu gibi şehrin gelişiminin bir toplumsal çözülme getirdiği savını; bu iki mahallenin birbirlerine oldukça yakın fakat ortak çıkarlar ve toplumsal yaşayışları bakımından uzaklığından hareketle; kentlerde fiziksel ve toplumsal mesafenin örtüşmediğini tekrarlar. Zorbaugh'un çalışmasında kıyıda olmaya dair, kıyı ile ilişkilenmeye dair doğrudan bir değerlendirme yoktur. Mensubu olduğu Chicago ekolünün mekân anlayışından izler taşır; mekân çalışmanın odağında olsa da kıyı mekânının kültürel ya da toplumsal olarak nasıl anlamlandırıldığının sözü geçmez.

Sahile özgü kamusallığı doğrudan dikkate alan bir araştırma Robert B. Edgerton'ın *Alone Together: Social Order on an Urban Beach* (1979) isimli çalışmasıdır. Edgerton bir kent sahili bağlamında gündelik etkileşimlerini Goffman'ın temel odağı olan kamusal düzenin tesisi bağlamında ele alır. Farklı kullanıcılara açık California'nın alameti farikası olmuş plajlarının bir arada yaşamayı mümkün kılan rutin ve davranışı düzenleme biçimlerinin sahil mekânına özgül olarak nasıl tesis edildiğine odaklanır. Çalışma, bir kamusal mekân olarak sahilde bir arada olma ve izolasyonun birlikte temininin incelikli olarak nasıl kurulduğunu tarif etmesi bakımından sahil mekânlarının önemli bir dinamiğini öne çıkarır.

Kültür kuramcısı ve sosyolog Rob Shields (1991) *Places on the Margin* çalışmasında toplumsal etkileşim normlarının yavaşlaması, değişmesi ya da rafa kalkması bağlamında ele aldığı "marjinal mekânlar" arasında sahil kıyılarına da önemli bir yer verir. Bu mekânların bir yandan modernitenin ilerlemeci söylemi içinde geride kalmışlığın mekânları, bir yandan da alternatif modernite mekânları olarak işleyebildiğini ifade eder (s. 3).

Sahil gerçekten de bir kentsel kamusal mekân türünü, diğer kentsel mekânlardan farklı bir kamusal düzeni ve duygulanımsal atmosferi ihtiva eder. Kent içinde bir inziva, kaçış, güvenlik ve açıklık arayışı için önemli bir mahaldir (Yi-Fu Tan'dan aktaran Löfgren, 2015 s.83). Lefebvre'in "insan türünün doğada keşfettiği tek haz yeri" (2016, s.384) olarak tarif ettiği sahil; deniz, ufuk, gök ve kumsal ile farklı duyusal deneyimleri çağırır (Löfgren, 2015). Sahile yönelik sosyolojik ilginin yetersizliğini dile getirdiği çalışmasında Nick Osbaldiston bir sahil sosyolojisi izleği yaratmayı dener. Bu deneme büyük ölçüde denize dair modern ve modern öncesi muhayyilenin dönüşümü üzerine odaklanır (2018). Kutsal metinlerde aşkın bir unsur olarak dile getirilen, bir gazap unsuru olan sahilin bir haz yerine dönüşmesi esasen modernite ile denizle ilişkinin değişimiyle mümkün olur (Corbin, 1994). Kapitalizm denizle ilgili tasavvurda büyük bir kırılma yaratır (Campling ve Colas, 2021). Deniz önce metaların dolaşımı için açtığı imkanlar, doğa-insan ilişkisinin yeni baştan kuruluşu çevresinde bir keşif ve merak duygusu ile çevrilir. Daha sonra kapitalizmin üretim ve sanayinin ihtiyaçlarını gözeten bakıştan tüketim ideallerine hizmet eden bir bakışa evrilmesi ile denizle ilişkilenme biçimleri ve deniz kenarlarının düzenlenme biçimleri de değişir (Osbaldiston, 2018, s.3). Böylece deniz kıyılarının farklı rekreatif amaçlarla bir park, plaj, mesire gibi çerçevelerde düzenlenmelerinin önü açılır.

Türkiye'de kıyının bir sosyal bir mekân olarak ele alındığı çoğu çalışma da tarihsel bir bakış açısından bu tür mekanlarda değişen sosyalleşme pratiklerini inceler (Evren 2000; Şepitçi, 2019; Gürel, 2021; Hamiloğlu, 2022). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e deniz kıyılarının planlanması deniz kenarının gündelik kullanımlarını bazen yönlendiren bazen bu kullanımlardan yola çıkan bir çizgide ilerlemiştir. Hem İstanbul'da hem Anadolu'nun farklı kentlerinde deniz ve göl kıyılarının kent içi dinlenme ve mesire alanı olarak kullanılması geleneği uzun bir geçmişe dayanır; fakat 19. yüzyılda deniz kenarlarında sosyal bir mekân olarak kullanılmasına yönelik

bir diğer yenilik yeni bir kent içi eğlence türü olarak denize girme alışkanlığının yaygınlaşmasıdır (Gürel 2021).

17. yüzyıldan itibaren İstanbul sahillerinde, eğlenceden ziyade sağlık ve hijyen odağında olsa da, deniz banyosu amaçlı denize girme pratiğinin olduğundan söz edilir (Gürel, 2021). Deniz hamamlarının kurulmasına kadar bu pratik yalnızca erkeklere özgü kalmıştır (Evren, 2000, s. 23). İlk örnekleri 18. yüzyılın ikinci yarısına kadar götürülebilen deniz hamamları; 19. yüzyıla kadar daha yaygın bir düzlemde kabul gören batılılaşma eğilimine kadar deniz banyoları toplumsal olarak kabul görmüş değildir. Çoğunlukla "çıplaklık" içeren bu yerler özellikle kadın ve erkeklerin bir arada sosyalleşmesi söz konusu olduğunda ayıp, günah ve sapkınca görülmüştür (Gürel, 2021). 19. yüzyılda deniz çakılmış iskele tarzında bir yapı ve kulübeden ibaret olan deniz hamamlarının idaresi önce Tersane-i Amirane'ye bağlıdır, daha sonra bu alanların düzenlenme ve idare yetkileri yerel idareye ve Şehremini'ne devredilir (Evren, 2000, s. 26). Bu dönemde deniz banyosu pratiği sağlık açısından faydalarıyla ön plana çıkarılmış, İstanbul, İzmir gibi kentlerin farklı kıyı semtlerinde çoğunlukla kadın-erkek olarak ayrıştırılmış ve daha çok kapalı bir havuzu andıran deniz banyoları inşa edilmiştir (Gürel, 2021). Deniz suyu ve deniz havasının faydası etrafında popülerleşen deniz banyolarında pratikler giderek eğlencesine yüzmeye ve genç kadın ve erkeklerin buluşmasına evrilmiştir.

"Türkiye plajlarında hamam olmadan, açık denize girilmesinin" 1. Dünya Savaşı sonrasında İstanbul'da bulunan yabancı askerler ve yeni rejimden kaçarak İstanbul'a gelen Rus soyluların öncülüğünde yaygınlaştığı bilinir (Şepitçi, 2019). 1920'lerin kumsal tasarımları açık teraslar, balkon gibi yapılarla deniz hamamlarının kapalı ve havuzu andıran yapılanmalarından sonra bir açılımı ifade eder. Bunun yanında denize paralel kıyılarda popülerleşen gazinolar ise eğlenceye yeni bir boyut kazandırmış, denizin bir manzara olarak işlevini de öne çıkarmıştır (Gürel, 2021). "Bu gazinolarda yeme-içme, güneşten kaçma, dinlenme ve sohbet etme imkanına sahiplerdi" (Şepitçi, 2019, s. 74). Cumhuriyet politikaları üretim ilişkileri kadar eğlence ve sosyalleşme pratiklerini de içeren kültürel peyzajı dönüştürmeyi amaçlarken kent yaşamı da bu dönüşüm alanına girmiştir. 1930'lardan itibaren plajlar kadın ve erkek herkese açık, modernliğin pratik edildiği kamusal mekânların temsili haline gelmiştir (Hamiloğlu, 2022).

Sahil kullanımları belli temalarla rasyonalize edilir; ancak bu temalar sahillere hâkim pratikleri ve duyguları homojen kılmaz (Osbaldiston, 2018, s.8). Her kıyıya içkin kültürel ve yerel dinamikler kadar kentleşme dinamikleri ve doğal ritimler de kıyının sosyal mekân olarak üretimini şekillendirir. Sahiller, bir kent içi *biraradalık* mekânı olarak yeniden keşfedilirken, bir yandan da farklı yaşam ve yaşam tarzlarının çarpıştığı yerler olur (Löfgren, 2015, s. 84). Fakat bu çarpışma sahil kıyılarının düzenlenme biçimleri ile de yakından ilgilidir.

Atakum Sahili'nin düzenlenme seyri sırayla mesire, plaj ve park gibi çerçevelerden geçer. Bu farklı kullanımlar yerine yenisi geldiğinde tamamen ortadan kaybolmaz. Fakat düzenleme biçimi kullanımların zamansallığını ve dolayısıyla karşılaşmaların yoğunluğunu belirler. Sahilin 2000'lerde geçirdiği son mekânsal dönüşüm bir kent parkı olarak kullanımını güçlendirir. Birçok sahil müdaviminin "devrim niteliğinde" diyerek tarif ettiği bu yeni mekânsal dönüşüm sahildeki gündelik kamusallığı da derin bir biçimde dönüştürür. Bu anlamda bu çalışmanın odaklandığı yere hem bir kıyı mekânı hem kent parkı olarak yaklaşmak gerekecektir. Sahiller kent parkı tarzında düzenlendiğinde, bir kent içi buluşma mekânı olarak yaşam tarzlarının ve kent içinde bir arada yaşamanın kristalize olduğu yerler olur.

Esasen kent parkları insan-doğa ve kent mekânı ilişkisinde belli toplumsal dönüşümlerin sonucu olarak ortaya çıkmış fenomenlerdir. Bugün anladığımız anlamıyla kent parklarının Avrupa'daki ilk örnekleri 18. yüzyıl Avrupa'sına; Fransız Devrimi sonrası Fransa başta olmak Avrupa'nın çeşitli kentlerinde aristokrasiye ve saraya ait yeşil alanların halka açılması ile ortaya çıkan kullanımlara dayandırılır (Uludağ Sökmen, 1998 s.52). Osmanlı'da saraya ait mesire alanları ve has bahçelerin zaman zaman halkın kullanımına açılması adeti ise daha eskiye dayanır. Ancak daha önce çoğunlukla padişahın av merasimleri için kullanılan ve halkın kullanımına açılsa da ulaşım kısıtları itibariyle kullanımın sınırlı olduğu "mesire" alanı anlayışı da Osmanlı'da 19. yüzyılda "doğaya müdahalenin siyasal gücü" temsil ettiği bir anlayışın ortaya çıkışını takiben kırılır (Gürkaş, 2003, s. 14). Bu dönem Avrupa'daki yaygınlaşan bahçe hareketlerini takip ederek idare eliyle "halka açık park ve bahçeler yapılmış; başta İstanbul olmak üzere diğer Osmanlı kentlerinde de yer alan bu bahçelere "millet bahçesi" adı verilmiştir" (F. Çelik, 2018, s.331). Büyük parkların açılması hem Osmanlı'nın sınırlı belediyecilik yıllarında hem İstanbul'da görülen Cumhuriyetin ilk dönemi belediye programlarında gözetilen başlıca ihtiyaçlardandır

(Tekeli 2009 s. 34). Kökleri millet bahçeleri/halk bahçelerine dayanan bugünkü kent parklarının uzmanlaşmış kadrolar tarafından planlanmasına dayalı formlarıyla halk sağlığı (O'Reilly, 2019) rekreasyonel imkanları da (Low vd. 2005), batılılaşma (Gürkaş, 2003) gibi farklı amaçlarla düzenlenmiştir.

Kent parklarındaki toplumsallığa yönelik en kapsamlı çalışmalardan biri olan *Rethinking Urban Parks* (2005); antropolog Setha Low ve arkadaşlarının büyük kent parklarında ve kültürel miras alanlarında yürüttükleri onbeş yıllık saha araştırmalarının bir sonucudur. Çalışma Kuzey Amerika'daki ikisi rekreasyonel sahil parkı olan beş farklı kent parkı örneği üzerinden bu tarz geniş kentsel alanlarının toplumsal sürdürülebilirlik ve kültürel çeşitlilik açısından kent içindeki rolüne odaklanır. Low vd. öncelikle Kuzey Amerika'da 19. Yüzyılda ilk ortaya çıktıklarından bu yana farklı tiplerde görünen kent parklarının ortaya çıkış sürecine ve farkların kullanım ve işlevleri bakımından düzenlenmelerinin nasıl farklılaştığına eğilir (s.19). Bu süreçte, özellikle en bilinen örneği Central Park olan "peyzaj parkı" dedikleri parkların kuzey Amerika'da tasarımcı Frederick Law Olmsted ve Calvert Vaux iş birliğinin başlattığı "Park Hareketi" ile nasıl yaygınlaştığından söz ederler (ss.20-24). Amerikan şehirlerinin alamet-i farikası olmuş bu geniş yeşil alanların kökenleri ayrışsa da Olmsted ve Vaux'un temelde bu alanları demokratik bir toplum için farklılıkları bir araya getirme gayesi önemli bir yer tutar (ss.209-210). Çalışmada bu tip merkezi ya da yerel idarenin yönetim ve düzenlenmesini üstlendiği alanların yanı sıra "milli parklar" kategorisinden bir örneği de ele alırlar. Belediye parkları rekreasyonel imkanlarla öne çıkarken, milli parklar ulusal kimlik için önemli yerler olarak kurgulanır (s.3).

Genel olarak kent planlamacıları için sosyo-kültürel boyutları ve değerleriyle ele almayı salık veren bir rehber gibi duran bu çalışma parkların kültürel çeşitliliği artırmak, küçük grupların kimliklerini sergilemek için bir alan sağlamak, sosyalleşmek gibi fonksiyonlarını vurgular (s.196-202). Çalışmanın ana vurgularından biri kimi belli grupları dışlamaya yönelik kasıtlı planlama çalışmalarının kimi kentsel kamusal mekânların ticarileşmesi ve özelleştirilmesi sonucunda bu mekânlardaki sosyal ve kültürel çeşitliliğin yok olması tehlikesidir (s.1). Bu bakımdan çalışma geniş kamusal kent mekânlarını hem yaşamsal olma potansiyelleri hem de kültürel olarak kırılgan olma potansiyelleri ile ele alır (s.35).

Özellikle küresel Kuzey'e yönelik çalışmalarda manzara parkı şeklinde düzenlenen ilk parkların ortaya çıkışının da kaynağında kökeni romantizme dayanan doğayla buluşma fikri; doğayla baş başa kalmanın insan ruhunu yükselteceği ideali yaygındır (Low vd., 2004, s.20). Kullanıcıların "rahatlamak- ferahlamak-kaçmak ve yenilenmek gibi işlevleriyle değerli bulduğu yerlerdir" (s.50). Bunun yanı sıra küçük grupların kendilerini ifade etmek için bir alan bulması açısından parkların politik kimlik ve mücadeleyi de tetikleyen işlevlerinden söz edilir. Herkes için güvenlik temini, ulaşılabilirlik, kullanım ve koruma arasındaki dengenin kurulması kent parklarının sürdürülebilirliğinde temel unsurlar olarak vurgulanır.

Kent parkları genel olarak kamusal mekânda kültürel toplumsal çeşitlilik bağlamında, birlikte yaşama kültürünün tatbiki ve çeşitliliğin zenginleştirici boyutları ile ele alınmıştır. Carole A. O'Reilly *Greening of the City* çalışması 1840-1939 yılları arasına odaklanarak Britanya'daki örnekleri üzerinden kent parklarını; halk sağlığı, vatandaşlık, normatif davranış ve boş zaman eğlenceleri çerçevelerinden inceler. Bunun dışında tekil çalışmalar da parkların yaşanabilirlik (Waitt ve Knobel, 2018) ve etkileşim potansiyellerine açıklık/farklılıkla bir arada yaşamaya katkı (Peters, 2010; Kosnoski, 2011) bağlamında ele alır. Parkların hem yaşam tarzlarının ve farklı grupların karşılaşmalarına, tanışmalarına ve gerilimlere, dışlama ve içerme potansiyellerine vurgu yapar. Bu bakımdan parkların kent yaşamı için demokratik, teröpatik belli müdahalelerin ve koruma çalışmalarının hayatiyetini vurgular.

Türkiye odağında kent parkları çalışmalarında kent parklarının özellikle Erken Cumhuriyet döneminde modernizmi tesis etme misyonuna vurgu yapar ve "ideolojik talim alanı" (Gürkaş, 2003) olarak görüldüğü bir tablo sunar. Kent parkları özellikle modern toplumların inşasında ideolojik sembolizmle yüklü mekânlar olarak kurulur (Alicanoğlu, 2020). Türkiye'de bu çaba Cumhuriyet'in kuruluşunu takiben modernizm ve ulus inşasının sembolikleştiği Ankara'nın mimari kültüründe (Bozdoğan, 2001) göze çarpar. Nitekim Türkiye'nin planlı ilk kent parkı olan Ankara Gençlik Parkı Türkiye'de kent parkları üzerine yazılan tez çalışmaları arasında en çok çalışılan parklardandır. Gençlik Parkı'nın modern yeni yaşamın simgesinden bir çöküntü alanına dönüşen hikayesi aynı zamanda kent ve modernizm ilişkisini okumanın da bir anahtarıdır (Gültekin, 2013). Erol Demir'in Gençlik Parkı çalışması da bir kamusal mekân olarak imgesinin yıllar içinde nasıl değiştiğini inceler. Modernleşme projesinin bir parçası olarak hayal edilen parkın farklı dönemlerde

önce orta sınıfın sahiplendiği prestijli bir yer sonra giderek kullanıcıları değiştikçe lanetli bir yere dönüşmesini anlatır (Demir, 2002). Çalışma hem kamusal kent mekânlarının ideolojik-toplumsal dönüşümün aracı olarak kullanılmasını hem de bu simgesel değerin hem de sınıfsal tüketim alışkanlıklarının değişmesiyle birlikte park kullanıcılarından bağımsız olmadığını göstermesi açıdan önemlidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında yeni kent inşasında, özellikle başkentte, modernleştirici bir kamusal mekân olma beklentisiyle kurulmuş olan park 50-60'lı yıllarda orta sınıfların 70'lerden itibaren yeni kentlilerin ve kent yoksullarının kullanımın yoğunlaştığı bir yer olur. Ayrıcalıklı bir yerden lanetli bir yere dönüşen hikayesi üzerinden sınıfsal ve kültürel farklılaşmayı gösterir. Yine Gençlik Parkı örneğinden yola çıkan bir başka çalışma peyzajın anlam üretme kapasitesine odaklanır ve kent parklarını hem insan-doğa ilişkisine hâkim anlayışı hem kamusal kültürün gündelik rutinlerle tatbikini kent mekânında görmeyi mümkün kıldığına dikkat çeker (Uludağ Sökmen, 1998, s.60).

Kent parklarının dönüşümüne ideolojik yansımalarıyla bakmak da mümkündür (C. Şahin, 2023). Osmanlı'da bir batılılaşma efekti olarak da ortaya çıkan millet bahçeleri İstanbul'da yoğunlaşırken, erken Cumhuriyet dönemi bu tip mekânlar Osmanlı İstanbul'una mesafe koymak için Ankara'da yoğunlaşır. Osmanlı'da dini imalar barındıran "millet" kelimesi yerine, bu dini çağrışımlardan soyutlanmış "ulus" ve halk kelimeleri bu tip mekânları tanımlamada öne çıkar. Neo-Osmanlı paradigması çerçevesinde AKP tarafından tekrar dolaşıma sokulan "millet bahçeleri" tabirine kentsel yeşil alanların Türkiye'deki ideolojik dönüşümünü ve ideolojik bir mekân olarak inşasını ele alır.

Genel olarak kent parklarına dair çalışmalar bir yandan ulus inşası ya da (yeniden) iktidar tesisini vurgulayarak sembolik ve ideolojik bir mekânın (Gürkaş 2003; Akansel 2009; C. Şahin, 2023) tarihsel süreç içerisindeki dönüşümleri ile ilgilenir. Öte yandan bugünkü kullanımlarıyla sosyo mekânsal anlamları (Uludağ Sökmen, 1998), bir kamusal mekân olarak dönüşümleri (Memlük, 2012; Peker Daştan, 2019), öznel iyilik haline etkileri (Ayan, 2017) öne çıkan odak noktalarındandır. Kent parkları üzerine mimarlık-peyzaj mimarlığı alanı dışından çıkmış nadir tezlerden biri de yine oyunsallık kavramı etrafında yine Gençlik Parkı'na odaklanır (Küçükoğlu, 2019). Züleyha Sara Belge'nin Mersin Sahil Parkı'na dair kamusal mekânların oluşumunda insanların erişiminin, hareketliliğinin ve yayan aktivitelerin yer yapma pratiği açısından rolünü vurgular (2020). Aylin Alicanoğlu, Ankara'nın ana ekseni

etrafında kurulmuş yedi kent parkını incelediği çalışmasında parkların şehrin Kevin Lynch'in *Kent İmgesi* (2010) kitabında hem kesişim hem yoğunlaşma alanı olarak bahsettiği düğüm noktaları kavramından hareketle okur (Alicanoğlu, 2020). İsimlendirmelerinden planlanmaya ortaya çıkışları ve sosyokültürel bir materyal olarak ele alınışları göz önünde bulundurulduğunda parkları boş zaman ve eğlence mekânı çerçevelerinin ötesinde düşünmek gerekir. Kentsel kamusal mekânda karşılaşmaların bir çekirdek mekânı olma potansiyeli taşır.

Kent parkı çerçevesi dışında Türkiye'de sosyoloji disiplini içerisinde daha geniş bir çerçeveden kentsel kamusal mekânların sosyal bir mekân olarak ele alındığı çalışmalarının temaları geniş bir aralığa yayılır. Türkiye akademisinde sosyal bilimlerin "mekânsal dönüş"üne farklı disiplinlerde oluşan ilgi mekânın coğrafya dışında farklı disiplinlerde toplumsal anlamlarıyla ele alınmasına kapı aralar. Bu ilgi özellikle Anglo-sakson dünyada 1990'lardan itibaren Henri Lefebvre'in toplumsal mekânın üretimine dair çalışmalarına dair yükselen teveccüh (Elden'den aktaran Ghulyan 2019) Türkiye'deki mekân çalışmalarında 2000 sonrası baş gösterir ve fakat asıl atılımını çalışmanın çevrildiği 2014 yılı sonrasında yapar (Ghulyan, 2019). Pek çoğu mimarlık ve kent çalışmaları alanında yoğunlaşan çalışmaların arasından sosyoloji disiplini içerisinde öne çıkan belli temalarından bahsetmek mümkün. Kentsel kamusal mekânlara yönelik çalışmaların bir odağı kent hakkı ve direniş pratiği olarak kentsel mekânın üretimine ilişkindir (Sarıyıldız, 2007; Aydıntuğ, 2022). Genel olarak bakıldığında kentsel kamusal mekânlar giderek daha fazla toplumsal hiyerarşinin tercüme edildiği yerler olarak okunmakta bir yandan da aynı zamanda kent hakkı ve direnişleri bağlamında çeşitlenen toplumsal hiyerarşiyi alt üst etmenin de aracı olmaktadır. Bu çerçevedeki çalışmalar özellikle 2013 Gezi Hareketi'nin uyandırdığı yankıyla canlanır (Batuman, 2014). Bunun dışında neoliberalizmin kent mekanındaki etkilerine yoğunlaşan ve bununla birlikte değişen kamusallığı, toplumsallaşma ve dışlama pratiklerini, kapalı siteler ve alışveriş merkezleri gibi örnekler üzerinden inceleyen çalışmalar da mevcuttur (Bartu Candan & Kolluoğlu, 2008; A. Şahini 2016; Kulkul, 2017; Bahçekapılı, 2018). Kentsel kamusal mekânları konu alan tezlerin arasında kadınların kamusal mekân deneyimleri (Yanıkkaya, 2004; H. Alkan, 2006; Kaya, 2006; Tuncer, 2014; Yazıcıoğlu Akyüz, 2022; Özçelik, 2023; Becerikli, 2023; Okan, 2023) ön plana çıkmaktadır. Kentte kadınların gündelik kamusal mekânı deneyimlemesinde korku

ve endişenin erkeklerinkinden belirgin bir biçimde farklılaşması, bu kullanımların da belli sınırlılıklar üzerinde bina edildiğini gösterir (Lordoğlu, 2018).

Kamusal mekân çerçevesinden bakıldığında kent parklarının tarihsel kökenlerinde de olan daha iyi bir kent yaşamı teminatı görülebilir; işaret edilen bu yaşayışa demokratikleşme, modernleşme gibi idealler de eşlik eder. Kent parkları gibi geniş yeşil alanların hem fiziksel hem zihinsel sağlığa etki ederek kentte iyi olma haline katkı sunmada başat olduğuna dair vurgu güncel çalışmalarda da mevcuttur (Mekânda Adalet Derneği, 2022; 2024). Öte yandan geç kapitalizmin bir ürünü olan ve yaşamın hemen her alanını saran iyi yaşam fantezilerinden (Berlant, 2011) kent mekânları da payını almaktadır, kentler böylece sürekli daha iyi bir yaşam reçetesi olarak sunulan bir umut vaat eden makineler olarak ortaya çıkmaktadır (Kemmer & Simone, 2021). Belli nesneler gibi belli yerlere de "mutluluk vaadi" (Ahmed, 2016) yapışır. Sahil, özellikle deniz kıyısı, böyle bir mutluluk aracı olarak ortaya çıkar.

Bu tez konu aldığı sahile ve onun dönüşümüne belli bir sosyal sınıf ya da grubun kullanımına ya da belli bir kullanım biçimine sınırlamadan bakmayı hedeflemektedir. Atakum Sahili'nin özellikle yakın zamanlı mekânsal dönüşümü sonrası kent içinde buluşma zemini olarak işlevi düşünüldüğünde bir kent parkı; farklılıkların bir araya geldiği bir alan olma potansiyeli güçlüdür. Bu çalışmada sahil, Türkiye'de kent parklarına dair çalışmalarda yoğun olarak görülen, yerin ideolojik ve sembolik anlam ve dönüşümleri bakımından değil; bir kentsel kamusal mekân çerçevesinden, girişte sözünü ettiğim tutkulu sahiplenmenin izinde atmosferik tesirliliği ve bu atmosferin kullanıcıların kentle ilişki kurma potansiyelini tetiklemesi bakımından ele alınacaktır. Sahilin; yakın zamanlı yeniden planlanması ve düzenlenmesinin akabinde hem bir aradalıkların hem söylemsel ayrışmaların vesilesi olması ona kent kamusallığının duygulanımsal yankıları çerçevesinden bakmayı kıymetli kılar.

Mekânsal dönüşüm sahildeki saha çalışması boyunca merkezi bir konu olmuştur. Atakum'un 1950'lerden sonra bir sayfiye bölgesi iken doksanlarda nisbeten plaj olarak kullanımının zayıflaması ve sonra şehir merkezindeki sıkışıklıktan kaçan orta sınıfların ilçeye yerleşmesi ile değerlenen ve tekrar yatırım alan bir yer haline dönüşümü, giderek tarım arazilerinin çekilip yerini lüks konutlara bırakması ve mekânsal ayrışma gibi süreçlerle birlikte düşünüldüğünde soylulaştırma kuramını[1]

[1] İlk kez 1960'larda İngiltere'de Londra'nın kent merkezindeki dönüşümleri tarif etmek için Ruth Glass tarafından kullanılan soylulaştırma (gentrification kavramı ve onun etrafında gelişen kentsel

çağrıştırmaktadır. Dönüşüm temel odak olduğunda ve soylulaştırma kuramının çerçevesi yeterli ölçüde genişlediğinde kentsel yeniden yapılanma süreçlerini ele almak için anahtar bir kavramdır. Ancak kavramın kuramsallaşma serüveninin küresel Kuzey kentlerinin deneyimlerine gömülü olması sürekli kavramda çeşitli bükülmeler doğurur[2]. Genel olarak Atakum'un bir kırsal bölgeden dönüşümü hesaba katıldığında "kırsal soylulaştırma[3]" ya da öğrencileştirme (Kırmızı vd., 2020) çerçevesinde ele alınabilirdi. Ancak kavramın bu tip bükülmeleri yerine Atakum'daki dönüşümü doğrudan kendine özgü kentleşme hikayesi çerçevesinde okumayı tercih edeceğim. Dönüşüm söz konusu sahilde merkezi bir konu olarak yer alsa da soylulaştırma merkezi bir kavram olmayacaktır. Benim bu tezde kurmak

---

dönüşümleri okumaya yönelik kuram o zamandan bu yana pek çok farklı bağlama tercüme edilerek öncelikle sınıf temelli kentsel yer değiştirmeleri tarif etmekte anahtar bir açıklayıcı olur. Ruth Glass'ın tarifinde ve daha sonra özellikle New York ve Londra'nın sosyo-mekânsal dönüşümlerine odaklanan çalışmalarda (Zukin, 1982; 1995), öne çıkan kentsel dinamikler sanayisizleşme dalgası ve "yeni" orta sınıfların sanayileşme dönemindeki temel yerleşme dinamiği olan banliyöleşmenin (*suburbanization*) aksine kent merkezlerine ilgisinin artmasıdır. Bu durumu, orta sınıfların atıllaşmış kent merkezi muhitlerinde çoğunlukla estetik renovasyona dayalı yaptıkları dönüşümlerle söz konusu muhitlerin aurasının değişimi ve zamanla piyasa için yeni rant alanı açılması takip eder ve bu sosyo-mekânsal dönüşüm zamanla muhite yerleşik alt-sınıfların yerinden edilmesi ile sonuçlanır.

[2] Soylulaştırma kavram ve kuramı daha sonra Anglo-Amerikan coğrafya dışında pek çok farklı bağlama ihraç edilse de nüveleri ve tarihi özgüllükleri itibariyle küresel Kuzey coğrafyasının sınıflar arası farklılıklardan, sanayi(siz)leşme gibi süreçlerine buradaki kentleşme örüntüleri ile iç içe geçmiş bir kavramdır. Kavramın küresel güney ülkelerdeki dönüşümler için için kullanılması tartışmalara yol açar (Lees, Shin, & López-Morales, 2016). Soylulaşmanın anlamları ve konotasyonları bakımından bir kısım kavramı hiç ihraç etmemeyi savunurken (Ghertner, 2014; Preteceille, 2018) bir kısım araştırmacılar sınırlarını genişleterek, yerel dinamiklerle ilişkisini ortaya çıkararak (Erol, 2023), karşılaştırmalı kentçiliği (*comparative urbanism*) hatırda tutarak (Lee vd., 2016) kullanmayı önerir. Nihayetinde ne serbest piyasanın mekânla ilişkilenme biçimi, ne neoliberalizmin hikayesi tekil olmadığından (Brenner&Theodore, 2002) sınıf temelli sosyomekânsal dönüşümler de Anglo Amerikan örneklerindeki gibi ilerlemedi. Bu anlamda kavramın yayılmasına en temel tepkilerden biri kavramın etrafındaki kuramın politik ekonomik iddiaları farklı planlama ve mülkiyet rejimlerinin olduğu toplumlara uygulanamaz olmasıdır (Ghertner, 2014, s.1555). Soylulaştırma kuramı başka coğrafyalara genişletme merakı Avroamerikan bir şablon etrafında taşınan kavramın analitik gücünü ve politik potansiyelini yok etme riski taşır (Ghertner, 2014, s. 1554). Türkiye de dahil küresel Kuzey dışı coğrafyalardaki örneklerine bakıldığında soylulaştırmanın hikayesinde sermaye ve yerel ya da merkezi idarenin aldığı aktif rol radikal bir biçimde değişir. Bu bağlamdaki çalışmaların çoğu *favela*, gecekondu tarzı bulundukları yerlere özgü yerleşim biçimlerinin yoğunlaştığı muhitlerde, daha çok devlet destekli dönüşümlere yoğunlaştı (Shin&Lopez-Morales, 2018, s.15). Böylesi genişletilmiş bir çerçevede kavramın dolaşımı arttıkça çeşitleri de artmıştır; yalnızca kent merkezini değil kent çeperlerindeki dönüşümü de tarif etmek için kullanılmaya başlamıştır. Fakat hemen her yeniden okuma kavramda bir çeşit eğip bükmelere yol açar. Nitekim Türkiye'de bu kuram çerçevesinde yapılan çalışmaların söz konusu bağlamda dönüşümü daha iyi tarif etmek üzere kavramın "nezihleştirme", mutenalaştırma", "seçkinleştirme", "rantlaştırma" (Erol, 2023), "kırsal soylulaştırma" (Orhan ve Yücel 2019), "öğrencileştirme" (Tuncer ve İslam, 2017) gibi adaptasyonlarına başvurur.

[3] Kırsal soylulaştırma süreçleri de benzer bir sınıfsal değişim sürecini vurgulamaktadır. takip etmektedir. Orta sınıf tarafından kırsal ya da doğal peyzajla ve daha sakin bir hayat yaşama isteğinin tetiklediği yer değiştirmeleri ve bunun sonunda meydana gelen rantı vurgulamaktadır (Ercoşkun& Görer Tamer, 2022).

istediğim çerçeve yerin de bir aktör olarak ortaya çıktığı ilişkisel bir okuma yapmaktır ve bu yer dolayımıyla kentle ilişki kurma biçimlerine odaklanmaktır.

Genel anlamda hem kent parklarına ve hem sahillere yönelik toplumsal ilişkileri de göz önünde bulunduran araştırmalar büyük ölçüde coğrafya, mimari ve kent planlama disiplinleri içerisinde yapılan çalışmalarla sınırlı kalır. Bu çalışmayı, mekânın toplumsal ilişkilerin bir içereni, yalnızca bir araç ya da arka plan olmasından ziyade mekânın da içerdiği toplumsal ilişkiler kadar devingen, dinamik ve dönüşüm halinde olduğu bir kavrayışla ele almak niyetindeyim. İlişkisel bir yer-mekân anlayışı aidiyetin de ilişkisel kurulumunu (Blokland, 2017) anlamaya bir kapı aralar. Bu anlayış iç ve dış, insan ve çevresi arasında daha geçişli bir düşünümü gerektirir. Bütün bir tez boyunca kullanılan kavramlar bu geçişliliği gözetecektir.

1.2 Tezin Kavramsal ve Kuramsal Haritası

1.2.1 İlişkisel bir kent mekânı ve yer kavramı

Bu tez kentsel mekânı (*space*) ve yeri (*place*) ilişkisel bir okumanın izinde anlamlandırmayı hedefler. Henri Lefebvre'in *Mekânın Üretimi*'nde (2016) bir mekânın üretiminin/yaratımının her zaman o mekân üzerindeki ilişkilerin ve verilerin (doğanın, toplumsal üretim pratiklerinin, mekân üzerindeki zihinsel tasarıların ve temsillerin) karmaşık bir aradalığında biteviye şekil aldığını vurgular. Geniş tabiriyle "mekân üçlemesi" olarak bilinen kuram mekânın üretimini bu üç mekânsal fenomen üzerine kurar: Gündelik pratikleri, rutinleri ifade eden algılanan mekân ya da *mekânsal pratik*; iktidarın idareciler, planlamacılar, uzmanlar vasıtasıyla kurduğu zihinsel tasarlanan mekân ya da *mekân temsilleri* ve kullanıcıların imgelemlerini, karşılaşmalarını ve mekânın sembolik ve süreçsel kullanımlarını içeren yaşanan mekân ya da *temsil mekânları*.

Lefebvre'in mekânın anlaşılmasında açtığı yol, sosyal teoride mekân ve toplumsal ilişkilerin bir arada düşünülmesi gerektiğine dair paradigmatik bir değişim yaratır (Ghulyan, 2021). Lefebvre'in kuramının canlandırdığı "mekânsal dönüş" öncesinde özellikle kent mekânı çalışmalarıyla sosyal kuramın bu alanına yön vermiş Chicago ekolünün çalışmaları eleştirel sosyal teori kuramcıları tarafından mekânı saran ilişkileri yok saymaları sebebiyle eleştirilir. Lefebvre'den sonra canlanan mekânsal olana ilgiyle beraber Manuel Castells (1977) ve David Harvey (2003) gibi Marksist

kuramcılar kent mekânına sınıf, sermaye ve iktidar ilişkilerini, Doreen Massey de bu ilişkilerin yanı sıra toplumsal cinsiyet ilişkilerini de dahil eden mekân analizlerini savunur.

Mekânsal olguların yalnızca bir arka plan, sosyal ilişkilerin bir "içereni" olarak değerlendirilmesi tehlikesi sözü edilen paradigmatik değişim sonrası artık sıklıkla ve özellikle de sosyal teoride mekân yaklaşımlarının sorgulandığı çalışmalarda dile getirilen bir eleştiridir. Martina Löw yine de kent sosyolojisi alanının çoğu zaman kentleri değil kentlerdeki sosyal fenomenleri incelediğini ve hatta mekân çalışmalarında mekânın çoğu kez muğlak kaldığını ifade eder (2016, s.39). Bunun sebeplerinden bir tanesi özellikle Lefebvre'in açtığı mekâna dair ilişkisel bir tartışma alanını takiben, mekân tanımları daha dinamik, çoğul anlamlı, devingen hale gelirken, böylesi bir mekân tarifi ile yapılacak ampirik çalışmalara dair izleklerin yetersiz olmasıdır. Mekânın sosyal bir üretim ve sosyalliği de üreten bir diyalektik üzerine kurulu olduğu düşüncesi gündelik, yapısal, bedensel, zamansal ve coğrafi birçok unsuru bir arada düşünmeyi gerektirir. Esasen mekân ve yere yönelik bütün bu unsurların etkileşimlerini açık edecek ilişkisel bir yaklaşım sosyolojide ikilikler kuran düşünme geleneğine ve insan-öznenin merkeziliği fikrine eleştiriler getiren güncel tartışmaları da yankılar. Bruno Latour'un (2007) sosyalliği (aktörlerin, fikirlerin ve teknolojilerin bir aradalığında oluşan) assemblajlar olarak düşünme eğilimi, Pierre Bourdieu'nün (1990) habitus, alan, konumlanış gibi mekânsal kavramlar eşliğinde sosyal pratiklere odaklanarak yapı-eylem ikiliğini eleştiren kuramı sosyolojinin mekânla birlikte düşünme çağrısını gösterir.

Löw, ilişkisel bir mekân analizine katkı sağlamış pek çok farklı disiplinden görüşü bir arada tartıştığı *The Sociology of Space* çalışmasında mekânın yapı ve eylemin sürekli etkileşiminin bir sonucu olarak kavranmasını kolaylaştırmak adına temel yedi unsurdan söz eder. Bunlar; gündelik tekrarlar, mekânsal olanın yapısal unsurları, bedenin konuşlanması (ki bu habitusu, sınıf ve cinsiyet ilişkilerini imler), devinimler/dönüşümler, sembolik anlamlar ve son olarak algılamadır (s. 136). Löw'e göre mekânın oluşumu ve yerin oluşumu arasında karşılıklı bir etkime vardır, mekân yerde konumlanır ve algılanır. Dolayısıyla mekânın oluşumuna yönelik bütün diğer unsurları da temel olarak yer dolayımıyla algılarız. Yerin tanımına dair muğlaklıklar olsa da yer en nihayetinde kaçınılmaz olarak konumlanma ile ilgilidir. Fakat sadece bu değildir.

Yere ve yerelliğe yönelik sosyolojik çalışmalarda yerin bir lokasyona indirgendiği bir perspektif hakimdir. Bu bağlamda modernite sonrası yerelliğin derinden sarsıldığı, "toplumsal ilişkilerin yerel etkileşimler bağlamlarından kaldırılması" (Giddens, 2000) vurgulansa ve hatta küreselleşme tartışmaları ile birlikte tekil yerlerin anlamlarının erozyona uğradığı ve kültürlerin homojenleştiğine dair iddialar güçlense de (Ritzer, 2011) bunların yanı sıra yeni hareketlilik ve ilişkilenmelere odaklanan ve bu yeni konfigürasyonların sosyal ilişkileri ve yerelliği nasıl tekrar kurduğunu inceleyen bir literatür de mevcuttur (Savage, Bagnall, & Longhurst, 2004, s.3). Yeri sosyolojik bir dikkate değer kılan da bu konumsallıkla birlikte yerin etrafını saran, ona yapışan ve onda yoğunlaşan ilişkiler olur. "Yere ait toplumsal ilişkiler ve yerin tüketilmesi gibi görünürde yalın olanı kavramak, gelişkin bir toplumsal kuramlaştırma gerektirmektedir" (Urry, 1999, s.12).

Sosyolojik olarak çalıştığımız her şey bir yere yerleşmiştir (Gieryn, 2000, s. 466). Dahası "neredeyse tüm büyük toplumsal ve kültürel kuramlar yerin bir biçimde tanımlanmasına dayanırlar" (Urry, 1999, s.12). Yer bir yerleştirme, lokasyon, coğrafi bir konumlanmanın yanı sıra, isimlendirme ve bu isimlendirmeyle beraber gelen sembolik etkilerle oluşur; anlam ve değerle kuşatılır (Löw, 2016, s. 167). Elbette bütün bunlar bu anlamların ve yerleştirmelerin sabit olduğu anlamına gelmez. Yer bu isimlendirme ve düzenlemelerle sıklıkla anlaşıldığının aksine coğrafi bir parçadan fazlası haline gelir. Gündelik pratikler, bedensel konumlanışlar ve mekâna dair tasarılarla birlikte yerler belirli anlamlar kazanır ve yerleri kuşatan bu anlamlar davetkar ya da dışlayıcı olabilir. Hafıza, pratik ve çevresel etkiler arasında oluşan yer duygusu ve kimliği aidiyet duygusunu belirler. Böyle bakıldığında yer kavramı sosyal teorinin mekânla daha sıkı ilişkilenmesinde ampirik çalışmaların önemli bir kolaylaştırıcısı olarak görünmektedir.

Mekânın mutlak bir sabit olarak düşünüldüğü dönemde yer de hümanist bir çerçevede coğrafya çalışmaları içerisinde uzun süre insan eylem ve anlamlarının mekânsal olgulara yüklendiği ve konumlandığı parça olarak ele alınır. Yer bu anlayış da mekâna insan failliğinin eklemlendiği boyutu, "anlamla yüklenmiş mekân" (Cresswell, 2015) olarak ele alınır. Yi-Fu Tuan mekânı harekete olanak sağlayan olarak ele alacaksak yeri bu hareket içinde bir duraksama/durak (1977, s. 6) ve bundan dolayı da bağlılık (s. 19) üzerinden ele almayı savunur. 1970'lerden itibaren mekânın ve yerin kendi içinde bir öznellikten ziyade toplumsal ve politik

süreçlerin bir sonucu olarak anlamlandırmaya yönelik ilgi peyderpey büyür. Fakat mekansal dönüşle birlikte mekân üzerine disiplinlerarası tartışma tetiklenirken "yer"in pozisyonu muğlaklaşır. Cresswell (2015) esasen yer kavramının Lefebvre'in açtığı "toplumsal mekân" kavramını yankıladığını ifade eder. Öte yandan bütün bu tartışmalar mekân kavramı üzerinde yoğunlaşmıştır, mekânı sosyo-politik ilişkilerin bir sonucu, üretimi olarak okumaya yönelik heyecan yerin anlamını durağanlaştırma ve sabitleme tehlikesini doğurur. Bu tehlike yerin anlaşılmasında şöyle bir eğilim doğurur: kapitalizmin soyutlaştırdığı mekânın somutlaştığı ve konumsal özelliklerine göre belli bir kalıba büründüğü yerlere kapitalist sisteme eklemlenme kapasitelerine göre belli roller atanır.

Lefebvre'in ilişkisel mekân analizinin etki alanlarını büyüten iki isim Harvey ve Massey gibi coğrafyacılar mekân ve yer arasında ilişkisel bir tanımı yeğler. Bu noktada Harvey için yer yapılı çevre, insanlar ve kültürlerin bir aradalığından neşet ediyorduysa da yerler tekil değildir, çünkü kapitalist bir çerçeve farklı yerleri birbirine bağlar (2003). Massey ise hem yerin anlamının durağanlaştırılmasına, yerlerin arasında keskin sınırlar çizen anlayışa hem de Harvey'in yaptığı gibi yerin kapitalist üretim sürecinin bir nesnesi haline getirilerek araçsallaştırılmasına karşı çıkar. Ona göre böylesi bir perspektif yer kavramını güçsüzleştirmektedir. Massey'e göre yer çok daha devingen ve hareketli ele alınabilir, çünkü yer politik ekonominin etkilerinin yanı sıra toplumsal cinsiyet, etnik kimlik gibi farklılıkları da taşır. Massey'e göre yer özgünlüğünü görece izolasyonundan ya da ona içkin mitik köklerinden değil de orada bulunan etkilerin bir toplamından alır.

> Mekânsal olan, zaman-mekân bağlamında ve her ölçekteki toplumsal ilişkilerden oluşmuş olarak düşünülürse, o zaman bir yer, bu ilişkilerin belirli bir eklemlenmesi, bu toplumsal ilişkiler ve anlayışlar ağının belirli bir anı olarak görülebilir. (Massey, 1994, s.5)

Massey mekânı ve yeri sınıfsal ilişkilerin yanı sıra toplumsal cinsiyet ilişkileri ile beraber inşa edilen, fakat bu toplumsal ilişkilerin dinamikliği ile beraber de esneyen ilişkiler olarak ve sürekli oluş halinde düşünmek gerektiğinden söz eder (1994). Yerin "otantik, tekil, sabitlenmiş ve taşıdığı kimlik itibarıyla sorunsuz bir alan" olarak ele alınışını sorunsallaştırır ve mekânın ilişkisel analizi ile birlikte yeri de bu ilişkilerin özgül bileşimi olarak düşünmek gerektiğini söyler ve yere atfedilen kimliklerin her daim "devingen, tartışmaya açık ve çoğul" (1994, s.5) olduğunu

ekler. Bu anlamda yer de en az mekân kadar çelişki ve çeşitliliklerle birlikte düşünülmesi gereken bir kavramdır.

Coğrafya bilimini Latour'un aktör ağ teorisi ile buluşturan Kevin Hetherington yine ilişkisel bir analizi önceler, ancak yerin maddiliğini de tekrar gündeme getirir. Ona göre yere anlam verenin insan öznelliği olduğunu savunan romantik okuma yerlerin maddiliğinin önemini görmezden gelir. Yerler bir benzeşim etkisi taşır, bu benzeşim maddi düzenlemelerin belli bir şekilde yapılmasından neşet eder ve bu aktör/iktidar ağlarından bağımsız değildir (Hetherington, 1997, s. 187). Hetherington buradan hareketle yerin oluşumunu üç perdede inceler. Temel olarak yerleştirme, düzenleme ve isimlendirme olarak adlandırdığı bu kademeler sırayla bir ağ içerisindeki maddi yerleşimi, bu yerleştirmelerin bilinir ve temsil edilir olarak düzenlenmesini ve bu düzenlemelerin isimlendirilmesinin de yerin anlam örtüsünü ve isimle birlikte belli hareketlilikleri mümkün kılıp belli hareketlilikleri engellemesinin önünü açmasına tekabül eder. Yerler arasındaki simgesel farklılıklar böylece maddi dayanağını bulur.

Massey yer mefhumunun, her zaman, birlikte yaşama, bir arada bulunma meselesini konuşmayı gerektirdiğinden bahseder (2005, s. 151). Kentlerdeki toplumsallığı düşünmek için "biraraya atılmışlık" (*throwntogetherness*) kavramını önerir: bu *biraradalığı*, hareket halindeki insanların ve şeylerin belli bir yer ve anda bir daha tekrarlanmayan yoğun, tesadüfi, tahmin edilmez ve biricik akışkan yörüngeleri olarak tarif eder (2005). Benzer minvalde Peter Sloterdijk de, Latour'un ifadesiyle "atmosferi" [4] düşünüme dahil ederek sosyal bilimlerdeki müzmin özne-nesne ikilemini sarstığı, *Spheres* projesinin ilk kitabında varoluş, birlikte oluş ve bir yerde oluş arasındaki bağlantıları ve bunların ayrı düşünülemezliğini vurgular (2011).

Yere duyarlı bir sosyoloji; Latour'un sosyolojik tahayyülde dikkat çekmek istediği insan dışı aktörlerin failliğini öne çıkarmanın da bir aracı olarak düşünülebilir (Gieryn, 2000). Yer; ilişkilerin, sembollerin, tarihlerin kristalize olduğu zaman-mekân konfigürasyonları açar. Yere odaklanmış bir bakış şeylerle düşünmenin; insan ve çevresi arasındaki dolaşıklı ilişkiyi görmenin önünü açar. Tim Ingold'a göre ise insan varoluşu söylendiği gibi yalnızca yere bağlı (place-bound) değildir, aynı

[4] Sloterdijk'in odağındaki atmosfer kavramın ilk anlamı ile atmosferdir. Bu tezde temel alınan ve metaforik bir aktarma ile önce estetiğin sonra sosyal bilimlerin konusu olan "duygulanımsal" atmosferden söz etmez. Ancak Sloterdijk'in dikkat çektiği kimyasal silahlar, yoğun hava kirliliği, havalandırma gibi hava üzerinden ilişkilenme biçimleri mekânın ilişkisel düşünümünü atmosfere yayar ve paylaşılan havanın tesirine duygulanımsal atmosfer literratürüne benzer şekilde vurgu yapar.

zamanda yerleri birbirine bağlar (*place-binding*) ve bir anlamda yer yapıcıdır (Ingold, 2009, s. 33).

> Bu durumda yerler de düğümler gibidir; bunların bağlandıkları ipler de yolculuk eden çizgileridir. Örneğin bir ev, sakinlerinin hatlarının birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu bir yerdir. Ancak bu çizgiler, bir düğümün içindeki ipliklerden daha fazla evin içinde değildir. Aksine, diğer düğümlerdeki iplikler gibi, yalnızca başka yerlerdeki diğer çizgilere takılmak için onun ötesine geçerler (Ingold, 2009, s.33).

Ingold'ün bir yerde inkişaf eden canlılığa ve hareketliliğe bakmak için farklı ağ kuramcıları tarafından merkeze konulan ağ (*network*) kavramı yerine önerdiği ağ örgüsü (*meshwork*) kavramı da şeyler ve çevre ile iç içe geçmiş yaşamı hareketli bir doku olarak düşünme çağrısıdır. İnsan ve çevresi arasındaki ilişki, dahası dünyada ikametimiz iz bırakmakla kurulur. Örümcek ağlarından ilhamla sunduğu "ağ örgüsü" hem karşılaşmaların tarihine hem dolaşıklığa (*entanglement*) referans verir. İnsan ve maddilik arasında yine ilişkisel bir kurulumu imleyen aktör ağ teorisine referansla, ağ (*network*) yerine ağ örgüsünü (*meshwork*) savunur; Latour'un bu kuramın kısaltmasından ilhamla kullandığı karıncanın (ANT) karşısına hareketi boyunca iz bırakan örümceği koyar (Ingold, 2008). Ağ örgüsü kavramı için de "evcil ya da ehli hayvanlar ya da insanlar tarafından bırakılan izlerin hep beraber dünyanın dokusunu oluşturduğu"nu söyleyen Lefebvre'e (Ingold, 2009, s. 34) atıfta bulunur.

Ingold yer, hareket ve ilişkilerle müteşekkil bir mekân kavramından söz ederken Massey'i yankılar. Buradan hareketle etnografik bir çalışmada "yerliler" (*locals*) yerine mukimler (*inhabitants*) ifadesini kullanmayı tercih ettiğini belirtir (2009, s.34). Yerliler bir köklenme ilişkisine referans verirken mukimler aslında harekete ve ikamete, süreğenliğe, kısaca yerle kurulan zamansal bir ilişkiye referans verir.

Dolayısıyla yer ve mekâna dair bütün bu yerinden oynatılan tanımlamalar daha dinamik, oluşsal bir yer ve mekân anlayışı sosyal kuramı da hareketlendirir:

> Mekân, ilişkisel bir aranjman olarak eylemde ortaya çıkar ve öte yandan eylemi de yapılandırır. Her şeyden önce ilişkisel düzenleme, insanların ve toplumsal nesnelerin yerleşimine (uzaklaştırma) dayanmaktadır ve ikinci olarak, yalnızca bağlantılı bir düzenleme olarak bir sentez işleminde harekete geçirilmektedir. Yerler, bu yerleştirmenin amaçları ve sonuçları olarak mekânda ortaya çıkar. Ancak hem insanlar hem de toplumsal şeyler, yalnızca maddesellikleriyle değil aynı zamanda dışsal tesirleriyle de belirlenebilir olduğundan, atmosferler, toplumsal şeylerin ve insanların mekândaki etkisiyle ortaya çıkar ve bu bir yerde bir araya gelişleri ve mekânsallaşmayı etkiler (Löw, 2016, 166).

Löw de Hetherington'ın vurguladığı yerin maddiliğinin, bir yerleşme ve düzenleme ilişkisi olarak ortaya çıkışına değinir; fakat buna ek olarak "dışsal tesirleri" hem bu yerleşmede meydana gelen hem de mekansallaşmayı doğrudan etkileyen bir unsur olarak ekler. Atmosfer yerin algılanması söz konusu olduğunda bu ilişkisel yer-mekân analizini mümkün kılacak önemli bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Örneğin bir şehrin farklı mahallelerinin birbirinden çok farklı atmosferleri, ses, koku ve doku peyzajları; kimin kabul görüp görmediğini de işaret eden özgül koreografileri vardır (Löfgren, 2015). 90'lar sonrası yerlerin tüketim nesneleri olarak yeniden yaratılması üzerine bir dizi çalışma (Urry 1999; Zukin, 1982, 1991, 1995) yerleri tüketim ile ilişkisi üzerinden hem tüketime hizmet etmesi hem de kendilerinin birer tüketim nesnesi haline gelmesi üzerinden araştırmışlardır. Ancak aynı zamanda bu tür çalışmalar yerlerin etrafında otantiklik, aura, düşsellik gibi yeniden kimliklendirilmesi vurgularıyla yer ve duygu arasındaki ilişkiyi konuşmaya da kapı aralar.

1.2.2 Duygulanımsal atmosfer ve ritim

Çalışmada daha önce sözünü ettiğim üzere mekâna, onu duygulanımsal olan ile ilişkilendiren, "atmosfer" kavramı üzerinden yaklaşacağım. Atmosfer kavramı iki temel sebepten bu tezin ana aksına oturur. Öncelikle ilişkilendiği kuram itibariyle bir yerde cereyan eden gündelik hayatı, birlikte varoluşu anlamak istediğimizde insan ve çevresi arasında birbirine dolaşık bir ilişkiyi; ilişkisel bir yer-mekân analizini serimlemenin anahtarı olma potansiyeli taşır. Diğer yandan özellikle 1980 sonrası yerlerin tüketim nesnesi haline gelmesine paralel (Urry, 1999) yerin atmosferlerle ilişkilendirilen estetik, duyumsallık gibi nitelikleri öne çıkar. Çevrenin duygulanımsal ve estetik niteliklerinin davranış üzerinde formel düzenlemelerden daha etkili olduğu fikri ile yerler atmosferle bir baştan çıkarma mantığı ve "dikkat ekonomisi" çerçevesinde düzenlenir (Brighenti ve Pavoni, 2017, s. 5). Deleuze ve Guattari'nin kapitalizmin artık arzu üretmekle ilgilendiği fikrinden hareketle Marotta ve Cummings (2018) iktidarın mekânsal planlama mantığının da afektif kapasiteyi; yer dönüşümleri esnasında sunduğu gelecek imgeleri ile "atmosferler yaratarak" manipüle etmeye odaklandığını iddia eder. Bu tezin konu aldığı sahilin hızlı dönüşümü de böyle bir planlama mantığının izlerini taşır.

Kelime kökeni itibari ile buhar/gaz anlamına gelen "atmos" ve yuvar anlamına gelen "sphere" kelimelerinden oluşan atmosfer, meteorolojide "dünyayı saran gazyuvarı"nı

ifade etmektedir. Kelimenin sosyal bilimlerdeki kavramsallaşmasının arka planı ise yeni fenomenoloji ekolüne dayanır. Hermann Schmitz ve Gernot Böhme gibi fenomenologların, kavramı meteorolojideki anlamından metaforik bir şekilde sıyırarak sanat eseri ile birlikte nesneyi, ortamı ve mekânı saran hal ve duygu olarak tanımladığı görülür (aktaran Riedel, 2019). Schmitz bu terimi ilk defa *The Sphere of Emotions* (Duyguların Yuvarı) başlıklı makalesinde kullanırken öncelikle duyguların mekânsal atmosfer ile ilişkisini vurgular (aktaran Riedel, 2019). Böhme, Schmitz'in çalışması üzerinden atmosferin üretilmesi meselesine odaklanır (2017). Böhme'ye göre atmosfer, nesnel unsurların ve fiziksel çevredeki bir araya gelişlerin bedensel hislerle ilişkiye girmesinden doğar. Dolayısıyla kavramın sosyal bilimlere aktarımı fiziksel dünya ile bedenlerin hareketliliğinde ortama, maddeye, öbekleşmeye sirayet eden hal, mod, kip olarak kullanılmasıyla gerçekleşir. Belli bir ortama sirayet eden atmosferin farklı bedenleri sarmalaması mümkün olduğu gibi, bir ortamda farklı atmosferler de üst üste gelebilir. Bu haliyle Böhme atmosferi "yarı-nesnel" olarak tanımlar (2017, s.8). Atmosferle ilgili tanımların çeşitliliği ve muğlaklığın yanı sıra hemen hepsinin "bir şekilde hissedildiği" yönündeki vurgusu (Brennan, 2004; Anderson 2009; Pallasma 2014) bu yarı nesnellik iddiasını besler. Atmosferler, kişinin çevresiyle kurduğu gündelik ilişkilerle ilgilidir; kişinin çevresiyle kesintisiz olarak süregiden ilişkisi sarmalında ortaya çıkan karmaşık ruh hallerine, hissedişlerdeki tonlamalara, duygusallıklara ve aynı zamanda dikkatli farkındalıklara dönüşürler" (Aksoy & Robins, 2012, s.50). Allen, yerin kendine has atmosferinin mekândaki hareketliliği kısıtlayan ya da ferahlatan bir gücü olduğunu söyler (2006, s.445). Yerleri heterojenliklere ve sabit olmayan gerçekliklere açan atmosferleridir (Gorzanelli, 2019, s. 23). Yere dair anlatılarda her ne kadar duygular doğrudan ifade edilmese de "hava", "ambiyans" "mod", "ortam" "aura" (Schroer & Schmitt , 2017, s. 2) gibi kavramlarla yer tarifleri genelde duygulanımsal atmosfere işaret eder.

Aslında atmosfer kavramının sosyal bilimlerde tartışılması yeni değildir. Simmel daha 1917'deki yazılarında sosyalleşme sürecinin sosyal bulaşı üzerinden işleyişini anlatırken atmosfer kavramına değinir (aktaran Riedel, 2019). Çalışmanın merkezindeki atmosfer kavramı zaten aksine kolektif biçimde hissedildiklerini, bir ortamda yayıldıklarını, sosyal olarak bulaşıcı olduklarını zaten temelde hislerin bireysel olgular olmadığını ima eder. Mekânın duygusal hareketliliğini ima eden ruh hali, ambiyans, aura, his gibi kavramlarla tarif edilen "atmosfer" kavramı

duygulanım teorileri ile birlikte, duygu ve duygulanımların özneler arası dolaşımını ve bulaşıcılığını vurgulayan bir kavram olarak kullanılır hale gelmiştir (Brennan, 2004; Anderson, 2009; Riedel, 2019).

Mekân söz konusu olduğunda "algılama anlık bir süreç değil, daha ziyade seçici ve yapılandırılmış olduğundan habitus aracılığıyla atmosferlerin gerçekleşmesi cinsiyet, sınıf veya etnik köken gibi yapısal ilkelere bağlıdır" (Löw, 2016, s. 176-177). Löw atmosferi Goffman'ın da kamusal alandaki bir aradalığın temel dinamiklerinden biri olarak kurduğu "rahatlık ve gerilim" ile ilişkilendirir. Atmosferler bu rahatlık ve gerilim aksında hissedilir. Mekânsal düzenlemelerde neşet eden atmosferlere bağlı olarak "evde" ya da "uzak" hissederiz. (Löw, 2016, s. 233). Bunu kentsel mekân ölçeğinde düşünmek, bir yerde yayılan duygulanımları ve yerle kurduğumuz ilişkiyi anlamak için önemli görünmektedir. Bunu duygulanım kuramcıları perspektifinden söylersek belli bir mahalde yerleşen, dağılan ve yayılan duygular tam olarak kavranamadıklarında bile mekândakilerin üzerinde bir şekilde bir tesir bırakır. Ancak bu atmosferler herkese aynı şekilde tesir etmez (Ahmed, 2016), s.57). Duygu sosyolojisi çerçevesinden bakıldığında, örneğin belli yerlerin belli "ideal" hislerle eşleştiğini görürüz ve bu ideal hislerle "uyumlanma" çabaları bir takım güç ilişkilerinden ari değildir. Hem yer ve duygu arasındaki ilişkiye, dolayısıyla mekândaki "güç geometrisine" işaret edecek rahatlık ve gerilim ilişkilerine hem de mekâna dair bu çalışmada takip ettiğim ilişkisel bir anlayışa tekabül etmesi açısından "atmosfer" kavramını merkeze alacağım.

Yael Navaro bir yerin atmosferine odaklanmanın, sosyal bilimi özne merkezli bir bakıştan kurtarma potansiyeli taşıdığını; ancak böyle bir yaklaşımın insan ve doğa arasındaki enerjinin bileşimine analitik bir kapı aralayacağını söyler (2015, ss. 44-45). Navaro, atmosferin etkisini özellikle maddiliğe de referans vererek kurar:

> Çevre insanlara kendince bir baskı uygular veya mekânda, maddi nesnelerde veya çevrede insan imgelemini aşan, onun ilerisine ve ötesine geçen bir şey vardır, ama bu aynı zamanda insanların deneyimleyebileceği türden bir duygu üretir (s. 44).

Mekânın toplumsal üretimiyle birlikte düşünüldüğünde "mekânda, maddi nesnelerde veya çevrede" bir baskı ve duygu olarak hissedilen atmosfer birey ve çevresi arasında bir çeşit dolaşıklığa açılan bir kavramdır. Nitekim atmosfer kavramının sosyal bilimlerdeki yaygınlaşması temelinde birey ve çevresi arasındaki sınırın sorunsallaştırılması yatan ve posthumanizm, yeni materyalizm gibi ekollerden

beslenen duygulanımsal dönüşün sonucudur (Löfgren, 2015). Bu anlamda duygulanım kuramına kısaca değinmek gerekecektir.

Spinoza duygulanımı "bedenin etki gücünü çoğaltan ya da azaltan, bu güce yardımcı olan ya da onu engelleyen, bedenin değişik hallerini ve aynı zamanda bu haller hakkındaki fikirleri" (2011, s. 317) olarak tanımlar. Bu tanıma göre bedenlerin karşılaşması sonucu açığa çıkan duygulanım, aslında yaşamsal enerjiyi ve bedenin hallerini belirleyen temel yoğunluktur (Massumi, 2002, s. 12). Bedeni kapalı bir varlık olarak görmektense sürekli etkiye ve etkimeye açık halde görme fikri, duygulanım kuramcıları tarafından zihin, beden ve dünya arasında bir dolaşıklığı vurgulamak için kullanılır (Brennnan, 2000). Bu anlamda duygulanım kuramcıları, toplumsal eylemin anlamlandırılmasında bedenin ve duyguların ikincil konumdaki rolüne ve Kartezyen düşüncenin temelindeki beden ve zihin, madde ve enerji, duygusallık ve rasyonalite gibi temel ikiliklerine güçlü bir itiraz yükseltir (Uslu, 2016). Bu dönüş aslında "toplumsal" ve "biyolojik" olan arasında çizilmiş keskin ayrımlara bir eleştiridir (Thrift, 2008, s.225). Eleştirel teoride öznenin kimliğinin psikanalitik olarak kurulduğu bir yerden okunması geleneği karşısında, öznenin bilgi ve duygu ile kuşatıldığı bir okumaya dönüş (Clough, 2007) olarak değerlendirilir. Dahası postyapısalcı kuramları da özneyi kültürel ve sosyal konumuna gömme tehlikesi barındırdığı için eleştirir, bunun karşısına bedeni ve maddeselliği ve etkilenim gücünün bunlarla ilişkisini ön plana çıkarır.

Adları duygulanımsal dönüş içerisinde anılan kuramcılar arasında, duygulanımın tanımı dahil birçok meselede farklı bakış açılarına rastlamak mümkündür. Kuramcıların ayrıştığı meselelerden biri de duygu (*emotion*) ve duygulanım (*affect*) ayrımı ve duygulanımın söylemsel olanla ayrıştırılması meselesidir. Bu bağlamda Brian Massumi, Nigel Thrift, Kathleen Stewart duygulanım kavramını söylemle ilişkilendirdikleri duygudan net bir şekilde ayırırlar. Duyguyu kişisel ve anlatılabilir bir his olarak tanımlarken (Massumi, 2015, s.19), duygulanımı ise bedenin bilinç öncesi bir tepkisi olarak tarif ederler. Söylem, ideoloji ve kültüre dayalı analizlerin yerine; bedeni, ondan açığa çıkan yaşamsal enerjiyi merkeze almayı önerirler. "Aynı anda hem soyut hem de somut olan sıradan duygulanımlar, ideolojilere kıyasla daha direkt bir biçimde mücbir ve karşı konulamaz oldukları kadar, sembolik anlamlardan da daha asi, yanıltıcı ve tahmin edilemezlerdir" (Stewart, 2013, s. 4). Duygulanım tam da "bilinç öncesi" –dile gelmez yapısı itibariyle, yaşamsal enerjinin temelinde ve

kontrol edilebilir değildir. Duygulanım aslında, toplumsal eylemin anlamlandırılmasında söylemsel ve ideolojik olanın belirlenimciliğine ve bunlar arasında doğrudan nedensellikler kurma temayülüne bir eleştiridir. Fakat duygulanımı söylemden tamamen soyutlamaya kalkışmak, özellikle de onu sosyolojik araştırma konusu yapmak önemli metodolojik zorlukları beraberinde getirir. Özellikle Thrift ve Massumi'nin *duygulanımın* duygu olmadığı yönündeki ısrarı "sosyal araştırmayı tanıdık, kullanışlı, kapsayıcı terminolojisinden yoksun bırakmaktadır" (Wetherell, 2012, s. 75).

Her ne kadar duygulanımın epistemolojik ve ontolojik doğasına dair aralarında ihtilaflar olsa da hemen hemen bütün duygulanım kuramcıları, aslında duygulanımların çeşitli (insan ve insan olmayan) bedenler/aktörler arasında dolaştığı hususunda hemfikirdir (Knudsen ve Stage, 2015, s.5). Mekânın bir niteliği, bir yeri diğerinden ayıran bir özellik olarak, olarak atmosfer de insan ve insan olmayan aktörlerin karşılaşmaları ile birlikte üretilir (Riedel, 2019). Teresa Brennan (2004) duygulanımların aktarımını konu aldığı *The Transmission of Affect* kitabına şu soruyu sorarak başlar: "Bir odaya girip de atmosferi hiç hissetmemiş olan var mıdır?" Bu soru aslında duyguların dolaşım halinde bulaşıcı etkiler yarattığını ve bunun da mekândaki hareket vasıtasıyla bizi yakaladığını ima eder. Brennan'ın ifadesiyle duygularımız hiçbir zaman tam olarak "bizim" değildir (2004, s.2). Böyle anlaşıldığında "atmosfer" hem birey tarafından mücbir biçimde hissedilen hem de duyguların ortaklaşmasına işaret eden bir olgudur. Ben Anderson duygulanımsal atmosferi, öznelerin durumlarını, onlara bağlı duygularını ve hislerini belirleyen ortak bir zemin, alanda bir çeşit yayılım olarak tanımlar (2009, s. 78). Atmosfer kavramının mekânda bir yayılma yoğunluk, kuşatma (Buser, 2014), gizemli eşanlılık, öznelerin durumlarını onlara bağlı duygularını ve hislerini belirleyen ortak bir zemin (Anderson, 2009) gibi çeşitli tanımları bu ortaklaşmayı ifade eder.

Duygulanım kuramcılarının vurguladığı gibi atmosfer de insan ve çevresi arasındaki geçişliliği vurgulayan bir kavram olarak düşünülmelidir. Sara Ahmed bu geçişliliğe karşılaşma kavramı ile yaklaşır. Diğer duygulanım kuramcıları gibi duygu ve duygulanım arasında sıkı bir ayrım yapmayan Ahmed bu kavramları da geçişli olarak kullanır. Duyguyu özne ve nesnenin karşılaşmasında açığa çıkan yüzeyleri ve sınırları yaratan bir güç olarak tasvir eder. Duyguları bireysel psişeler veya sadece kültürel ürünler değil, iç ve dış, özne ve çevresi arasındaki sınırları biteviye aşındıran

olgular olarak tasavvur eder. Ahmed, temel olarak duyguların kamusal dolaşımını takip eder ve belli duyguların belli nesnelere ve bedenlere bulaştığını, yapıştığını, yerleştiğini (*sticky objects*) iddia eder. Bu bulaşma yoluyla kimlikler arasındaki ayrımların altı çizilir (ss. 14-18). Karşılaşmaların tarihselliği ile beraber bu anlamda bedenler arası sınırları ve yüzeyleri tekrar tekrar oluşturduğu vurgusunu çoğunlukla ulus, ırk, cinsiyet gibi meseleler üzerinden yapar. Bu anlamda Ahmed'in çalışmaları hem duygulanım kuramları hem duygu sosyolojisi çalışmaları ile ilişkilenir.

Sosyoloji disiplini içerisinde duygunun temel bir araştırma nesnesi olarak araştırmacıların radarına girmesi daha çok duyguların kontrolü ve yönetimi meselesine dayanır. Esasen Max Weber'in insan eylemleri sınıflandırmasında rasyonel ve geleneksel eylemlerin yanı sıra öne sürdüğü "duygulanımsal eylem" kaynağını duygu ve hislerden alan eyleme tekabül eder. Bu anlamda Weber duygulara toplumsal ilişkilerin operasyonelleşmesi bağlamında bir güç atfetse de akılsal ve yapısal olanın dışına atar. Öte yandan duygu sosyolojisi çalışmaları duyguların araçsallaşmasından yapılaşmasına insan eyleminin çok boyutluluğunu öne çıkarır.

Duygu sosyolojisi alanını canlandıran etkileşimselci ve etnometodolojik çalışmalar olur. Bu yaklaşım içerisinde, gündelik hayat içerisinde tutumların idaresi meselesinde kaçınılmaz olarak duyguların yönetimi de söz konusudur. Goffman'ın kamusal yerlerde davranışı inceleyen pek çok çalışması haysiyet, utanç, onur, gibi duygulara dair referanslar içerir. Goffman'ın takipçilerinden Arlie Hochschild'in *The Managed Heart* çalışmasıdır. Duygu yönetimi, duyguların idaresini odağına alan Hochschild duyguların yönetimine dair pratiklerinin orta sınıf ailelerde daha yoğun aktarıldığını keşfeder. Duygu sosyolojisi literatüründe daha çok gündelik hayat ve duyguların idaresinde yoğunlaşan ilginin yanı sıra bu duyguların sınıfsal olarak nasıl yoğunlaştığı meselesi hakimdir. "Duygunun yapılaşması" söz konusu olduğunda Pierre Bourdieu'nun bedenleşmiş tutum olarak da tabir edilen habitus kavramına başvurulur. Bourdieu duygunun yerleşik pratikle uyumluluğunu vurgular. Ona göre duygu geçmiş pratiklerin tesirini perçinler; habitusun alışılmış tutumlarının dışında bir durumla karşılaşan insan endişe hisseder (aktaran Wetherell, s.107).

Atmosfer kavramı hem duygu sosyolojisi literatürünün odaklandığı gibi duyguların denetlenmesi, inşaya dayalı olması açısından hem de duygulanım kuramının vurguladığı gibi yoğunlaşma olarak ele alınabilir. Atmosferler aynı anda hem tertibe

dayanır hem anlık olarak zuhur eder (Riedel, 2018). Atmosfer bu anlamda, homojenleştirme için yerlerin yeniden düzenlenmesinde bir manipülasyon aracı olabilir. Belli düzenleme biçimlerinin belli atmosferleri çağıracağı düşünülebilir. Mekânın tasarlanan boyutu kadar yaşanan ve algılanan boyutları da atmosfere işler. Belli bir atmosfer yaratmak; özellikle mekansal tasarımlarla bir çeşit mühendisliğe tabi tutularak hedeflense de mekânın devingenliği ve sayısız ilişkiye açık oluşu aslında atmosfere hükmetmeyi imkânsız kılar. Bununla birlikte Ahmed atmosferin mekânda bir duyguda ortaklaşma gibi tarif edilmesine karşın bu yoğunlaşan duygunun herkese "geliş açısına" göre sirayet edebildiğini söyler.

Atmosferin anlık ve gündelik olarak ortaya çıkışını anlamak için ise bu tezde kullanılacak bir diğer kavram Lefebvre'in "yer, zaman ve enerjinin kesişiminde ortaya çıkan" (2004, s.15) bir unsur olarak tanımladığı ritimdir. Stewart'ın "titreşim, yoğunluk" olarak atmosfer tarifi, esasen Lefebvre'in gündelik hayatın analizi için önerdiği ritimanalizin müzikal terimlerle açımlanmasında başvurduğu üç tekniği de sıralar. Ritim ve atmosfer kavramları toplumsal mekânın ilişkisel bir ele alınışı bağlamında ilişkilidir. Lefebvre'e göre bütünüyle kapitalizm tarafından örgütlenmiş olarak gördüğü gündelik hayat alanının çözülmesi bu tahakküm ilişkilerinden kurtulmanın anahtarıdır. Lefebvre de gündelik hayatın kipleri olarak tanımladığı ritim kavramıyla birlikte duygulanım araştırmacıları gibi sıradan olanla ve sıradan olanın titreşimleri ve yoğunluklarıyla ilgilenir (Berlant, 2011; Stewart, 2013). Bu bağlamda bu tez boyunca atmosfer, önce tertip edilen boyutlarıyla mekansal dönüşüm üzerinden sonra anlık ve gündelik zuhur eden boyutlarıyla gündelik hayat ve ritim üzerinden anlamlandırılacaktır.

1.3 Araştırmanın Yöntemsel Güzergahları

1.3.1 Saha yolculuğu

Bu tez aslında Samsun'un gündelik atmosferinde özellikle kişilerarası karşılaşmaların gergin, hırçın ve agresif bir havaya bürünmeye meyyal oluşuna ve şiddet olaylarının sıradanlaşmasına dair söylenceler kulağıma çarparken Atakum'da ilk etapta çarpan "hava"nın çok farklı oluşuna dair farktan ve bu farklı yer duygularına merakımdan ortaya çıktı.

Samsun bu tez çalışmasına başladığımda; sosyal medyada zaman zaman tuhaf olarak nitelendirilebilecek şiddet olayları ve mukimlerinin sıra dışı, agresif eylemleri ile mevzubahis olmaktaydı. Bu haberlerden haberdar olmam Samsun'a taşınmamla başladı. 2016'da çalışmak için Samsun'a yerleşmemden hemen sonra sosyal medya üzerinden bu şehirde gerçekleşen kimi tuhaf kimi komik duyulan haberleri paylaşan arkadaşlarım beni dikkatli olmaya davet ediyorlardı. Özellikle 2014 Aralık ayında Samsun'da bir mahallede metruk evlerden birine gizlenmiş silahlı birinin hedef gözetmeksizin günlerce sokağa ateş açması sonunda çıkan "Mahalle'de Keskin Nişancı Paniği" (Hürriyet, 2015) başlığıyla yayınlanan haberden sonra şehir sosyal medya kullanıcılarının, tabiri caizse, "diline düştü". Farklı dijital sosyal ağlarda #samsundasıradanbirgün etiketi ile Samsun'a dair tuhaf cinayet, şiddet, kavga içerikli haberler zaman zaman bir mizah unsuruna dönüştürülerek paylaşılmaya başlandı. Bu haberler kimi zaman "bir başkasının parfümünden rahatsız olup havaya ateş açan birinden, kaldırımda çıkan yol verme tartışmasından söz ediyor; fakat çoğunlukla "bilinmeyen bir sebepten" çıkan bir kavgaya işaret ediyordu. Bir mahalleye konuşlanan keskin nişancının, otobüste birileri güldüğü için silah çıkarıp havaya ateş açan yolcunun, park kavgasından çıkan cinayetlerin, çeşitli silah ve kesici aletin gündelik hayatta sıradan şeyler gibi kullanılmasına dair hikayelerin ve görsellerin paylaşıldığı "*#samsundasıradanbirgün*" etiketi bu kentin sokaklarında cereyan eden ve kentlilerin davranışlarına sirayet etmiş sıra dışı bir saldırganlığın altını çizmekteydi. Nihayetinde kendisi sıradanlaşan bu mizah içerikli haberler aslında hem belli bir yerelliğe hem de genel olarak kent yaşamına ve kamusal mekânlarına dair birtakım varsayımları ima ediyordu. Bir yandan Samsun'a, Samsunlu olmaya dair agresif bir ruh halini ima ederken "hırçın Karadeniz'in hırçın insanına" dair imgelemi canlandırıyor, öte yandan "sıradanlık" vurgusunun alaycı kullanımı ile kentsel mekânın nasıl yaşanması gerektiğine dair normatif bir düzeni ima ediyordu.

Samsun'la ilgili söylencelere şehre taşındıktan sonra aşinalaşsam da yerleştiğim ilçede, Atakum'da toplu taşımada şahit olduğum birkaç olay dışında böyle gergin bir atmosfere rastlamamıştım. Dahası ilçenin gözde mekânı olan sahil, ilçe sakinlerinin "huzur, ferahlık" mabedi gibi tutkuyla sahiplendiği bir yerdi. Öyle ki zaman zaman sosyal medya platformlarında Türkiye bazlı istatistiklerde en çok konuşulan konular arasına giriyordu. Bu yere dair paylaşımlarında insanlar sahilin güzelliğinden,

yarattığı rahatlıktan söz ediyordu. Buradan hareketle ilk olarak Samsun'da iki farklı yerde biri rahatlıkla öbürü gerilimle malul iki kamusal mekânda, biri Atakum sahili diğeri Samsun merkezindeki meydan olmak üzere, gündelik karşılaşmalara dair bir araştırma yürütmek istedim. Ancak bunun için yaptığım ilk çalışmalar ve araştırmalar sırasında, şiddet söz konusu olduğunda bunlara dair konuşmaya ve doğrudan veri paylaşmaya dair tutumun çekinceli olduğunu kimi zaman da bir kadın araştırmacı olarak erkeklerle görüşme yaptığımda görüşmenin bir erkeklik gösterisi ile perdelenme ihtimalini fark etmem beni bu ikili saha fikrinden uzaklaştırdı.

Samsun'da sıradan bir günün şiddetle malul olduğuna dair sosyal medyada dolaşan görseller ve haberlerin yanı sıra, 2015 yılından beri her yıl medyada çıkan silahlı şiddet olayları haberlerini inceleyen *Türkiye'nin Şiddet Haritası* başlıklı araştırma, Samsun'da bu anlamda nüfus sıralamasının üstünde bir yoğunluğa işaret etmektedir (Umut Vakfı, 2016). Samsun, nüfus miktarı açısından Türkiye'nin 16. kenti olmasına rağmen, silahlı olay haberlerin en yoğun olduğu ilk beş şehir arasına girmiştir. Öyle ki, 2016 ve 2017 yıllarında Samsun bu tür olaylarla gündeme gelen İstanbul'dan sonraki ikinci şehir olmuştur (Umut Vakfı, 2018). Ancak Umut Vakfı'nın 2018 istatistiklerini yayınlamasının hemen ardından, Samsun Valiliği, emniyetten edindikleri veriler ışığında, Karadeniz bölgesinde şiddet olayları dikkate alındığında Samsun'un vakfın araştırmasının iddia ettiği gibi 2. sırada değil, 16. sırada yer aldığını açıklamıştır (Milliyet, 2019). Fakat valilik açıklamasında kendi verilerini de doğrudan açıklamamıştır.

Bu araştırma için Emniyet Müdürlüğü'nden veri talep ettiğimde ise ortaya iki temel farklılık çıkmıştı. Birincisi Türkiye'nin Şiddet Haritası araştırmasına göre, Samsun'da gerçekleşen ve basına yansıya haberler doğrultusunda ölümlü vakaların sayısı Samsun Emniyet Müdürlüğü polis verilerinin neredeyse iki katıydı. Buradan hareketle, medya kaynaklı silahlı şiddet istatistiklerinin polis bölgesi verilerinden daha fazla ölüm hadisesi içermesi ile ilgili olarak, Samsun'da basına yansıyan cinayet haberlerinin polis bölgesi dışından, kırsal bölgelerden gelmesinden kaynaklı olduğu sonucuna varılabilir. Çizelge 1.1 ve Çizelge 1.2'de sunulan verilere bakıldığında Emniyet verilerindeki kasten yaralama hadiseleri ise medyaya yansıyan hadiselerin sayısının çok daha üzerindedir. Bu farklılık yaralama olaylarının haberlere yansıma oranının düşüklüğünün yanı sıra, araştırmanın doğrudan silah

kullanımına odaklanması emniyet verilerinin ise genel olarak yaralama vakalarını içermesinden kaynaklanmaktadır.

Çizelge 1.1 : Samsun Emniyet Müdürlüğü Polis Bölgesi Verileri

Toplam Olay Sayısı	Sütun Etiketleri					
Satır Etiketleri	2015	2016	2017	2018	2019 (30.05.2019)	Genel Toplam
KAPKAÇ	14	4	5	4	2	29
KASTEN ÖLDÜRME	24	30	32	22	7	115
KASTEN YARALAMA	5010	5534	5612	6019	2108	24283
Genel Toplam	**5041**	**5561**	**5638**	**6039**	**2117**	**24396**

Çizelge 1.2 : Türkiye'nin Şiddet Haritası Araştırması'na Göre Samsun'da Basına Yansıyan Silahlı Şiddet Olayları Sonucu Ölüm ve Yaralanma Hadiseleri

	2015	**2016**	**2017**	**2018**
Kasten Öldürme	51	63	61	61
Kasten Yaralanma	89	155	223	257

Kaynak: (Umut Vakfı, 2015, 2016, 2017, 2018)

Bunun için edindiğim istatistikler net bir bilgi sunmadı. Şiddet olaylarına ilişkin doğrudan veri elde etmenin zorluğunun ötesinde bu gibi olaylara dair insanlarla konuşmak da zorlayıcıydı. Öncelikle bir kadın araştırmacı olarak bunları konuşmanın getirdiği birtakım zorluklar oldu. Samsun merkez ilçesinde bir meydandaki esnafla yaptığım pilot görüşme denemelerinde erkeklik gösterisine dönebildiğini fark ettim. Öte yandan Samsun medya kaynaklı istatistiklerde ve sosyal medya içeriklerinde agresif bir atmosferin kol gezdiği bir kent sahnesi görünümüne sahip olarak tarif edilse de Samsun Valiliği şehirle ilgili bu iddiaların gerçeği yansıtmadığında ısrarcıydı (Milliyet, 2019). Bu konuda net resmi veri almak kadar, gündelik gerilimlere dair insanlarla konuşmak da zorlayıcıydı. Dolayısıyla kentin şiddetle bu muğlak ilişkisini bir kenara bırakarak Atakum'un bir kamusal mekân olarak ortaya çıkışına, ayrıcalıklı hissettiren atmosferine ve bu ayrıcalıklı hissetme ve sahiplenmenin duygulanımlarına odaklandım.

Bu araştırma etnografik bir saha çalışması üzerine kuruldu. Saha çalışması üç yıl boyunca sahilde kimi kesintilerle birlikte gerçekleşti. İlk olarak henüz sahanın başlangıcında 2020 yılında yaşanan Covid-19 pandemisi tedbirleri kapsamında Mart'tan itibaren Haziran'a kadar sahile erişim kısıtlandı. Sokağa çıkma yasakları

yaygınlaşmadan önce de valilik kararıyla sahile çıkmak yasaklandı. Daha sonra geniş sokağa çıkma yasakları da sahildeki gündelik serencamı büsbütün değiştirdi. Pandemi kısıtlamalarının ardından tekrar sahaya dönmem Ekim 2020'yi buldu. Zaman zaman bu kesintiler, klasik araştırma yolunu değiştirmeme sebep oldu. Bu süreçte bazen yöntemsel yeniliklere bazen etnografinin klasik bilgi toplama tekniklerine başvurdum. Bu anlamda araştırmanın geneli bir yekpare bir hikayeden ziyade daha eklektik bir işi andırmaktadır.

1.3.2 Etnografik saha araştırması

Etnografik çalışma hemen her zaman anlamla yüklü yerler üzerinedir. Geertz etnografik yazının bir yer ve onun insanlarının tecrübesini anlatmak (aktaran Ocejo, 2013) olduğunu söylerken yeri insanlardan önce zikreder. Hele ki kamusal alana dair yapılmış çoğu etnografik çalışma kaçınılmaz olarak bir yer ile ilgilidir, fakat Alasdair Jones bu tip çalışmalarda yerin çoğunlukla merkezde olmadığına ancak bir arka plan olarak işlediğine değinir (2021, s. 429). Kamusal alan çalışmalarını parokyal/yere yönelik (*place-oriented*) ya da yer temelli (*place-based*) olarak ayıran Jones, yer temelli bir etnografinin imkanlarını savunur. Bu noktada belli bir yerde konumlandırılmış çoğu kent etnografisinin kent ve yerden ziyade aslında o yere yerleşik tekil bir sosyal grubun gündelik hayatını ve pratiklerini incelemek üzere kurulu olduğunu, bu bağlamda bir kamusal alan çalışması değil de mahalli bir çalışma olarak değerlendirilebileceğini söyler. Belli bir topluluğa odaklanmadan yapılacak bir kamusal alan çalışması, metodolojik zorluklarıyla beraber çalışılan alanın sosyal ve mekânsal boyutlarını ve bu boyutlar arasındaki ilişkileri daha iyi gözlemlemeyi mümkün kılar (Jones, 2021, s. 430).

Etnografi en çok mekânın devingen, heterojen varoluşunu ve toplumsal ilişkilerin mekânsal olarak nasıl kurulduğunu anlamak için biricik bir araç olarak görünmektedir. Bu anlamda sosyoloji disiplini içerisinde ilk kapsamlı etnografi örneklerini Chicago Ekolü'nün kent çalışmalarında görmemiz şaşırtıcı değildir. Postkolonyal kent kuramcılarından Abdoumaliq Simone da Afrika kentleri üzerine çalışmalarında etnografik bir yöntem benimser. Simone; kentleşme kuramlarının ve kentlilik anlatılarının özellikle küresel Kuzeyden neşet eden bir teoriye bağlılığını sarsmak, bir kent olma halinin farklı görünümlerini kavramak için merkez dışı coğrafyalara ve taşraya bakarken bütün özgüllükleri ile anlamak için gündelik hayattaki etkileşimlere odaklanarak detaylı bir etnografi ile incelemenin hayatiliğini

ve kentsel olanın tanımını bu etkileşimlerle birlikte düşünmenin gerekli olduğunu savunur.

Yerle ilgili her çalışma, yerin sosyal bağlam içerisindeki failliği farklı boyutlarda ele alınsa da etnografik araştırmayı çağırır. Öte yandan bu çalışmada özel olarak dikkate alacağım yerin duyumsal da olan bir niteliği olarak "duygulanımsal atmosferin" etnografik araştırmada ayrıcalıklı bir yeri vardır. Dünyayla iştigalimizin ilk olarak duygulanımsal olarak belirdiğini düşünürsek, duygulanımsal atmosferi anlamak için etnografik araştırmanın ayrıcalıklı bir yeri olduğunu düşünüyorum. Atmosfer etnografik yazında hep bir şekilde arka planda incelenen bir mefhumdur. Sosyal antropolojide hep bir şekilde var olmuş, özellikle saha notlarında, etnografik saha tariflerinde araştırmacının tariflerinde beliren atmosferdir. Sonuçta "etnografik çalışmaların çoğu öyle ya da böyle kimi zaman bir arka plan anlatımı gibi dursa da atmosfere dair tarifler yapar (Schroer & Schmitt , 2017, s. 1). Atmosfer mukimlerin/sakinlerin anlatılarında doğrudan ortaya çıkmasa da, her zaman kolayca tarif edilmese de, sahnelerin uzun süreli takibinde belirir. Bu noktada Schroer ve Schmidt atmosferin insan yaşamında anlam üretici gücü ile her zaman dikkate alındığını fakat analitik bir araç olarak bulanık ve takip etmesi güç bulunduğu için merkezi olmadığını söyler. Etnografi ve atmosfer arasında özel bir ilişki vardır; etnografinin dağınık olmaya meyyal yolculuğunda atmosferin farklı titreşimlerini kavrama potansiyeli bulunur. Etnografik yazının detaylarında ve zenginliğinde gömülü olan genellikle atmosfer tarifleridir.

Hemen hemen her etnografik araştırma bütün karışıklığı içerisinde içine daldığı sosyal uzamı neredeyse duyumsamayı mümkün kılacak kapsamlı bir anlatıyı ortaya çıkarmaya dair kaygıları taşır. Fakat bu karşılığını verme kaygısı yalnızca sahayı sıralı bir şekilde raporlamak demek değildir; Geertz'in *Kültürlerin Yorumlanması*'nda öne sürdüğü "yoğun betimleme" kavramı; etnografi yazınında sosyal bağlamı da güçlü bir şekilde tarif edebilmenin önemini vurgular (1973). Bu anlamda etnografinin işçiliği yoğun bir biçimde yazma süreci ile ilgilidir. Ingold'un deyimiyle etnografi için ilkin botunuzu hiç bilmediğiniz hatta henüz oluşmamış bir dünyaya doğru iterek bir yolculuğa çıkarsınız; sonra bu bilinmezliği yazarak yar(at)maya çalışırsınız (Ingold, 2014, s. 389). Dolayısıyla etnografi her zaman zanaatkarlığın aktif olması gereken bir iştir. Ancak bu durum etnografiyi yalnızca "hikâye anlatmaya" ya da "edebi eğlenceye" çevirme tehlikesini de barındırır

(Wacquant, 2004). Etnografide özel olarak bu tehlikenin önünü açan yöntemin iki temel tekniğinden biri olan katılımcı gözlem ve onun etrafındaki pratiklerdir.

Sahil gibi geniş bir kamusal mekânda; doğrudan sahil kullanıcılarıyla yüz yüze ve süreğen iletişime geçmesem de sürdürdüğüm gözlemler, bu mekânın yaşanışı bakımından katılımcı gözlem niteliği taşıyordu. Bir kafede, çimenlik alanlarda otururken not tutmak, bisikletle giderken gördüklerimi ses kaydı ile not etmek kadar zamanla tanıştığım, selamlaştığım, sahil müdavimleriyle vakit geçirmek de bu gözlemlere katkı olarak eklendi. Yalnız ve bir arada olmayı aynı anda mümkün kılan bir yer olarak sahilde bu, gözlemler için çoğu zaman da bir seyir ilişkisinde ikamet etmek demek oluyordu. Bir yandan sahildeki atmosferin anlık ve gündelik ortaya çıkışlarını anlamlandırmak için temel olacak bu seyir pratiğinde zaman zaman gözlem notlarında belli bir görüntünün ya da kişinin bende uyandırdığı hisler doğrultusunda yer almasına ve kendi duygularıma gömülmüş hissetmeme yol açtı.

Gözlemler kimi zaman buradaki günlük rutinleri takip etmeyi içerdi. Sahilde çeşitli muhitlerde ve çeşitli pratiklerin izinde sürdüğüm gözlemlerin yanısıra, burada tanıştığım insanlarla evlerinde, bahçelerinde ve sofralarında da vakit geçirdim. Sözünü ettiğim kesintiler hesaba katılırsa yoğun saha gözlemleri ve pek çok görüşme bu tarihten itibaren 2021'in sonlarına dek sürdü. Ancak esasen teze dahil ettiğim gözlemler uzun bir süreyi kapsadı. Samsun'a iş için taşındığım 2016 yılından bu yana bu sahilde uzunca süre vakit geçirdim. Ancak sahili araştırmanın odağına aldığımda 2019'un sonlarıydı. Bu sürede notlar tutmaya başlasam da sahille irtibatım Covid-19 pandemi süreci ve kişisel sebeplerle bölündü. 2020'nin Kasım-Aralık ayları saha çalışmasını ve yoğun gözlemleri hızlandırdığım zamanlar oldu. 2022 yılında da Şubat ve Eylül ayları süresince 6 ay başka bir şehirde yaşadığım için sahadan uzaklaştım. Daha sonra görüşme ve gözlemler 2023 yazına kadar sürdü. Zaman zaman sahilde tanıştığım, yürüyüşlerine, gündelik pratiklerine eşlik ettiğim sırada kendimi sohbete dalmış, araştırma bağlamından uzaklaşmış, kaybolmuş hissettiğim oldu.

Sahilin demirbaşı kafelerde, kumsal ve çimenlik alanlarda, yaya, araba ya da bisikletle seyir halinde görsel işitsel kayıtlar da tutarak not aldım. Yine Atakum'a benden önce yerleşmiş insanlardan dönüşüm projesi öncesi çekmiş oldukları fotoğrafları da kullandım. Gieryn yere duyarlı bir sosyolojinin daha fazla görsel anahtar kullanmakta olabileceğinden söz eder (2000, s.484). Bunun için de yere dair

görsellerle, haritalar, planlarla daha içli dışlı bir çalışmanın gerekeceğinden söz eder. Bu bağlamda saha çalışmaları sırasında sıklıkla görsel ve işitsel kayıt aldım. Fakat bu fotoğrafların çoğunu herhangi bir mahremiyet ihlali olabileceği gerekçesiyle kullanmadım. Araştırma boyunca çektiğim ve tezde kullanılan fotoğraflar belge değeri olduğu düşünülerek belli etik hassasiyetler gözetilerek kullanılmıştır.

Pandemi sürecinde bu tip görsel işitsel kayıtlar almak mümkün olsa da hem kısıtlı kullanım süreleri hem de yakınlaşmanın büsbütün tedirginlikle ilişkilenmesinden dolayı sahadan uzaklaştım. Bu yüzden pandeminin yoğun seyreden ilk 6 ayının sonunda ilk olarak resmi kurumlarla belediyede görüşme yaparak sahaya tekrar giriş yaptım. Bu görüşmeler tekrar sahada hissetmemi kolaylaştırdı. O dönem bir yabancıya yaklaşıp konuşmaya çalışmaktansa, belli bir kurumda, yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirmek sahanın akışını kolaylaştırdı. Araştırma için öncelikle mekânsal dönüşümü takip etmek üzere görüşmeler yaptım. Atakum kent içi göç hareketliliğinin yanı sıra, sahilde 2000'lerin ortasında başlayan bir sahil yolu projesi ile birlikte de büyük fiziksel değişim geçirmişti. Sahil bu projeye paralel olarak canlanmıştı. Bu doğrultuda hem ilçe genelinde hem sahildeki dönüşümü anlamak için çeşitli profesyoneller ve bu çevrelerde iş yapan insanlarla görüşmeler yaptım (Bu görüşmecilerin listesi için bkz. Ek: 1). Öncelikle Atakum'un genel dönüşümünü anlamak için de farklı semtlerden üç emlakçı ile görüştüm. Belediyenin sahil yolu projesinin çerçevesini ve yankılarını uzman perspektifinden görmek adına da eski belediye başkanı, belediye yetkilileri, Samsun'da faaliyet gösteren bir çevre koruma derneği başkanı, Samsun mimarlar odasında aktif görev almış bir mimar olmak üzere altı kişiyle görüştüm. Ayrıca bu dönüşümün gündelik olarak takip edebildiklerini düşündüğüm sahil boyu kafe-restoran tarzında işletmelerin çalışanı, sahibi ya da işletmecilerle biri dört kişinin odak grup görüşmesi olan 4 yüz yüze görüşme yaptım. Bu görüşmelerden (4 kişilik bir odak grup görüşmesi ve bir diğer yüz yüze görüşme) sahilin müdavimleri olan gençlerle olduğu için onlara dönüşümün yanı sıra sahildeki pratiklerine ve gerilim ve rahatlıklara dair de sorular sordum. Belediyenin sahil yolu projesinin hikayesini daha ayrıntılı olarak anlamak adına 2008 ve 2020 aralığındaki yıllık olarak yayınlanan Samsun Büyükşehir Belediyesi Performans Raporu ve Samsun Büyükşehir belediyesi Strateji Raporlarını taradım. Bu görüşmeler hem Samsun'un ve Atakum'un dönüşümünün tarihsel arkaplanını takip etmeme hem de yakın zamanlı mekânsal dönüşümün söylemsel çerçevesini, bu çerçevedeki

çelişkileri ve yere atfedilen kimliğin ve söylemsel çerçevenin geçirdiği dönüşümü anlamamı sağladı.

Bu görüşmelere paralel olarak da sahilde yaptığım yoğun gözlem saatleri çoğaldı. Bu görüşmeleri yürüttüğüm bir sırada tanıştığım ve araştırmanın merkezi figürlerinden biri olan Orhan'la vakit geçirirken de farklı görüşme biçimleri deneme imkânı buldum. Orhan araştırma boyunca hem sahilin atmosferine daha iyi hakim olmamı hem de pek çok başka katılımcı ile tanışmam ve bu katılımcılar arasındaki gündelik, değişken ve süreğen ilişkilenmeleri gözlemlememi sağladı.Orhan'ın tezgahı benim için sahayı daha yakından gözlemleyebileceğim ve onunla daha ilişkili hissettiğim bir halka oldu.

Etnografik araştırma için temel iki araç katılımcı gözlem ve görüşmeler (Hockey & Forsey, 2012) gibi görünse de etnografi boyunca teknikler çeşitlendi. Bu çalışma için özellikle duygulanım ve yer duygusu gibi klasik görüşmelerde hemen belirmeyecek konuları konuşabilmek için bir "teknikler paleti" (Low vd., 2005, s. 175) oluşturmam gerekti. Suttles etnografın belirleyici özelliğinin "utanmaz eklektizm" ya da "metodolojik oportünizm" olarak da özetlenebilecek eline gelen tüm malzemeleri kullanma, mümkün olan her tekniği deneme heyecanı" olduğunu savunur (1976). Ancak etnografinin sağladığı bu esneklik ve yaratıcılık hem bir imkân hem de bir zorluk olarak belirir.

Araştırmacının saha içerisindeki esnekliği de yaratıcılığına bağlı olarak çeşitlenir. Chicago ekolü sosyolojik çalışmaları da veri kaynağı açısından zenginliği ve çeşitliliği açısından çarpıcıdır (Morva, 2017). Araştırmacıların o dönem başvurduğu sözlü, yazılı arşivler gibi kaynaklara bugün bir yerin hikayesine bakmak için gündelik olarak yer etiketleri ile birlikte görsel ve metinsel paylaşımların yapıldığı çeşitli sosyal medya platformları eklenir. Bunlar araştırmaya sıkı bir şekilde entegre olmasa da zaman zaman başvurduğum yerler oldu. Örneğin pandemi döneminde insanların yer ile ilgili yakınmalarını buralardan takip ettim. Bunun dışında araştırmaya etnografinin iki temel ayağı olan klasik katılımcı gözlem ve derinlemesine görüşmeler tekniklerinin yanı sıra eşlikçi görüşmeler, kısa/ayaküstü görüşmeler, kullanıcı günlükleri gibi veri toplama teknikleri de eklendi. Bu teknikler hem araştırmanın konusu bakımından hem de yöntemle ilgili son yıllarda tartışılan konulara ışık tutması bakımından önemliydi. Öncelikle duygulanımları ve ilişkiselliği temele alan bir araştırmada, söylemsel olandan sıyrılma denemesi,

bedenselliği araştırmaya katma denemesi, hareketli olarak sahada olma denemesi olarak ortaya çıktı ve hatta kendilerini zorunlu kıldı.

1.3.2.1 Kullanıcı günlükleri

Bu tezin iki temel odağı olan yer ve duyguları daha iyi anlamak için ise önce kullanıcı günlükleri çalışması yapmayı denedim; fakat bu çalışma çeşitli sebeplerle süreğen olmadı. Günlük çalışması için hemen hepsi 20-26 yaş aralığında; büyük çoğunluğu üniversite öğrencisi bir grup genç ile araştırma için sahilde vakit geçirdiklerinde o günün sonunda günlerine dair kişisel bir günlük yazar gibi not tutmaları için anlaştım. 2019'un sonlarına doğru başlattığım bu çalışma için, günlük tutmak isteyen biri olduğunda bu günlük için ilk sayfada kendisine dair soruların olduğu bir defter verdim. Günlük çalışması için kimi üniversiteden tanıdığım öğrenciler, kimi onların arkadaşı yaklaşık 20 kişiyle sözleştim. Ancak henüz bu kullanıcı günlükleri çalışmasını organize ederken 2020 Mart ayında Türkiye'de pandemi koşulları hüküm sürmeye başladı. Bu zamana kadar ancak 15 kişiye defter verebilmiştim. Bu 15 kişinin ise dokuzu çalışmayı sürdürebildi. (Kullanıcı günlükleri katılımcı listesi için bkz. Ek: 2). Kimi pandemi şartlarında ailesinin evine giderek başka bir şehre yerleştiği için kimi yakınını kaybettiği için günlüklere devam edemedi. Daha erken tarihlerde çalışmaya katılanlar pandeminin izlerinden önce yazabilmişlerdi ancak bu kullanıcı günlüklerin çoğu pandemi şartlarında yazılmış günlükler oldu. Günlükleri altı ayın sonunda geri aldığımda bu kadar sürenin yoğunluğunu taşıyan günlükler olmamıştı. Kimi günlüklerde katılımcılar zaten eskisi gibi sahile gidemediğine değinmişti. Çoğu 3 aylık zamanı kapsayan günlüklerin kimi daha uzun süreye yayıldı, yalnızca biri hastalık sebebiyle daha kısa bir sürede kesilmişti. Dolayısıyla bu günlük çalışması hem katılımcı sayısının azlığı hem de gerçekleştiği şartlar dolayısıyla tam olarak çalışmadı. Fakat temel noktalarda araştırmanın yolunu açtı.

Kullanıcı günlükleri araştırmacı olarak tuttuğum saha günlüklerinin dışında sahildeki yapıp etmelere ya da gündelik yaşam içindeki sıradanlıklara ve "kışkırtıcılıklara" ulaşmamı sağlayan bir araç oldu. Samsun'a ve Atakum'a sonradan gelen kimliğin dışında bir ilişkilenme biçiminde yere dair duyguları anlamam için ilk anda bir harita verdi. Bunun dışında kullanıcı günlükleri bu araştırmanın temel sorusu ile bağlantılı olarak da iki açıdan önemliydi. Günlükler, olay örnekleme, deneyim örnekleme gibi tekniklerle birlikte özellikle gündelik yaşamın göz ardı edilmiş toplumsal

fenomenlerini görünür kılmak için önemli araçlar olarak düşünülür (Katz, 2004) Günlükler hem sıradan olayların, gündelik rutinlerin, alışkanlıkların aktarımı hem de duyguların kolay aktarımı için kritiktir. Gündelik yaşamın duygularını yakalamak için çeşitli yöntemsel denemeler yapan Katz, video kayıtları, sohbetvari görüşmeler, alan gözlemleri gibi tekniklerle daha gündelik yaşamla "doğal" bir karşılaşma imkanını araştırır. Bu tarz bir araştırma anketvari sorularla kurgulandığında, katılımcının kaçınılmaz olarak bir imaj yaratarak cevap vermesinden ve bu anlamda yapaylık tehlikesinden kaçılamaz (Katz, 2004, s. 611) Oysa günlük yazımı hem edimin genel olarak yalnız yapıldığı düşünüldüğünde "araştırmacı bakışından" bir nebze daha uzaklaşmış bir katılımı sağlar. Günlüklerin okunacak olması da bir karşılaşma alanı olarak düşünülse de bunun anbean bir karşılaşma olmaması katılımcının imaj kaygısı etrafındaki katılımını hafifletir. Bu anlamda günlükler duyguların hem daha çeşitli hem de daha yoğun olarak ortaya çıktığı mecralardır.

Kullanıcı günlükleri sahaya başka gözlerden bakabilmem için ilk anda edindiğim ipuçları olarak önemli oldu. Atakum'da farklı, başka yerde farklı hissetme, Atakum'un ayrışmış görüntüsüne dair ilk veriler bu günlüklerden geldi. Günlükleri yazan kişilerle defter alışverişi sırasında ettiğimiz sohbetlerde sahil deneyimlerine dair konuşmalarımız, "araştırmacı" kimliğinin de etkisiyle daha çok sahili analiz ettikleri sohbetler oldu. Öte yandan örneğin daha sonra yaptığım ayaküstü kısa görüşmelerde sahil kullanıcılarına rahatlık ve rahatsızlıklarını sorduğumda rahatlıklarını uzun uzun anlattıklarına fakat rahatsızlıklar konusunda çoğu kişinin ilk anda bir şey anımsayamadığına şahit oldum. Ancak günlüklerde bu tip gündelik konuşmalarda ilk anda net olarak ortaya çıkmayacak gerginliklere, rahatsızlıklara, yargılara, önyargılara dair ifadelere çok daha sık rastladım.

Kullanıcı günlüklerinin bir zorluğu araştırmadan daha yakından haberdar olan katılımcıların, çalıştığım üniversiteden tanıdığım öğrenci arkadaşların, yazma sürecine bir günlük havasına kendini "kaptıramaması" oldu. Kimi zaman bu günlüklerin dili günlük yazma dilinden belli bir muhataba konuşma akışına dönüşebiliyordu. Bunun yanı sıra günlük katılımcılarının ğer tamamen tanımadığım biriyse, yazarken daha rahat olduklarını hissettim. Hiç yüz yüze gelmeden, tanıdığım biri vasıtasıyla ilettiğim günlüklerden birinde çok daha az analiz yapan, daha çok kişisel bir günlük havasında o günlük karşılaşmalarının tesirlerinden söz eden olan notlar vardı.

Yukarıda söz ettiğim nedenlerden günlüklere erişimim kısıtlı kaldı. Üstelik günlük çalışması belli bir yaş grubuyla ve öğrencilerle kısıtlı kaldı; örneğin öğrenci olmayan birilerine ulaşmaya çalışsam da böyle bir çalışmaya katılmaya ikna etmekte başarılı olamadım. Farklı yaş gruplarının zamana yayılan sahil hikayelerini anlamak için eşlikçi görüşmeler bir anahtar oldu.

1.3.2.2 Eşlikçi görüşmeler

Pandemi kısıtlamalarının ardından sahaya gözlem için dönmem 2020'nin sonlarını buldu. Daha önce kafelerde ya da sahilin farklı köşelerinde gözlem yaparak saha notları tutmuş ve sahildeki hareketliliği farklı spotlardan kaydetmeye çalışmıştım. Pandemi sonrası peyda olan canlılığı daha iyi yakalayabilmek için gözlemi de hareketlendirmeye karar verdim. İlk olarak araba ya da bisiklet ile turlayarak ve bu turlar esnasında ses kaydı alarak not tutmaya çalıştım. Bu dönem tanıştığım bir seyyar satıcının tezgâhı da bu turlar esnasında sık uğradığım noktalardan biri oldu. Bu tezgâhı sıklıkla ziyaret ziyaret eden insanlarla tanıştım. Kimisi bu tezgah çevresinde karşılaşıp tanıştıktan sonra tekrar eden bir karşılaşmada birlikte ayrılıp rotalarını takip ettim ve bu yürüyüşler esnasında doğrudan sorular sorma fırsatı yakaladım. Bu yürüyüşler saha çalışmasına eklenecek (yürüyüşe) eşlikçi görüşmelerin başlangıcı oldu.

Eşlikçi görüşmeler (*go-alongs*); özellikle kent mekân çalışmalarında mobilite, maddilik ve bedenlilik tartışmalarına paralel olarak gelişen hareketli metodolojiler (Hein, Evans, & Jones, 2008) başlığında düşünülmesi gereken etnografik bir araçtır. Temel olarak görüşmeyi katılımcı her ne yapıyorsa- yürüyüş, araba ya da bisiklet sürmek, kaymak gibi- ona eşlik ederek gerçekleştirmek üzere kurulu olan bu görüşme tekniğinin kayıt ve görüşme rahatlığı açısından en yaygını yine de yürüyüşe eşlikçi görüşmelerdir. Bu bağlamda literatürde yaygın bir diğer adı da yürüyerek görüşmeler (*walking interviews*) olmuştur (King & Woodroffe, 2017). Eşlikçi mülakatlar en çok yerin nasıl kat edildiğine, yerle ve çevreyle ilişkinin nasıl anbean kurulduğunu hem gözlemlemek hem de bu birlikte kat etme anında "duygulara, değerlere, inançlara" dair sorular sormak için önemlidir. Bu anlamda bu tip hareketli yöntemler "sıradan, rutin ve önemsiz bir eylemden dikkatle incelenen ve özneleri farklılaştırılan bir "kurucu pratiğe" dönüşü" (Özbay, 2014, s.166) de önemseyen hareketlilik kuramı (*mobilities theories*) gibi kuramlar için de önemli bir açılımdır. Etnografik araştırmanın iki temel aracı olan katılımcı gözlem ve görüşmenin hibrid

bir formu olarak eşlikçi görüşmeler özellikle gündelik hayatta yerin rolünü anlamak, "sokağın fenomenolojisini" çözmek için oldukça belirgin avantajlar sağlar (Kusenbach, 2003, s. 463).

Kusenbach eşlikçi mülakatların "doğal" ya da deneysel olabileceğini söyler. Bunlardan doğal eşlikçilik katılımcıların rutinlerine, alışık oldukları ortama, güzergahlarına araştırmacının eşlik ettiği mülakatlardır, deneysel ya da "yapılmış" dediği görüşmeler katılımcıların araştırmacı tarafından katılımcıya yabancı bir çevreye, rutinleri ve güzergahları dışına çıkartıldığı görüşmelerdir. Bunun da ilginç bilgilere ulaşmada yardımcı olabileceğini, ancak güvenilirlik açısından aslolanın doğal eşlikçi mülakatlar olduğunu söyler (Kusenbach, 2016, s. 155). Atakum sahilinde yaptığım eşlikçi görüşmeler bu kategoride değerlendirilebilir. Yürüyüşün başat pratiklerden biri olduğu bu yerde bu görüşme biçiminin sağladığı belli rahatlıklar oldu. Yürümek üzere olan insanlara ya da her gün düzenli yürüyüşe çıkan insanlara onlara eşlik edip araştırma bağlamında soru sormak için izin istediğimde hemen hemen herkes kolaylıkla kabul etti. Bütün yürüyüş boyu soru sormadığım için bu yürüyüşler aslında katılımcı gözlemin de parçası oldu. Sahada 2021-2023 arası çeşitli tarihlerde 10 kişiyle eşlikçi görüşmeler yaptım (Ek. 3). Bunlardan bazıları tekil görüşmeler olarak kaldı, bazıları ile yürüyüşler yapmaya ve bu esnada yerle ilişkilerine yönelik konuşmaya devam ettim. Bu anlamda genelde ilk yürüyüşlerimiz daha çok "görüşme" formunda olduysa da daha sonraki yürüyüşlerde katılımcı gözlem için bir araç olacak "eşlikçi"lik öne çıktı.

Genel olarak ilk görüşmeler tanışmaya ve katılıcıların Samsun'la ve Atakum'la ilişkisini anlamaya, sahildeki gündelik yaşamı konuşmaya dayalıydı. Genel olarak bu tip soruları bu uzun görüşmelere paralel olarak yaptığım kısa/ayaküstü görüşmelerde de sordum. Ancak anketvari görüşmelerden farklı olarak eşlikçi görüşmeler görüşmenin sıklıkla bölünmesine ve katılımcının yönlendirmelerine açık kaldı. Örneğin katılımcının tanıdığı biriyle rast gelmesi ya da herhangi bir yabancıyla kısa münakaşalar/etkileşimler görüşmede kesintilere neden oldu. Ancak bu gözlem ve görüşmenin bir arada gittiği bu teknikte sorun teşkil etmedi. Bu yürüyüşlerde bir yandan sahil sakinlerinin rotalarını, duraklarını, rutinlerini de gözlemlemeye çalıştım. Yaklaşık 1-2 saat süren görüşmeler oldu. Sahilde bir apartmanda komşu olan bir grup kadınla yaptığım tekrar eden yürüyüşler ise duraksamalar, dinlenmeler ile birlikte genelde 2-3 saat sürdü.

1.3.2.3 Kısa/ayaküstü görüşmeler

Bu uzun eşlikçi görüşmelerin yanı sıra, sahilde farklı gün ve saatlerde rastgele karşılaştığım kişilerle sahilde yaygın pratikleri mümkün olduğunca farklı perspektiften görmek için 40 kısa görüşme yaptım. Son üç görüşme hariç tüm görüşmeleri 2021 yılının Ağustos ve Kasım ayları arasında ardışık olarak yaptım. Bu görüşmelerde çoğunlukla yalnız oturan, yürüyen ya da balık tutan birine sahille, Atakum ve Samsun'la ilişkisine (ikamet ve taşınma geçmişine dair soruların yanı sıra), burada neler yaptığına, genel olarak rahatlık ve rahatsızlıklarına ve başkalarıyla etkileşimlerine dair sorular sordum. Bu görüşmeler de teknik olarak katılımcıların yerdeki hareketliliğine eşlik etmesi bakımından eşlikçi görüşme formatına uysa da diğer görüşmelerle aynı derinlikte olmadıkları için onları kısa/ayaküstü görüşmeler olarak sınıflandırdım (Kısa/ayaküstü görüşmeler tablosu için bkz. Ek:4). Bu tip görüşmelerdeki bir eksiklik ancak gruplar halinde insanların toplaşmalarını bölmeye çekindiğim için neredeyse çoğu yalnız vakit geçiren insanlarla görüşmem oldu. 40 görüşmeden yalnızca üçü arkadaş ya da ailesiyle bir toplaşma esnasında gerçekleşti.

Yarı yapılandırılmış bu görüşmelerde, öncelikle kişiyi ve Samsun ve Atakum'la bağlantısını (varsa taşınma hikayesini) öğrenmeye yönelik sorulardan sonra şunları sordum: "Samsun'da boş zamanlarınızda neler yapıyorsunuz? (Eğer Atakumluysa) merkeze ve diğer ilçelere gitme sıklığınız nedir? Sahile ne sıklıkla geliyorsunuz? Geldiğinizde vaktinizi nasıl geçiriyorsunuz, neler yapıyorsunuz? Sahilin size iyi gelen yanları nedir? Kötü gelen yanları nedir? Burada nelerden rahatsız oluyorsunuz? Tanımadığınız insanlarla konuştuğunuz oldu mu/olur mu?" Bu görüşmeler sırasında doğrudan nasıl hissettiklerine dair soru sormadım ancak sahilin iyi kötü yanlarına dair sorduğum sorunun karşılığında genelde duygulanımsal haller içeren cevaplar aldım. Aldığım cevaplar genelde sahilin iyi yanlarında yoğunlaştı, çoğu kişide kötü yanlarını dile getirmekte genelde bir zorlanma gözlemledim. Rahatsızlık sorusunu eğer tamamen huzur/neşe aksında cevaplar verdiyse sordum.

Bu görüşmelerin yanı sıra sahilde gözlem amaçlı bulunurken tanıştığım, çalışmamdan bahsettiğim, sohbet ettiğim kişiler oldu. Bu sohbetlerden aktarımlar genel olarak isim belirtmeden yaptım. Araştırmaya katılan kişilerin isimlerini, yalnızca kim olduğunu gizleyemeyeceğim eski belediye başkanı dışında, anonimleştirerek yazdım. Sadece kısa/ayaküstü görüşmelere katılan kişileri

isimlendirmek yerine kodlayarak belirttim. Bu kişilere çoğunlukla isimlerini de sormadım.

1.4 Tezin Organizasyonu ve Bölümler

Tezin gövdesindeki üç ana bölüm sırasıyla bu yerin hikayesindeki mekânsal, zamansal ve duygulanımsal olana odaklanarak şekillendi. Atmosferin tasarlanması mekansal dönüşüm üzerinden, atmosferin zuhur eden yönü ise zamansallık odağından gündelik hayat ve ritim çerçevesinden anlatıldı. Bu ikisinin kesişiminde Atakum Sahili'nin peyda olan iyimser atmosferi ve sahiplenme halleri bir sahilin bir kentsel kamusal mekân olarak Samsun'da nasıl bir potansiyel yarattığını görmeyi mümkün kıldı.

Atakum Sahili sakinlerine, kamusal mekânlarda şiddet vakalarının sıradanlaşmasının şakayla karışık söz edildiği Samsun'da şehrin kalanından ayrılmış görünen ve hissettiren bir yerdi. Son 20 yılda kentlilerin hayal ettiğinin çok ötesinde dönüşmüş bu yerde bugün mukimlerinin ve müdavimlerinin dilinden düşmeyen bu ayrışma hissi ve mekânın "birinci sınıf estetiği" (Ghertner, 2015) yakın zamanlı mekânsal dönüşümde büyük payı olan belediyenin planlama ve yeniden düzenlemesinin söylemini de çerçevelemişti. 2. Bölümün odağı bu yerin hikayesi; onunla yakından ilgili kentleşmenin tarihsel arkaplanı ve özel olarak sahilin yeniden yaratılma süreci odakta olacaktır. Bunun için bu bölümde öncelikle Atakum'un birden patlak vermiş görünen dönüşümünü ve değişen kıyı ilişkisini anlamak için öncelikle Samsun'un bir kıyı kenti olarak büyümesinden başlayarak kentleşmenin liman ve özellikle tütün ticareti etrafında şekillenmesi anlatılacaktır. Bu kentleşme hikayesinin yakın zamanlı neticesinde Atakum ilçesinde süregelen düzenlenme mantığının atmosfer ve duygulanımlara odaklı hikayesi ön plana çıkarılacaktır. Bölüm boyunca mekânsal dönüşümü anlamak üzere yaptığım çeşitli kurumların mensupları profesyoneller ve sahil boyu işletmelerle ilişkili kişilerle yaptığım derinlemesine görüşmelerin yanı sıra, dönüşüm sürecinin raporları ya da eşlikçi ve kısa görüşmelerden dönüşüm süreçlerine dair anekdotlardan yararlanılacaktır.

3. Bölüm ise 2. bölümde sözü edilen yön değiştirmenin de daha ayrıntılı görüleceği gündelik hayatı konu alacaktır. Bu bölümde gündelik hayatın ve yer pratiklerinin hikayeleştirmek için yoğun gözlem notlarının yanı sıra, kullanıcı günlükleri, kısa ayaküstü görüşmeler ve eşlikçi görüşmeler yardımcı olacaktır. Yerle dolaşık ilişkinin

ucunu bırakmamak için gündelik hayatın analizini "ritimanaliz" ve "ritim" kavramları çemberinden yapacağım. Lefebvre her ritmin bir anlam ve duygu yarattığını söyler. Bu bölümde sahil kullanıcılarının hareketliliğini ortaya çıkartan coşkunluğunu veren ya da yavaşlatan deniz ve iklimi belirleyen metaritimler, uzun vadeli kültürel ritimler ve yere özgü rutinler eşliğinde ortaya çıkan bir gündelik akışı tasvir edilecektir. Müdavimler ve dışarıdan/sonradan gelenlerin farklı yer edinme pratiklerinin sahile özgü güvendelik atmosferin ortaya çıkmasına nasıl tabanlık ettiği görülür. Nihayetinde en temelde sahil "dışarıda ve güvende olma" imkânı ile sahiplenilir.

4. Bölüm'de bu yakınlıkların uyandırdığı tesirler var. Bu bölümde sahilde yaptığım saha boyunca müdavimlerin ifadelerinde en çok karşıma çıkan ilişkilenme biçimleri olan tekbaşınalık, aşinalık ve arkadaşlık üzerinde duruyorum. Bu haller kimi zaman kesişir, kimi zaman birbirini ketler. Yine de her biri belli bir takım duygusal kipleri ima eder ve yerin uyandırdığı duyguya dahil olur. Yabancılık (izolasyon, meditasyon) ya da tekbaşınalık (rahatlık, özgürlük); aşinalık (rahatlık, dayanışma) arkadaşlık (neşe, coşkunluk, paylaşma, dayanışma ruhu) kentteki tanışıklık biçimlerine Samsun gibi ne metropol ne taşra olarak konumlandırılabilecek bir şehirden örnekler sunar. Bütün bu hallere içkin duygular toplamı sahile sirayet eden dolaşan atmosferi de tanımlar. Bu haller kentin geneliyle, bu yerle kurdukları bağı, yer duygusunu, aidiyeti belirlemekte ve bir anlamda kentsel sosyal altyapı olarak iş görmektedir.

2. BİR KENT SAHİLİNİ (YENİDEN) YARATMAK VE ATMOSFERİ TASARLAMAK: 2000'LERDE ATAKUM'DA MEKÂNSAL DÖNÜŞÜM

Samsun'a ilk olarak çalışmak üzere 2016 yılının Mart ayında geldim ve doğrudan üniversitenin bulunduğu Atakum ilçesine yerleştim. Atakum'dan baktığım Samsun'un, daha önce gördüğüm Karadeniz şehirlerinden farklı olarak yapılaşmasının yeşil alanların önüne geçtiği, daha kentleşmiş bir yer olduğunu düşünmüştüm ilk anda. Çoğu yeni görünümlü olan binaların, apartmanların yanı sıra etrafta yapım aşamasında olan inşaatlar ve boş araziler üzerinde malzeme yığınları vardı. "Dev bir çay bahçesi bekledim; dev bir şantiye çıktı" demiştim o zaman İstanbul'daki arkadaşlarıma, yeni geldiğim şehri anlatırken. Zihnimdeki yeşil Karadeniz şehri imgesine kıyasla Atakum ile ilgili bir diğer başkalık çevredeki çam ağaçlarının noksanlığıydı. İlçenin sırtlarında, yapılaşmanın azaldığı yerlerde hala köyler ve ormanlık alanlar olsa da yüksek apartmanların gerisinde, gözden uzak kalmışlardı. Fakat ilçenin ana bulvarının ortasında ve sahil yolu boyunca sık aralıklarla palmiye ağaçları dizilmişti. Saha çalışması için insanlarla sahil üzerine konuşmaya başladığımda bir Karadeniz kentinde görülmesi şaşırtıcı olan bu palmiyelerin belli bir atmosferin aracısı olduğunu anladım. Atakum sahili için bu palmiyeler güney kasabalarını, tatil yörelerini işaret etmenin; Samsun için ise bu yer dolayımıyla bir kentin atmosferini yeniden yaratmanın araçlarından biriydi. Bazen işaret ettiği yer değişse de palmiyeler boyunca uzanan sahilin manzarasının kıymeti sosyal medyada, sahilden bir günbatımı fotoğrafına iliştirilmiş sitemvari bir ifadeyle şöyle dile getiriliyordu: "Burası Florida olsa beğenirdiniz ama burası Atakum Sahili!"

Saha çalışması boyunca Florida'dan Antalya'ya, Fransa sahillerinden Marmaris kıyılarına pek çok başka yerin isminin bu sahilin estetik cazibesini ve canlandırdığı hayalleri tarif etmek için öne sürüldüğüne şahit oldum. Sahilin yeni müdavimleri ya da yeni bir yerleşim yeri olan Atakum'un görece eski mukimleri ile bu yer üzerine konuşmaya başladığımda sıklıkla duyduğum bir diğer isim de eski belediye başkanının adıydı. Bu isme Samsun'a ilk geldiğim günden itibaren aşinaydım.

Yaklaşık 20 yıl Samsun'da belediye başkanlığı yapmış olan ve 2018'de görevinden Samsun milletvekili olmak için ayrılan Başkan şehre ilk geldiğimde hala görevdeydi. Yeni otogara onun ismi verilmişti. Sahil boyu banklarda ismi yazıyordu (2018'de Başkan değiştikten sonra bu banklar da peyderpey değişti). Bir belediye tesisisin de olduğu denize nazır küçük bir tepenin sırtına da başkanın adı kazınmıştı. Daha sonra saha çalışmasına başladığımda da Atakum sahiline dair pek çok konuşma eski belediye başkanının ismi anılarak başlıyordu. Bütün bu referansların sebebi Atakum'un 1970'lerde başlamış konutlaşmasına ve kentleşmesine yeni bir ivme ve imge kazandıran değişikliğin sebebinin 2000'li yıllarda büyükşehir belediyesi tarafından başlatılan sahil düzenleme çalışması, bu çalışmanın ana aktörünün de eski belediye başkanı olarak görülmesiydi. Görüştüğüm pek çok kişiye göre sahildeki yakın zamanlı dönüşüm onun "hayalleri", çabaları ve "tutkusu" sayesinde mümkün olmuştu. Araştırma boyunca karşılaştığım pek çok kişinin hemfikir olduğu husus Atakum'un; sahilin bugünkü manzarasının eski belediye başkanının eseri olduğuydu. Sahilin pek çok başka yeri düşlemeye sevk eden peyzajı (Zukin, 1991) eski Başkan'ın hayalleriyle yakından ilgiliydi.

Yaptığım görüşmelerde hem eski Başkanın hem de sahilin müdavimlerinin Atakum Sahilini tarif etmek için işaret ettiği isimler Karadeniz'in ve Samsun'un ötesindeki yerlere gönderme yapıyordu. Bu göndermeler sahili başka yerlerle bağdaştırarak zaman zaman Karadeniz'i (Samsun'u) aşma ya da aklama -bazen bir anlamda Akdenizleştirme- arzusunun işaretiydi. Dahası; sonra öğreneceğim üzere bu referanslar doğrudan sahil yolu ve düzenleme çalışmalarının planlama aşamasının da merkezindeydi. Karadeniz'i aşmak ve yeniden çerçevelemek üzere gerçekleştirilen peyzajın dönüşümü öncelikle farklı coğrafyalarda, hemen hepsi lüks tüketim ve turizm ile ilişkili yerlerde, tesis edilmiş maddi düzen örnek alınarak yapılmış, maddi düzenlerin benzeşmesinin benzer bir hareketliliği canlandıracağından hareket edilmişti. Fakat Atakum'un 2000'lerdeki mekânsal dönüşümü, mekanı idare edenlerin, özellikle eski belediye başkanının çerçevesinin hakim olduğu maddi dönüşümün yanı sıra, kent sakinlerinin yerleşme hareketliliği ve yeri sahiplenmeleri ile şekillenmeye başlamıştı.

Yere dair anlatılarda tekraren işaret edilen başka yerler, orada bulunanlarda canlanan yer duygusunu ve yerlerin- tüketim ve kâr temelinde- yeniden düzenlenmesinde çerçevelendirmeyi anlamakta ve inşa etmekte bir araç olarak iş görür. Çoğu tatil

beldesinde görülen, tüketim destinasyonu olan yerlere dair referanslar, Florida örneğinde olduğu gibi ikonik yerler etrafındaki cazibeyi kullanarak kente dair bir heyecan yaratmayı da hedefler. Kentsel kamusal mekânların planlama sürecinde odağın toplumsallıktan piyasa rasyonalitesine kaymasıyla artık daha fazla duygulanım yüklü bir dil kullanıldığına şahit oluruz (Wood, 2009). Bu kayma özellikle varoluşunun temelinde toplumsal bir aradalık olan kent parkı gibi kamusal mekânların planlanmasında daha belirgin hale gelir. 1980 sonrası artan bir biçimde dönüşen kent mekânları, sosyolojik çalışmalarda ekonomik fayda ekseninde dönüşen yeni yer kimlikleri (Urry 1999), sembolik sermaye (Zukin 1982, 1995) ve duyumsallık (Degen, 2008) gibi farklı çerçevelerden ele alındı. Bu çalışmaların pek çoğu sanayisizleşme sonrası kent mekânının yeniden yaratılmasının, keşfedilmesinin ve kentsel ve mekânsal yenilenmenin sonucunda oluşan yerleri takip eder. Bu çoğu zaman "yaratıcı yıkım" üzerine kurulu yeniden yaratılma örnekleri hem yere özgü atmosfer/aura yaratma çabası taşır, hem de yer ve duygu arasındaki etkileşimden beslenerek o an orada olmayanı düşsel olarak çağırmayı hedefler (Zukin, 1991). Öyle ki yerlerin kimlikleri otantiklik ya da doğallık etrafında kurulurken aslında yine pek çok başka yerlerle; başka yerlerin görünümünün veya duygusunun peşindedir. Bütün bu çalışmalar, her ne kadar yeri belli ekonomik süreçlerin sonucunda evrilen bir nesne gibi okumaya açık olsa da aslında toplumsal hayatın farklı veçhelerinde yerin nasıl iş gördüğünü ve ne yaptığını, yani yerin fail olarak da etkisini konuşmayı canlandıran çalışmalardır.

Bu bölümde amacım; yerin hikayesini ve atmosferin inşasını daha anlaşılır kılmak için kentin genelinin ve sahilin bulunduğu ilçenin yakın zamanlı geçirdiği maddi dönüşüme odaklanmak; dolayısıyla bu kent parkına hâkim duygularda ve toplumsallıkta yerin failliğinin, yerin dönüşümünde de toplumsal ilişkilerin ve hareketliliğin izini sürmektir. Bu dönüşüm sahilin fiziksel olarak peyzajının değişmesi; belli duyumsallıklar etrafında tasarlanması kadar belli bedenlere açılma ve belli bedenlere kapatılmaya çalışma sürecini de içerir, bu anlamsa mekansal hakimiyetin işleyişini de gösterir. Bu yüzden bu bölümde öncelikle bu yere içkin ilişkilerin güzergâhını takip edebilmek adına Samsun ve Atakum'un geçirdiği mekânsal dönüşümü ve bu dönüşümün yerellik politikalarında tekabül ettiği yeri inceleyeceğim. Bu dönüşümlerin eşliğinde Atakum sahilinin yakın zamandaki yeniden inşa sürecinde hem belediye idaresinin öncülük ettiği hem de kentlilerin ve

mukimlerin hareketliliği ile tetiklenen yerin dönüşümünü takip edeceğim. Sahilde belli bir yer çerçevesi ve atmosfer yaratma gayretini, fiziksel çevrede (çevredeki "doğal" unsurların, binaların, yolların yanı sıra kimlerin dolaşımda olacağına dair düzenleme çabaları dahil) yapılan düzenlemeler ve bunun tetiklediği maddi dönüşümle birlikte inceleyeceğim.

Maddi dönüşüm kentsel mekânda dolaşıma ve kullanım biçimlerine yön vererek yerin duygulanımsal atmosferinin nasıl manipüle edildiğini gösterir. Ghertner (2015), Delhi'deki mekânsal dönüşümlerin ikonik şehirlerden mülhem bir planlama istikameti ve kent inşasında öne çıkan "birinci sınıf estetik" vurgusu ile başa baş gittiğini anlatır ve bu türden bir kentsel idare biçimini "estetiğin egemenliği" olarak kavramsallaştırır. Atakum Sahili'ndeki kamusallığı ve gündelik hayatı şekillendiren dönüşüm de benzer bir planlama istikametinin sonucudur. Ancak Atakum Sahili'ndeki dönüşümün rasyonalizyonunda hem estetiğin, sembolik sermayenin araçları hem de modern planlamanın hesaplamalara, mühendisliğe, tekniğe dayanan söylemi bir aradadır. Bu yeniden yaratma sürecini *atmosferin inşası* olarak ele alacağım.

Belediyenin sahil yolu düzenleme projesi çerçevesi zamanla değişse de yerin atmosferini kentin kalanından "ayırıcı" kılmaya çalışmış; fakat bu durum kolaylıkla sınır çekilemeyen kentsel yerler arasında daha yoğun bir hareketliliği de tetiklemiştir. İnsanların yer yapma pratikleri, bir sonraki bölümün konusu olsa da bu bölümdeki mekânsal dönüşümde planlamanın söylemini nasıl değiştirdiğini göstermek için bu hususa değineceğim. Atmosfer ve estetikten yola çıkan dönüşüm, hem bu yeniden yaratılma sürecinin rasyonalizasyonuna dair söylem değişimini hem özellikle orta ve orta üst sınıf kent sakinlerine açtığı tüketim alanı sebebiyle dönüşümün sahiplenilmesini, sorunsuzlaştırılmasını kolaylaştırır. Bölüm boyunca Atakum sahilindeki mekânsal dönüşümü, onu işe koşan ortaklıklar, ilişkiler ve çelişkilerle birlikte inceleyeceğim. Bütün bu ortaklıklar, ilişkiler ve onların müzakere edilme biçimleri, yerin ortaya çıkışında mekânsal tahakküm ve sahiplenmenin nasıl işlediğini de gösterecektir.

2.1 Samsun ve Atakum'un Kentleşme Hikayesi

> Bütün şehirlerin yeni yüzleri, yeni kesimleri vardır. Yeni Adana, yeni İstanbul, yeni Konya gibi. Samsun'un da yeni yüzü yeni kesimi Atakum'dur.

> Atakum'u son 10 yılda nakış nakış işlemeye gayret ediyoruz. Buraya özen gösterip hata yapmamaya çalışıyoruz. Çünkü modern bir bina gibi Atakum'u yeni inşa ediyoruz. Çünkü şehirleşme açısından oturmuş ilçelerde değişim ve dönüşüm yapmak zor oluyor ve zaman alıyor. Ama Atakum'daki yepyeni yerleşme alanlarında adeta yeni şehirler kuruyoruz... Biz buraları uzun uzun hesaplayıp planlayarak yaptık (Milliyet, 2014).

Yukarıdaki alıntı 1998-2018 yılları arasında yirmi yıl boyunca Samsun'da belediye başkanlığı yapmış Yusuf Ziya Yılmaz'ın 2014 yılında son belediye başkanlığı seçimine hazırlanırken Atakum'da yaptığı konuşmasından bir kesit. Bu konuşma bir yer olarak Atakum'un planlama çerçevesini modern ve yeni olarak çizer. Atakum ve sahili diğer pek çok şehirde bulunan yerler gibi bir yeni ve modern bir yüz olarak belirlenir ve inşa edilir. Şehrin yeni yüzü "yeni kesimleri"ni de çağırır. Şehrin dönüşmesi zor diğer yerlerinden farklı olarak Atakum boş bir mekân olarak değerli görülür. Atakum'u düzenlenmeye uygun bir boşluk olarak görmek heyecanı, aynı zamanda mekân üzerinde söz sahibi olanların mekânla belli bir türden bir ilişki kurduğuna -bu ilişki zaman içerisinde dönüşse de- işaret eder.

Atakum'un kentleşmesi hem yerel kalkınma ajandalarının, kent içi yeni sermaye aktarımı araçları arayışının bir sonucu olarak 1990'lar sonrası başlamıştır. Yılmaz'ın konuşmasında ima ettiği gibi Atakum'u kuran biraz da Samsun'un başka yerlerinin "zor"luğudur. Atakum'un bugünkü manzarası kaçınılmaz olarak Samsun'un kentleşme serüveni ile de yakından ilgilidir. Hem Samsun'daki diğer yerlerde mümkün olmayanın Atakum'da mümkün olması bakımından hem de bir kıyı kenti olarak denizle kurulan belli tür ilişkilerin kent kıyılarında bölüşülmesinin bir sonucu olarak Atakum Samsun'un kentleşme dönemeçlerinde şekil almıştır. 19. Yüzyılın ikinci yarısı artan tarım ihracatı ile beraber tütün tarlalarının yaygınlaştığı Atakum'da, Cumhuriyet sonrası bir yandan da tütün tarımı devam eder, bir yandan sayfiye kültürü baş gösterir, 90'lardan itibaren ise Atakum kent merkezindeki yoğunlaşmadan kaçış alanı haline gelir. Ayrıca, merkezde limanın ve merkeze komşu doğu kıyılarında çoğunlukla sanayinin konuşlanmış olması nedeniyle şehir merkezi sakinlerinin denizle irtibatı kesilmiştir. Bu bağlamda denizle tekrar bir ilişki kurma mahalli olarak Atakum seçilir. Burada idareciler tarafından öne sürülen, -bir sonraki başlıkta sözü edileceği üzere- bu yeniden ilişki kurmaya yönelik söylem seyri kimi

zaman kamusallığı ve piyasaları canlandırmaya odaklanmak arasında değişikliğe uğrar.

Atakum ve sahili, "Samsun'un bir kıyı ve tütün kenti olarak büyümesi" başlığında görüleceği üzere uzun yıllar tarıma bağlı gelişmiş bir kentin temel geçim kaynağının sarsılmasının ardından yaşanan bir arayış döneminde; hem kente yeni çıkış yolları aramanın arefesinde planlı bir "turizm kenti" yaratma çabasının, hem de kırsal bir yerleşimde üniversite yerleşimiyle de ortaya çıkmış canlılığın orta-üst sınıf kent sakinlerinin yeni kent arayışına tekabül etmesinin kesişiminde bugünkü halini almıştır. Esasen üniversite kampüsünün de içinde yer aldığı ve öğrenci sayısındaki artışa bağlı olarak yapılaşması iki binli yıllarda hızla artan Atakum ilçesi, çoğunlukla orta ve üst sınıf kent mukimleri için çekici bir yerleşim yeri haline gelmiştir. Öte yandan ilçenin sahil şeridinde 2000'li yıllarında ortalarında sözü edilmeye başlayan ve 2010'ların ortalarına kadar yoğun çalışmalarla sürdürülen Atakum sahil yolu projesi, eskiden bir sayfiye yeri gibi kullanılan bu sahil şeridini ve kullanımlarını büyük ölçüde değiştirmiş; ilçe genelindeki yoğunlaşma ile birlikte sahil de sosyalleşme mekânları açısından giderek görünür bir canlılık kazanmış ve popülerleşmiştir. Bu canlanmayla beraber sahil, hem orta ve orta-üst sınıf ilçe mukimleri ve üniversite öğrencileri hem de özellikle yaz aylarında Atakum dışından gelen ziyaretçiler için gözde bir sosyalleşme ve karşılaşma mekânı haline gelmiştir.

Massey ilişkisel bir yer ve mekân analizinin kuramsal temelini ve yerin mekânın içinde eritilmesine, güçsüzleştirilmesine karşı duracak teorik araçları sunsa da onun bu analizin nasıl yapılacağına dair önerisi net değildir. Bununla ilgili Jeff Baldwin, Massey'in tarif ettiği ilişkisel yer analizini ampirik bir çalışmada mümkün kılacak bir izlek önerir. Bu izleğin ilk adımı yerdeki ilişkilerin ve güzergahların tarihsel bir özetini çıkarmaktır. Bu adımı ilişkilerin ve güzergahların çatışan, değişen hallerinin nasıl müzakere edildiğini serimlemek, hali hazırda literatürde olan ilişkilenme biçimlerini tespit etmek, yere özgü bu literatürün dışında ilişkilenme biçimlerini keşfetmek gibi adımlar takip eder (Baldwin, 2012, s. 211). Bu doğrultuda yere ilişkin ilişkileri ve temel güzergahlarını tarihsel bir özetiyle açıklamak adına bölümün devamında Atakum'un sahil düzenlenme projesine götüren çerçeveye kısaca değinmek gerekecektir.

2.1.1 Samsun'un bir kıyı ve tütün kenti olarak büyümesi

1930'da yazılmış bir kent monografisinde Samsun, "Kızılırmak ve Yeşilırmak'ın devirler boyu denize taşıdığı kumlarla oluşmuş ve denize doğru epey uzayan engin ve düz bir sahil alanı" (Rasim, s.64) ile tanıtılır. Uzun yıllar tarım temelinde büyümüş ve uluslararası ticarete bu kanaldan erişmiş olan şehrin Çarşamba ve Bafra gibi iki verimli tarım ovasının ortasında kurulmuş olmasının; bir zamanlar temel ithalat ürünü olan tütün üretiminin, Karadeniz'i İç Anadolu'ya bağlayan yolların kesişiminde olmasının ve 19. yüzyıldan bu yana hareketlenen şehrin ve art alanının Karadeniz'in ötesi ile bağlantısını sağlayan bir liman kenti olmasının bunda önemli bir payı vardır.

Kızılırmak ve Yeşilırmak vadilerinde yapılan tarım Samsun için 19. yüzyıl öncesinde ancak geçimlik üretimin kaynağıyken, 19. Yüzyılda yapılan ticaret anlaşmaları neticesinde oluşan ticaret serbestisi, Samsun'u özellikle hububat, mısır, yulaf ve tütün gibi tarım ürünleri ticaretinin merkezlerinden biri haline getirir (Ertürk Keskin & Yaman, 2013, s. 88). Bu aşamada yüzyıllarca bir kıyı kasabası olarak kalmış Samsun'da ciddi bir hareketlilik başlar. Samsun Limanı Osmanlı hakimiyetiyle birlikte, 15. yüzyıldan itibaren deniz ticaretinin de zayıflamasıyla, 13. ve 18. Yüzyıl arasında Sinop ve Trabzon limanları karşısında küçülmüştür (Somel, 2019.) Bu dönemde Samsun limanı "Osmanlı tersanesine sunulan hizmetler, esir ticareti ve İstanbul'a tahıl gönderilmesi limana zaman zaman canlılık" (Faroqhi, 2011, s. 132) katsa da genel olarak dış ticaret yollarının istikametleri dışında ve oldukça âtıl kalmıştır. Faroqhi limanın durgunluğunu kentin gelişmemesi ile bağdaştırırken aynı zamanda 17. yüzyılda Kazak ve Abaza saldırıları ile Samsun'un kentleşme hareketliliğinin iyiden iyiye zayıfladığından söz eder (s.132).

O dönem Samsun Trabzon vilayetine bağlı Canik Sancağı olarak geçen bir kazadır. 1841'de yayınlanan bir seyahat notunda Samsun, Trabzon ve İstanbul arasında mekik dokuyan gemilerin haftada iki kez uğradığı bir yer olarak anlatılırken yine de iç kesimlerle bağlantı kurulması ile İstanbul'dan getirilen ithal ürünlerin Samsun'dan Anadolu'ya dağıtılması açısından önemli bir yer olarak tasvir edilir (Suter, 1841). Bu notlarda "limanları kullanıma açan Yeni Ticaret anlaşması" yürürlüğe girdiğinde Samsun'un öneminin daha da artacağı; iç kesimlere mal götürmek için en iyi yer olmasının dışında tütün çoğunlukta olmak üzere pek çok ithal edilebilecek ürün barındırdığı yazılır.

1848 yılında kaldırılan dış ticaret kısıtlamaları Samsun ve limanı için bir dönüm noktası olur; kıyı kasabası olmaktan çıkıp genişleyen bir liman kentine dönüşmeye başlar. Tam da bu tarihlerden itibaren şehrin ekonomik canlanır ve özellikle "kırsal alanda refah düzeyinde bir artış" görülür (Gedikli, Acar ve Erdoğan, 2015, s. 66). Temel olarak bölgenin tarım ürünlerinin ihraç edildiği Samsun limanında 1890'ların ikinci yarısında ihracat oranı ithalatı geçer ve liman ticari hareketlilik bakımından yüzyıllardır Karadeniz'in merkezi limanı sayılan Trabzon limanını geride bırakır (Bakırezer, 2010, s. 32). 19. yüzyıl sonuna gelindiğinde Samsun limanı Osmanlı Devleti'nin (İstanbul, İzmir, Beyrut'tan sonra) en büyük 4. limanıdır. (Ertürk Keskin & Yaman, 2013, s. 88). Samsun limanı sadece Samsun ve art alanındaki verimli ovaları kapsayan "bölge ticareti için değil diğer bölgeleri de içine alan transit ticarete hizmet" etme potansiyeli açısından önemlidir (Ö. Yılmaz, 2015). Limanın işlek hale gelmesi Samsun'un karayolları ve bağlantı yollarında da gelişmeyi tetikler (Ertürk Keskin & Yaman, 2013, s. 102). 1900'lerin başlarında pekçok gözlemci Samsun'u bölgenin en çok gelecek vaat eden limanı olarak tarif eder (Eldem, 2017, s.97). Nitekim Cumhuriyetin ilk yıllarında Samsun ekonomisini kalkındırmak için yapılan birinci hamle de limanın tertibi olur (Topal, 2008, s.10-11).

Fotoğraf 2.1 : 20. yy başlarında tütün fabrikası işçileri (E. B. Ekinci, 2017).

Samsun Limanı'nın ticaret potansiyelinin canlanmasında kilit ürün tütün olur. Kentleşme hikayesi de bir zamanlar üretiminin en önemli merkezlerinden biri olduğu tütünle yakından ilgilidir. Samsun tütünü kalitesi ve aroması bakımından uluslararası ticaretin gözde ürünü olur ve tütün ticareti kentin mekânsal dönüşümünü önemli

ölçüde biçimlendirir. Öyle ki Osmanlı topraklarındaki tütünün üretiminden ticaretine bütün piyasayı idare etmek üzere kurulan yönetiminde Fransızların ağırlıkta olduğu çokuluslu Reji[5] Şirketi ilk fabrikalarından birini 1887 yılında Samsun'da kurar (Ertürk Keskin & Yaman, 2013, s. 117). Reji ekim ruhsatı vermekten, tütün baş fiyatını belirlemeye kadar her alanda piyasayı belirleme inisiyatifini elinde bulundurur. Reji'nin tekeli sebebiyle köylü öncelikle tütününü tüccara daha iyi bir fiyata satabilecekken Reji'ye satmaya zorunlu kılınır, hatta "reji tarafından kabul edilmeyen tütünü yine Reji'nin kontrolünde ve vergi vererek (11,5%) tüccara" (Erler & Edinsel, 2011, s. 233) satabilir. Bu ve benzeri sorunlar dolayısıyla Reji, tüccarlar ve çiftçiler arasında çatışmalar, şikayetler mutat hale gelir (Erler & Edinsel, 2011). Bu durum Samsun'da ve yine tütün üretiminin yoğun olduğu Bafra'da özellikle tüccarların yürüttüğü tütün kaçakçılığını tetikler. Öyle ki Reji bu kaçakçılığın önünü almak için maaşını karşılamak üzere bir güvenlik birimi kurulmasını ve limandaki denetimlerin artırılmasını talep eder (Erler & Edinsel, 2011).

Tütün üretimi etrafında köylerden limana kent hayatı hareketlenir. Tütün üretimi ve ticareti etrafında tüccarlar, eksperler, işçiler, hamallar, kayıkçılar, kervancılar gibi yeni meslek grupları ortaya çıkar (Güneş Erdoğu, 2021, s. 166-167). Kentin ticaret hayatında 1980'lere kadar etkin rol oynayacak olan tütün tüccarları Samsun'un yeni burjuvazisini oluşturur (s.239). Bu ticaret etrafında kentin finansal ve mekânsal örgütlenmesi de şekillenir. Bütün bu değişimler kent mekânının fiziksel dönüşümünü de etkilemiştir. 1850-1949 yıllarındaki fiziksel dönüşümü dönemin Samsun haritalarından ve 1870, 1940, 1941 yıllarında gerçekleşen kentin üç temel modern planlama girişiminden yola çıkarak inceleyen çalışmasında Evrim Düzenli, bu dönüşümü tütün ticareti etrafında şöyle tarif eder:

> 1850 haritasında; Hükümet Konağı, Cephanelik, Küçük Hamam, Mustafabey Hamamı, Hacıhatun Camii, Cami-i Kebir[8], Pazar Camii, Büyük Hamam, Medrese, Taşhan, Gümrük, Yalı Camii, belli başlı yapılar olarak gösterilirken, 1905 haritasında, ağırlıklı olarak, kent ekonomisine değer katan endüstri ve ticaret yapıları ile bu yapılara işlerlik kazandıran diğer yapılar

[5] Reji Şirketi, Osmanlı Devleti'nin ödeyemediği dış borçların idaresi için kurulan Duyun-i Umumiye'nin ön ayak olduğu; üretim tekelini devretttiği ve karı paylaştığı bir anlaşmanın sonucunda doğar. 1883 yılından 1925'e kadar faaliyet gösteren şirket "dönemin ileri kapitalist Avrupa ülkelerinin hemen hepsinin temsil edildiği bir çok uluslu yatırımdır" (Öztürk & Ertürk Keskin, 2013, s.95); fakat idari ağırlıklarından ötürü yaygın olarak Fransız Reji'si olarak bilinir.

> gösterilmektedir. Reji Tütün Fabrikası ve depoları, Duhan Çarşısı, Tütün İskelesi, Bedesten, Saat Kulesi, Gümrük, Hükümet Konağı bu yapılardan en belirgin olanlarıdır (2022, s.630)

1923'den 1950'ye kadar şehrin alt yapısı, karayolu ve demiryolu bağlantıları üzerine çalışılır (Kuran, 1992). Bu yatırımlarla birlikte Samsun artık tamamen bölgenin eski merkezi Trabzon'un yerine geçerek bölgenin bir iç göç çekim merkezi haline gelmiştir. Diğer taraftan temel üretim piyasalarında da bir hareketlilik olur. Cumhuriyet ile birlikte tütün piyasanın idaresi Reji'den devlet tekeline alınır ve 1925'te kurulan TEKEL'e geçer. TEKEL üreticiden tütün alarak piyasada bir güvence oluşturur. Uzun bir süre üretici için ürünün fiyatını belirlemede önemli bir destekçi olur. Tüccara satamadığında TEKEL'in alacağı garantisi üretici için önemli bir güvence unsuru olmuştur. Ancak ilerleyen yıllarda TEKEL'in fiyat politikası ve usulsüz alımlar yüksek miktarda tütünün Tekel'in elinde kalmasına neden olur. 1980'e kadar artış gösteren tütün üretimi 1980 sonrası azalma eğilimde olmuştur. Bunda hem 1980 sonra özelleştirme politikaları hem de devletin plansız alımları sonucu stok fazlalığı problemi ile karşılaşılmasının etkisi (Şahin & Taşlıgil, 2013, s. 87) olur. Bu yıllar belli bir süre sonra depoda kalan tütünlerin satılamadıkları için topluca yakılması bir adet haline geldiğinden söz edilir.

Tütün hem köylüye geçimlik tarım dışında bir gelir getiren bir ürün olarak önemlidir hem de aynı zamanda merkezdeki sigara fabrikalarında çalışan işçi sayısı da oldukça fazladır. Dolayısıyla tütün üretimi ve ticareti etrafında, köyde tütün üreten köylü, tütün depoları işleten tüccarlar, depolarda tütün dizen çoğu kadın işçiler, kent merkezindeki tekel fabrikasında çalışanlara kadar geniş bir ağ örülüdür. Doğrudan ya da dolaylı tütün nüfusun %25'i için gelir kaynağıdır (Ertürk Keskin & Yaman, 2013). 1980'den itibaren özelleştirmeler, kamu desteğinin çekilmesine yönelik politikalar hem Samsun limanını hem de TEKEL'i etkiler. 2000'li yıllar Liman'ın özelleştirme temelinde çözümler ile canlandırılmaya çalışıldığı yıllardır. 2008'de TEKEL ve Samsun Limanı aynı anda tamamen özelleştirilir (Somel, 2019, s.208-209).

Fotoğraf 2.2 : 1885-1910 arası Matasyon (bugünkü Atakum) sırtlarından Samsun şehir merkezi görünümü (Gigord).

2.1.1.1 Samsun'da demografik değişim

Liman aynı zamanda Samsun'un 19. yüzıldan itibaren demografik yapısını önemli ölçüde etkileyecek olan göçler için de kilit bir yer olmuştur. Bir yandan liman Anadolu'nun en işlek limanlarından biri haline gelirken nüfus da buna paralel ölçüde artmıştır. Şehirdeki tütün ticaretinin canlanması Trabzon'dan, Ege kıyılarından, İç Anadolu'dan Türk ve Hrsitiyan nüfusunu çeken bir göç dalgası başlatır (İslam Ansiklopedisi TDV, s.85, Hrant Dink Vakfı, 2016, s.46). Bu doğrultuda Samsun merkez kazasının "1830'larda 4.000 olan nüfusu 1890'da 11.000'e, 1912'de ise 25.000'e yükselmiştir" (İ. Ekinci, 2007, s. 126).[6] Limandaki işlekliğin yanısıra bu yıllarda kentteki nüfus hareketliliğinin bir diğer sebebi ise Samsun'un iki önemli kitlesel göç hareketinde bir varış yeri olmasıdır. Bu liman önce 19. yüzyılda Kırım Savaşı (1853-1856) sonrasında Kafkaslardan gerçekleşen yoğun kitlesel göçlerde "başlıca intikal bölgesi olarak" öne çıkar (Demirtaş, 2015). Samsun, hem göçmenlerin iç kesimlere nakledilmesinde bir durak, hem de bu göçmenlerin yoğun olarak yerleştiği bir yerleşim yöresi olarak öne çıkmıştır. 1880 yılında Rusya

[6] Tütün tarımının en yoğun olduğu Bafra ve Çarşamba ayrı kazalar olarak geçip bu nüfus yalnızca, bugünkü sınırlarıyla Samsun merkez ilçelerini (İlkadım, Canik, Atakum) ve Tekkeköy'ü kapsayan bölgenin nüfusuna işaret eder.

topraklarından Samsun limanına gelen yaklaşık 35.000 kişiden 6538'i Samsun kazasına ya da Canik Sancağı'na yerleşir (Karpat, 1985, s.69). 1877/88 yıllarında Canik Sancağı'nın toplam nüfusu 129.929'tur (s.119). Samsun'da bu yılları takiben artan tarımsal canlılıkta bu göçlerin yarattığı demografik hareketliliğe de paye verilir (Çadırcı, 1990).

"XIX. yüzyıl sonlarında Şemseddin Sami (1890'ların başında) Samsun merkezi nüfusunun 11.000 civarında olduğunu ve bunun üçte birinin Müslüman, kalanının Rum, Ermeni vb.nden oluştuğunu bildirir" (Öz, 2009, s. 85). Tütün üretimine dair belgeler de Samsun kırsalıyla birlikte tütün üretiminin yoğun olduğu Bafra ve Çarşamba kazalarında da şehirdeki Rum ve Ermeni nüfusun ağırlığından hem üretimde ve hem ticarette önde geldiklerinden söz eder (Erler ve Edinsel, 2011). Hatta Papazoğlu Yorgaki Efendi, Thodorakis Arzoglu gibi dönemin önde gelen gayrimüslim tütün tüccarlarından belediye reisi olarak görev yapar (Güneş Erdoğu, 2021, s. 168; Kechriotis, 2017, s. 311). Bu bakımdan Samsun gayrimüslim nüfus yoğunluğunun oldukça fazla olduğu yerlerden biridir. Kemal Karpat'ın Osmanlı nüfusu üzerine çalışmasında 1914 yılında Canik Sancağı'nın (Samsun, Ünye, Terme, Çarşamba, Bafra) 265.950 Müslüman, 98.739 Rum, 27.058 Ermeni olacak şekilde bir demografik kompozisyona sahip olduğu görülmektedir (1985, s.184).

Dönemin nüfus politikaları şehrin gayrimüslim nüfus yoğunluğunda dramatik bir değişikliğe sebep olur. 10-20 Temmuz 1915 tarihlerinde gayrimüslim nüfusun en yoğun olduğu Samsun, Bafra ve Çarşamba kazalarında yaklaşık 30000 Ermeni Amasya'ya sürülür (Kevorkian, 2008). Şehrin gayrimüslim nüfusundaki diğer önemli değişiklik ise mübadeleyle olur. 10 Ocak 1923 tarihli Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan mübadele sözleşmesinin ardından Samsun, mübadillerin yoğun olarak yerleştirildiği yerlerden biri olur (İpek, 2013). Cumhuriyetin ilk nüfus sayımında (1927) 30.372 olan Samsun nüfusunda gayrimüslim nüfus oranı %0.25 olarak yazılır (2003, s.62). Nüfusun %4.79'unun Türkçe hariç anadili olduğu; bunların başında %2.05 ile Çerkesçe, 0.57 ile Kürtçe, diğer diller olarak belirtilen nüfus ise 1.97'i oluşturmaktadır. [7]

[7] Samsun tarihine dair ulaşabildiğim yerel kaynaklarda bu değişime, Rum nüfusundaki değişimden mübadele üzerinden söz edilse de Ermenilerin kent nüfusundan silinmesiyle ilgili bir ibare bulunmamaktadır.

1950'lerde bir kent monografisi Ermeni ve Rum nüfustan boşalan arazilere mübadillerin yerleştirildiğini bir yandan da Karadeniz içinden göç aldığını dile getirse de bu değişimin ayrıntısından söz etmez. Kent nüfusunu şöyle tarif eder:

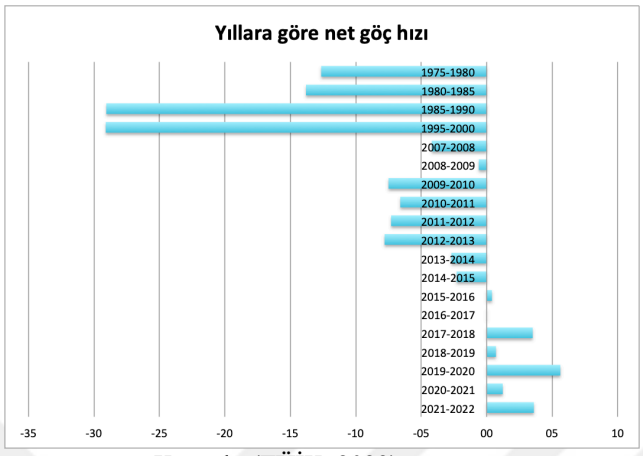
> "Samsun'un ahalisi Kavaladan, Kefeden, Çorum'dan, Trabzon ve İç Anadolu'dan gelenlerin birbirine karışmasından meydana gelmiştir. Sonradan gelenler o kadar çoktur ki Samsun'un eski bir avuç yerlisi bunlar arasında kaybolmuştur (Orhun, 1949 s.33).

Samsun'un Karadeniz içerisinde bir göç merkezi olması devam eden yıllarda perçinlenir. Özelleştirme dalgasının başladığı 1980'li yıllara kadar Samsun şehir merkezi ile birlikte bu üretimin yoğun olduğu Bafra ve Çarşamba ilçeleri de göç alır (Tatlıdil, 1988, s.356).

20. yüzyılda önce tütün piyasasındaki hareketlilik ve limanın yol bağlantılarının gelişmesiyle oluşan refah ile birlikte Samsun; Türkiye genelinde de görülen kırdan kente göç sürecinde önemli bir durak noktası olur (Yılmaz, 2011). 1950 sonrası bir dizi iktisadi ve teknolojik dönüşüm sonrası tetiklenen köyden kente göç furyasında Karadeniz en fazla göç alan yer olur (Karpat, 2003, s.105-106). Samsun bu göçlerde bazen bir nihai bir göç yeri bazen İstanbul'a göçmeden önce bir ara durak olur (s.106). Samsun özellikle Karadeniz bölgesinin doğusundan ve yakın illerden göç almaya başlar. Bu göçler dolayısıyla Samsun'un bünyesinde küçük bir "Karadeniz" barındırdığı söylenir (Haspolat, 2016). 1980 yılı nüfus verilerine göre Samsun'da yaşayanların doğum illerine bakıldığında sırasıyla en çok Trabzon, Ordu, Giresun, Rize ve Sinop'tan göç aldığı görülür (Yılmaz, 2011). Öte yandan Samsun'dan İstanbul, Bursa, Ankara gibi illere göç de 1960'lı yıllardan itibaren yoğunlaşır. Dolayısıyla Samsun her ne kadar doğusundan yoğun göç alsa da ülke içindeki "nüfus payı 1927-1965 döneminde artmış, 1965'ten sonra ise düzenli olarak azalmaya başlamıştır" (OKA, 2019). Çizelge 2.1'de görüldüğü gibi bu eğilim 2016'dan itibaren değişmeye başlamış ve göç alan bir kent olmaya başlamıştır. 1960'da 654.602 olan genel Samsun nüfusu (Devlet İstatistik Enstitüsü), 2000'li yılların ortalarına kadar hızla göç vermiştir. Keyman vd.'nin raporuna göre toplam iç göçün %5'i ile 2000'de en fazla net göç veren il olmuştur. Bu anlamda "Batı ve Orta Karadeniz bölgesinin diğer illeriyle kıyaslandığında daha iyi durumda olsa da Samsun 1980 sonrası dönüşüm sürecinin bedeli olarak aktif nüfusunu yitirmiştir" (Keyman, 2017, s.185). Samsun'un göç veren bir şehir olma durumu 2008-2015 yılları arasında devam eder (Çizelge 2.1). 2015'ten sonra ise üniversite eğitimi için

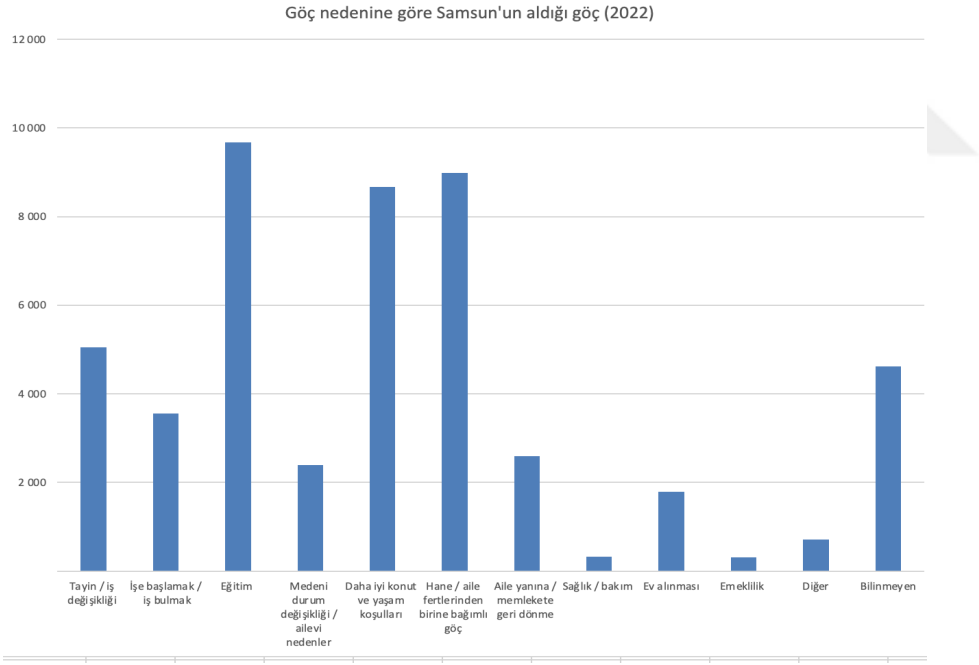
göçteki artış[8], yeni konutlaşma alanları ve geri göçün de etkisiyle göç trendi değişerek göç alan bir şehir haline gelir (Çizelge 2.2).

Çizelge 2.1 : Samsun yıllara göre net göç hızı

Kaynak: (TÜİK, 2023)

Çizelge 2.2 : Göç nedenlerine göre Samsun'un 2022 yılında aldığı göç

Kaynak: (TÜİK, 2023)

2.1.1.2 Yeni kent çerçevesi arayışı

19. yüzyıl sonunda Samsun düzenli ve sosyal bakımdan canlı bir kent olarak tasvir edilir (Ertürk Keskin & Yaman, 2013, s. 162). Bir yandan Samsun'da bankalar ve

[8] Şehrin ilk üniversitesi olan Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nin 2010'daki öğrenci sayısı 29.617 iken bu sayı 2014'ten itibaren 50.000'i bulur. Bunun yanı sıra 2012'de, daha sonra Samsun Üniversitesi olarak değiştirilen, Canik Üniversitesi de eğitim kaynaklı nüfus hareketliliğini artırır.

sigorta şirketleri faaliyet göstermeye başlarken liman ve şehrin merkez çarşısı dönüşür, şehir merkezinde fabrikalar kurulur. 1865-1875 arasında İngiltere, Sicilya, Rusya, Avusturya, Belçika ve Amerika Birleşik Devletleri gibi devletlerin konsoloslarına rastlanmaktadır (TDV İslam Ansiklopedisi, s.85) Diğer taraftan şehirde hem yabancı tüccarların yoğunluğu hem de gelir düzeyinin artmasıyla sosyal yaşamda hareketlilik artar; dernekler, spor tesisleri, oteller de çoğalır (Ertürk Keskin & Yaman, 2013, s. 111).

Fotoğraf 2.3 : 1900'lerde Samsun.

Samsun'un kentsel altyapısının ve canlılığın gelişmesi Cumhuriyet sonrası dönemde de devam eder. Samsun'da su kenarında vakit geçirmek, bir mesire alanı kullanmak yaygın bir adettir. Ancak Cumhuriyetin ilk yıllarında bunların kaybolduğu ve halkın bir mesire alanı ihtiyacı olduğu anlaşılır (Köse, 2014). Bu doğrultuda belediyenin sahil kenarındaki sazlıkların kurutulmasına yönelik çalışmalarından söz edilir. 1949'da yazılmış bir Samsun monografisinde Atakum ya da o dönemki adıyla Matasyon'un adı geçmese de şehrin park, gazino, sinema ve plajların zenginliğinden şöyle söz edilir:

> İçinde Atatürk'ün şahlanmış at üstündeki Anıtıyla Gazi Parkı, deniz karşısında ve şehrin orta bölümündedir. … Gazi iskelesi ev bitişiğindeki Deniz Kulübü de iyi eserler arasındadır. Çarşamba demiryolu üzerindeki Derbent mesiresi ve plajı ile Fener tarafında Beden Terbiyesi Bölge Müdürlüğü'ne bağlı güzel plaj ve halkın yıkanma ihtiyacını gideren Belediye plajı yazın rağbet gören yerlerdendir. Hele yazlık sinemaları (Kazım Paşa, Sümer, Zafer) emsaline Anadolu'nun ender yerlerinde tesadüf edilen eğlence yerlerindendir (Orhun, 1949, s. 31-32).

Kurtuluş Savaşının rotasında kritik bir yeri olan Samsun, Cumhuriyet sonrası kalkınma planlarında da önemli bir odak noktası olarak yerini alır. Atatürk'ün Kurtuluş Savaşını başlatmak üzere ilk olarak Samsun'a gelmiş olması şehre sembolik bir anlam verir. Şehrin pek çok merkezi yerinin, önemli kurumlarının, kumsalların isimlendirilmesinde, İlkadım, Ondokuz Mayıs, Atakum Atakent vs. gibi, tarihsel bağlantıya referans vardır. Düzenli de Samsun'da 1941'de gerçekleştirilen imar planı yarışmasını "Türkiye'de bir şehir planının, ilk defa Türk mühendis ve mimarları arasında yarışmaya çıkarılması açısından" ulusalcı politikaların bir uzantısı olarak okur (2022, s.635). Fakat Tekeli'nin ifadesiyle bu yarışmanın sonunda hiçbir proje uygulanabilir bulunmamış, nihayetinde yarışmadan 3 yıl sonra imar planı bir müteahhite yaptırılmıştır (aktaran Düzenli, 2022).

Samsun düzenli bir kıyı kasabasından büyükşehire, "1950'lerden itibaren, her yönde spekülatif bir biçimde hızla büyüyen kent" (Düzenli, 2022) olarak dönüşür ve bir anlamda Karadeniz'in "metropolü" olur. 1950 sonrası göç dalgalarıyla hızlı ve dönemin ruhunu yansıtan olan kaçak yapılaşma yaygınlaşır. 1960'ların başında Türkiye'de gecekondu yoğunluğu bakımından başlıca şehirlerden biridir ve nüfusun %35.75 gecekonduda yaşamaktadır (Karpat, 2003, 112). Bu tip yapılar genel olarak kent merkezinde yoğunlaşır.

Tütün piyasasının peyderpey zayıfladığı ve özelleştirmelerin yaygınlaştığı 1980 yıllarından itibaren Samsun ekonomisi Türkiye'ye oranla küçülür (Gençağa ve Özgün, 2008 s.295). Demet Özmen Yılmaz'ın Samsun'un bu dönemine dair araştırmasında kamu desteği olmadan kentteki sermaye hareketliliğini artırma çalışmaları ile ilintili olarak Samsun "sermaye birikim sürecinde arayış mekanları" olarak kavramlaştırılır (2017, s.288). 1990'larda Anadolu'da peyda olan yeni kentsel merkezler yaratma politikalarının sonucunda bu tür arayış mekanları "cazibe merkezi", "başarılı örnekler" (s.288) gibi tabirlerle ifade edilir. Samsun Karadeniz bölgesi içinde bir çekim merkezi[9] olarak öne çıkar (Keyman vd., 2017). Bu dönem

[9] Keyman ve arkadaşları son 30-40 yılın farklı Anadolu kentlerindeki gelişim örüntüleri odağında kent-bölge olma potansiyeli barındıran şehirlere odaklanmıştır. Bölgesel çekim merkezi ifadesi bu araştırmada kullandıkları sınıflandırmada şehirleri altı mekansal kategori üzerinden ele alırlar: Metropoller, Büyüme Odakları, Bölgesel Çekim Merkezleri, Yapısal Dönüşüm İlleri, Öncelikli Gelişme İlleri ve Kırsal Alanlar (Keyman vd., 2017, s. 162). Samsun'unu da dahil ettikleri bölgesel çekim merkezi "düşük gelirli bölgelerde sosyo- ekonomik gelişmişlik durumu ve altyapı imkânları bakımından çevrelerindeki ekonomik gelişmeyi hızlandırma ve çevrelerine hizmet verme potansiyeli olan ve geleneksel olarak bölge merkezi niteliği bulunan" (Keyman vd., 2017, s.162) şehirleri tarif eder.

Samsun'da böyle bir sermaye hareketliliğini mümkün kılmak üzere belediye, valilik gibi kurumların yanı sıra sanayi ve ticaret odası, üniversite gibi kurumların da iştirak ettiği Samsun Bölgesel Ekonomik Kalkınma Konseyi (SABEKAK) kurulur (Gençağa ve Özgün, 2008, s.295) ve Samsun'un kalkınma arayışları başlar.

Şehrin sanayi ve hizmet sektörlerine yapılan yatırımların yanı sıra sağlık alanında da önem kazanmasına yönelik çalışmalar yapılır. Samsun için 2000'li yıllar boyunca parçalı bir planlama perspektifini yansıtan "lojistik merkezi olmak, marka kent haline gelebilmek, tarıma dayalı sanayiyi geliştirmek, turizm kenti olmak, sağlık kenti olmak, enerji koridorlarında önemli bir nokta olmak" (Özmen Yılmaz, 2009, s.290). gibi etiket arayışları olmuştur. Özellikle iç kesimlere olan ulaşım ağları nedeniyle ihracat potansiyeli yüksek görülen Samsun Limanı'nın 2004-2018 arası toplam ihracat hacmi içindeki oranları yalnızca 0.2'den 0.4'e artışla ise beklenen potansiyeli gerçekleştiremediği ve ithalat-ihracat dengesinde de ithalatçı olarak kaldığı görülür (Genç vd., 2021, s.93-94). Bu kalkınma çalışmaları ile birlikte 2000'li yıllar boyunca Samsun'un GSYH'deki Türkiye içerisinde oranının tarımda payı azalırken, hizmet ve sanayi sektörlerinin payında artış gözlemlenir (Keyman vd., 2017). Fakat kişi başı gelir bakımından halen Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır (s.199). Nihayetinde Samsun'un gerileyen tütün üretimi ve ticareti ardından sermayeyi canlandırma arayışı uzun süre devam eder.

2000'li yıllarda kentsel mekânsal dönüşümlerde hakim söylem haline gelen "yerel kalkınma" (Kahraman, 2013, s.36) programlarından Samsun kent mekânı da payını alır. AKP dönemin özel olarak bir yatırım alanına dönen Karadeniz'in kalkınma çerçevesi; zaman zaman çelişkili bir biçimde turizm ve enerji cenneti olarak çizilir (Alper & Aksu, 2011). Atakum Sahili'nin belediye tarafından başlatılan yakın zamanlı dönüşümü de böyle bir arayışın "turizm kenti" fikrinde yoğunlaşması ile tetiklenir. Şehrin 2000'li yıllarda yaşadığı sanayi sektöründeki artışın dalgalanması Türkiye ortalamasına paralelken, hizmet sektöründeki artış özellikle Atakum sahilin atılımını yaptığı 2011 yılından itibaren Türkiye ortalamasının üzerinde kalmıştır (OKA, 2017). Nihayetinde bu yön arayışı içerisinde inşaat sektörü de öne çıkar, doğrusu inşaat sektörü tüm bu farklı alanlardaki dönüşümlere eşlik eder. 1990 sonrası sigara fabrikasının peyderpey tasfiyesi ve tütün piyasasının yaşadığı dramatik düşüş kentsel alanda hızlı bir inşaat dalgası başlatır (Ertürk Keskin & Yaman, 2013). Şehir merkezindeki eski tütün fabrikasının Bulvar AVM olarak bilinen açık alışveriş

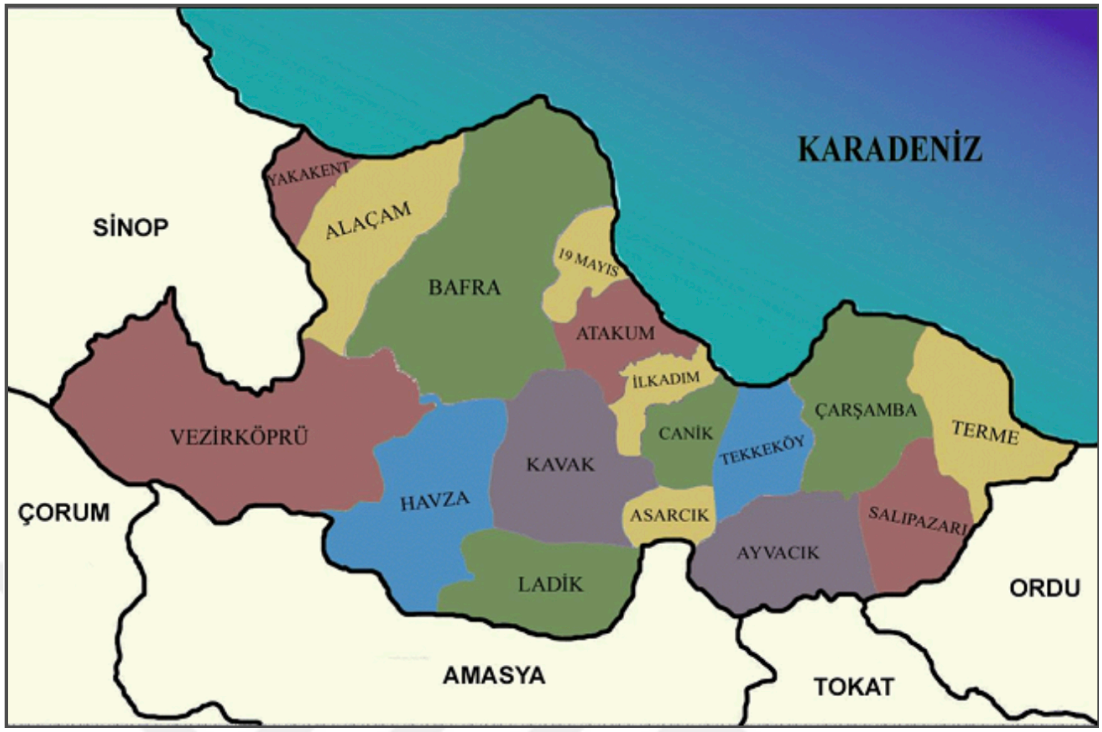
merkezine dönüşmesi bunun bir örneği, eskiden tütün ve buğday tarlalarından oluşan Atakum'da hızla yeni çok katlı konutların inşa edilmesi bu durumun göstergesidir.

2.1.2 Atakum: Bataklık ve tütün tarlalarından apartmanlara

Atakum 22 kilometre uzunluğunda kumsalı olan bir kıyı ilçesidir. İlçenin sahil şeridinin üniversitenin batısında bulunan (İncesu, Altınkum, Taflan semtleri) kısmı halen çoğunlukla yazlık ve yarı kırsal yerleşim olarak kullanılırken, üniversitenin bulunduğu mevkiden doğuda merkez ilçeye kadar olan 10 km'lik hattı yürüyüş, bisiklet yollarına paralel olarak projelendirilip bir sahil yolu yapıldı. Bu şerit yukarıda bahsedildiği gibi belediye olduktan sonra hızla imarlaşarak sürekli yerleşim haline geldi. Adnan Menderes Bulvarı olarak bilinen bu sahil yolu üniversitenin batısına doğru hala daha yavaş da olsa genişlemekte ve konutlaşmanın da batıya doğru devam etmesi beklenmektedir. Bu çalışmanın gerçekleştiği tarih itibariyle Atakum Sahili dendiğinde, çoğunlukla bu yoğunluğun olduğu 10 km'lik alan kastedilmekteydi (Fotoğraf 2.4).

Fotoğraf 2.4 : Atakum ve sahil şeridi.

Fotoğraf 2.5 : Samsun ilçe haritası (Canik Kaymakamlığı).

Samsun merkezinin doğusuna komşu ilçeleri sanayi bölgesi olarak büyürken, 1970'lerden itibaren hem üniversite hem kent içi göçler sonrası oluşan yoğunlukla ortaya çıkan konut ihtiyacı ile birlikte batıya doğru bir konutlaşma süreci başlamıştır. Uzun yıllar bölgenin merkeze sınır olan kısmı- şimdiki adıyla Denizevleri- ile sınırlı kalan bu konutlaşma 2000'den itibaren hızlanmıştır. Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı'nın 2018'de yayınlanan raporuna göre Atakum "Karadeniz'in en hızlı betonlaşan ilçesi"dir ve "ideali 10 metrekare olan kişi başına düşen yeşil alan miktarı Atakum'da 0,36'dır" (OKA, 2018). Bu rakamlar şehre ilk geldiğimdeki şaşkınlığımı da açıklar. Atakum'un görece eski mukimleri ile konuştuğumda Atakum'u tarif ederken sınırı Kürtün Irmağı ile belirlediklerini fark ettim. Oysa şimdilerde bu ırmak konutların ve anayolların arasında kaybolmuş durumdadır. Kimse bir yol tarif etmek istediğinde ırmağa gönderme yapmaz.

Atakum kıyısında tek tük ikincil konutların sırtlarında köylerin olduğu ve bu alanın arasında tütün ve buğday tarlalarından müteşekkil bir yer olarak anlatılır. 1980 sonrası tütün piyasasının giderek küçülmesi neticesinde bir üretim yerinden önce ikincil konut alanına sonra da giderek birincil konut alanına dönüştüğü bir yer olmuştur. Atakum, şehir merkezine komşu olmasına rağmen, çocukluk yıllarını

Samsun'un merkezinde ikamet ederek geçiren biri için bile 20 yıl öncesi kentlilerin hatıralarında çok da yeri olmayan bir yer, hatta merkezden bakınca "çok uzak gelen" (İlhan, kişisel görüşme, 12 Nisan 2021) bir yerdir. Bir başka Samsun mukimi de bu uzaklığı vurgular:

> Atakum'la ilgili benim ailemin anlattığı bütün anılar şöyle: Samsun'dan binerlermiş otobüse 45 dakikada buraya gelirlermiş. Matasyon derler hatta. Denize girerlermiş. Sonra tekrar otobüse tekrar biner gidermiş. Atakumluyum diyen insan en fazla 15 yıldır buradadır, 20 yıldır buradadır. (Vedat, odak grup görüşmesi, Ocak 2022)

Görüştüğüm emlakçılardan biri ise "Atakumluyum diyebilecek olanın ancak buranın köylüsü" (Serdar, kişisel görüşme, Kasım 2020) olduğunu söyler. Atakum'un art alanı genel olarak tarım ve hayvancılıkla meşgul köylerden oluşurken, sahil bandı ise 1970'lerden itibaren daha yüksek ve orta gelirlilerin yazın yaşadığı ve ikincil konut alanı olarak kullandığı bir yer olur. Bugün Atakum sahil bandından sırtlardaki köylere konutlaşmış durumdadır. O dönemde bu muhitteki köyler genelde -sivrisineklerden kaçmak için- deniz kenarının 3-4 km yukarısında kuruludur. Hem liman yakınındaki firmaların atık suları, hem kanalizasyon atıkları belli bir yatak olmadan denize aktığı için o dönem deniz kıyısında ciddi bir koku ve sivrisinek problemi vardır. Dolayısıyla bugünkü Atakum'un kurulduğu, deniz ve köyler arasında kalan alanın çok büyük kısmı 2000'lere kadar çoğunlukla buğday, mısır ve tütün ekimi için kullanılan arazilerden ibarettir. 1970'lerde bu köylerden birine atanan bir emekli öğretmenin aktardığı kadarıyla o zaman insanlar geçimlik olarak buğday, mısır, yumurta yetiştirip, tütünden gelen para ile de ev, düğün, dernek yapar, borç öderler (Ziya, kişisel görüşme, Kasım 2020).

Atakum'un merkeze komşu olan, Kürtün Irmağı ile başlayan önemli bir bölümü -eskibelde belediyesi sınırları ile Atakum, bugünkü adıyla Denizevleri-Türkiş arası muhit-1994 yılında belediye olana kadar Matasyon adı ile bilinir. Bu isim bu bölgede tütün tarlaları bulunan ve tütün ticaretiyle de uğraşan Ermeni bir ailenin Matossian[10] olan soyadından gelir. Hatta 19. yüzyılda Mısır'da Tütün İşleri İdaresi başkanı olarak çalışan J. Matosyan'ın Samsun tütünüyle ürettiği soyadını taşıyan bir sigara ürettiği bilinmektedir (Fotoğraf 2.6). Esasen 1900'lü yılların başına kadar muhitin "Matosyan'ın bahçeleri" diye bilindiğinden ilçenin kurumsal tarihçesinde de söz edilir (Atakum Belediyesi, 2000, s.11). Daha sonra Matasyon'a dönüşen bu isim

[10] Samsun'un önde gelen tütün tüccarların Matossian'ın Samsun ziyaretleri Mısır'la sıkı ilişkileri sebebiyle Reji'nin kaçakçılık önlemleri çerçevesinde sıkıca denetlenir (Erler ve Edinsel, 2011).

1994'te şehrin başka semt isimlendirmelerinde de öne çıkan (bir başka belde Atakent gibi) "Ata" ismine ve ilçenin kıyılarına özgü kuma referansla "Atakum" olarak değişir. Yine de Matasyon adı yakın zamana kadar dolmuşlarda, bugün Denizevleri olarak bilinen muhiti işaret etmek için kullanılır. Bugün hala bazı dükkan isimlerinde (Matasyon Kebapçısı gibi) izlerine rastlamak mümkündür. Massey'in yerlerin bir konumdan ibaret olmadığına ve hiçbir zaman yok olmadığına dair düşüncelerini yankılar.

Fotoğraf 2.6 : Matossian sigara paketi

Atakum'un iç kesimlerinde köylerin adları da 1953'teki bir kararla Rumca isimlerinden Kamalos köyü Kamalı, Mamasod köyü Meyvalı, Alanos köyü Alanlı olarak değiştirilmiştir. Bu köylere mübadele sonrası çoğunlukla Kavala ve Selanik'ten gelen ve tütün tarımının bilgisina vakıf mübadiller yerleşmiştir (Ziya, kişisel görüşme, Kasım 2020). Bugün yeni apartmanların yapıldığı Atakum arazileri çoğunlukla buradaki köylülere ait tarım arazileridir. Nitekim 2010'larda dahi kaynaklarda Atakum temel olarak ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalı bir ilçe olarak geçer (Samsun Sanayi ve Ticaret Odası, 2016, s.74).

Kıyı Samsun kentleşmesinin güzergahında önemli bir yer tutsa da kıyının temel kullanım biçimi çok uzun süre ticari kullanımla sınırlı kalmıştır. Kamusal olarak kullanımı hem Karadeniz'in rüzgârlı günlerinin fazlalığı ve hem liman kullanımından ötürü kısıtlılıklar ve kültürel mesafelilik sebebiyle geç ve yavaş yaygınlaşmıştır. Bu mesafelenme 1950'lerde Türkiye'de plaj kültürünü

yaygınlaştırmaya yönelik Cumhuriyet politikaları[11] daha geç bir tarihte de olsa Samsun'da Atakum'da yaygınlaşır.

Bu yıllarda ekim arazilerinden ve bataklıklardan ibaret olan Atakum kıyıları ülke genelinde erken Cumhuriyet döneminde sayfiye kültürünün yaygınlaşmasına paralel olarak yavaş yavaş yazlık kültürü ile tanışır. Osmanlı döneminde 19. yüzyılda İstanbul'da özellikle Osmanlı bürokrasisi ve üst sınıflar tarafından icat edilen sayfiye fikri (M. Ö. Alkan, 2014) denize girmenin medeniyet işareti olduğu söyleminden yola çıkarak cumhuriyet döneminde büyük ölçüde halk arasında yaygınlaştırılmak istenir (Toprak, 2018). Bu şiar doğrultusunda plaj kültürü ve denize girmek devlet kurumlarınca da teşvik edilir. Bu plaj kültürü oluşturma çabasının örneği olarak Samsun şehir merkezinin kıyıları liman tarafından işgal edilmiş olduğu için Atakum'da çeşitli devlet kurumlarının yazlık kampları kurulur. Köy Hizmetleri Müdürlüğü, Devlet Su İşleri, Karayolları Genel Müdürlüğü, Meteoroloji Müdürlüğü gibi kurumların kampları Samsun'da denize girme alışkanlığının yaygınlaşmasına öncülük eder. Bu anlamda Atakum, o zamanki adıyla "Matasyon" deniz eğlencelerinin adresi olur:

> 1960'lı yılların ortalarında Matosyon Mevkiinde sahil boyunca özel ve resmi birçok kamplar kurulmuştur. İlk kamp Devlet Demiryollarının çalışanları için yaptırdığı deniz kampıydı. Büyük lojmanları ve sayısız çadırlarıyla kamp büyük bir alanı kaplamaktaydı. Bütün memurlar ve işçiler aileleriyle birlikte bir ay süre ile tatillerini burada geçirmekteydiler. İkinci olara kara yolları mensupları için inşa edilen Kara Yolları Kampıydı. Bu kampın evleri modern olarak yapılmıştı. Kampın içinde aynı zamanda büyük bir gazino da bulunmaktaydı. Matosyon'da bir de şehir plajı bulunmaktaydı. Bu plaj Samsun halkının ve dışarıdan gelenlerin gereksinimlerini karşılardı. Yer bulabilmek için önceden müracaat etmek gerekirdi. Şehir plajında büyük bir gazino da bulunmaktaydı. Ziraatçılar Kampı, Ofis Kampı ve Karadeniz Kampı Matosyon Civarı'nda açılan kamplardandır. Daha ileride ise İncesu'da Askeri Kamp ve Kızılay Aile Kampı bulunmaktaydı (Sarısakal, 2007, s. 85).

[11] Karadeniz'de kurulan ilk deniz hamamı da Samsun'da olur. Bu anlamda modernliğin icrasının Karadeniz kalesi olarak Samsun'un önemi tekrar hatırlanır (Toy, 2023, s.1). Samsun'da ilk deniz hamamının kuruluşu İstanbul ve İzmir'e göre oldukça geç bir tarihte 1923'te belediye teşvikiyle kurulan özel bir teşebbüsle olur ve belediyenin bu teşvikleri 1930'lu yıllar boyunca devam eder (Karakartal, 2023, s. 84-86). Belediye ilk hamamın tesisinde kadın ve erkeklerin bir arada kullanımını hedeflese de çoğunlukla kullanıcıları erkekler olur (Karakartal, 2023, s. 85) . 1950'ler sonrası artık iyiden iyiye yayılan deniz kenarında sosyalleşme pratikleri Türkiye'nin farklı kıyılarına yayılır ve deniz hamamlarının dışına taşar. Yazlıklar ve yaz kampları yaygınlaşır. Pek çok kamu kurumunun yaz kampı için denize yakın yerlerde tesisler açmasıyla plaj kültürü yaygınlaşma zemini bulur. Türkiye'nin farklı kıyıları ve deniz kenarları iklim, yerleşim ve turizm etkilerinde şekillenir. Atakum'un da bir dönemini tarif eden sayfiye kültürü bu dönemde yaygınlaşır.

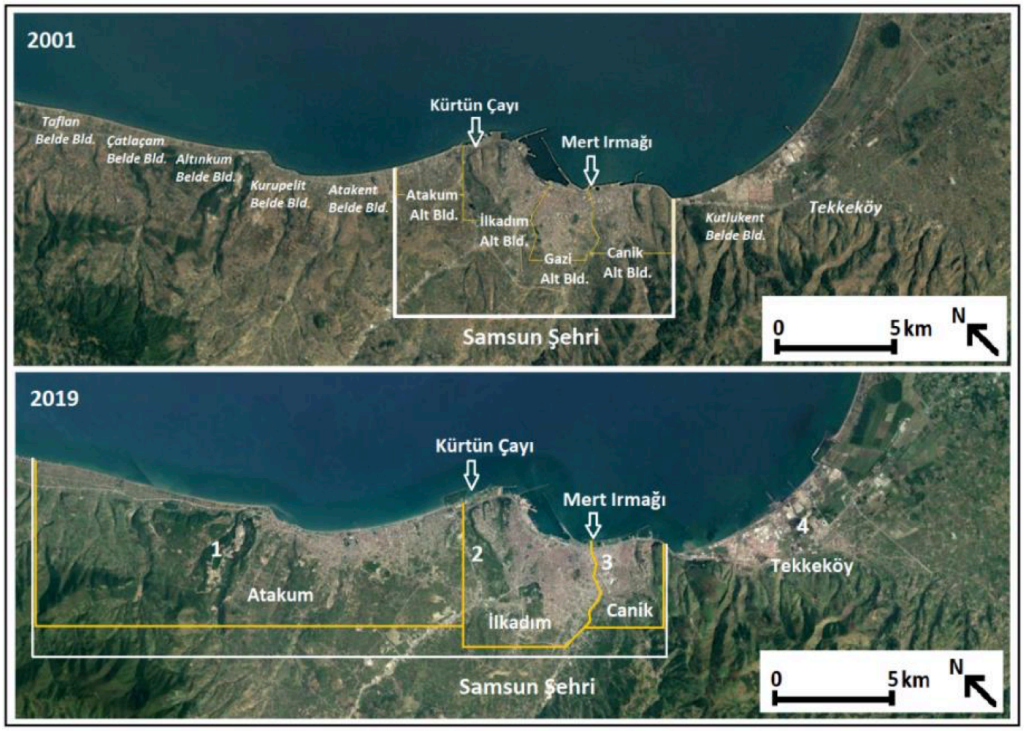
Samsun'da doğup büyümüş eski belediye başkanı bu kurumların Atakum'daki kamplarını ısmarlama bir kültür olarak şöyle anlatır:

> Türkiye'nin gelişmesine katkı veren kuruluşlar işte Karayolları, Su İşleri gibi kuruluşlar. O kuruluşlar o kamp yerlerini yaparlarken; insanların denize girme talepleri böyle inanılmaz bir şekilde onları zorlamış da, biz onlara denize girme yerleri yapalım diye mecbur kalıp da o yerleri yapmamış. Bu kurumlar genelde yabancıların gelip de kurduğu kuruluşlar olduğu için; onların yöneticileri de o yıllarda yurtdışında eğitim aldığı için döndükten sonra orada gördüklerini ülkemize taşıdıkları için... O kurumların yöneticileri mesela ben Karayolları kökenliyim. Karayolları Bölge Müdürleri kamp yapmışlar, Samsun'da yani yaz aylarında denize girmek için. Bu 1950'lerde insanlar için çok lüks, fantezi bir şey yani (Y.Z. Yılmaz, kişisel görüşme, 21 Aralık 2020).

Bu kurumların kamplarında kurum çalışanları ve onların yakınları için konaklama ve günübirlik plaj alanlarını kullanma imkânı vardır. Özel mülkiyet konumundaki yazlıkların ilki ise Samsun'da otomobil ticareti ile uğraşan bir tüccar tarafından şimdiki merkez ile Atakum'un tam sınırına tekabül eden Fener plajı civarında 1950'lerde yapılır. 1960 sonrası da Atakum'un, bu çalışmanın da esas aldığı, merkezden üniversiteye uzanan 10 km'lik hattında genelde eşraf, doktorlar, TEKEL'in üst-düzey çalışanları gibi üst gelir grupları tarafından kullanılan yazlık evler inşa edilir. Türkiye genelinde de büyük çoğunlukla üst sınıf bir ayrıcalık olan sayfiyeye çıkma/gitme geleneği "ancak 1980 sonrası kooperatiflerle başlayan ve orta sınıfın da dahil olduğu "yazlık" adı altındaki" yapılarla sürdürülür (M. Ö. Alkan, 2014, s. 44). Önceden tek tük olan yazlıklar 80 sonrası çoğalmaya başlar (Harun, emlakçı, kişisel görüşme, Kasım 2020). O dönem Atakum'un şu an üniversitenin batısında kalan ve bugün hala sayfiye kullanımının devam ettiği eski belde belediyeleri İncesu, Altınkum, Taflan gibi bölgelerde o yıllarda orta gelirli bir hane için de yazlık inşa etmek gayet mümkündür. Bu bölgede imar parseli alarak, yapı ruhsatı olmadan yapılmış çokça yazlık da vardır. Atakum'da emlakçılık yapan bir diğer kişiye göre o yıllarda yazlık yapmak bugüne göre çok daha kolaydır; o dönem tütün fabrikasında işçi bile olsalar fabrikanın maaşları iyidir, "hele de çift maaşlı bir aile ise birikim yaparak bu bölgede kolaylıkla yazlık inşa" (Ziya, kişisel görüşme, Kasım 2020) edebilmiştir.

1970'li yıllarda ilçede bugünkü Atakum'a yerleşimi tetikleyen başlıca unsurlardan bir diğeri üniversitenin burada kurulması olur. Öyle ki Atakum'da emlakçılık yapan ve pek çok başka işletmecinin de benzer şekilde söylediğine göre, "üniversite olmasa

burada hiçbir gelişme olmazdı". 1975 yılında önce Tıp Fakültesi ile kurulan Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kurupelit Kampüsü 1980'li yıllarda yeni fakülte binaları ile genişler (Demiral, 2020). Doksanlı yıllarda yeni fakülteler ve çeşitli ilçelerde meslek yüksekokulları eklenir ve öğrenci sayısı yoğunlaşır. Üniversite ile birlikte öğrenci ve memurlar için konut ihtiyacı ortaya çıkar. Üniversite personeli ve öğrencileri çoğunlukla şehir merkezinde ya da 1970'lerde genişlemenin başlamış olduğu Denizevleri muhitinde ikamet etseler de zamanla üniversiteye daha yakın bölgelerde köylerin aşağısında tek tük apartmanlara kiraların ucuz olması sebebiyle öğrenciler yerleşmeye başlar. Tütün piyasasının da zayıflamasıyla arsaların satışa çıkması hızlanır. Bu dönem Türkiş, Atakent gibi belli semtlerde işçi ve memur konutları da kümelenir. Zamanla bu konut ihtiyacına binaen toplu konut projeleri ile üniversiteye yakın yerlerde yerleşim imkanları çoğalır.

Fotoğraf 2.7 : Samsun'da 2011-2019 arası kentsel büyümeyi gösteren harita. (Şenol, 2020, s. 181).

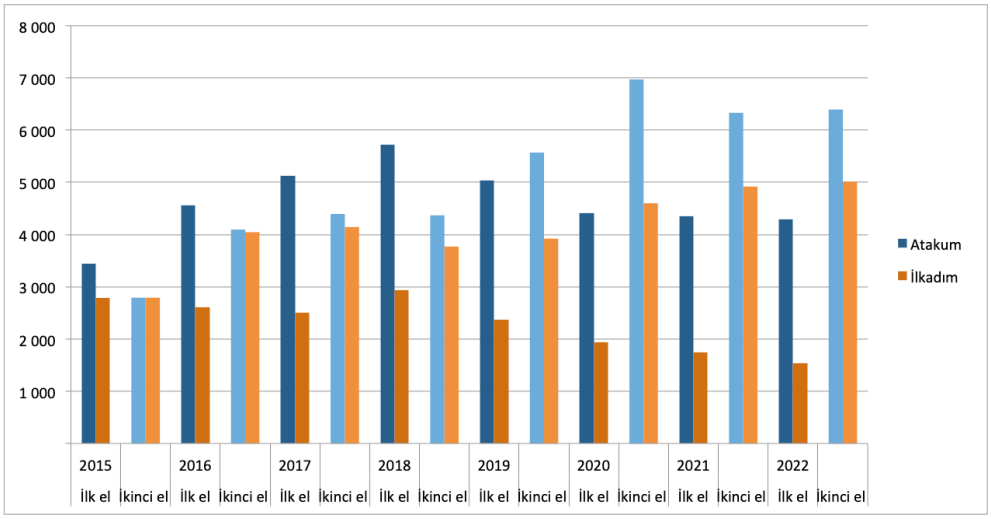
1994'e kadar Matasyon adı ile bilinen Atakum bugünkü Atakum'un sadece bir kısmıdır. Atakum'u bugün ilçe sınırlarını oluşturan, Atakent, Kurupelit, Altınkum, Çatalçam ve Taflan beldeleri takip eder (Fotoğraf 2.7). 2008 yılında bütün bu beldeler birleştirilerek Atakum adı altında bir ilçe belediyesi kurulur. İlçe belediye olmasıyla imar işlerinin kolaylaşmasının ardından eski arazilerin apartmanlara

dönüşme süreci hızlanır. Ancak 2000'lere gelindiğinde yine de (genelde köy yollarının tam çıkışına tekabül eden) belli semtlerde kümelenmiş konutlaşmalar vardır. Bu genişleme hikayesi peyderpey merkezden batıya, yani üniversiteye doğru gerçekleşir. Atakum'da 2000'lerin başlarında halen çoğunlukla tarım alanlarının yaygın olduğu ve kıyısında da yazlıkların olduğu bir sayfiye yeriyken üniversite nüfusuyla belli semtlerdeki canlanma ve turizme dönük yapılan yatırımlarla artan yapılaşma artar. Bu haliyle Atakum artık kaotikleşen, düzensizleşen kent merkezindeki özellikle orta-üst sınıf kentlilerini "yeni bir yer" ümidiyle kendine çeker. Henüz yeni kurulmuş bir ilçe olmasına rağmen Atakum Samsun'un en hızlı kentleşen ilçesi olur. 2012-2018 yılları arasını Samsun'da kentsel saçaklanmayı inceleyen bir çalışmada incelemeye alınan merkez ilçeler arasında hızlı nüfus artışı ve en fazla tarım arazisi kaybı burada meydana geldiği belirtilir (Özmekik, Tonyaloğlu & Göktuğ, 2022).

Bugünkü sınırlarıyla Atakum'un ayrı nüfus bilgisine ancak 2008 verileriyle ulaşılmaktadır. Atakum'un o yıl 107.953 olan nüfusu 2018 yılında iki katına çıkarak 202.618'e ulaşmıştır. Aynı süre zarfında ilçede bulunan üniversitenin öğrenci sayısı da 22591'den 51313'e çıkmıştır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi araştırmasına göre Atakum bölgenin en gelişmiş, en fazla nüfus artış hızı, kentleşme hızı ve pozitif göç miktarının olduğu ilçesidir (OKA, 2018). Nüfus artış hızı istatistiklerine göre de Atakum'un şehrin geri kalanından belirgin biçimde ayrıştığı görülür. Bu istatistiklere göre merkez ilçeler ve Bafra dışındaki diğer kırsal ağırlıklı tüm ilçelerde nüfus azalırken, Atakum'un nüfus artış hızı diğer üç merkezi ilçeden kayda değer biçimde fazladır.

Çizelge 2.3'te ise 2015-2022 yılları arasında İlkadım (eski şehir merkezinin olduğu merkez ilçe) ve Atakum'un birinci ve ikinci el konut satış grafiğini gösterir. Atakum'da 2018'e kadar yeni konut satışları daha fazlayken, 2018'den itibaren ikinci el konut satışları yeni konut satışlarının önüne geçmiştir. İlkadım'daki evlerini elden çıkarıp Atakum'a yerleşenlerin yanı sıra, Atakum'da ikinci bir konut alıp yerleşenler de vardır. Bu anlamda, İlkadım'daki konut satış grafiğini okurken buna da dikkat etmek önem arz etmektedir.

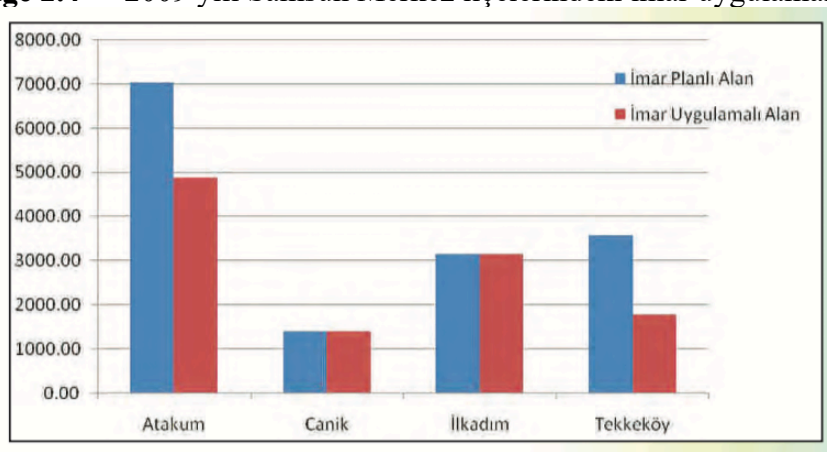
Çizelge 2.3 Atakum ve İlkadım 2015-2022 arası yeni-ikinci el konut satış grafikleri

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Atakum'un kentleşme hızı Samsun Büyükşehir Belediyesi'nin Belediye performans ve strateji raporlarında da açıkça görülür. 2000'li yılların henüz başlarında Atakum'a ya da bugünkü Atakum'u kapsayan o dönemki beldere dair bir çalışmaya daha nadir rastlanırken, özellikle 2010'dan itibaren raporlardaki altyapı çalışmalarının Atakum'da yoğunlaştığı görülür (Çizelge 2.4) ve Atakum'a dair veriler artar. İlçe olduğu 2008'den itibaren Atakum Sahil yolu projesi kapsamında, projenin çeşitli etaplarına dair çalışmalar raporlaştırılır. Belediyenin dikkati ve yatırımları, başta Atakum sahil yolu projesi, olmak üzere ciddi anlamda bu bölgeye yönelir.

Çizelge 2.4 2009 yılı Samsun Merkez ilçelerindeki imar uygulamaları

Kaynak: (Samsun Büyükşehir Belediyesi, 2009)

Fakat 1980'li yıllardan itibaren konut sayısının yavaş yavaş artmaya başlamasıyla sahildekirlilik problemi de ortaya çıkar. Konutların kanalizasyonları dereler yoluyla denize bağlanır; bu durum da artan konutlaşmayla birlikte ciddi bir sorun haline gelir. 1990'lı yılların başına gelindiğinde artık ilçenin kıyıları deniz keyfi için gözde bir mekân olmaktan çıkmıştır. Yalnızca Denizevleri mevkiinde birbirine yakın geneli alkollü birkaç yeme içme mekân bulunur. Dolayısıyla artık denize girmenin pek çekici olmadığı 1990'lı yıllarda Atakum sahilinin gerisinde ilçe sırtlarında yavaş yavaş yerleşmeler olsa da sahil kıyı boyunca tek tük yerleşimin olduğu, ıssızlığın ve bazen de tekinsizliğin yeridir. Bu yıllar için sahil şimdiki gibi geniş yürüyüş yolları olmayan ancak şehir merkezine yakın olan tek tük bar, meyhane tarzı gece mekânlarının olduğu bir yerdir. Emlak işiyle uğraşan birinin tarif ettiği kadarıyla sahil o dönem sahil ıssızlığın, kafa dinlemenin, yalnız kalmanın, serseriliğin mekânı olur. Genelde kaçamak yapmak isteyen sevgililerin, gözlerden uzak alkol tüketmek isteyenlerin yeridir.

2000 öncesi Atakum; sahil şeridi itibariyle belli bir kısma sınırlı olsa da eğlence ve sosyalleşme mekânıdır. Sahil boyu yazlıklar ve kamu kuruluşları kampları bir plaj eğlencesinin merkezidir; ancak o dönem yazlıklar da kamplar da mülklerini denize kadar çitlerler. Sahilin kent merkezine en yakın kesiminde 90lardan itibaren yaygınlaşan birkaç eğlence mekânı vardır ve ağırlıklı olarak alkollü mekânlardır. Görüştüğüm emlakçılardan birinin ifadesiyle sahil tam atılımını 2010'lara kadar yapmamıştır. O dönem genel olarak o dönem sahile, şehir merkezine göre oldukça ıssız olan bu eğlence mekânları aynı zamanda gözden uzak olma niyetinde olanlardır:

> Ben de 2007'de orada dükkân açtım. Toplasan 15 tane mekân vardı. Yarısı da alkollü gece kulübü tarzı yerler. 4-5 tane kafe. İnanılmaz geliyor şu anda. ... Rahattı o zaman buralar. Ben de eğlenmeye gelirdim. Kız arkadaşla takılmak için gelirdi insanlar (Harun, kişisel görüşme, 02 Aralık 2020).

O dönem bu sakinlik ve ıssızlık aynı zamanda tekinsizlik ve güvensizliğin de işaretidir. 2000 sonrası "güvenlik" endişesi ile ilçe merkezinden kaçılan yer olan Atakum, sahil şeridi itibariyle yaz mevsimi dışında ya da gece karanlığında aynı rahatlığı vermez. Saha çalışması esnasında eşlikçi görüşmeler yaptığım, sahil şeridinde 2000 yılından beri bir kooperatif apartmanında ikamet eden komşu grubu için de ilk zamanlar mukimi oldukları bu yerde sahil boyu yürüyüşün/dolaşmanın hem yoldaki kesintiler hem de tekinsizlik sebebiyle öyle kolay değildir. O dönem

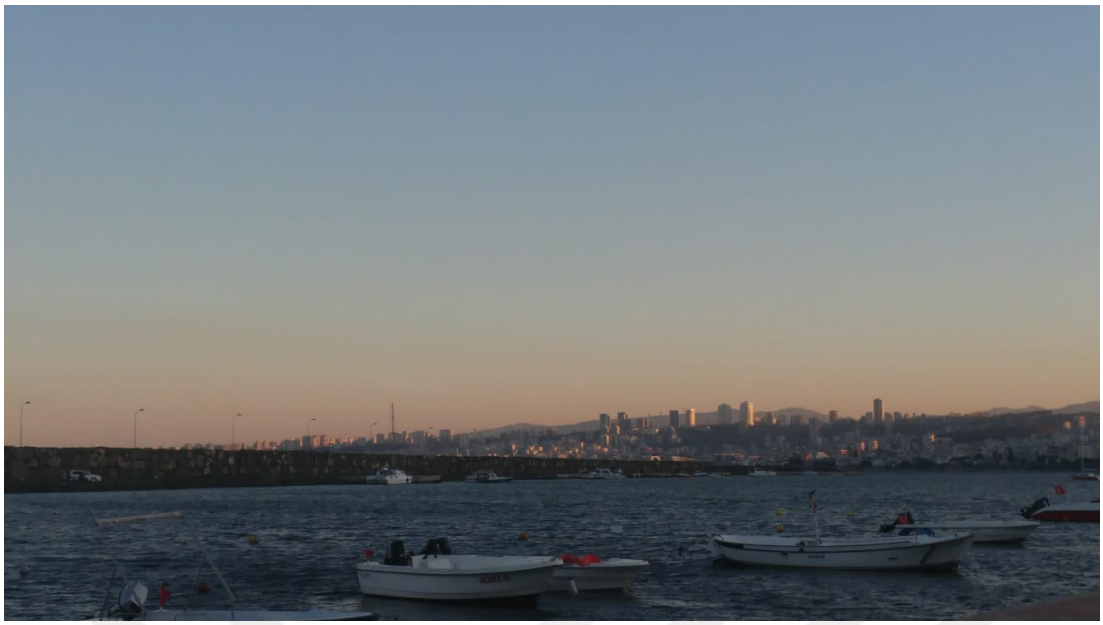
zaman zaman silahlı kavga havadisleri de duyulmaktadır. Bu durum 2000'in başında belediyenin başlattığı Atakum Sahil Yolu projesi ile değişir. Sahil mukimlerinden biri durumu şöyle değerlendirir: "Nihayetinde yol geldi, medeniyet geldi" (Hamiyet, eşlikçi görüşme, Nisan 2021).

Mekânsal olanı toplumsal ilişkilerle birlikte düşünmeye başladığımızda sınırları da ilişkiler ölçüsünde esnek düşünmek gerekir. Yerler tam da taşıdığı ilişkiler ve güzergahlarla birlikte bunların müzakerelerinin dinamikliği ile kurulur. Bu araştırmayı sürdürürken, örneğin araştırmanın başında, onlar için önemli yerleri ile birlikte Atakum Sahili'ni çizmelerini istediğim beş kişinin de haritası Denizevleri-Körfez hattından ibaretti, kimse Atakum Sahili'nin yol olarak düzenlenmesi tamamlanmamış 10 km'lik kısmına krokilerinde yer vermemişti. Sınırları ve temel durakları çoğunlukla kafeler, restoranlar ya da tramvay durakları belirlemişti. Fakat bundan üç yıl sonra Atakum Sahili'nden söz ederken sahilin sınırlarını ve esas noktalarını çok farklı çizdiler. Kimisi için bu sadece son yıllarda özellikle gençlerin müdavimi olduğu Körfez bölgesi gibi (Fotoğraf 2.8 ve Fotoğraf 2.9) belli spotlarla sınırlı kaldı, kimisi için üniversitenin de batısına ilk 10 kilometrelik alanın dışına taştı. Bunda Atakum'un beklenenden hızlı gerçekleşmiş büyüme-genişleme-yoğunlaşma hikayesinin etkisi büyüktür. Planlamanın sınırları ve serüveni de zaman zaman muğlak ve ikircikli görünmektedir. Esasen bu muğlaklık, 2000 sonrası kentteki kalkınma arayışlarındaki karmaşayı da yansıtır. Bu çalışma için belediye yetkilileri ile görüşme çabalarımda karşılaştığım tereddüdün yanı sıra, saha araştırmasını yaptığım vakit ve projenin tanıtımlarında baskın olan söylemde de muğlaklık vardı. Bu muğlaklık hem Atakum Sahili'nin sınırlarına hem de maddi dönüşümün ne üzerine kurulduğuna dairdi.

Fotoğraf 2.8 : Körfez iskelesinden Atakum ve sahili (Mayıs 2021)

2016'dan bu yana gözlemlediğim üzere Atakum, çevresi ve sahili itibariyle son yıllarda hızla dönüşmekte olan bir yer oldu. Sahilin ve ilçenin yoğunluğu batı yönüne, üniversite muhitine doğru genişledi. Özellikle sahil şeridindeki işletme sayıları hızlıca arttı, sahil şeridinden onun art alanına taştı. Eskiden sakin olan kesimleri de kalabalıklaştı. Eski yazlıklar dönüştürüldü, yeni eski pek çok binanın zemin katları işletme, üst katları lüks konut haline getirildi. Palmiyelerle dolu manzarası, şehrin pek çok yerine kıyasla titizce temizlenen ve uzun zaman geçirmeye elverişli imkanları ile gözde bir kamusal mekân haline geldi. Belediye projesinin sahilde yarattığı imkanlar; turistlerden daha önce ve hızlı bir biçimde kent mukimlerini sahile çekti. Sahil günden güne daha kalabalık bir yer haline geldikçe, günlük ziyaretçileri ve müdavimleri de daha heterojen bir hal aldı.

Fotoğraf 2.9 : Yürüyüş yolundan Körfez iskelesi

2.2 Atakum Sahili'nde Mekânsal Dönüşüm: Eski Sayfiye, Yeni Gözde

Osbaldiston (2018) Avustralya kıyılarından örneklerle bir kıyı sosyolojisi denemesi yaptığı çalışmasında erken modernitenin denize temelde endüstri ve üretim yararına kullanma merakına eşlik eden fetih ve keşif odaklı bakışının yerini bugün tüketim odaklı bir bakışa bıraktığından söz eder. Bu değişimi takiben kitlesel deniz kenarı turizmini tetikleyen şey; kıyıların önce sağlık amaçlı daha sonra eğlence amaçlı olmak üzere "istifade edilen" bir sosyal mekân haline gelmesi ile olur (Osbaldiston, 2008, s.102). Bu değişimi benzer bir biçimde; (toplumsal) mekânlaşması bağlamında okuyan Shields, deniz kıyılarının ticaretin serbest bölgesi iken keyif mekânına dönüşümünden ve deniz kenarındaki yaşamın orta sınıfların saplantısı haline gelmesinden söz eder (Shields, 1991). Osbaldiston çağdaş modernitenin iki ideal sahil modeli ortaya çıkardığından söz eder: yaşam tarzı sahili ve macera sahili (2018, s.8-9). Macera sahili, yerin özgünlüğünden ziyade çoğu kez bir deneyim olarak sunulan tüketim imkanları ile öne çıkarılır. Bu tarzda sahil düzenleme biçimlerinde dev parklar, alışveriş merkezleri gibi tesislerle prestij, statü ve uluslararası tanınırlık hedeflenir (s.222). Bu anlamda kıyıların tektipleşmesine karşılık gelir. Yaşam tarzı sahilinde ise yavaşlık, doğal formla ekolojik bir ilişki ve yerin özgünlüğü vurgulanır. Fakat bu özgünlük de macera sahilinin gerektirdiği kadar kıyı mühendisliği teknolojileri, planlama kanunları ve yasal düzenlemeler ile üretilir (s. 149). Osbaldiston, etik ve estetik bağlamında bu iki sahil modelinin düzenleme ve yaşanış

biçiminin nasıl farklılaştığını tarif eder fakat sonunda ekler: her kıyının kendine özgü kimliği ve tarihi biriciktir ve bu kıyı kullanımlarının ve düzenlemelerinin rasyonalize edilme biçimleri toplumsal eylem ve yönetim biçimlerine dair bir kılavuzdur.

Atakum sahili 1950'lerden itibaren bir sayfiye yeri olarak kullanılırken, 90'larda ilçede yavaş yavaş başlayan yapılaşma ile deniz evlerin atık suları ile kirlenmeye başlar. Sahilin ve ilçenin dramatik dönüşümü 2000'lerde Samsun Büyükşehir Belediyesi'nin başlattığı sahil düzenleme çalışması ile gerçekleşir. Bu düzenleme seyrinde Osbaldiston'un tarif ettiği iki model başa baş gider, daha doğrusu sahilin düzenlenme sürecinin rasyonalizasyonu başta bir "macera sahili" arayışını andırırken giderek dönüşümün seyri ve söylemi bir yaşam tarzı sahili yaratmak değişir. Hem yaptığım görüşmelerde hem belediyenin faaliyet raporlarında Atakum'daki dönüşüm sürecinin ilk dönemlerinde ilk olarak dünyanın pek çok yerinde ikonik örnekleri olan bir turizm cenneti yaratmak fikri hakimdir. Eski başkan Yılmaz, kendisiyle yaptığım görüşmede Atakum sahilini şöyle tarif etmişti:

> Samsun sahilinde bilin ki dünyanın en iddialı, en zengin, kişi başına düşen gelirin en yüksek olduğu şehirlerden gidip bakılmış, orada olup da bizde olmayan bir şey bırakılmamıştır. İşte o festivallerin yapıldığı, film festivallerinin yapıldığı Cannes'da falan budur yani. Bu kadardır. Bundan başka bir olay yoktur (Kişisel görüşme, Aralık 2020).

Atakum Sahili'nin bu yeniden yaratılma sürecine başka yerlerin isimleri sürekli eşlik eder. Projenin rasyonalize edilme biçimi değiştikçe projenin ilham kaynağı olarak öne sürülen yerler de çeşitlenir.

2000'lerin ortasında başlayan planlama çalışmalarında ilk olarak bir tatil köyü, turizm cenneti yaratmak, sahil kıyılarını dolaşıma ve dolayısıyla tüketime açmak, bu sayede istihdam sağlamak gibi ifadelere oldukça sık rastlanır. Bu projenin yürütülmesi aşamasında belediyede çalışmış kişilerle yaptığım görüşmelerde belediye çalışanlarının hatırladığı projenin çıkış noktası "Yılmaz'ın orayı bir turizm cenneti yapmak istemesi"ydi (B1, kişisel görüşme, Aralık 2020). Hala belediyede daire başkanı olan çalışan bir başkası şöyle anlatır: Samsun iki geniş alüvyal ovasının kıyısında olmanın etkisiyle uzun ve geniş kumsallara sahip olmasına rağmen merkezde liman ve Canik ve Tekkeköy'de de sanayi bölgeleri bulunması nedeniyle bu kumsallar kullanılmaz haldedir (B2, kişisel görüşme, Aralık 2020). Merkezde bir zamanlar Samsun Fuarı etrafında deniz kenarına gitme şansı bulan şehir sakinleri için 90'larda Fuar'ın kapatılması da sahil kullanımını iyice önler. Ayrıca bu dönem,

gündelik gezinti amaçlı gitmekten çok yüzmek için gidilen Atakum sahillerinde de koku problemi vardır. Dolayısıyla 2000'lerde böyle bir arayışla belediyenin sahil düzenleme çalışmaları artar. Yine limanın doğu ve batısında iki farklı alanın (Doğu Park-Batı Park[12]) peyzajı da kent parkı olarak düzenlenir. Kent merkezine de yakın olan bu parklar daha çok kentlilerin kullanımına yönelik düzenlenirken; Atakum'daki düzenleme daha çok turizm odaklı bir bakış öne çıkar.

Sahil yolu projesinin temelinde turizm kenti yaratma çabası atmosferden yola çıkarak şöyle temellendirilmişti: Küresel ısınma sebebiyle yaklaşık 15-20 yıl içinde Samsun'un iklimi ılımanlaşacak, dolayısıyla deniz tatili için ülkenin güney kıyıları gibi çekici bir yer haline gelebilecektir. Belediyenin raporları da projeyi tanıtırken bu zamansal yatırımı işaret etmektedir:

> Sanayileşmemiş ancak tarihi ve doğal zenginlikleri olan ülkelerin kalkınmasında turizmin lokomotif gücü özelliği herkesin malumudur. Ancak burada önemli olan bu güzelliklerin keşfedilerek insanlara sunulmasıdır. Bu bağlamda dünyamızdaki küresel ısınma faktörü, iklimi kısmen daha serin, kıyı, deniz ve doğa güzelliği dillere destan Karadeniz kıyısındaki Samsun'umuzu daha cazip ve avantajlı hale getirmektedir (Samsun Büyükşehir Belediyesi, 2010).

Projenin daha erken raporlarında bu yere dair bir arzu uyandırma çabası çoğunlukla "turistin arzusuna" yöneliktir. O dönem bölgede yapılan yat limanının tanıtımı da Samsun'un "Yeni Marmaris" olacağına, burasının Marmaris gibi yatlarla vurgu yapar (Milliyet, 2014). Bu anlamda sahildeki dönüşüm AKP'li başkanın 2000'ler Karadeniz bölgesi yatırımlarında öne çıkan "turizm cenneti" vurgusunu yankılar.

2011 faaliyet raporunda ise bölgedeki değişim çalışmaları hem hala turizm odaklı dönüşümüne hem de kentlilerin kullanımına açılmasına işaret etmektedir:

> Kurupelit-Atakum arası sahil bandı da kollektör ve atıksu arıtma tesisleri ile atık suların plaja ve denize akması engellenecek, hazırlanmış olan proje konseptine uygun olarak tamamlanarak halkımızın kullanımına arz edilecektir. Ayrıca bu bölgenin kumsalının özelliğinden dolayı yerli ve yabancı turistler için bir tatil ve cazibe merkezi konumuna gelmesi özendirilecektir (Samsun Büyükşehir Belediyesi, 2011).

Fakat daha sonraki yıllarda yayınlanan raporlarda turizme dair vurgu tamamen ortadan kalkar ve kent mukimlerinin arzusu hâkim olur:

[12] Doğu Park ve Batı Park, biri limanın doğusunda diğeri limanın batısında olmak üzere, Samsun' şehir merkezinde kurulmuş, yine Y.Z. Yılmaz beldiye başkanlığı döneminde düzenlenmiş kent parklarıdır.

> Yıllarca denizi ve kumsalı unutmuş Samsun'lulara Kurupelit'te yapılacak yat limanı vasıtasıyla bu keyfin yaşatılması arzulanmıştır. ...Burada halkın plaj özlemini giderecek platformlar tasarlanarak denize girmeleri sağlanacaktır. Ayrıca anılan kesimde halkın kullanabileceği mekânlar oluşturulacaktır (Samsun Büyükşehir Belediyesi, 2016).

Eski başkan görüşmemizde de belirttiği gibi aslında sahil yolu projesini bütün ilçe kıyılarına, hatta batıdaki komşu ilçe Ondokuzmayıs'a da uzayarak, Bafra Kuş Cenneti'ne kadar gidilebilen bir yol olarak hayal etmişti (Fotoğraf. 2.10). Yılmaz'ın hayaline çeşitli konuşmalarında ya da belediyenin yıllık raporlarında bazen 50 km bazen 30 km olarak değişen bir alan olarak rastlamak mümkündür. Fakat aynı zamanda bu konuşmalarda, planlamanın ilk aşamalarında da olduğu söylenen turizm odaklı çerçevesinin daha baskın olduğu da açıktır:

> Samsun Kuş Cenneti'nden Fener Plajı'na kadar olan 30 kilometrelik, genişliği de 150-200 metreyi bulan büyük bir tatil köyü haline getireceğiz. 2016'nın sonuna kadar bunun 25 kilometresi tamamlanacak. İşletme yönünden de çok duyarlıyız. Turizm şirketi kuruyoruz. Burayı çok bilgili turizmcilerle donatacağız. Ses düzeninde aydınlatmasına, araç gerecinden şezlonguna kadar gerekli tüm ihtiyaçları karşılayacağız. Her türlü sportif, kültürel ve sanatsal etkinliklerle burası tatil köyünde olan tüm imkanlara kavuşacak. Burayı ele güne teslim etmeden düzenli ve profesyonel yönetilen bir tatil köyü yapmak istiyorum. Bütün çabam bu. Bunu başarırsak binlerce çalışanıyla büyük bir turizm endüstrisi ortaya çıkarmış olacağız." (Milliyet, 2014)

Fotoğraf 2.10 : 2016 Yılında Samsun Kuş Cenneti srası sahil düzenlemesinin yapılacak ve biten kesimleri (Samsun Büyükşehir Belediyesi, 2016)

Hayalin çerçevesi ve sınırları değişkendir, ancak tutarlı bir biçimde tüketime ve dolaşıma yönelik bir arzu uyandırmaya ve "cazibe merkezi" yaratmaya odaklanır:

> Bandırma Müze Gemisi'nden 50 kişilik turist kafilesi tur otobüsüne bindiğinde hiç sahilden ayrılmadan geze geze istediği yerde durup, kafeteryalarda çay içip yemek yiyerek, istediği yerde denize girerek, spor tesislerinden yararlanarak Kuş Cenneti'ne ulaşacak. Burada da akşam yemeği yiyip tekrar geze geze Bandırma Müze Gemisi'ne dönebileceği 50 kilometrelik rekreasyon alanı yapıyoruz. Bunu büyük bir turizm projesi olarak hayata geçiriyoruz (Samsun Gazetesi, 2014).

Bir başka uzman da projenin başta turist çekmeye yönelik kurgulandığını bu doğrultuda otellerin de bu bölgede kurulduğunu anlatmıştır (İlhan, kişisel görüşme, Nisan 2021). Fakat her nedense pek çok otel projesi, tatil köyü girişimi yarım kalmış, devamı gelmemiş, yıllar içinde de projenin tanıtımında turizm kenti vurgusundansa sahil kenti vurgusu ağırlık kazanmıştır. İlhan'ın ifadesiyle "oradaki ani dönüşüm yerel yönetimin önünde ve vatandaş orada çok hızlı hareket etmiş"tir (kişisel görüşme, Nisan 2021). İlhan'ın ani dönüşümden kastı Atakum'un hızla konutlaşması ve sahilin de Atakum'un yeni mukimleri olan orta sınıflar için başlıca sosyalleşme alanı olarak ortaya çıkmasıdır. Bu yeni yerleşme dalgası ile ailesi 2000'lerde Atakum'a taşınan ve çocukluğunu, ilk gençliğini Atakum sahilde geçiren Ceyhun'un ifadesiyle "belediye bu kadar talep olacağını hesaplayama"mıştır:

> Acayip turistik bir yer olacak diye yapılıyor ki. Küresel ısınma biraz bahane gibi bir şey açıkçası. … Bir yandan da bu kadar talep olacağını da hesaplamadılar. Bir de gerçekten Samsun'da yat limanı gibi şeyler çok az var bir balıkçı barınağı var Kirazlık tarafında, bir Baruthane'de, bir de burada (Ceyhun, odak grup görüşmesi, Ocak 2022)

Nihayetinde sahilin planlama sürecinin başlangıcınca turistik ve ticari bir kıyı olması düşünülürken rekreatif bir alan olarak çerçevesi ve kentlileri sahille buluşturma vurgusu giderek artar. Lefebvre'in ifadesiyle; "tasarlananın yaşanan üzerindeki spekülatif önceliği" (Lefebvre, 2016, s. 64) kent içi yer değiştirmeler, sahiplenmelerle bir anlamda ters yüz edilir. İlk raporlarda ve belediye çalışanlarının hatırladığı ilk aşamalarda Karadeniz ötesi coğrafyalara, küresel ve ikonik yerlere referansla kurulan projenin çerçevesi giderek Karadeniz'le buluşmaya, diğer peyzaj projelerinde hâkim olan Karadenizlileri denizle buluşturma çerçevesine eklemlenir. Bu bağlamda Osbaldiston'un tarifiyle bir macera sahilinden bir yaşam tarzı sahili söylemine geçişi yankılar.

2.2.1 Karadeniz'i aşmak ya da Karadeniz'le buluşmak

Atakum sahilinin düzenlenme aşamasındaki söylemsel değişikliğe yere ve yerelliği ilişkin bir karışıklık eşlik eder. Bir yandan söylem ve maddi dönüşüm Karadeniz'i aşmak ve başka yerlerin çağrıştırmak üzerine kurulur. Öte yandan sahilin mega-turizm rüyası gerçekleşmedikçe Karadeniz'i aşmak söylemi; Karadeniz'deki kültürü aşmaya ya da Samsun'da "gelişmemiş" olan sahil kültürünü yaratmaya; Karadeniz'le erişimi olmayan kentlileri buluşturmaya çevrilir. Raporlarda ve demeçlerde giderek Samsun halkının denizle buluşması, kumsalı halka açma vurgusu yıllar içinde giderek artar.

Bölümün başında da söz ettiğim gibi bugün hala pek çok başka ikonik kent sahili/plajı Atakum Sahili'ni tarif etmek için öne sürülür. Bu yerler tüketim temelinde düzenlenmenin bir efekti olarak ortaya çıkar. Sahilin düzenlenmesinde hedeflenen maddi dönüşüm için "İskandinav, Güney Fransa, bizim Anadolu Ege ve Akdeniz'deki sahilleri, İstanbul'un mesela Arnavutköy Sahilleri, Bebek sahilleri" (Y. Z. Yılmaz, kişisel görüşme, 2020) projelendirme aşamasında zaten örnek alınmıştır. Yılmaz tarafından dile getirilen yat limanının "yeni Marmaris" olacağı düşüncesi de Karadeniz için büsbütün yeni bir kullanım biçimiydi. Yılmaz'ın sözünü ettiği örnek yerlerin çoğu ikonik tatil yerleri ya da kent içi üst sınıfların yerleşiminin, lüks tüketim mekânlarının (Arnavutköy ve Bebek gibi) yoğunlaştığı yerlerdi.

Antalya Konyaaltı Sahili ve İzmir Kordonboyu sahili bu farklı yer örnekleri arasında en çok dile getirilendi. Konyaaltı'nın hem Antalya kent merkezinde olup hem turistik bir sahil olması açısından bu benzetme Atakum' un ikircikli düzenlenme yolculuğu düşünüldüğünde kolay kabul görüyordu. Nihayetinde turist ya da mukimler için bir çekim merkezi ortaya çıktığı kesindi.

Yılmaz ile 2020'de yaptığımız görüşmede, diğer belediye çalışanlarının sözünü ettiği, projenin Samsun'u turizm kenti yapmak üzere kurgulayan çerçevesine hiç değinmedi ve doğrudan projenin amacının Karadeniz'de insanlar ve sahil arasındaki ilişkinin kopuk olmasına yoğunlaştı. Ona göre uzun yıllar lüks ve fantezi bir şey olan denize girme kültürünün Samsun'da da kısıtlı bir çevreyle sınırlı kalmıştır:

> Sahil bir kültür hanımefendi. Sahilde yaşamak yalı kültürü, sahile nazır bir hayat sürmek… Bu zaman içinde 1940'lardan sonra gelişmiş bir şey. Gerçi atalarımız, padişahlarımız falan hep yalılar da yapmışlar, saraylar yapmışlar boğaza nazır ama bu kültür halka yansıması çok uzun yıllar sonra olmuştur (Y.Z. Yılmaz, kişisel görüşme, Aralık 2020).

Yılmaz'a göre Samsun'da bir Cumhuriyet fikri olan kamu kuruluşları kampının bu kültürü yaygınlaştırmak adına bir adım olduğunu düşünse de sahili kurumların "hizmetin de kullanmak da insanların kullanımını engelliyordu" diye ekler. Samsun'da ve aslında Karadeniz'in genelinde ülkenin batısındaki gibi bir sahil kültürünün gelişmemiş olup bu kültürü Samsun'a adapte etme projesi olarak Atakum Sahili'ni düzenlemek olduğunu ifade eder.

Yılmaz'ın sözünü ettiği engellerin kalkması bir sahil yolu düzenlenmesine bağlıdır. Bunun için düz ve boş bir alan gerekecektir. Fakat sahil boyu sayfiye dönemi kullanımları bu yolların inşasında ilk engel olur. Sahilin sayfiye döneminde inşa edilen yazlıkların ve kamu kurumlarının kamplarının birçoğu denizle bağlantıyı dışarıdan insanlara kapatacak şekilde inşa edilmiş, kimi zaman ev bahçelerinden denize kadar tel çitler çekerek, kimi zaman duvarlarla kapatılmıştır. Önce planlanan yol üzerinde yazlık kampları olan kamu kuruluşları ile anlaşılır ve onların arazileri boşaltması sağlanır. Bu noktada Yılmaz'ın da tabiriyle kamu kuruluşlarının boşaltılması nispeten kolay olur. Fakat özel mülk olması durumunda parsellerin kamulaştırılmasına karşı davalar bir süre devam eder. Bu noktada doğrudan kıyı çizgisini gasp eden çitleri kaldırmak ve onunla ilgili yasal çerçeve açık olsa da araç yolu ve mülk sınırları yüzünden davalar uzar. Buradaki sınır ihlallerine yönelik davaların, belediye ve mülk sahipleri arasındaki anlaşmazlıkların son bulması 2018'i bulur.

Söylemin zaman içerisinde bir Karadeniz ötesinde bir yer yaratacak bir büyük proje olmaktan şehri mahrum olduğu denizle yakınlaşmaya çevrilmesi sorunsuzca gerçekleşir. Bu yumuşak geçişin bir sebebi estetik temelinde planlamanın bu muğlaklığa alan açması, diğer sebebi de yerel kalkınma ajandasına dahil olan turizmin hukuksal çerçevede dahi "kamu yararı" söylemi ile birlikte anılmasının yarattığı muğlaklıktır. Bu hareketliliğe paralel olarak planlamanın temel heyecanları da bölmek, ayırmak ve yeniden yaratmak üzerine kurulup daha sonra dolaşımı mümkün kılmak üzerine dönüşmüş görünmektedir. Temel olarak dolaşımı mümkün kılmayı hedefleyen dönüşüm kent sakinlerinin dolaşımını da mümkün kıldığı için kolaylıkla sahiplenilir.

Yukarıda belirttiğim gibi Atakum sahilinin ve ilçesinin uzun dönemli sakinleriyle konuştuğumda, aslında birçoğunun hafızasında sahilin 20 yıl öncesine dair belirgin bir yeri yoktu. Atakum'un hızlı kentleşmesi başlamadan da burada ikamet eden daha

eski sakinleri aslında önceden denize girmenin daha keyifli olduğunu hatırlatır. Fakat örneğin; 2000'lerin sonunda liseyi Atakum'da okumuş bir genç bile sahile gittiğini hatırlamaz. "O zamanlar böyle sahil diye bir "şey" yoktu" der. Sahada bir süre sabah yürüyüşlerine eşlik ettiğim, yaklaşık 20 yıldır sahil kıyısında bir sitede ikamet eden dört emekli kadından biri durumu şöyle tarif eder: "eskiden yazlıkların önünde bahçeler vardı; buradan da yol geçmediği için biz hiç deniz kenti miyiz belli değildi" (Nadire, eşlikçi görüşme, Nisan 2021).

Bir yandan bütün bu dönüşümler Atakum'un arsa ve kira fiyatlarında çok yüksek artışlara sebep olsa da sahilin erişime açılması makbul ve ucuz eğlence mekânı olarak da ortaya çıkması demek olduğundan kentliler tarafından sahiplenilir. Bu sürede sahil şeridine gündelik yaşamı kolaylaştıracak "kafeteryalar, duş alanları wc'ler, büfeler, bisiklet yolu, gezinti yolları, taşıt yolu, otoparklar ve aydınlatma sistemi ile peyzaj ve rekreasyon alanları" (Samsun Büyükşehir Belediyesi 2014 Yılı Performans Programı) eklenir. Çoğu kadim kent sakini için sahildeki dönüşüm denize kitlesel bir erişimi sağladığı için sahiplenilir. Öyle ki ulaşılabilirlik söz konusu olduğunda –zaman zaman denizde taşmalara neden olan- dolgu işleminden rahatsız olan birine rastlamadım. Sahil yolunun şekillenmesi için 2010-2014 yılları arasında Atakum sahilinde 500.000 m² bir dolgu alanı yaratılması hedeflenir (Samsun Büyükşehir Belediyesi, 2010). Yine yürüyüşlerden tanıdığım emekli kadınlardan Hamiyet'in (68, emekli) de bu dönüşüme tepkisi şu şekildeydi: "Taşlaşmaya, betonlaşmaya karşıyım ama bir hizmet olarak düşündüğüm zaman insanın nefes alacağı bir yer. Bu yol yokken hepimizin evinin duvarına vuruyordu deniz. Kimsenin gelme, yürüme şansı yoktu." (Hamiyet, eşlikçi görüşme, Nisan 2021). Sonuçta bugün Atakum Sahil yolu kentlilerin bir "nimet" olarak aldığı bir açıklık sağlar. Bir sahil müdaviminin ifadesiyle Atakum sahili "çok uzun, temiz ve Karadeniz'de" olmasıyla biriciktir. Kentte benzer zamanlarda yine sahil kenarında düzenlenen peyzaj parkları olsa da hem Samsun'da hem de Samsun civarında aynı yankıyı uyandırmaz. Bu da büyük ölçüde eski Başkan'ın Atakum'un kentleşmesinde de değindiği "yeni bir yer" yaratma arzusu ile ilişkilidir. Atakum Sahili Karadeniz'i ehlileştirmek ve biricikleştirmeye dayalı yepyeni bir atmosfer yaratma arzusu bir dizi profesyonel çabayı gerektirecektir (Urry, 1999, s. 182).

2.2.2 Atmosferden yola çıkmak

Atakum Sahili'nin düzenlenme süreci çağrısını ister uluslararası turistlere ister kent sakinlerine yöneltsin, her halükârda yerin cazibesini merkeze alarak atmosferi planlamaktan yola çıkmıştır. Bu hem maddi dönüşümle birlikte duygulanımsal atmosferi planlamakla ilgilidir; hem de ilk anlamıyla atmosferden yola çıkar. Dönüşüm böyle bir temelde kurulduğunda; söylemin değişikliği kolaylıkla gerçekleşir. 1980 sonrası yerlerin tüketim temelinde yeniden dönüştürülmesi eğiliminde, yoğun bir "estetizasyon" ve güçlü bir görsellik vurgusu hakimdir (Zukin 1995; Degen 2008). Atakum Sahili'nin dönüşümüne ise bu güçlü görsellik vurgusu ile birlikte daha geniş bir atmosferik vurgu duygulanımsal ve duyumsal olarak eşlik eder. Cazibe merkezi yaratmak kadar halka hizmet etmek de duygulanımsal yankıları olan bir dildir (Alkan, 2006).

Belediye, sahili önce boşaltarak ve düzleyerek yeni bir alan oluşturur, sonra bu alanın sembolik ve duyumsal etkinliği için çalışır. Dönüşümün söylemsel çerçevesi maddi düzenin dönüşümünü de öngörür, tetikler ve planlar. Bu düzen görsel, işitsel, taktil ve kokusal unsurların da yeniden düzenlenmesini içerir. Löw'ün ifade ettiği gibi yerin oluşumu mekânsal olanın konumlanma ve algılaması ile ilgilidir ve onu atmosferin oluşumu takip eder (2016). Löw atmosfer tanımını da insanlar ve şeylerin belli bir biçimde düzenlenmesinde algıda ortaya çıkan dışsal etkililik olarak yapar. Yerin yeniden çerçevelendirilmesinde; bu yerdeki şeylerin ve bedenlerin yeniden tertibini, düzenlenmesini, yerleştirmeyi hem de algı unsurlarının değişmesi atmosferin bir anlamda manipülasyonudur.

Her şeyden önce sahilin "bir turizm ve cazibe merkezi" olarak öne çıkacağı anlatısı buradaki taktil deneyimin yıllar içinde değişeceği beklentisiyle bir potansiyele çapa atarak kurulur. İklim krizinin Karadeniz'in iklimini ılımanlaştıracak bir fırsat olarak ele alınması sahilde tesis edilecek "Akdeniz görüntüsüne" bir dayanak olur. Bu anlamda Atakum sahil yolu düzenleme ve yat limanı projesi tanıtımları atmosferin "kendiliğinden" değişeceği" öngörüsüne dayandırılır. İklimin ılımanlaşması ile sıcaklığın artacağı, denize girme mevsiminin ülkenin güney kıyılarına göre daha kısa kaldığı Karadeniz'de de yıllar içinde bu sürenin uzayacağına dair bir beklentisi vardır. Dolayısıyla projenin belli safhalarında baş gösteren "Akdenizleşme", "Akdeniz" havası yakalama söylemi yeri kaplayan havanın sıcak atmosferlere doğru yaklaşacağı öngörüsüyle maddi bir dayanak bulur.

Sahil yolu projesinin tamamı bu yolun görsel peyzajının baştan aşağı değişmesi üzerine kuruludur. Pek çok kişinin buradaki rahatlık ve keyfi palmiyelere referansla anlatması da boşuna değildir. Sahilin peyzaj çalışması için Antalya'dan palmiyeler getirilmiştir. Palmiyeler sahilin imgeleminin oluşumunda hem planlama aşamasında hem de sahilin müdavimleri açısından birtakım sembolik çağrışımlarla düşünüldüğünde önemlidir.

Fred Gray palmiyelerin modernleşme tarihi içerisinde ayrı bir yeri olduğunu iddia eder. Antik Akdeniz uygarlıklarında "bereketin ve zenginliğin" sembolü olan palmiye ağaçları, sömürgecilikle birlikte Avrupa ve Amerikalıların hayret ve zevkine sunulmak üzerine taşınır ve kıyı şehirlerinde egzotik bir süsleme aracı, oyuncu bir görselliğin özü ve aktörü olur (Gray, 2018). Taşınabilir, kullanışlı, mimari ve sembolik anlamlarıyla palmiyeler, hızlı peyzaj dönüşümleri yapmak için ideal bitki hale gelir. (Gray, 2018, s. 144). Atakum'a getirilme hikayeleri de bu çağrışımların peşindedir; referans alınan diğer kıyı kentlerinde palmiye sahilin karakteristik bir bitkisi ve dünyanın bütün sahil şehirlerinde sahille özdeşliğin göstergesidir:

> ...palmiyeleri Antalya'dan getirdik kamyonlarla. Palmiye niye? Palmiye sahil karakteristik bitkisi. Dünyanın büyün sahil şehirlerinde sahille özdeş bir bitkidir palmiye. Yani sahil karakteristiğidir...Farkındaysanız *yukarıdan bakarsanız adeta palmiye sahili gibi gözüküyor*. Palmiye yine o dediğimiz sahil kültürünün bir parçası, onu oraya yansıttık (Y.Z. Yılmaz, kişisel görüşme, Aralık 2020).

Palmiyeler Atakum Sahili'nde önce Karadeniz'i aşmanın ilk aracısı olarak belirir. Karadeniz kıyıları için bakımı maliyetli üstelik büyümesi zordur. Bu anlamda yine sahil kıyılarına yapılmış peyzaj parkları olan Doğu Park ve Batı Park'ta benzer bir dönüşüme gidilmez.

Fotoğraf 2.11 : Palmiyeler

Yılmaz'ın şehrin diğer büyük kent parklarıyla yaptığı karşılaşmada farklı -gelip geçici ya da kadim- yer duygusu tarifine, ağaçların yerleştirilmesi ve düzenlenmesi aracılık eder:

> Ama mesela Doğu Park'ta, Batı Park'ta asla palmiye diktirmedim. Oralarda diktiysek de yine araya serpiştirdik. Asıl diktiğimiz Doğu Park'ta Batı Park'ta gelecekte ulu olur, büyük gölgeli, altında insanların gölgelendiği, büyük, kadim çınarlar diktik, ondan sonra dişbudaklar diktik, ceviz ağaçları diktik. Hatta o Balıkçı Fevzi'nin eski lokantası'nın olduğu yere doğru bir palmiye hevesimiz olmuştu. Ama ondan çabuk vazgeçtik. Dedik ki aman aman ya palmiye uzun ömürlü değil, en fazla olsa 30-40 yıl yaşıyor. Ama bu çınarlar dişbudaklar, kestane ağaçları, onlar çok daha uzun ömürlü. Onlardan dikelim dedik (Y.Z. Yılmaz, kişisel görüşme, Aralık 2020).

Bu anlamda sahil kıyısında hizalı bu farklı kent parklarının rasyonalize edilme biçimlerinin farklılığı maddi dönüşüme yansır. Batı Park'ta çınarların, diş budakların yanı sıra piknik yapmaya elverişli masalı banklar vardır. Bu parkların bulunduğu yerler 19. Yüzyıl ve 20. Yüzyıl başlarında da mesire yerleri arasında geçer. Bu anlamda bu alanların yenilenme biçimleri bir kültürel devamlılık öngörür. Fakat Atakum Sahili'nin düzenlenme biçimi her bakımdan bir yeniliği çağırmaktadır. Örneğin burada mangallı piknik gibi alt sınıf bir kent eğlencesi olarak görülen

pratiklere kapı aralamamak için ateş yakmak yasaktır tabelaları sık aralıklarla bulunur.

Fotoğraf 2.12 : Kumsalda eski yazlıklardan kalma sakız çamları

Yılmaz sahil projesinin her şeyden önce bir kokuyla mücadele ile başladığını anlatır. Samsun'un bir liman şehri olmasının getirdiği önemli sorunlardan biri; liman etrafında kurulan belli tesislerin yükleme, boşaltma işleri için sahili işgal etmesi ve bu gibi tesislerin atıkların denize dökülmesi ve bunun sonucunda denizden gelen koku problemidir. O dönem Atakum bölgesinde de kanalizasyon deşarjları ve limana yakın olan bölgelerde atık sular denize dökülmekte ve bu hem koku hem sivrisinek problemine sebep olmaktadır. Nitekim bu dönemi hatırlayan pek çok Atakum sakini de doksanlı yıllarda Atakum kıyılarını iyiden iyiye saran kötü kokudan ve hatta artık bu yüzden denize girilemediğinden söz eder. Bundan dolayı Yılmaz için de bu yeri yeni yüzlere davetkar kılmanın önündeki en önemli engel kötü kokudur:

> Tabii bunu yaparken daha da önemlisi buralarda eskiden kanalizasyon deşarjları vardı. Şimdi bu kanalizasyon mesajlarını kesmeden oraları cicili bicili süsleseniz, affedersiniz o atıkların aktığı yerlere insanlar gelmiyor (Y.Z. Yılmaz, kişisel görüşme, Aralık 2020).

Kokunun, yer atmosferinin deneyimlenmesi söz konusu olduğunda diğer duyumsal unsurlardan ayrıcalıklı bir yeri vardır. Brennan'ın bir odaya girdiğimizde öncesinde ne olduğunu bilmeseniz de odanın atmosferini hissedeceğimizi söylerken, atmosferi önce görünüşlerin izinde tartacağımızı kastettiği düşünülebilir; ancak ona göre

atmosferin anlaşılmasında ve bulaşmasında en güçlü duyum kokudur. Brennan duygulanımların dolaşımını ve atmosferin bedenleri saran gücüne maddi temelde kokunun merkezi olduğunu, herhangi bir görsel işaret ya da konuşma olmadan da "atmosferi" hissedeceğimizi iddia eder. Buna temel olarak kimyasal uyumlanmanın temelinde olan hormonlardan, özel olarak da feromonlardan bahseder. Nitekim Türkçe'deki havayı koklamak tabiri de atmosferi hissetmeye, ortamın neye müsait olduğuna, ne gibi bir potansiyel taşıdığına dair bir çağrışım yapar. Löw de atmosferi mekandaki potansiyelite olarak tanımlar. Bu anlamda atmosferin yerin yetkinliğine/olasılıklarına dair bir sezi olduğundan da söz edilebilir. Bunun deneyimlenmesinde kokunun kritik bir rolü vardır (Brennan, 2004).

Belediye'nin Atakum'u şehrin diğer yerlerinden ayırmasının maddi bir göstergesi olarak bu kokunun taşınması gösterilebilir. Samsun'un "modern" yüzünü yaratmaya çalışırken önce Atakum'u sahillerini saran ve bu yeni yüze yakışmayan kötü kokuya sebep olan şeyleri şehrin diğer bölgelerine taşıması gerekir:

> Her şeyden önce kirli atıkların denize deşarj edilmesi için bir sürü geride görünmeyen, yer altında işler yaptık. İşte, atık su kolektörleri, hep bunları aldık, şehrin organize sanayi tarafına taşıyıp orada arıtarak denize atmak... Bu iş ki aşağı yukarı 50 milyon euroluk bir iş. Onu yapmadan önce Atakum Sahillerinde o 250-300 metrede bir o atıkların eskiden aktığı menfezler vardı. Eskiden oralardan kanalizasyonlar vardı. İnsanlar oralarda yine denize giriyorlardı ama çok riskli şartlarda, çok mecburiyetten giriyorlardı (Y.Z. Yılmaz, kişisel görüşme, 21 Aralık 2020).

Yılmaz bunun yanı sıra, sahil peyzajı için çalışırken de sahili yoğunlukla palmiyelerle donatırken ara ara da hem güzel koku yayması hem de sivrisinekleri kovması sebebiyle iğde ağaçları ekildiğini de ekler. Yılmaz'ın bütün bu altyapı çalışmaları için yaptığı "görünmeyen işi" vurgulaması boşuna değildir.

Bakış, koku, sıcaklık gibi duyusal deneyimlerin izinde keşfedilen Samsun'un yeni yüzü olarak Atakum Sahili, nihayetinde rahatlık, huzur ve keyif atmosferleri yaratılarak, ilk olarak "turist bakışının" (Urry, 2009) arzusunu çekmek üzere kurgulanmıştır. Hatta sahil, ticari ve fiziki potansiyelleri temelinde bir turizm alanı olarak yeniden keşfedilirken yoğunlukla yabancı ziyaretçilerin geleceği bir yer hayal edilmiştir. Bir belediye çalışanının ifadesiyle buraya "Rus turistlerin akın edeceği düşünülüyordu". Esasen dönemin uzman raporlarında sıcaklık artışı beklentisinin yanında kuraklığın, yağış rejiminin ve şiddetinin değişeceği de vurgulanır (Hekimoğlu & Altındeğer, 2008). Nitekim gerçekten de 2022 yılında deniz suyu

sıcaklığı son elli yılın ortalama değerinin üstüne çıktı (DHA, 2023); ancak bununla birlikte yağış rejimindeki değişimlerde sıklıkla sellere sebep oldu. Örneğin 2023 Haziran'ı Samsun'da sellerle geçti. Bu sellerin yanı sıra hemen hemen her kuvvetli yağışta Atakum'da su altında kalan dolgu alanları sahili zaman zaman yürünmez hale getirir. Düzenlemenin başında öngörülen iklimsel değişikliğin beklenen sonuçları en azından bugün için gerçekleşmiş görünmemektedir. Samsun'da denize yoğunlukla girilebilen aylar planlama sürecinde referans olarak bahsi geçen güney kıyılarındaki kentlere göre hala çok kısıtlıdır. Bunun en belirgin örneği; proje dahilinde yapılan, -Türkiye'de kitlesel deniz turizminin ikonik yerlerinden olan- "yeni Marmaris" olabileceği söylenen yat limanının (Fotoğraf 2.13) bugün çoğunlukla balıkçı tekneleri tarafından kullanılması ve yarım kalmış olmasıdır[13].

[13] Samsun'da büyükşehir belediye başkanı değiştikten sonra bu yat limanı projesinin hatalı olduğu dile getirilmiş ve bir anlamda terk edilmiş bir proje olduğuna dair demeçler verilmiştir. Esasen proje henüz yapım aşamasındayken "yat limanı ve dolgu alanının etkisiyle dalga düzeni bozulacak, oluşan rip akıntılarıyla kıyıdan açığa olan malzeme göçü" hızlanacağı ve nihai olarak kıyıda erozyonun artacak ve kıyı çizgisi gerileyeceği (Uzun vd., 2011) belirtilmiştir. Fakat bu uyarılar projenin seyrini o dönem için değiştirmemiştir. Nitekim son yıllarda su giderek durgunlaşmış ve daha fazla kirlilik ve kokuya sebep olmaktadır. 2018'den bu yana artan bir biçimde yaz başlangıcında liman tamamen yosunla kaplanmaktadır. Yosun ve yosundan kaynaklı koku problemi peyda olana kadar bu konu kentlilerin tepkisini çekmemiş, hatta önceleri oldukça sakin bir muhit olan Körfez; giderek sahilin en gözde mekânı haline gelmiştir. Belediyede durumun engellenmesi için yeniden bir dolgu alanı yapılması ihtimali üzerinde durulmakta, bu da sınırlı sayıda sivil toplum örgütlerinin tepkisini çekmektedir (Virahaber, 2018).

Fotoğraf 2.13 : Kurupelit Yat Limanı (17.11.2020)

Yaklaşık 10 km'lik düzenlenmiş sahil şeridinin bir ucunda yat limanı projesi, diğer ucunda bir başka yarım kalan hikayesi ile Golf sahası vardır. Deniz üzerine yapılmış bir dolgu sahasının üzerine kurulan Golf sahası, yaklaşık 18 futbol stadyumu büyüklüğündedir. Golf Sahası'nın lüks tüketim sahası ve turizm için büyük bir prestij aracı olarak reklamları yapılır[14].

Belediyenin çalışmaları, yeri yeniden yapma ve yaratma sürecinde, bir şekilde görsel, işitsel ve kokusal duyusal deneyimleri dönüştürerek davetkar bir atmosferi hedefler. Bir yandan da sembolikleşmiş lüks tüketim alanlarıyla bir ambiyans yaratmaya çalışır. Önce alanın işgallerden kurtarılarak düzenlenmesi ve üzerinde çalışılacak bir boşluk yaratılması, bu alanın parsellere bölünmesi ve parsellerin belli işlevlere ayrılması gelir. Koku, ses ve görselliğin belli bir ölçüde yeniden düzenlemesi ve değişmesinin peşini doğal olarak sıcaklığın, dolayısıyla dokunsal tecrübenin de değişmesinin takip edeceği beklenir. Sonuç olarak sahilin belli bir biçimde düzenlenmesi buradaki duyumsal unsurların elden geçirilmesi sonuçlanır. "Başka bir yer" duygusu, bu maddi dönüşümden bağımsız değildir. Bununla birlikte

[14] Daha sonraki yıllarda, başkan değiştiğinde bu golf sahasının belediye için aşırı maliyeti sık sık gündem olmuştur (Samsun Kent Haber, 2021).

bu dönüşüm "başka bir düzen" vaadi de içerir, Yılmaz'ın Atakum'un yenilenmesini Samsun'un yeni kesimleri ile ilişkilendirilmesi de bununla ilgilidir. Mekânın maddi dönüşümü peyzajın dönüştürülmesinin yanı sıra, bedenlerin ve güzergahların da tertibi ile de ilgilidir:

> Fiziksel olan yalnızca dağ taş su gibi doğaya ait unsurlar değil, aynı zamanda bitki, insan, hayvan gibi dolaşımdaki bedenler de yerin maddiliğini ve fizikselliğini oluşturur (Pierce & Martin, 2015, s. 1288)

Bu minvalde mekânsal dönüşüm anlamak için; bu dolaşımları belirleyen mekânsal hakimiyeti de anlamak gerekecektir. Kentsel mekânın büyük çaplı dönüşümlerinden gündelik cereyanlarına idare edilme biçimi bu dolaşımları etkiler.

2.3 Atakum Sahili'nde Mekânsal Hakimiyetin Seyri ve İdarenin Mantığı

Atakum Sahili'nde saha çalışması yapmaya karar verdiğim zaman öncelikle yakın zamanlı dönüşümü hızlandıran unsurları anlamak adına sahil şeridinin yasal idaresinden sorumlu olan Samsun Büyükşehir Belediyesi ile görüşmeye çalıştım. Niyetim temel olarak ikibinli yılların ortasında başlayan maddi dönüşümü çevreleyen söylemi ve planlama aşamasını, planlamanın amaçlarını anlamaktı; bunun için de belediyede çeşitli birimler ile görüşmeye çalıştım. Ancak belediyede biriyle görüşmek için önce randevu almam çok uzun sürdü, sonra gidip görüşmeye çalıştığımda ilgili olduğunu söyledikleri daire başkanı görüşmeye gelmedi. Daha sonra bu dairenin bir büro çalışanıyla ve yine projeyle ilgilenen bir daire başkanıyla görüştüğümde de sorularıma kısa cevaplar verip bu konuda ne öğrenmek istiyorsam eski Başkan'ın bildiğini söylediler.

Büro çalışanı "Biz bize ne söylendiyse onu yaptık. İşte şurası araç yolu olacak deniyorsa, eğer bir yol yapılacaksa şuradan şuraya olabilir, şuradan şuraya yaya yolu olur gibi parsel belirleme işlerini yaptık" (B1, kişisel görüşme, Aralık 2020) dedi. Projenin toplantılarda bulunup bulunmadığını sorduğumda bulunduklarını; fakat nihayetinde tüm işlerinin teknik bilgi sağlamak olduğunu, sürecin merkezinde olmadıklarını, karar almaya dahil olmadıklarını, daha da önemlisi sürecin başında eski belediye başkanının olduğunu ve her şeyin onun talimatlarıyla gerçekleştiğini birkaç cümle ile toparladı. 2000'li yıllardan bu yana hala belediyede görev yapan ve projenin bileşenlerinden bir birimin daire başkanı olan bir başkası (B2) da sorduğum soruları biraz daha uzun fakat yine de kısa sürede yanıtlasa da ayrıntıları ancak eski

belediye başkanı Yusuf Ziya Yılmaz'ın bilebileceğini söyleyerek konuşmasını kısa tuttu. Yine bu döneme tanıklık etmiş belediyenin eski bir çalışanı aynı şekilde başkanın ve dönemin genel sekreterinin ne istediyse olduğunu, ama başta turistik bir yere çevirme gayesi olduğunu hatırladığını ancak onlarla görüşürsem doğrusunu öğrenebileceğimi söylemişti (B3, kişisel görüşme, Mayıs 2021). Hala çok gözdebir mekân olan ve başarılı olarak görülen bir proje ile ilgili bu konuşma tedirginliğini anlayamamıştım. Anladığım; Yılmaz'ın bir zamanlar sahildeki banklarda, çimenlik alanların sırtlarında kazınan isminin bütün bir dönüşüm hikayesinin de merkezinde olduğuydu.

Yılmaz'la görüştüğümüzde belediye başkanlığından ayrılmıştı, fakat hala belediyede görev yapan kişilerin aksine sahili anlatmaya dair tutkuluydu.

> Gittik baktık. Ben elimle çıkardım kâğıdı, kağıtla sahili çizdim. Oradan kesit aldım. Şu metreye şu tesisleri kurmuşlar, bu kadar denizden uzaklaştıkça şunu yapmışlar, şöyle yerleşmişler, denizden gelen rüzgârı önlemek için sahildeki binaları fotoğraflayarak hatta kamerayla çekerek. Onları imar ederken de onlara arkadaşlarıma öyle verdim yani birine gönderip de gitti ya oralara bir şeyler yap deyip yapmadım, kendinde bizzat çalışarak hallettim. (Kişisel görüşme, Aralık 2020)

Yılmaz'ın tutkusu, hayalleri gözlemleri, deneyimleri ve yer duygusu planlamanın merkezinde olduğu hem mekânsal dönüşümü anlamak için yaptığım görüşmelerde hem de sahil kullanıcılarının ifadelerinde sıklıkla dile getirildi. Yılmaz'la yaptığım görüşmede projenin seyrini anlatırken süreçteki incelemelerde merkezde yine kendisi vardı:

> Ben şimdi oraların hepsini gezdim. ... Oraların hepsindeki formları, fonksiyonları, oradaki insanların o sahildeki kullanırkenki ihtiyaçlarını inceledim. Güney Fransa'nın, İskandinav'ın sahilleri onların hepsini de gittim inceledim, baktım. Oradan notlar aldım, fotoğraflar çektim. (Y.Z. Yılmaz, kişisel görüşme, Aralık 2020).

Her ne kadar Yılmaz'ın konuşmaları ve projenin tanıtımlarına dair söylemler "bir plan dahilinde yapıldığına", "hesaplamalara"ve bir tür akılcılığa dayansa da iklim krizini dayanak kılmadan yat limanının son durumuna bakıldığında hesaplamalardan daha çok estetik arzusu hâkim görünmektedir.

2014 seçimlerine hazırlanırken bir başka demecinde Yılmaz şöyle der:

> Samsun'u biraz makyajla olduğundan daha çok güzelleştireceğiz. Estetiği bozan çirkinlikleri ortadan kaldırmak için çalışacağız. İnsanlara etrafa çirkinlikleri yaymalarının hakkı olmadığını hatırlatacağız. Yapmıyorsa biz

> yapacağız. Önümüzdeki süreçte daha çok estetiğe önem vereceğiz (Gazete Gerçek, 2013).

Ghertner'in estetiğin egemenliği dediği yönetim biçiminin toplumsal bir uzlaşı yaratmakla ilgilenmez (2015). Sahildeki estetik dönüşümle ilgili kent sakinleri memnun olsa da ancak bir çevre sivil toplum kuruluşundan bir uzman sürecin sorunlarını dile getirmişti:

> Kocadağ'ın kayalarını dinamitle indirdiler. Kocadağ'ı yok ettiler. O kayalarla bizim bu sahilimizi doldurdular. Hem Kocadağ'dan olduk hem sahilden olduk hem de bunlar bizim kaynaklarımızla kamusal hizmet adı altında yaptılar. Çok radikal ve hızlı yürüdü. Yusuf Ziya zaten hiç yasa yönetmelik dinlemiyordu ki vuruyordu dozeri gidiyordu (İlhan, kişisel görüşme, Nisan 2021).

Yılmaz'ın mekân üzerindeki tasarrufu hem iktidar mekân ilişkisini hem de bu ilişkinin belli bir idare mantığı çerçevesinde işleyişini yansıtır. Tayfun Kahraman devletin Cumhuriyet'in ilk yıllarında kentsel mekânı düzenleyici bir idare mantığından 1980 sonrası giderek seçkinleştirici bir perspektife geçtiğini savunur (2013, s.36). Yerel kalkınma arayışları etrafında kentleri sermaye için "cazibe merkezi" kılmayı hedefleyen planlama anlayışı da bu seçkinleştirici perspektifle başa baş gider. Samsun'un "cazibe merkezi" kent olarak potansiyeli ve Yılmaz'ın Atakum Sahili'nin "cazibe merkezi haline getirmek" hedefiyle temellendirdiği dönüşümü mekânın idaresinde böyle bir mantığı yansıtır. Fakat mekansal hakimiyetin ve idarenin mantığı hem hukuki hem idari düzenlemelerle izlenebilir. Fakat hem görüşmelerde görülen vurgudan hem Yılmaz'ın dönüşüm hikayesinde kendi rolünü vurgulamasından, uzun yıllar süren başkanlığı uzun yıllara yayılan AKP idaresiyle birlikte, özerkliği sınırlı olabilen yerel yönetimlerde ona ayrıcalıklı bir yer açar. Atakum Sahili'nin hikayesi AKP'nin Karadeniz geneline yayılan turizm temelli kalkınma planına eklemlenir.

Türkiye'de kıyıların kullanımı ve düzenlenmesi ile ilgili hukuksal çerçevenin muğlaklığı ve yönetim anlayışındaki değişimin izleri Atakum Sahili'ndeki mekansal idare anlayışına sirayet etmiştir. Kıyıları düzenlemeye yönelik hükümler ve yönetmeliklerde yasal düzenlemelerin yanı sıra uluslararası düzenlemeler, kalkınma planları, hükümet programları ve Ulusal Çevre Eylem Planı gibi özel planlar bir arada gözetilir (Duru, 2003). Ancak bu karışıklık "kıyıya ilişkin kararların belli bir politikaya dayanarak alınmaması, gerçekleştirilen düzenlemelerin içerğinin ekonomik ve siyasal güç odaklarının yeğlemelerine göre belirlenmesine" (s.325) kapı

aralar. Esasen İstanbul'da ilk defa 1870'te kıyının düzenlenmesi söz konusu olduğunda kullanılan "umumi menfaate uygunluk" kaidesinin dikkate alınacağı belirtilir (Z. Çelik, 1998 s.63). Bu kaide daha Cumhuriyet sonrası önce medeni kanun ve anayasada maddelere konu olan kıyıya dair hükümlerden 1982'de yürürlüğe giren Kıyı Kanunu'na dek her zaman kıyıya yönelik yasal düzenlemelerde yer alır. Bütün bu yasal düzenlemelerde bir şekilde kıyılar özel mülk olarak kullanılamayacağını ve ancak kamu yararına kullanılabileceğini vurgusunu bulmak mümkündür (Ünsal, 2021). Ancak bütün bu kanunlarda kullanılan "kamu yararı" ifadesinin tanımı ve çerçevesi net bir şekilde tanımlanmaz. Bir yandan da kanun üzerinde çok fazla yeniden düzenleme yapılır. "Kamu yararı" gözetilerek her türlü turistik, kültürel tesis yapılmasının önünü açan kanun değişikliği, turizmin de kamu yararı çerçevesine dahil edilmesi muğlaklığı genişletir.

Kamu yararının nerede konumlandırılacağı "koruma" ve dolaşıma açma arasındaki dengenin nasıl kurulacağı belirsizdir. Durum böyle olunca Yılmaz'ın icraatları kamu yararı çerçevesine kolaylıkla dahil olur. Atakum Sahili'ndeki düzenlemenin bir turizm merkezi yaratmaktan bir kent sahili ve kentliler için sahil yaratmaya çevrilen söylemi her türlü kentliler için bir politika olarak önerilir. Sahil düzenleme çalışması önce bir turizm sermayesini çekmek amacıyla çerçevelendiğinde deniz üzerinde devasa bir alanın doldurulması ile inşa edilen golf sahası "kamu yararına" dahil olur. Sahilin sayfiye döneminde bulunan kamp alanlarının bu proje kapsamında kaldırılması da kamu yararı için kıyıyı "dolaşıma" açmak üzerinden gerekçelendirilir. Ancak örneğin bu sebeple kaldırılan geniş yeşil bir alana kurulu Karayolları Müdürlüğü kampının yerine kurulan gençlik merkezi etrafında aynı yeşil alanın korunamaması ve yıllar içinde bu alanın alışveriş merkezi ve apartmanlarla çevrilmesi yönetimin muğlak bir alanda fakat temelde sermayeyi koruma odağında hareket ettiğine örnektir.

Simone postkolonyal şehirlerde idarenin otorite boşlukları ve otoriterliğin aşırı ifadeleri arasında seyrettiğinden söz eder (2006). Türkiye'de kıyı kanununa yönelik hukuksal çerçevenin muğlaklığı ve bunun yanı sıra yerel-merkezi yönetimlerin 1980 sonrası sermaye-kent arasında kurduğu ilişkilenme benzer bir seyir doğurmaktadır. Farklı rasyonalizasyonları içerebilen dönüşüme, idarenin bu ikircikli seyri dahil olduğunda; sahilde yeni düzeninde belli tutumlar sert bir şekilde dışlanır, belli tutumlar görmezden gelinir.

2.3.1 Kimler gelsin, kimler gitsin?

Atakum'da yerin yeniden yaratılması ve çerçevelendirilmesi, belediye başkanının yukarıda aktarılan konuşmasında da belirttiği üzere bu yeri, şehrin artık "girilemeyen" sıkışmış yerlerinden sıyırma ve temiz, yeni bir şehir kurma söylemi üzerine kuruluydu. Bu yeniden yaratmanın ardından yeni düzenlemeler de peyda olur. Bir yandan kamulaştırma davaları sahilin herkese açılmasını sağlarken, bir yandan sahil şeridi boyunca yapıp etmelere dair yeni kurallar getirilir ki bunlar sahili belli tutumlara açık tutma çabasını ima eder. Plaj girişlerinde deniz kıyafeti olmadan denize girmenin yasak olduğuna dair uyarı bunlardan biridir. Bir diğeri "sahil boyu ateş yakmak yasaktır" uyarısıdır ki bu mangallı pikniklerin önünü kapatır. İlkadım ilçesindeki sahil kıyılarına kurulu kent parkları olan, Yılmaz'ın ağaçlarıyla da ayırdığı, Doğu Park ve Batı Park'ta böyle kurallar yoktur. Sahil boyu belli aralıklarla tabelalarla yapılan bir başka uyarı daha vardır: "Sahile ve kumsala seyyar satıcıların girmesi yasaktır."

Şehir merkezinden Atakum'a döndüğüm bir gün anayol yerine sahil yolunu kullanmaya karar verdim. Atakum sahilinin başlangıcı sayılabilecek ve düzenleme öncesi tek canlı kısmı olan Denizevleri muhitinde konuşlanmış alışveriş merkezinin karşısındaki banklarda otururken kumsalla yürüyüş yolunun kesişiminde bir seyyar satıcı tezgahı dikkatimi çekti. Sahildeki yürüyüş yolu ve kumsalı ayıran ve zaman zaman insanların oturmak için de kullandığı bir metrelik duvarın üzerinde çekirdek ve su kutusu yerleşmişti, duvarın ardındaki kumsalda ise küçük bir standın üzerinde örme bez bebekler vardı. Satıcısı masanın yanında bir plastik sandalyede oturuyor, arada gelen geçen ve fiyat soran müşterilerle sohbet ediyordu. Yürüyüş yolundan seslenerek oyuncak bebeklerin fiyatını sordum ve bu araştırma için merkezi bir figür olacak Orhan ile böylece tanıştım.

Orhan'ın hikayesi bir yandan Samsun'un kentleşme hikayesinin önemli dönüş noktaları ile örtüşür. İlk olarak tütünün yarattığı iş kollarını hesap ederek Samsun'a göç eder, ancak TEKEL'in "artık TEKEL gibi olmadığı zamanlar"a denk gelir. Buradaki çalışma serüveni işçi eylemleriyle geçer. Bir yandan da o dönemde sahilde ağır aksak yürüyen eğlence mekânlarının ve öğrencilerin gidip gelmeleriyle canlanmış muhitlere yakın bir iskelede seyyarlık yapmaya başlar. Ancak bu kez Atakum'un ve sahilin geçirdiği mekânsal dönüşüm onun sahildeki hikayesine ket vurur. Önce belediye başkanı burada hayal ettiği şıklaşmayla uyuşmadığı için

seyyarların dolaşımına sıkı denetim getirir, daha sonra yıllar içinde bu dönüşümlebirlikte arsalar ve evler değerlendikçe akrabası artık evden çıkmasını ister. Orhan sahilden kısa süre kopsa da seyyar satıcılık için yeniden gelmenin yollarını da arar ve bulur.

Orhan 90'ların ortasında henüz faaliyette olan tütün fabrikasında çalışmak üzere karısıyla birlikte Trabzon'dan Samsun'a yerleşmişti. İlk geldiği yıllarda, henüz değerlenmemiş sahil şeridinde bir akrabasına ait fakat âtıl kalmış bahçeli bir evde yerleşip, tütün deposunda bekçi olarak çalışmış, bir süre sonra da buna ek olarak sahilde seyyar bir tezgahla pilav satmıştı. O zamanlar sahilde yalnızca Orhan'ın da o zaman ve halihazırda konuşlandığı Denizevleri kısmı ziyaret edilen bir yerdir. Fakat belediye sahil yolu projesinin başlattığında, burada mevsimlik ya da Orhan gibi gündelik iş yapan seyyar satıcılara artık buna izin verilmeyeceği haberi verilir.

> Burayı Yusuf Ziya Yılmaz Kordonboyu'nu andırarak yapmaya çalıştı. Buranın artısı kumsal. O zamanlar burada çok böyle dükkanlar da yoktu. Ben bir seyyar olarak pilavcılık yapardım. Kokoreççi, midyeci vardı. Biz gidip konuşmak istedik o zaman. Hani bize de bir yer versin bu sahil yeniden yapılırken diye. Muhtar vardı, Mimar Sinan mahallesi muhtarı, ona söyledik. Muhtar Yusuf Ziya'ya gitti, iletti bizim dediklerimizi. Ziya o zaman şey demiş ona: Bu sahil yolu bitmeden kimseye herhangi bir yer vermeyeceğiz. (Orhan, kişisel görüşme, 9 Aralık 2020)

Orhan o zaman bu sahilde tek tük de olsa iş yapan seyyar satıcılara buna müsaade edilmeyeceğine dair kesin bir talimat verildiğini hatırlar. Sahilin dondurma dükkanlarından birinin sahibi Bekir de o dönem yazın açtığı stantlarda dondurma satarken, sahil yolu düzenleme çalışması ile birlikte artan denetlemeler ve artık izin verilmeyeceğine dair haberler geldikten sonrası dükkân kiralamak zorunda kaldığını anlatır. Orhan da buna paralel seyyar arabasında pilav satma işini bırakmak zorunda kalır.

2008'de tütün fabrikası kapandığında, Orhan kalan son işçilerdendir. Nihayetinde fabrika kapandığında Orhan eski mesleği şoförlüğün yanı sıra seyyar tezgahını genişletme peşindedir. Fakat sahil yolu düzenleme projesinin en hummalı çalışmaları sürmekte, bir yandan da kamulaştırma meseleleri de belediye ve sahil şeridinin sakinleri arasında gerilim yaratmaktadır. Dönüşüm projesi başlayınca seyyar olarak iş yapamaacağını anlayıp eşiyle birlikte evlerinin bahçesini küçük bir pilavcı dükkânı olarak düzenlerler. Derme çatma olsa da Orhan bu yerin, o dönem için özellikle üniversite öğrencisi gençlerin gözde bir yeri haline gelmesini, canlanmaya başlayan

sahil hayatı ile gerçek bir iş kapısına dönüşmesini özlem ve hayıflanmayla anlatırdı. Böylelikle Orhan pilavcılık işini büyütür. Fakat düzenleme çalışmalarına paralel olarak sahilin "havası" da değişmeye başlamıştır. Önce komşular gürültüden dolayı zabıtaya şikâyet eder, birkaç kez bu yüzden çok yakın komşularıyla sorun yaşar. Sonunda da değerlenen arsalar sebebiyle, oturduğu evin sahibi olan akrabası evi boşaltmasını ister. Orhan için uzun süre seyyar satıcılık kapısı böylece bir süre kapanır. Sahil düzenleme çalışmasının başlangıçta kati olarak seyyar satıcılara izin verilmeyeceği duyurulsa ve hatta bu dönem yapılan ve hala sahilde bulunan tabelalarda bu yasağa işaret edilse de sahilde yıllar içinde ortaya çıkan yön değişimi, seyyar satıcılara yönelik tutumu da değiştirir.

Orhan'ın ilk tanıştığımızda alışveriş merkezinin tam karşısında olan kumsalla yürüyüş yolunun kesişiminde konuşlanmış tezgâhı hemen her saat hareketliydi. Bebek satışları tek tük olsa bile, su, çekirdek ve pamuk şeker sürekli talep görüyordu. Orhan için sahile seyyarlık yapmaya gelmeyi anlamlı kılan da oyuncaklardan sağladığı kazançtı. Orhan tırnaklarını mekâna geçirmeye çalışan biriydi. Seyyarlarla ve zabıtayla iyi ilişkiler kurarak yerleşmeye çalışıyordu, ilk tanıştığımızda da bir süre beni "taleplerini gerekli yerlere" iletecek biri olarak gördü. Birilerine tanıtırken bizim meramımızı dinliyor diye tanıtıyordu. Eşi Gül'ün sık sık şikâyet ettiği gibi sudan kazandıkları para ancak Orhan'ın zaten hemen herkese çay ikram etmekten harcadığı tüp, çay, sigara parasını ancak karşılıyordu. Orhan çayı her zaman demliyor ama satmıyordu. Çünkü burada tam alışveriş merkezinin karşısında konumlanmıştı ve hemen alışveriş merkezinin girişindeki kafeye haksız rekabet olacağını düşünüyordu. Oyuncaklara gelince durum öyle değildi, sattığı zaman sevinçle anlatmasından, biri fiyatını beğenmezse avmdeki dükkanları kastederek orada iki katı daha pahalı olduğunu söylemesinden Orhan için oyuncak satmanın önemi anlaşılıyordu. Ona göre tam da bu ikincisi yüzünden oyuncaklar zaman içerisinde Orhan'ın zabıta ile anlaşmazlığa düşüren şey oldu.

Fotoğraf 2.14 : Kumsaldan Orhan'ın tezgahı ve AVM

Bir gün gittiğimde Orhan'ın canı sıkkın, oyuncaklar ortada yoktu. Zabıta ile tartışmış, tartışmanın dumanı üstündeydi. Bir süredir zabıta ile ilgili gerilimlerden bahsediyordu; ancak aralarındaki ilişkinin karşılıklı bir gizli anlaşmaya dayalı olduğuna inanıyordu. "O buradan geçerken ben bebeklerin üzerini örtüyorum, saygımdan, o da biliyor görmezden geliyor, ben de ona saygımı gösteriyorum" demişti. Zabıta memuru birkaç gün önce uyarmış, bugün görmezden gelmeyip oyuncak tezgahını kaldırmasını istemişti. Orhan oyuncakları serdiği sergiyi kaldırmış, fakat geniş bagajlı arabasınn arkasında üç katlı bir sergi oluşturmuştu. Arabayı da tam durduğu köşenin karşısına park etmişti. "Ben müşteriyi gözünden anlarım, alacak oldu mu açar gösteririm" diye düşünüyordu. Takip eden birkaç gün Orhan bu şekilde oyuncakları sergilemeye devam etti. Bir süre sonra da bagajı sürekli açık tutmaya başladı. Böylece kumsalla yürüyüş yolunu ayıran yere sandalyesini kurup, su ve çekirdeğini buraya taşıyor, 10 adım ötedeki arabasının bagajını da oturduğu yerden gözlüyordu. Oyuncaklarla ilgilenn birini fark ederse de hemen arabanın yanına geçip yardımcı oluyordu. Fakat bu düzen de çok uzun sürmedi.

Bundan kısa bir süre sonra bir öğle öncesi erken bir saatte yolumun üzerinde olduğu için Orhan'ın tezgahına uğradım. Gittiğimde toparlanıyordu. Zabıta memurlarının şefiyle tartışmıştı. Zabıta şefi bütün bölgedeki memurları Orhan konusunda uyaracağını ve oyuncak tezgâhı açıksa ceza keseceğini söylemişti. Son birkaç haftadır süren bu gerilimden artık burada rahat edemeyeceğini anlamış, yer değiştirmeye karar vermişti. Gideceği yeri tarif etti. Orhan o gün sahildeki araba yoluyla birleşen dik sokaklardan birinin köşesine yerleşti ve sonra da orada iş yapmaya devam etti. Sahil şeridi kumsal, yürüyüş yolu, çimenlik alanlar, bisiklet yolu ve araba yolunu kapsaya rekreasyonel alan olarak büyükşehir belediyesinin yetki alanındaydı. Onların hemen bitimindeki araba yolunu dik kesen sokaklar artık Atakum ilçe belediyesinin yetkisi altındaydı. Orhan burada tartıştığı zabıtanın artık onu denetlemeyeceği, ilçe zabıtasının da karışmayacağı fikriyle o günden sonra da rahat etmenin yolunu o kesişimde buldu.

Orhan ve diğer seyyarlar bir araya genelde hem zabıta memurları ve seyyarlar arasındaki hem de seyyarların kendi aralarındaki bir takım yer kapma/kaplama gerilimleri konuşulurdu. Dönüşümle birlikte seyyar satıcılığın sıkıca denetlenmeye başladığını, hatta o zaman Yusuf Ziya Yılmaz'ın seyyar satıcılığa sahilde kesinlikle izin vermeyeceğinin konuşulduğunu hem Orhan'dan hem de o zamanlar seyyar satıcıyken gelen denetimle birlikte iş yapamayacağını anlayıp dükkân açan başka esnaflardan dinledim. Sahil düzenleme çalışmalarıyla birlikte, sahil boyunca kafe, restoran ve bar tarzı işletmeler açıldıkça, seyyar satıcıların serbest gezintileri daha sıkı denetlenir ve kısıtlanmıştı. Yıllar içerisinde sahil boyu canlılık arttıkça seyyar satıcılar da tekrar sahilde tek tük de olsa belirdi. Samsun'a ilk geldiğim yıllar 2016-2018 yılları arasında, genellikle de yaz aylarında, mısır, simit, su, çekirdek gibi sahil seyrine ya da plaj zevkine uygun atıştırmalıklar satanlara rastlardım. Fakat pandemi sonrası seyyar satıcılar hem iyiden iyiye çoğaldı hem daha uzun süre iş yapar oldu. Orhan'ın tahmini: insanların bu süreçte çok fazla ekonomik zorluk yaşadığı, yaşamın sürdürülmesi için artık bu işlerin hayati olduğu bu yüzden de artık "rahat bırakıldıkları" yönündeydi. Fakat Orhan'ın kendi hikayesinden anlaşılan; bu serbestliğin belli bir ölçüsü vardı: ihtiyaçlarını karşılayacak kadar bir serbestlik, fakat kar dikkat çekici hale geldiğinde peyda olan yeniden denetim.

Sahildeki düzenleme ve denetimler, seyyar satıcılara karşı tutumda olduğu gibi kesintili, muğlak ve gelgitlidir. Böyle bir tutum Simone'un Afrika kentlerini örnek

vererek sözünü ettiği fazla otorite ve otorite boşlukları arasında kurulan ve böyle olduğunda bedenleri ve nesnelerin yerini sağlamlaştırmada etkisiz kalan bir idareyi çağrıştırır (2006). Atakum Sahili'nde mekânsal hakimiyet böyle bir rotada kurulur. Belediyenin belli zaman aralıklarıyla tümden düzenlediği, tümden serbest bıraktığı bir yönetimi kol gezer. Bu bir yandan kentliler için bir hareket alanı sağlar. Ancak bu muğlaklık; estetik üzere kurulu bir sınır çizme çabasının bölünmesi tehlikesini de beraberinde getirir.

2.3.2 Mekânın sahibi (geri gelen?)

Mekânsal dönüşümü incelerken yolların, ağaçların, kıyının yeniden düzenlenmesinin yanı sıra, sahilin peyzajının önemli bir parçası olan işletmelerin açılma, değişim ve dönüşüm güzergahlarını da öğrenmeye çalıştım. Restoran, kafe ve bardan müteşekkil işletmeler de sahilde önemli bir maddi unsur olarak göze çarpmaktadır. 2007'ye kadar bir elin parmağını geçmeyen (Ziya, görüşme, Kasım 2020) işletmelerin sayısı bugün yalnızca sahil şeridinde 200'ün üzerindedir. Aynı zamanda bu kıyıya inen ara sokaklarda da işletmeler mevcuttur. Sahilin güvenlikli, temiz ve dünya sınıfında bir sahil atmosferini bu işletmeler tamamlar. Belediye başkanı da projeyi anlatırken bu işletmelerin açılacağını öngördüğünü, zaten ona göre düzenlemeler yaptığını, hatta öncülük etmek için belediyeye ait bir çay bahçesi açtığını dile getirmişti. Burayı "seyyarlardan temizlemeye" çalışmak bu atmosferi yaratmanın araçlarından biriydi. Her ne kadar seyyarlarla ilgili kurallar köşe kapmacaları beraberinde getirse de nihayetinde sahil şeridi bir yandan lüks ve şık restoranların hızla çoğaldığı bir yere de dönüşmüştü.

Sahilde hem işgaller hem seyyarlar dolayısıyla kent mukimleri ve belediye arasında çekişmeler ikircikli tutumlarla birlikte seneler içinde rayına oturur. Sahilde bir çeşit intizam tesis edilmesinde büyükşehir belediyesinin temizliğinden ve güvenliğiden sorumlu olduğu alanda, belediyenin zabıta görevlilerinin dışında, polisten özel güvenlik güçlerine, geceleri görev yapan bekçilere değin güvenliğin çeşitli kolları dolaşımdadır. Sahilde devriyede olan bekçi, polis ve zabıtanın yanı sıra bu işletmelerin canlılığı ve kalabalığı pek çok kişi için güvenliğin de teminidir. Sahilde yaptığım kısa görüşmelerde çok az kişi sahile dair bir rahatsızlığından söz etti. Çoğu insan için burası şenlikli ve keyifli ve en önemlisi güvenliydi. Bu yüzden de Samsun'un kalanından ayrışmıştı.

Yılmaz'ın da 2014'teki konuşmasının işaret ettiği şey, Samsun'un girilemeyen yerlerine kıyasla Atakum'a yeni ve temiz bir sayfa açmanın rahatlığıdır. Samsun'un yeni, modern, temiz yüzü olmak üzere tekrar -işgalden kurtarılarak- düzene koyulan bu yer, aynı zamanda şehrin suça bulaşmış kalanıyla bir ayrışmayı da ima eder. Ancak bu sınırlar sahil canlandıkça aşılır:

> Bir de Samsun'da ne olursa olsun bütün pislik buraya gelecek. O Zeytinlik [15] 'teki insan bir şekilde parayı bulmuştur, gasp etmiştir vs eğlenmeye nereye gelecek? Buraya gelmek zorunda. Başka nereye gidebilir ki. Benim mesela bütün ailem eğlence sektöründe. Babam pavonlara konfeti satıyor. Zeytinlik'teki adam Hastanebaşı'ndaki adam niye pavyona gitsin ki parayı vurdu, gelir. Burada gece kulübüne bir sürü genç güzel kız var hiçbiri konsomatris değil. Artık bir şey düşürürüm belki… rastgele biri (Ceyhun, odak grup görüşmesi, Ocak 2022)

Girişte de sözünü ettiğim gibi Samsun, belli belirsiz bir söylencelerde suçun gündelik hayata yayılmasının ve örgütlenmesinin sıradanlaştığı bir yerdir. Medyaya yansıması itibariyle nüfusuna göre oldukça yoğun şiddet vakası yaşanır. Fakat valiliğe ve benim de karşılaştığım pek çok kişiye göre bu haberler gerçekliği yansıtmamaktaydı, medyanın abartısı ve bir anlamda karalama kampanyasıydı. Öte yandan saha çalışması boyunca karşılaştığım insanların Atakum'a yerleşme hikayelerinin temelinde, merkez sokaklardaki tehlike, genelde genç erkek çocukları olan ailelerde bu gençlerin "kötü işlere bulaşması" korkusu da tetikleyici olmuştu. Dolayısıyla Atakum, Samsun'un kalanına dair özellikle örgütlü suç gruplarıyla ilişkilenmeden ayrılmıştı.

Atakum ilk yerleştiğimde şimdikinden çok daha sessiz ve sakin bir yerleşim yeriydi. Bu yüzden ilk anda Samsun'a dair bu söylentiler benim için de şaşırtıcıydı. O dönem bir sabah üniversiteye gitmek için bindiğim bir otobüste iki erkek arasında çıkan bir kavgada açığa çıkmıştı. Taraflardan biri, yakını tarafından karşısındaki kişiye saldırmaktan alıkonuyor, bir yandan otobüsten inmeye çalışırken bir yandan da bağırıyordu: "Bafra çocuğuyum ben. Biliyor musun? Alo Bafraaa. Gönder mafya" Bu pek ciddiye alınmayan kısa gerilim şehirde mafyanın adıyla doğrudan ilk karşılaşmamdı. Fakat daha sonra Samsun'un tarım arazileriyle meşhur iki ilçesi Bafra ve Çarşamba'nın, esasen mafyalarının düşmanlıkları ile de anıldığına şahit oldum. Orhan bunlara Kavak'ı da ekleyerek şöyle anlatmıştı: "Çarşamba'nın kan davası derler, Bafra'nın da sınır davası, Kavak'ın da namus davası bitmez."

[15] Samsun Merkez İlkadım ilçesine bağlı bir mahalle.

Türkiye'de mafya gruplarına yönelik akademik çalışma oldukça azdır (Hatipkarasulu, 2005). Bununla birlikte mafya gündelik hayata çeşitli şekillerde sızar, bir hayalet aktör olarak dolaşır. 2001'de Avrupa Konseyi tarafından organize suç örgütlerine dair yayınlanan bir rapora göre Türkiye'de organize suç örgütleri büyük oranda Karadeniz bölgesinde yerleşmiştir (aktaran Hatipkarasulu, 2005). Bu örgütlerin en büyüklerinden birinin de Bafra'da yerleşiktir.

Sözü geçen bu tip örgütlü gruplara saha çalışması boyunca doğrudan rastlamadım, karşılaştıysam da fark ettiğim bir şey olmadı. Fakat özellikle sahil şeridindeki işletme sahipleri, çalışanları ya da onlarla yakın ilişkisi olan kişilerle konuşurken mafyatik grupların sahildeki işletmeler üzerindeki etkinliği, kimi zaman kısık sesle, çekingenlikle kimi zaman konuşmanın ortasında bir tedirginlik unsuru yaratarak ortaya çıkan bir konu oldu. Mafya ile ilişkisinden sözü edilen kişiler genel olarak aslında Bafra'nın ve Çarşamba'nın eşrafı, zengini ve oralarda köklü, tanınır ailelerdi. Çoğunlukla; Atakum'da da en faal sektörler olan, inşaat sektöründe ve işletmecilik yapan ve zaten "iş adamı" olarak bilinen kişilerdi.

Mafyanın bu örtük varlığını benim için ete kemiğe büründüren, 2021 yaz aylarında gerçekleşen bir kundaklama olayı oldu. Sahildeki gece kulüplerinden birinde koruma olarak çalışan biri ve iki genç arasında çıkan arbede sonucu, güvenlik görevlisi silah kullanmış, iki genç de hayatını kaybetmişti. Olay sonunda güvenlik görevlisi tutuklanmış ve işletme kapatılmıştı. Bir süre sonra yeni bir isimle tekrar açılan işletme, açıldığı günün ertesinde önce kurşunlanmış, sabaha karşı da kundaklanmıştı. Olayı bu haliyle, Ekim civarı bir sabah sahilde kitap okurken tanıştığım A17'den dinlemiştim. Bir mekânda yangın çıktığını biliyordum, fakat bunun bir kundaklama olduğunu duymamıştım. A17 vurulanlardan birinin bir suç örgütüne yakın olduğunu, dolayısıyla o işletmenin tekrar açılmasına asla izin vermeyeceklerini söyledi. A17 olayı anlatmadan önce "yazın ne olaylar oldu, bir ay sahile çıkamadık" demişti. Halbuki benim için durum böyle değildi. Bu olayların böyle işleyişinden habersiz sahil benim için hala güvenli atmosferini sürdürüyordu. Sahildeki kalabalığa bakınca pek çok kişi için de öyle değildi. Bu tip güvenliği zedeleyebilecek çatışmaların yalnızca belli insanlara görünmesi bir yandan gündelik sahil atmosferinin de teminatıydı.

A17 için apaçık olan, kimisi için şaşılacak şeydi. Çoğu kişinin anlattıklarından haberdar olmadığını düşündüğümü söyleyince A17 de ekledi: "Herkesin sahili

farklı.” Benzer şekilde bir kafe açılışında çalışan bi grup genç erkekle görüştüğümde onlardan biri de şöyle söylemişti:

> Samsun her ne kadar güzel bir şehir olsa da mafyatik bir şehir gibi. Biz hatta kendi aramızda şey deriz; Samsunlu olmayan herkes Samsun’da mutlu, Samsunlu olanlar da Samsun’dan kaçma derdinde. Çünkü Samsunlu olan Samsun’u biliyor (Altuğ, odak grup görüşmesi, Ocak 2022).

Mafyanın sahildeki etkinliği örtük de olsa, buradaki güvenlik söyleminin ikircikliğine ve yerlerin arasında keskin çizgiler çekmeye dair önemli bir şey ifade etmektedir. Sahil şeridinin yeniden düzenlenmesi ile tesis edilmeye çalışılan düzenin yanında, Samsun’un geçmişinden ve başka yerlerinden gelen bir başka ilişkiler ağı, hemen herkesin hakim olmadığı fakat muhatapları arasında bir düzen belirlediği kesin olan bir ağ olmuştur.

Görüşmelerde sahil işletmelerinin mafya ile ilişkisi her zaman çok açık bir şekilde ortaya çıkmadı. Fakat işletme sahiplerinde ya da işletmeci olarak çalışan kişilerde, işletme açmada yaşanan zorluklara dair soruların bir tedirginlik yarattığını ya da soruların geçiştirildiğini hissettikten sonra buna dair sorular sormayı bıraktım. Hatta sahilde iki ayrı kafe işleten genç bir erkek bu sorulardan sonra “siz tam olarak ne öğrenmeye çalışıyorsunuz” diye sordu. Daha sonra bu soruları özellikle işletmecilere sormaya imtina ettim. Fakat daha sonraları başka görüşmelerde; özellikle doğrudan işletme yönetimiyle bağı olmayan fakat bu ilişkilerin yakınında bulunan kişilerle karşılaştığımda, bu konu kendiliğinden açıldı. Çeşitli gece kulüplerinde muhasebede çalışmış, genç bir kadın olan Şule, Atakum Sahili’nde mafyanın haraç toplamasından kaçılamayacağını şöyle ifade etti:

> Tüm sahilde var. Samsun’da çok yaygın. ... Vermeden işletemezsin. Ama şöyle olur atıyorum işte tanıdığın vardı, atıyorum bir vereceğine buçuk verirsin yarısını verirsin. Biraz senin de bu işlerde olman gerekir. Mesela ben genelde bir hayalimden bahsettiğimde işte; küçük bir kokteyl barım olsa, ablamla işletsem... Herkes şey der; baş edebilecek misin? Çünkü baş edemeyip kapatan size bir sürü mekân sayabilirim sahilde. (Şule, eşlikçi görüşme, Temmuz 2023)

Kendisi de Bafralı olan ise işletmelerle bir başkası bağı olmasa da böyle gruplarda arkadaşları vardı; o da kesin bir ifadeyle haraç toplamanın yaygınlığını anlattı:

> Sahildeki mekânların yüzde doksanından haraç alınır. Yeni bir işletme açılınca gelip kendisini tanıtırlar, önce tatlı dille isterler. Eğer kabul etmezse tehdit ederler. Polise gitse zaten bir şey ispatlayamaz. Polise gittiğini duyarlarsa da (A40, kısa/ayaküstü görüşme, Ağustos 2023).

Benzer şekilde başka bir görüşmede, kendisi değil ama bir akrabası işletme sahibi olan, kendisi de işletmecilik yapmış olan Hasan (27, doktor)'a göre bu durumdan kaçmanın yolu yoktu:

> Biraz karışık oradaki ilişkiler de tam böyle net siyah ya da beyaz gibi değil. Birbirine geçmiş gibi bence. Buna bulaşmak istemiyorsun, mafyalarla bir arayı bulmak için onlarla arası iyi birini ortağın yapabiliyorsun. Bizim yaptığımız gibi. Ya da polisle ilgili bağlantını çok yüksek tutuyorsun. Onu da yapmaya çalıştığımız gibi. İllaki seninle bir şekilde iletişim kuruyorlar. Mekâna geliyorlar. Bir şeyler yapmaya çalışıyorlar (Hasan, eşlikçi görüşme, Ağustos 2023).

Bu tip gruplarda tanıdığı olmanın tek avantajı daha az miktarda haraç vermek mümkündü. Hasan mafyadan kaçınılmaz fakat örtük bir karşılaşma olarak söz etti:

> Mesela bir adam güzel bir işletme açıyor tek başına. Adamı ailesiyle tehdit ediyorlar. ailesine silah dayıyorlar, senet imzalatıyorlar. Tek başına açma şeyinin olduğunu düşünmüyorum burada. Hala çok net bariz var diyemezsin ama alttan alta sistem var ve bu sistemin önüne geçilemiyor. Başka şekillerde her şeyi yapabilirler. Tuvaletine girip uyuşturucu koyup ihbar ederler seni. Bağlantın yok. İşte gerekli şeyleri sağlamadığın zaman mekânda olay çıkartırlar birilerini, hukuki zarar göstertirler. Burada ne yazık ki … 'ın kurşunlanma olayı oldu daha yeni. Ve [X] diye bir yer. Bir yerlerde anlaşamıyorlar. Tabi bunu net söyleyemiyorsun. Kulaktan dolma bilgiler oluyor ama… Kundaklama başka şeyler. Güya anlatılana göre örnek verebileceğim [Y] diye bir mekân açılıyor [Z]'nin rakibi. Z diyor ki yapma bırak, yapamazsın. Yakıyorlar mekânı. Bu ne kadar gerçekti, soru işareti (Hasan, eşlikçi görüşme, Ağustos 2023).

Öte yandan Şule, mafyayı aynı zamanda güvenliğin de bir uzantısı olarak görüyordu. Örneğin onun çalıştığı mekânlarda müşterilerin kavga etmesi, olay çıkarması çok kolayken, kimsenin bu mafya gruplarından birine ait olduğu bilinen bir gece kulübünde böyle bir kargaşa yaratması zordu:

> Çünkü herkes bilir Hilmi abinin mekânında olay çıkaramayacağını, çıkarırsa başına neler geleceğini. Bizde iki garson bıçaklandı, polis defalarca aramamıza rağmen gelmedi. Aynı şey bu diğer abilerin mekânında olsa polis dakikasında gelir (Şule, eşlikçi görüşme, Temmuz 2023).

Bu noktada polis ve mafya arasında bir çekişmeden ziyade bir "danışıklı dövüş" olduğundan söz etti. Polis hem bu grupların iç gerilimlerine karışmaz, hem de bir müdahale gerekirse diğer yerlere göre çok daha hızlıdır.

> Müşterinin aklında ay burada adam vurmuşlardı kalmasın diye ismini değiştirdiler. Ama açtırtmadılar. Sonra yine açtılar ama nasıl açtılar biliyor musun? Bütün MHP milletvekilleri kapıdaydı. Yani bizim arkamız var diyerek açtılar. Bizim arkamız var. Gövde gösterisiyle açtılar.

Büşra: İlişkilerle dönüyor yani?

> Tabi ki. Sülaler, soyisimler. Mekâna girdiğinizde [x]'ler geldi diye masanız hazır. Bahadır[16] abi ya benim mekânıma geldi. Ben sadece üç garsonumu, bakın komi değil garson, onun masasına bıraktım. Cumartesi gecesi üç garson sadece bir masayla ilgilendiler. Mafyatik olaylar ya bu mekânlar böyle gerçekten böyle (Şule, eşlikçi görüşme, Temmuz 2023).

Mafyanın etkinliği ve etkililiği benim gibi pek çok sahil müdavimi için muammadır. Eşlikçi görüşmeler yaptığım Nadire ve Hamiyet sahil şeridindeki apartmanlarının hemen yanındaki dükkânın yeni sahibiden mafya olduklarını ima ederek söz etmişti. Pandemi dönemi herkesin sokağa çıkma yasaklarının sürdüğü bir zamanda; bu insanları sahilde sıklıkla mangal yaparken gördüklerini anlatırken; bir çeşit iltimaslarının olduğunu düşünmüş, "karanlık tipler" olduklaarını sezdiklerini anlatmışlardı. Sahada karşılaştığım sahil şeridi mukimlerinden biri de sahilin mafyatik bir yer olmadığını düşünür; fakat kendi evinin yakınlarında bir mekânın sürekli olaylı geçen gecelerini, işletmenin kısa aralıklarla sürekli ismi değiştirilerek tekrar açıldığını hatırlar. Bir tartışma çıktığında gelen polisler de çok çabuk ayrılır. Bu da bir çeşit sessiz anlaşmanın olduğunu düşündürür. Bir şekilde dolaylı da olsa işletmelerin yakınında olmuş herkes için olmakta olan bir şeyler vardır. İşletmelerin isim değiştirerek tekrar açılması Hasan'ın da Şule'nin de söylediğine göre bir geçmişi temizleme taktiğidir. Defalarca ismi değiştirilen bazı işletmelerin esasen gerçekten el değiştirmediği bilinir. Fakat bu isim değiştirme sayesinde o mekânda yaşanan korkutucu olayların üstü örtülür.

Yeni bir mekân açıldığında ziyaret etme, istemedikleri bir mekânın çeşitli tehditlerle sabote etmek, bu tip olaylarla üst üste ortaya geldiğinde mekânın adını değiştirmek bu ilişkilerden emin herkesin bahsettiği şeylerdi. Bütün bu ilişkiler ağından haberdar olan az kişiye göre ise mafyanın kesin bir hakimiyeti söz konudur. Dolayısıyla sahilde tesis edilmiş "güvenlik" bu az kişiye görünür. Tam da görünmez olmaları sebebiyle sahildeki rahatlığın tesisini sağlarlar. Güvenliğin formel ve enformel örgütlü kaynakları bir çeşit "bulaşmamayı" temin eder. Örneğin Altuğ'a göre bu grupların kavgası zaten kendi aralarındadır:

> Yok ya öyle bir şey. Samsun'un adı çıkmış. En fazla birbirlerini şikayet ederler. En son bi ne oldu, [bir gece kulübü]'nün yakılması olayı oldu. Orada

[16] Bu soyisimlerden biri ile anılan, sahildeki birkaç eğlence mekânının sahibi olduğu bilinen biri. İsim değiştirilerek kullanılmıştır.

> da mesele beni içeri aldın almadın meselesi (Altuğ, odak grup görüşmesi, Ocak 2022).

Bakıldığında Yılmaz'ın şehrin girilemeyen, değiştirilemeyen yerlerinde hareket etmektense istikametini çevirdiği Atakum'da, kentin eski girilemeyen yerleri dediği yerlerle, medyada ya da halk arasında söylencelerde Samsun'la ilişkilendirilen hukuk dışı hareket eden gruplar, aktörler baş gösterir. Mafya örgütleri ya da küçük çeteler aslında pek çok kent sakininin, bir sonraki bölümlerde görüleceği üzere, merkezden çıkıp Atakum'a yerleşme sebebidir. Atakum Sahili'nde bu tip grupların "mekân yakmaya" varan faaliyetleri bariz olsa da görmezden gelmeyi mümkün kılacak bir genişlik vardır. Yaşam tarzı ve çocuk yetiştirmek için arzu edilen ortamlarla ilgili istekler, orta sınıfların belirli mahallelerde yaşamaya nasıl başladıklarına dair anlatılarında önemlidir, ancak bu hikâyenin sadece bir parçasıdır. Burada, orta sınıflar ile yaşadıkları yerler arasındaki ilişki açısından gündelik mekânsal pratikler en önemli ayrım (Bacqué vd., 2015, s. 143) ve belirleyici olarak ortaya çıkar. Atakum sahilinde söylemin seyrinde değişikliğe yol açan, bir anlamda mekânsal bir "yön değiştirme" örneği olarak çıkışı bu mekânsal pratiklerle ilgilidir.

2.4 Mekânsal Hakimiyet, Atmosferin İnşası ve Yön Değiştirme

Sosyal teoride mekâna yönelik ilgi ile birlikte mekânın politik ve sosyal inşasına özellikle kent planlamasının iktidarla ilişkisine yönelik yazın da çoğalır. Lefebvre'in planlanan ve tasarlanan mekân ile ilişkilendirdiği mekân temsilleri "üretim ilişkileri ve onların yarattığı "düzene" bağlı"dır (2013, s.63). Sosyal bilimlerin mekânsal dönüşünde Lefebvre kadar önemli bir etkiye sahip olan Michel Foucault'nun iktidar modelleri dönemselleştirmeleriyle birlikte iktidarın mekânı nasıl ele aldığıyla yakından ilgilenir. Foucault'nun erken dönem modern iktidar anlayışında hâkim model olarak öne sürdüğü "disipliner iktidar" mekansal kapatılma, düzenleme ve ayrımlarla ilgilenir (2012). Modern kent planlamasının pek çok örneğinde böylesi bir anlayıştan izler bulmak mümkündür. Mitchell'in *Mısırın Sömürgeleştirilmesi*'nde, Fucault'nun disipliner iktidar modelinden mülhem modern kolonyal iktidarın Mısır'da nasıl kurulduğunu anlatırken özellikle Kahire'nin sokaklarının, bu modern iktidarın alameti farikası olan düzen, okunurluk ve hesaplanabilirlik düsturları etrafında düzenlendiğini anlatır. Bir "alan/boşluk/mekân denen nötr bir düzey ve hacim yaratarak iş gören bir bölme ve içerme yöntemi" (Mitchell, 2001, s. 95) olarak tarif ettiği çerçevelendirme düzen ve gerçeklik efekti ve bununla birlikte içerisi ve

dışarısı arasında sürekli ayrımlar (s.111) yaratmayı sağlar. Atakum'un "modern bir bina gibi" hesaplanarak inşa edilmeye uygun boş bir alan olarak görülmesi, Yılmaz'ın demeçlerinde bu ince planlama ve hesaplamalara dair vurgusu, kentin girilip çıkılabilen alanları üzerine konuşmaları yeniden yaratılması bu türden bir iktidar modelini, iktidarın bu türden bir çerçevelendirmesini yankılar, fakat söylemin çerçevesinin dönüşümü ve idarenin mantığı düşünüldüğünde aynı türden bir iktidardan söz edemeyiz.

Ghertner ise Delhi'nin yakın zamanlı planlanmasını postkolonyal bir akılla egemenlik inşası ile birlikte okur (2015). Hindistan'da bir hesaplama krizi ile karşı karşıya kalan bu iktidarın Delhi'nin birinci sınıf estetik temelinde planlanmasını anlatır. Ghertner bir yerin nasıl hissettirdiğine ve göründüğüne yönelik estetik temelli planlamanın, onun "estetiğin egemenliği" dediği şeyin, modern planlamanın temelinde olan rasyonalite, nesnel ölçümler ve istatistiki hesaplamalarla daha az ilgilenir ve "ona uygulanacak farklı anlamlar için önemli bir alan bırakır" (2015, s.22). Ghertner postkolonyal kentleşme hikayelerinin gelişmeyi çoğunlukla hissedilen, ancak ölçülmeyen, görünüş ve düzen standardına endekslendiğini ifade eder. Türkiye'de iktidarın mekân üzerindeki tasarrufunun değişimine bakıldığında modern iktidar mantığıyla böylesi açıkça bir hesaplaşma yoktur. Fakat Kahraman'ın da kent hukukunun değişen serüvenine odaklandığı tezinde de devletin mekân üzerinde düzenleyici bir rolden giderek daha fazla seçkinleştirici bir rolü benimsemesi bir kırılmaya işaret eder (2013). 1980 sonrası Anadolu kentlerine yönelik politikalar kimi zaman yerel idarenin muğlak bir hukuk alanında hüküm sürdüğü kimi zaman parçalı, tekil uygulamalar doğurur. Atakum'da yerel idarenin yerin duygulanımsal atmosferini inşa etmek üzere yola çıkan mantığı, bu anlamda daha çok estetiğiyle ilgilenen dönüşüm süreci ve sonra kolaylıkla çerçeveyi değiştiren söyleminde planlama ve estetik bir arada anılır. Kent parklarının modern kökenlerinde yer alan "bir kamusallık alanı" yaratma mantığından ziyade piyasa için bir hareket alanı yaratma gayesi daha sık dile gelir. Bununla birlikte Atakum Sahili'nin dönüşümünde mekân üzerinde söz sahibi olanlar konusundaki karmaşa ve bu idarenin düzenleme ve dolaşım söz konusu olduğunda değişen söylemsel tutumlar da buraya özgü bir kent politikasını yansıtır. Simone'un Afrika kentlerindeki işleyişe dair okumasında olduğu gibi burada da "fazla otorite ve otorite boşlukları" (2006) arasında seyreden idare yine postkolonyal kent çalışmalarının sunduğu kent,

kentleşme, kentlilik okumalarının Atakum Sahili'ndeki değişimi anlamak için daha verimli bir okuma sağladığını gösterir.

"Yapıt olmaktan ziyade uğraş olan ve henüz dar anlamda, modern ve endüstriyel ürün" olmayan hâkim mekân, bir ustanın projelerinin sonucudur" (Lefebvre, 2013, 182). Bir yandan belediyenin mutlak hâkim olmak üzere seyyarlardan temizlemeye çalıştığı yerde seyyarların gelgitli varlığı, bir yandan mafyanın başını çıkarması-yerleşmenin dolaşmanın önüne geçmesi, mevsimin beklendiği ölçüde değişmemesi hala bulutlu ve rüzgârlı gün sayısının fazla olması düşünülen mekânın dışında hareketlilikleri ve rotaları işaret eder. Nihayetinde Atakum sahili sınırlı bir zümrenin kullanımından daha kitlesel kullanıma açılırken bu her ne kadar başta turistik bir bakışı cezbetmek üzerine kurulmuş dahi olsa, özellikle orta sınıf kentlilerin kent içinde güvenli bir yer arayışına da tekabül ettiği ettiği için bir hizmet ve nimet oluşunda pek çok kişinin mutabık olduğu bir yer olur. Kentlilerin hareketliliğin belediyenin kullanım projeksionunun önüne geçerek, turistik birimler açılmadan, yerleşimin ve kentlilerin gündelik kullanımlarının yaygınlaşması tam bir ele geçirmeden ziyade Lefebvre'in "yön değiştirme" (*diversion*/*detournement*) olarak tarif ettiği mekânsal süreçleri çağrıştır.

Atakum bir turizm cennetine dönüşmemiş olsa da üçüncü bölümde sözünü edeceğim müdavimler ve ziyaretçilerinin birçoğu Atakum Sahili'nin "bir şans", "nimet", "çok önemli bir hizmet" olduğunu belirterek buraya ilişkin yer duygularında sıklıkla iyimser bir atmosfer tarifi yapmıştır. Sahilin mukimlerinden birlikte yürüyüş yaptığım gruba sahil yolu dönüşümünü sorduğumda şöyle cevap vermişlerdi:

> Büşra: Siz o zaman memnun olmuş muydunuz?
>
> Hamiyet: Çağdaş bir yol geçiyor yani. Herkesin bizim evin önünden buradan Rusya'ya kadar benim demesi yerine. Bir böyle insanlar gelsin farklı kültürdeki ekonomik düzeydeki insanlar da yararlansın. Herkese açık oldu. Şimdi bakıyoruz bizim önümüzde sandalyesini kapan geliyor mesela, kim bilir nerede oturuyor. Paylaşımdır yani bu.
>
> Nadire: Eskiden yazlıkların önünde bahçeler vardı buradan da yol geçmediği için biz hiç deniz kenti miyiz belli değildi. Şimdi Allah için sahili yapan Yusuf Ziya o yüzden çok büyük hizmet etti, etmedi değil (Eşlikçi görüşme, Nisan 2021).

Atakum Sahili'nin bu cazip bir atmosfer ve estetik temelinde düzenlemesi büyük ölçüde "orta sınıf mutabakatı" yaratır ve ayrışmış görünmek için bir meşruluk sağlar. Feyzan Erkip Türkiye'nin pek çok şehrinde alışveriş merkezlerinin gördüğü ilgiyi ve

pek çok şehirde başat kamusal mekânlar olarak ortaya çıkmasını "temiz bir kamusal mekân talebi" ile ilişkilendirir (2019). Sahilin mukimleri için esasen pek çok dolgu alanının yapılması ve doğal alanın kaybı demek olsa da memnundur: "Gayet güzeldi. Temiz oldu sonuçta. Temizliğe tepki olur mu?" (Hamiyet, eşlikçi görüşme, Nisan 2021). Bu haliyle Atakum Sahili'nin düzenlenmesi ilk kent parklarının tasarılarında da hâkim olan modern kent yaşantısını yaratma gayretini, modern iktidarın mekân üzerindeki tasarrufunu yankılar

Kent sakinleri için fiziksel anlamıyla alan açmanın yanı sıra Atakum sahilinin dönüşümünü kentliler için çekici kılan estetik temelli, belli bir atmosfer inşasını hedefleyen maddi dönüşümdü. Bu düşsel peyzajın gündelik hayata eklemlenmesi kent sakinleri için heyecan vericidir. Yılmaz'ın da vurguladığı gibi palmiyelerin yukarıdan bakıldığında sağladığı sahil kenti görüntüsü önemlidir. Bu görüntü ile sağlanan yakınlaşma hem Antalya hem Samsun'da yaşamış bir sahil mukiminin Samsun'u Antalya'ya benzediği için çok sevdiğini anlatırken bu çağrışımı görünüşle açıklar:

> Fotoğrafsal yapılanma, ekstra hiçbir şey yok. O ambiyansı yakalıyorsun yani işte şöyle söyleyeyim (Şahin, kişisel görüşme, Şubat 2020)

Özellikle orta sınıf kent sakinlerinin Atakum'a yerleşmesi ile burası bir yaşam tarzı sahili halini alır ve bu haliyle sahiplenilir:

> Devrim niteliğinde bir değişim oldu. Ege, Antalya'da su kenarı böyle bir yer bulamazsınız orada. ... Kuşadası'nda böyle kumsal göremezsiniz. *Beach*ler, taşlar vardır kıyılarda. Otopark sıkıntımız yok, güvenlik açısından güzel. Eskiden ailemizle sahile inemezdik. Sadece alkol alanlar olurdu" (A16, kısa/ayaküstü görüşme)

Son 20 yılda kentlilerin hayal ettiğinin çok ötesinde dönüşmüş bu yerde bugün mukimlerinin ve müdavimlerinin dilinden düşmeyen bu ayrışma hissi ve mekânın "birinci sınıf estetiği" (Ghertner, 2015) yakın zamanlı mekânsal dönüşümde büyük payı olan belediyenin planlama ve yeniden düzenlemesinin de söylemini de belirler.

Belediye önce yeni modern bir bütün duyumları temizleyen bir maddi dönüşüm ile estetiğe sahip çıkar, öte yandan belli tutumları, bedenleri, piyasaların dolaşımını hedefleyen kurallar duyurur, dikte eder, uygular. Seyyar satışlara, ateş yakmaya, çadır kurmaya, deniz kıyafetlerine dair belli yasaklar tutumları düzenlemeyi, bedenleri tertip etmeyi hedefler. Fakat bu uygulamalar belli aralıklarla kaybolur, kentlilerin gidip gelmeleriyle şekil alır. Öte yandan bu zaman zaman kaybolabilmesi,

“zaman zaman ortaya çıkan” otorite boşluğu enformel bir otorite ile doldurulabilir. Burada yönetimin atmosferle uğraşarak muğlak bıraktığı alanlar sayesinde suçun/şiddetin tekil örnekleri ya da örgütlü mensupları mekânda dolaştığında dahi bu “ayrılmış görünme” hissine, rahatlık atmosferine zeval gelmez. Bu rahatlık atmosferi üzerinden kurulan bağ; özellikle kendilerine sınır çekmek isteyen orta sınıfın bu mekânsal dönüşümde mutabık olmasına– siyasi olarak desteklemese dahi belediyeyi desteklemesine- zemin sağlar.

Hetherington, yerlerin bu maddi düzenlemeler, bir araya getirme ve katlamalarda aramak vasıtasıyla bir “hakikat iddiası” kazandıklarını hatırlatır (1997). Mitchell insanın “modern dünyada nereye gitse, giderek artan bir sıklıkla, kendilerinden başka bir şeyin “göstergesi” olarak kurulan, düzenlenen, muamele edilen ya da tüketilen “şeyler”le (2001, s. 293) karşılaştığından bahseder. Lefebvre de şehrin gerçekliğinin turiste sunulandan daha fazlası olan “pratik olan, sembolik olan ve imgesel olan”ın birlikteliğinde meydana geldiğini ifade eder (Lefebvre, 2016, s. 100). Kentlerde belli alanlar belli işlere ayrılmak üzere düzenlenebilir; ancak Abdoumaliq Simone’un (2023) tabiri ile bu çerçeveler de her an başka “kuşatmalara” tabidir. Bu kuşatma gündelik hayatın karmaşasında mekânın tam da belli ritimler ve tekrarlarla sarmalanmasıyla olur. Başka bir yönetim mantığı, estetik yönetimin hakimiyeti Atakum sahilinde “mega turizm” projesinden bir kent parkına ve sosyalleşme mekânına değişen çerçeve nihai olarak bu birlikteliğin yörüngesine girmiş görünmektedir. Bugün bakıldığında Atakum Sahili’nin en azından proje dahilinde tamamlanan kısmının çerçevesi belki bir tatil köyü olmaktan ziyade bir kent sahili ve parkı olmaya doğru evrilmişti. Ancak bu Yılmaz’ın planlarının tersine düşen bir şey olmamıştır, görüşmede bunu “ben orada yapmak istediğim her şeyi yaptım” diyerek ifade etmiştir.

Sahilin mekânsal dönüşümünde idarenin tasarrufu hem duygulanımları hedef alır hem de süreç olarak duygulanımsaldır. Bu noktada hem planlama sürecinin kendisi hem bir kişinin yer duygusu üzerine kurulu olmasından ve hayalleri üzerine kurulu olmasından hem de bir duygu/hava/aura yaratma çabasından ötürü atmosferle ilgilidir. Mekânsal dönüşüm bir atmosfer yaratmayı hedeflediğinde o atmosferin dışındaki ölçümlerin de önemi azalır. Burada atmosfer; önce sıcaklık, temizlik, çevresel donatılarla (manzara odaklı çevresel süslemelerle) dönüşür. Ancak bu maddi dönüşüm belli tutumları dışarıda bırakarak tekinsiz bir atmosferi bertaraf etme ve

"güvenlik" tesis etmeyi de ima eder. Güvenlik düzenleme aklının temelinde bir soru olarak gelmez. Öte yandan "estetik" temelinde bir idare daha kolay kabul görür. Kentsel yönetime ve tasarıma içkin mantık disipliner bir iktidardan ziyade yönetimsel bir tabi kılma odağında güvenlik bedenlerin terbiyesi gibi meselelerden ziyade güvenli, rahat ve eğlenceli atmosferler yaratmak meselesine dönüşmüştür (Thrift, 2011).

Lefebvre her zaman mekânın bir iktidar aracı olarak tahakküm altına alınmaya çalışıldığını; mekânın tahakkümünün (*domination of space*) anlatırken bunun kullanıcıların ihtiyaçları ve arzuları doğrultusunda mekânın sahiplenilmesi (*appropriation of space*) ile başa baş gittiğinden de söz eder (2013, s.184). Yön değiştirme ise tahakküme ancak geçici olarak ara verebilen bir yeniden sahiplenme pratiğidir. Atakum sahili bir turizm cenneti olmak üzere planlanırken, kentlilerin yoğun kullanımı planlamayı "bir kent parkı" çerçevesine taşımıştır. Denizin ılımanlaşması ve dolayısıyla dinginleşecek ritmini de hesaplayarak, turistik ziyaretçilerin dikkatini çekmek üzere başlayan dönüşüm süreci, kent mukimlerinin hızlı bir biçimde gündelik rutinlerini buraya taşımasıyla, burada neşet eden başka ritimlerle şekillenir. Durumcu Enternasyonel (*Situationist International*) hareketine hayranlığı bilinen ve onlara referansla kullandığı düşünülen bu kavram (Larsen, 2014, s.320) bir süre kentlilerin kendi ihtiyaçları doğrultusunda mekânı ele geçirmesini ifade eder. Yön değiştirmeyi bir moment gibi düşünmek mümkün. Fakat oldukça yumuşak bir geçişle kentsel yönetim, düzenleme çalışmalarını yeni bir çerçevede söylemine dahil eder.

Atakum Sahili'nin dönüşümü Osbaldiston'un tarifiyle bir macera sahili yaratmaktan bir yaşam tarzı sahili yaratmaya evrilmiş görünmektedir. Yarım kalan otel projelerinin yerini konutlar ve konutların altında yeme içme mekânları alır. Orta sınıflar için hızla kente eklemlenen bir yeni kent imkânı sunan Atakum'da bir kamusal mekân ve kent parkı olarak kabul görür. Samsun'un yerel kalkınması için arayışlar sürerken beklenen büyük çaplı iktisadi canlanma gerçekleşmese de kent kamusallığında bir çeşit canlanma gerçekleşir. Atakum'a yerleştiğim ilk günlerde üniversitedeki kayıt işlerimi halleder halletmez bu şehirdeki tek arkadaşım, daha sonra benim de her şehir dışından gelen misafirime yapacağım gibi, beni doğrudan sahili görmeye götürdü. Daha sonraki günlerde de burası benim için birçok Atakum sakini için olduğu gibi neredeyse tek buluşma mekânı haline geldi. Bütün bu

mekânsal dönüşüm süreci; esasında belediyenin sunduğu belli kurallar ve kullanımların dikte edilmesi kadar bu kullanımların delinebilmesi de bu gündelik alışkanlıklar, hareketlilikler, gelgitler ile yön buldu. Önce ortadan kaybolan seyyar satıcıların özellikle pandemi döneminin askıda zamansallığı ile peyderpey tekrar yerleşti. Sahile dışarıdan ziyaretçilerin akın etmesi beklenirken orta sınıfın yerleşmesiyle kent için bir parka, bir boş zaman mekânına (rekreasyonel alana) dönüştü. Bir yanda emeklilerin ve üniversite öğrencilerinin gün ortasında hakimi olduğu alan, düzenleme sonrası herkese açık hale gelerek başka bir canlılık kazandı. Dolayısıyla mekânsal dönüşüm; sahilde özellikle denizin ritmi üzerinden kendini belli eden mevsimsel ve günlük doğal döngüler kadar maddi dönüşüme eşlik eden, kimi zaman planlanandan hızlı hareket ederek yeri sahiplenen kullanıcıların hareketlilikleri ile şekillenmişti.

Sahilde karşılaştığım pek çok kişi sahilin dönüşümündeki yön değiştirmede nadiren kendi hareketliliğine paye veriyordu. Ele geçiren gibi hissetmekten çok bulmuş, keşfetmiş ve sunulmuş hissediyordu. Pek çok kişi, siyasi olarak desteklemediklerini belli etse de önemli bir hizmet olarak görüyor, bu hizmeti de genel olarak tek bir kişiye, eski belediye başkanına atfediyorlardı. Bugün bakıldığında mekânın maddi dönüşümünün estetik, yenilik, prestij etrafındaki söylem ve Yılmaz'ın yaratmak istediği "atmosfer" özellikle Atakum'un yeni mukimleri tarafından sorunsuzca sahipleniliyordu. Bununla birlikte bu kamusal mekânda pek çok sahil kullanıcısının sözünü ettiği rahatlık sadece bu kurgulanan atmosfere dayanmıyordu. Atakum sahilinin gündelik atmosfer aynı zamanda doğal ve kültürel ritimlerle beraber zamana buraya yerleşen rutinler; geliş gidişlerle ortaya çıkar. 3. Bölümün konusu sahilde gündelik hayatın hâkim ritimleri, rutinler bu rutinleri farklı notalarda sahiplenen sahilciler olacak.

3. SAHİLDE GÜNDELİK HAYAT, RİTİM VE YER YAPMA PRATİKLERİ

Atakum'a yaklaşık 35 yıl önce henüz hala etrafı bataklık ve tütün tarlalarından ibaretken hemşire olarak atanınca yerleşen ve o zamandan beri bu ilçede ikamet eden Asude (72, emekli), bir öğlen yürüyüşünde sahili ne kadar sevdiğini anlatmadan önce sahil derken "gündüz sahilini" kastettiğini defaatle vurgulamıştı:

> Bu konuda kimse bir şey diyemez. Sahilimiz çok güzel. Çok seviyorum. Ama geceleri bilmiyorum. Bak onu söyleyeyim. Geceleri dediğim 9-10'dan sonra bilmem. Hiç çıkmam geceleri, bilmem. Ama gündüz çok güzel. (Eşlikçi görüşme, Temmuz 2023).

Asude hanımın sahili gündüz sahilidir; hatta genelde çıktığı saatler düşünüldüğünde bir öğle öncesi sahilidir. Genelde, o gün birlikte yürümek için de buluştuğumuz 11.00 sularında, kızı Meltem çocuklarını okula bıraktıktan sonra Asude hanımı evinden alır ve arabayla sahile inerler. Bu saatlerde sahil Asude hanımın yavaş adımlarına eşlikçi bir dinginlikte ve ihtiyacı olduğunda rahatlıkla boş bir bank bulacağı sakinliktedir.

Saha boyunca yerle ilişkiye veya bu yerdeki gündelik hayata dair anlatılarda ilk dillendirilen olan biteni saran zamansal çerçeveler ya da yere tınısını veren zamansal bölmeler, parçalar, akışlarla olmuştu. Sahilde özellikle ilk zamanlar tuttuğum saha notları çoğunlukla zamansal akışı çözümlemeye meyilli notlardı. Mekâna kulak kesildiğimde ayırt ettiğim ilk şey olan bitenin hızı, yavaşlığı, tekrarları, duraksamalarıydı:

> Güneşli fakat serin bir öğle sonrası. 2'den sonra hayli hareketlenmeye başlıyor. Bir yandan ders çalışan, bir şeyler okumak için gelen üçlü beşli gruplar var, açık alanda daha çok sohbet etmek üzere toplanmış 2-3-4 kişilik gruplar var. Ara ara kendi başına oturup bilgisayar ile uğraşan insanlar da mevcut. Deniz gören masalar dolu. Sohbet esnasında boşluğu dolduran bakışlara yarıyor deniz. Saat 3-4'ten sonra geç saatlere kadar bütün bahçe dolu oluyor (Saha notları, Ekim 2019).
>
> Kafe sahibi ve arkadaşları üç kişi, takılıyorlar. Bu kafe daha önce de boştu. Benden başka bir masada bir çift var. Hava bozuk. Bu kafeye zaman zaman genelde hafta sonları gittim ve her gittiğimde çok az kişi vardı. Kafe sahibinin misafir ağırlayan bir havası olmasına rağmen, açıldığı mevsim ve

> sonrasında pandemi kısıtlamaları sebebiyle iş yürütemedi (Saha notları, Haziran 2020).
>
> (*Pandemi kısıtlamaları sonrası*) Normalleşme başlangıcı ilk hafta, ilk gün. 18 yaşından küçüklerin sokağa çıkması yine yasaklı. Öğlen saati ilk çıkışımda çok seyrek insan ve kafelerde yine de az yoğunluk görüyorum. Bir ya da iki kişi yürüyenler ve maskeler çoğunlukta. Kafelere girmekte tereddüt var, kapı önlerinde bekleyenler, yavaşlayanlar... (Saha notları, Haziran 2020).

Bir yerin inkişafında, bir karaktere bürünmesinde mekânsal çerçevelendirme kadar zamansal kadrajlar da rol oynar. Toplumsal hayatın hemen her veçhesinde zamanın dağılımı, çerçevelenmesi ve düzenlenmesi o toplumsallık parçasının karakter kazanmasında etkilidir. Gündelik hayatta karşılaştığımız olaylara ya da alışkanlıklara normallik (Zerubavel, 1985), kutsallık ya da sıradanlık (Durkheim, 2008) gibi nitelikler veren de bu zamansal çerçevelerdir. Bu çalışmanın odaklandığı yer alışılmış çerçevesi ile bir boş zaman mekânıdır. Çoğu zaman görüştüğüm sahil kullanıcıları da bu yerle ilişkilenmelerini geçirdikleri zaman üzerinden kurdu; gelişlerini de "zaman buldukça", "vakit oldukça", "boşluk yakalayınca" "ilk fırsatta" gibi tabirlerle ifade etti. Bunun yanı sıra pek çoğu sahile bağlılıklarını ve kurdukları bağı "ne kadar sıklıkla" geldikleri ve ne kadar çok vakitlerini burada geçirdikleri üzerinden tarif etti. Tuttuğum saha notlarının yanı sıra, araştırmaya dahil olan kullanıcı günlüklerinde de sahil kullanıcıları, sahille ilişkilerini anlattıkları ilk sayfalarında da daha sonraki günlük notlarında da zamansal konumlanmalara, döngülere, çerçevelere değinmişlerdi:

> Bugün öğlen sahilde bir arkadaşımla buluşacağım. Hava çok güzel olduğu için öncesinde bisiklete binsem iyi gelir diye düşündüm. Sabah erken saatler olduğu için ve okullar da açıldığı için sahil sakin olur (Sultan, kullanıcı günlükleri, 20 Eylül 2019).
>
> Baharın ilk günü. Samsun'un bir gününde 4 sezonu yaşama yeteneğine sahip olabilirsiniz. Bugün de o yeteneğe sahip olduğunuz bir gün. Sahilde o kadar insan var ki. Sabah çok güzeldi hava, sonra bulutlar kapattı ve soğuk hava geri geldi. Kışı yeni bitmişti aslında (Maya, kullanıcı günlükleri, 1 Mart 2020).
>
> Pazartesi ve havaya muhteşem diyebilirim. Kendimi tarihi değiştiriyormuş gibi hissettim (Maya, kullanıcı günlükleri, 2 Mart 2020).

Sezonlar, mevsimler gibi yıllık döngüler, gündelik döngüler, okulların açılması gibi sosyal döngüler yeri zamansal olarak çerçevelemeyi sağlar.

Genel olarak sahillerin gündelik akışı, deniz ve kara arasında bir eşiksellikte gündelik hayatın sorumluluklarının ya da normatif düzenin belli bir ölçüde askıya alınmasına imkân veren bir aralığa işaret eder. Bir Pazartesi günü tarihi

değiştiriyormuş gibi hissettiren ve ferahlık veren şey sahildeki gündelik akışın şehrin herhangi bir yerinden ayrışmasıdır. Mekânsal dönüşümün ana hattında olan başka yerlere açılan düşsel peyzaj aynı zamanda bir zamansal aralık da hissedilir. Nitekim bir başka Atakum mukimi bu zamansal aralığı not eder:

> Ne zaman Bafra'ya ya da merkeze gitsem zamanda geriye doğru yolculuğa çıktığımı hissediyorum. Özellikle Bafra'da 90'lı yıllara gitmişim gibi hissediyorum. Sanki o sokaklarda zaman hiç akmamış ve insanları… Bazı sokakları çok kasvetli hissettiriyor ve enerjimi düşürüyor. Onun için oralara gittikten sonra en kısa zamanda şehirde zamanın en güzel aktığı sahile inmek istiyorum (Sultan, kullanıcı günlükleri, 26 Ekim 2019).

Bu günlükte de not edildiği gibi zamansallık duygulanımsal bir etki olarak da yaşanır.

Toplumsal yaşantının zaman ve zamansallık mefhumları üzerine detaylıca çalışan Eviatar Zerubavel; zamanın bizim dışımızda evrensel bir kaide olduğu fikrinden ziyade sosyal ve kültürel olarak kurgulandığını ileri sürer. Zerubavel'in gündelik hayatın sıradan, önemsiz ve küçük görünen türlü detaylarına odaklanan çeşitli çözümlemelerinde şeylerin "nasıl zamanlarda" ortaya çıktığı fikri hep dolaşımdadır. *Hidden Rhythms: Schedules and Calendars in Social Life (1985)* adlı kitabında doğrudan bu zamansal örüntüler, ayrımlar ve bunların toplumsal bir aradalığı, sosyal grupların oluşuna öncülük etmesi gibi meseleler üzerine eğilir. Ona göre sosyal hayatın temelinde, çoğu kez normal addettiğimiz, verili kabul ettiğimiz her şey zamansal çerçevelerle sınırlıdır ve onları aşmamak üzere planlanır (s. 20). Sosyal hayata bir düzenlilik getiren bu zamansal örüntüler, cetveller, takvimler vs. günlük beklentilerimizi şekillendirir (s. 35). Bu örüntüler gündelik pratikleri hizaladığı gibi toplumsal grupların inşasında da etkilidir (s. 70). Yerle ilişki de bu grupların inşasından ayrı değildir. Örneğin Asude Hanım gibi sabah saatlerini paylaşan pek çok emekli sahil mukimi için de sahili bir emekli mekânı gibi hissettiren bu zamansal niteliği, geç yaşamın boş vaktini paylaşımdır.

Zerubavel'in odağında sosyal örgütlenmenin zamansal yapıları ve yapısallığı vardır. Bu yapıların sosyal, kültürel, biyolojik, fizyolojik birtakım kaynakları vardır; bunlar ayrı ayrı ya da bir arada işler. Sosyal yaşamın pek çok alanı belli aktiviteler için uygun görülen zaman dilimleri, aralıkları, tarihlerle düzenlenir. Takvimler, son tarihler, çalışma ve eğlence saatleri, yıllık haftalık aylık programlar gibi zamansal cetveller toplumsal hayatın kamusal ya da özel her boyutunu çevreler. Öte yandan çalışma saati, eğlenme-dinlenme saati, haftanın belli günleri, tatil zamanları gibi kimi

zaman bedenleşmiş farklılıklara dönen zamansal ayrımlarla da kamusal yaşantımız şekillenir.

Lefebvre de gündelik hayata ve mekâna odaklandığı çalışmaları ile bağlantılı olarak zamansallığı öne çıkarır. Gündelik hayata dair çalışmalarının sonunda ortaya çıkan ve gündelik hayatın zaman-mekânsal işleyişini bir arada ele almak için geliştirdiği "ritim" kavramı ile ilişkili olarak Lefebvre de Zerubavel gibi sosyo-kültürel, biyolojik, fizyolojik, doğal çerçevelenmelerden söz eder. Bununla birlikte Zerubavel'in ortaya çıkarmaya çalıştığı toplumsal hayata rengini veren zamansal yapıları ve çerçeveleri, Lefebvre "zamanın manipülasyonu" olarak niteler. Lefebvre kapitalizm öncesi gündelik hayatın dini vecibelerin ve kaidelerin hükmettiği bir zamansallıkla şekillendiğini, kent hayatının bir anlamda bu zamansal zorunluluklardan kurtulmak şeklinde yaşandığından söz eder. Ancak modern kent hayatında da çalışma dışında özgürce yaşanan bir zamansallıktan ziyade kapitalizmin düzenlediği bir gündelik hayat formu hâkim olduğunu ekler. Modern gündelik hayat metanın dolaşımı için zorunlu hale gelen saat başı yükümlülükler, ulaşım sistemleri gibi düzenlemelerle ritimlerin şekillendirdiği bir gündelik hayattır (2004, s. 7). Fakat gündelik hayat yalnızca kapitalizmin yahut toplumsal döngülerin dayatmaları ile belirlenmez. Lefebvre'in gündelik hayatı araştırmak için sunduğu ve "yer, zaman ve enerjinin" (2004, s.15) kesişiminde ortaya çıkan "ritim" kavramı hem belirlenime hem de gündelik hayatın yenilik yaratma kapasitelerine işaret eder. Ritimlerin varlığının temelinde olan tekrarlar her zaman yeni ve beklenmedik bir şeylere gebedir (s.5). Bu anlamda ritim hem bir süreklilik hissi yaratır hem de her tekrarın bir farklılık yaratma potansiyeli ile birlikte düşünüldüğünde bu tekrarların sessiz kuşatmalara dönüşme olasılığını işaret eder.

Bu bölümde niyetim mekânsal dönüşümü anlatırken sözünü ettiğim yön değiştirmeye de eşlik eden mekânsal pratikleri, kullanıcıların yer yapma pratiklerini anlatmak. Bunun için ilk olarak Atakum sahilindeki gündelik hayata; yerin maddiliğini ve insanların yer yapma pratiklerini bir arada düşünmeyi mümkün kılacak "ritim" kavramı üzerinden odaklanacağım. Sahile dair muhayyileyi ve gündelik hayatı anlamlandırmak için kıyısındaki denizden neşet eden kozmik ritimler, hem Atakum Sahili'nin mekânsal düzenlemesi ile tetiklenmiş yeni toplumsal ritimler, hem pandemi gibi toplumsal mesafelenmeyi tümüyle değiştiren olaylarla birlikte düşünmek gerekir. Gündelik hayat ve onun sıkı sıkıya ilişkili

olduğu ritim kavramı bu araştırma için üç temel sebepten ötürü önemlidir. İlk olarak Lefebvre'in tanımında ritimler yere özgüdür ve mekân-zamanı birlikte düşünmenin yolunu yere odaklanarak açar. Yere Lefebvre'in tarif ettiği şekliyle ritim kavramı etrafında yaklaşmak mekân, zaman ve doğa arasındaki ilişkiselliği canlandırır. Bu çalışma da önce yer odaklı çalışmanın karşılaşmaların bütüncül bir mekân-zamansal konfigürasyonu ile birlikte anlamaya imkân sağladığı fikri üzerine bir yerden yola çıkarak kuruldu. Bu yerde süregiden gündelik hayata ritim kavramı üzerinden bakmak bu temel argümanı yankılar.

İkinci olarak ritim kavramı tekrarların yönlendirme kapasitelerine odaklanarak gündelik pratiklerin, alışkanlıkların bir mekân için idari ve siyasi olarak çizilen çerçevenin dışına taşma potansiyeline işaret eder. 2. bölümde değindiğim yerin yeniden yaratılması ve planlanması sürecinin merkezinde olan Karadeniz'i ehlileştirmek (Akdenizleştirmek), sahil kültürünü Karadeniz'e taşımak gibi saikler burada yeni bir ritimsel bir aradalığı öngörüyordu. Atmosferik unsurların değişimiyle birlikte denizin ritminin sakinleşeceği (iklimin ılımanlaşacağı) ve uzak yerlerden ziyaretçilerin çoğalacağı tasavvur ediliyordu. Bu noktada kent sakinlerinin beklenmedik bir hızla yeni sahil kullanıcıları olarak mekâna yerleşmesi ve rutinlerini, güzergahlarını Atakum'a ve sahile taşıması yerin yeniden yaratılmasında bir yön değişikliğine yol açtı. Sahilin; turizm cennetinden kent sahili yaratmaya evrilen söylemsel çerçevedeki değişimin önemli bileşeni maddi dönüşümle başa baş giden kent mukimlerinin, bu yere peyderpey taşıdıkları ve bu dönüşmekte olan mekâna eklemledikleri, yer yapma pratikleri olmuştur. Nihayetinde mekânsal sahiplenmeden ziyade yön değiştirmeyi anımsatan bu dönüşüm sürecini anlamak için gündelik hayata daha yakından bakmak gerekecektir. İnsanların yerleri yaratma ve birbirine bağlama (Ingold, 2009, s.33) potansiyelleri gündelik hayatın detaylarına ve onun sarıldığı ritimlere gömülüdür. Bu anlamda insanların mekansal hareketliliği hem yer hem ritim yaratır (Mels, 2004).

Son olarak Lefebvre'in gündelik hayatın somut kipleri olarak tanımladığı ritim kavramına yalnızca sosyo-kültürel olarak belirlenmiş, öğretilmiş, dayatılmış zamansal çerçeveleri değil, gizliden ya da açıktan kozmik, fizyolojik ve biyolojik tekrarları hesaba katarak yaklaşması insan ve çevresi arasındaki dolaşıklığı (Ingold, 2010) tekrar hatırlatır. Böylece mekân ve yerin ilişkiselliğini anlamak için de bir anahtar olur. Bu anlamda bir yere yayılan ritim kavramı mekânın hissedilen niteliği

olarak tanımlanan atmosfer kavramı için de bir köprü kurar. Belli mekânsal düzenlemelerde huzur ve gerilimin kaynağı olabilecek paylaşılan ve yere yayılan bir ruh hali olarak atmosfer (Löw, 2016), şehrin tınısı olarak da tarif edilen ritimlerle ve rutinlerle de sıkıca bağlıdır. Atmosferin hem inşaya/tasarıma dayalı hem anlık ve oluşsal olduğunu hatırlarsak; belli bir yer duygusunu canlandırmak üzere yeniden yaratılmış peyzaj kadar bu bölümde aktaracağım gibi sıradan bir günde vuku bulan tekrarlar ve tesadüfler de atmosfer tariflerine dahil olur. Dolayısıyla mekâna hâkim duygulanımsal atmosfer tariflerinden önce bu yere özgü ritimselliği tarif etmek bu atmosfere götüren bir harita olacaktır.

Özetle; gündelik hayat ritimlerin çarpışma ve uyumlanmalarının sahnesidir ve bu ritimler her kente/denize özgü kompozisyonlarıyla yerin duygusuna eklenir. Atakum sahilindeki gündelik yer duygusu söz konusu olduğunda bu bir aradalık ve ritimsel uyumlanmada bir "güvendelik" hali vurgulanır. Bir önceki bölüme hâkim olan mekânsal sahiplenmenin formel ve enformel örgütlenmesinde gizli olan "güvenlik" (*security*) söyleminin yanında buradaki gündelik hayatta zuhur eden güvende olma hali/güvendelik kozmik, kültürel, kimi zaman biyolojik ritimlerin sonucudur. Denizin kıyısında sosyalliğin gece ve gündüz ekseninde rutinleşmiş jestlerinin yanı sıra deniz ve kara ritimleri arasındaki etkileşim, bu etkileşimin Türkiye'deki kültürel cereyanları ve burada pandemi örneğinde görüleceği gibi kimi gündelik ritmi tümüyle alt üst eden olaylarla birlikte şekillenir.

Bu bölümde ilk olarak gündelik ve mevsimlik döngüler etrafında sahilin gündelik devinimini anlatacağım. Sahilde süregelen gündelik hayatı ve sosyal ritimleri radikal bir biçimde bölen, tekrar idari dayatmaların geliş-gidişlerin çerçevesini çizdiği Covid-19 pandemisi süreci; bir aritmi örneği ve sahil kullanıcılarının yere sızma ve yeniden ele geçirme biçimlerini serimleyecek. Daha sonra bu gündelik ritimlere eklemlenen sahilin rutinleşmiş sosyal pratiklerini hem kısa/ayaküstü hem eşlikçi görüşmelerde ortaya çıkan başlıca örnekleri üzerinden ele alacağım. Sahil her ne kadar herkese açık bir kamusal yer olarak ortaya çıksa da kullanıcılar farklı zamansal perdelerden sahille ilişkilenir. Bu bölümde sahili kullanıcılarının karşılaşmaları da zamansal kullanımları etrafında müdavimler ve müdavimlerin deyimiyle "sonradan/dışarıdan gelenler" olarak gruplayacağım. Yaptığım görüşmelerde sık sık dile getirilen fakat çerçevesi oldukça muğlak bırakılan "dışarıdan gelenler" genel olarak ritme uyumlanmamanın ve aritminin kaynağı olarak işaret edilmekteydi. Bu

bağlamda; sahilin kamusallığının zamansal altyapısını, bu altyapının inceden gündelik hayata sızan ve "terbiye edilmiş" ritimlerinin kapsayıcılığını ya da dışlayıcılığını kullanımların değişiminde, farklı kullanım düzeylerinin ortaya çıkardığı gerilimlerde keşfetmek mümkün olacaktır. Nihayetinde ritimlerin varoluşu için de hayati olan tekrarlar (Lefebvre, 2004), aktörlerin içinde bulundukları yeri anlamlandırmaya yarayacak kamusal mekânın kalıplaşmış zeminini ortaya çıkarır (Amin, 2008).

3.1 Atakum Sahili'nde Doğal, Kültürel ve Sosyal Ritimler

Sahile klasik bir kent parkından farklı olarak, istediğiniz yerden girebilirsiniz. Bir kapısı, belirgin bir giriş mıntıkası, yoktur. Eğer yürüyerek gelecekseniz Atakum'un kıyıya doğru ızgara modeli andıran büyük bulvarları kesen cadde ve diğer bulvarlardan müteşekkil yollarında, trafik düğümlendikçe yeni güzergahlar denenen bulvarlarından geçmeniz gerekir. Karadeniz Sahil Yolu'nun uzantısı olan anayol Atatürk Bulvarı, iç kesimlere doğru ilerledikçe şehrin Ondokuz Mayıs Üniversitesi ana yerleşkesi ve Tekkeköy arasında dört ilçe kat eden tramvay hattının uzandığı İsmet İnönü Bulvarı ve peyderpey neredeyse ilçe konutlaştıkça oluşan Cağaloğlu bulvarı (resmi adıyla Abdullah Gül Bulvarı) sırasıyla en yoğun kullanımda olan üç ana bulvardır. Bu bulvarları dikine kesen cadde ya da bulvarları takip ederek Atatürk bulvarına indiğinizde, genellikle kavşaklarda ve iki kavşağın ortasında yer alan yaya geçitlerini aşıp gireceğiniz herhangi bir ara sokak, bulunduğunuz muhite bağlı olarak değişse de genelde 50-100 metre sonra, 1-2 dakika içinde sizi sahile çıkarır. Bu sokağa girdikten sonra yürürken yavaş yavaş sesler sakinleşir, arabaların ve caddelerin gürültüsü arkada kalır. Sahile çıktığınızda güneşli bir günde yüksek binaların kestiği ışıkların burada yayıldığını görürsünüz. "Adnan Menderes Bulvarı" olarak adlandırılan yeni sahil yolu düzenlemesinin eseri araç yolunu, bisiklet yolunu ve yeşil alanı geçtikten sonra yürüyüş yoluna, denizin karşısına ulaşmış olursunuz.

Sahilin sayfiye dönemi mevsimlik döngülerin ayrımının daha net hissedildiği bir dönemdi; fakat yakın zamanlı düzenlemeyle birlikte yollarla ve dükkanlarla bir anlamda ehlileştirilen kıyıda insanların gidiş gelişlerinin mevsimsel yoğunluğu arasındaki dramatik farklılıklar azalmıştır. Sahilin yaz kış fark etmeksizin daha yoğun kullanılıyor olması, bir sayfiye yerinden çok kentin gündelik çalışma eğlenme döngülerine eklemlenmiş kamusallıkta farklı zamansallıkları bir araya getirir. Yazın

üniversitelerin tatil döneminde sahilin gündelik kullanıcılarının önemli bir parçası olan öğrencilerin yoğunluğu azalır, bununla birlikte şehir dışından günübirlik ya da daha uzun ziyaretler çoğalır. İşi dolayısıyla İstanbul'dan Atakum'a yeni taşınmış bir kadın arkadaşım bir akşam üstü yürüyüşünde gözü plajdan çıkmadan duş almakta olan birine takılınca bu hibrit zamansallığı şöyle ifade etmişti: "Burada bazen aklım karışıyor. Tatilde miyim, yoksa öylesine yürüyüşte mi..."

Gündelik hayat muhtelif ritimlerin bir aradalığında ortaya çıkar, ritimler birbirine rezone olur, başa baş gider, kimi zaman da çatışır. Ritimleri böylece mekân ve zaman gibi, doğaya ait ritimlerin döngüsel ve toplumsal döngüleri tarif eden ritimlerin çizgisel olarak ayrıldığını sıklıkla görmek mümkün olsa da Lefebvre (2004) gerçeklikte onların birbiriyle iç içe ve ancak birbirlerinin ölçüsü olarak birlikte var olduğunu vurgular (s.8). Bu ritimlerin uyumlu bir aradalığını *öritmi*, ritimlerin eşitliğini *izoritmi*, bir aradalığı zorlaştıran, bozan gündelik hayatta bir kaosu düzenleyen hallerini ise *aritmi* olarak tanımlar (s.16). Lefebvre buradan hareketle toplumsal olanın da "poliritmik" olduğunu, pek çok ritmin bir arada var olduğunu söyler (s.67). Lefebvre bu noktada sosyal olanın kozmik olana ya da tam tersi kozmik olanın sosyal olana sürekli üstün ya da öncelikli olduğunu iddia etmez. Basit bir belirleme-belirlenme ilişkisinden öte bir şey tarif eder. Ritimlerin bu iç içeliğini tarif etmek için onları deniz üzerindeki dalgalara benzeterek tarifler:

> Ritmi ve poliritimleri duygulu, önyargılı ama canlı bir şekilde kavrayabilmek için denizin yüzeyine dikkatle bakmak yeterli. Dalgalar birbiri ardına gelir: kumsalın, falezin, kıyının yakınında şekil alırlar. Mevsime, suya ve rüzgarlara, aynı zamanda onları taşıyan, getiren denize bağlı olarak bu dalgaların bir ritmi var. Her denizin kendi ritmi var: Akdeniz'inki okyanuslarınkiyle aynı değil. Ama ...her bir dalgaya iyice bakın: dur duraksız değişiyor. Kıyıya yaklaştıkça geri gelen dalganın darbesini karşılıyor: yön verdiği ama her zaman onun verdiği yönde ilerlemeyen küçük titremelere kadar sayısız dalgacık taşıyor... Güçlü dalgalar büyük püskürtüler yaratarak çarpışırlar, gürültülü bir şekilde birbirlerine karışırlar. Küçük dalgalanmalar çarpışmak yerine birbirlerini sönümlendirip birbirinin içinden geçerler. Kendilerine ait bir devinimle hareketlenen bir akıntı ya da birkaç katı nesne bulunsaydı, poliritmik bir alanın ne olduğuna dair bir izlenime sahip olabilir, hatta karmaşık süreçler ve güzergâhlar, cisimler ve dalgalanmalar vs. arasındaki ilişkilere dair bir sezgiye sahip olabilirdiniz (Lefebvre & Régulier, 2004, s. 105-106).

Deniz ritmin anlaşılmasında hem analojik bir unsur olarak hem de ritimanaliz[17] denemesinde merkezi bir unsurdur.

Denizi örnek alarak düşündüğümüzde ritmin bir tınısı olduğunu da sezinleyebiliriz. Bu tınıyı duymak da öncelikle duyusal bir iştir ve neredeyse bir "üst-duyu" olarak işler (Chen, 2017, s. 3). Kent sokaklarında her yürüyüş bu tınıyı duyduğumuz, uyumlandığımız ve ayarlandığımız bir yönlenmedir:

> Yaya, görsel ve işitsel algılar, koku ve dokunsal etkileşimlerin yanı sıra hız, sıcaklık ve nem gibi diğer incelikli duyusal kayıtlarla dünyaya dahil olur. Bu, bilinçli düşüncenin sınırlarında işleyebilen yürüme ritmini oluşturan (ve diğer isimsiz duyusal yeteneklerin) bir ritimdir (Chen, 2017, s. 73).

Ritim bu anlamda "yer-zamansallığını ve estetik bir deneyimi" ifade eder (Wunderlich, 2013). Bir deniz kenarında gündelik hayatın zamansallığında kullanıcıların yer yapma pratikleri, rutinlerinin, geliş gidişlerinin yanı sıra- hemen her kamusal mekân gibi fakat çok daha çıplak bir şekilde- rüzgâr, dalgalar ve sıcaklık gibi atmosferik unsurlar önemlidir. Kozmik; mevsimlik ve günlük döngüler sosyal hareketliliğe temel bir çerçeve sağlar. Amin (2008) kamusal yerlerdeki fiziksel yakınlıkta ve bir aradalıktaki hareketliliği kamusal kültürü yankılayan bir anahtar olarak okur; fakat özellikle bu hareketliliğe ritmini veren o an bir arada bulunuvermiş olan yabancıların sosyal etkileşimlerinin ötesinde bir hareketlilik ile ilgilidir. Bu bağlamda Amin insan ve insan olmayan aktörlerin mekâna yerleşmesini, akışlarını ve alışkanlıklarını bir arada düşünmenin önemine vurgu yapar (s.11). Söz konusu yer bir sahil kıyısı olduğunda deniz, kumsal, ağaçlar gibi doğaya ait tasavvur edilen unsurların hareketliliği başattır.

Bu çalışma Karadeniz kentlerinin ritimanalizini ya da bunun bir örneğini sunmak niyetinde değil. Nitekim araştırmanın kapsamı da böyle bir iddiadan oldukça uzaktır.

---

[17] Lefebvre'in ritimanaliz üzerine metni (2004), örneğin oldukça hacimli gündelik hayatın eleştirisi mekânın üretimine dair çalışmalarına kıyasla, kitabı oldukça kısa ve dağınıktır. Uzun ve ayrıntılı yazım tarzına bakıldığında Lefebvre'in bu çalışması bir bakıma tamamlanmamış hissiyatı uyandıran bir kitaptır. Kitapta ritim üzerinden gündelik hayata bakmanın önemi vurgulanır. Ritim gündelik hayatın oldukça çeşitli unsurlarına bir irtibat alanı sağlar. Bu anlamda bir kent sahnesini tariflemek için oldukça elverişli bir kavramdır. Ancak ritimanalizin sınırları ve nasıl yapılacağına dair malumat oldukça sınırlıdır. Kitabın sonuna eklenen Catherine Regulier ile birlikte yazılmış ritimanaliz örneği de bir "deneme" olarak başlıklandırılır ve tarihsel referanslara ve ortaklıklara vurgu yapar. Lefebvre'in çalışmalarını takip eden ritimanaliz çalışmaları pek çoğu klasik saha ve gözlem notlarından hareket etmenin yanı sıra görüntü kayıtları analizi gibi farklı yöntemsel denemeler mevcuttur .

Ancak ritim kavramı mekân ve zamanı birlikte ele almaya alan açması ve bu sayede mekânı ören ilişkileri serimlemesi bakımından kritiktir. Lefebvre'in bu çalışmada doğaya yaptığı vurgu göz önüne alındığında kavram posthumanizm, yeni materyalizm gibi düşünce biçimlerine de alan açmıştır. Araştırmanın başında sözü edilen "hırçın Karadeniz'in hırçın insanı" sözü böyle bir atmosferik ve ritimsel uyumlanmaya aynı anda atıfta bulunur. Bu deyiş gündelik hayatın ritimlerini tanıma kapasitesini göstermesi açısından çarpıcıdır.

3.1.1 Karadeniz'in tekinsiz ritimleri

> *Bakınca hala suyun sesini duyabiliyoruz. Bu kadar yeri yolu gidip Ankara'ya yapın. Hiçbir manası yok. Burayı böyle yapan şey deniz, Karadeniz. Buranın can suyu Karadeniz. Buranın her şeyi Karadeniz. Bizim yaşamımız Karadeniz (Hasan, eşlikçi görüşme, Ağustos 2023).*
>
> *Karadeniz'e güven olmaz (Meltem, eşlikçi görüşme, Temmuz 2023).*

Deniz kıyılarının mitolojik ya da dini türlü anlatılarda tekinsizliğin, ıssızlığın, hayati tehlikenin mekânlarından güneşlenmenin, dinlenmenin ve eğlencenin fantezi mekânına dönüşmesi kentleşme, modernite ve bu doğrultuda değişen kamusal mekânlar kadar insan doğa ilişkisinin evrimiyle de ilgilidir. Yüzyıllar boyu keşfedilecek bir "şey" olarak kalan denizin kıyısının bir sosyal mekân olarak düşünülmesi ve çalışılması daha çok yakın tarihe mahsustur (Kołodziej & Kołodziej-Durnaś , 2022). Tehlikeli doğanın "doğal alana" çevrilmesi ile mümkün olmuş deniz, güneş ve kum ile neşeli karşılaşmaların sağladığı rahatlama ve zevkler her kıyıda yine birtakım planlamalar ve ele geçirmeler çemberinde dönüşmüştür. Denizin doğasına yönelik meta anlatı ve deniz kenarlarındaki sosyalliğin ritmi pek çok yerde kendi ritminde yankı bularak değişir; nihayetinde "her denizin kendi ritmi" (Lefebvre, 2004, s.79) vardır.

Karadeniz coğrafi tabiriyle "marjinal Akdeniz'dir. Karadeniz şehirleri de Akdeniz şehirleri gibi ayın değil güneşin döngülerine göre şekillenir. Fakat güneşin cömertliğinden Akdeniz'e kıyasla çok daha az nasiplenir. Bulutlu gün sayısının fazlalığı sebebiyle Karadeniz'de Akdeniz'in berraklığı ve maviliği daha az görünür. Bulutlu günlerde deniz, gri ve çoğunlukla dalgalıdır. Karadeniz kıyıları iklimsel olarak da çeşitlenir. Samsun'da ılıman sayılacak iklim, doğu Karadeniz'de sertleşir. Üstelik Samsun'da bir sahil kullanıcısının da not ettiği gibi: "Bir günde dört mevsim yaşayabilirsiniz" (Maya, kullanıcı günlükleri, 1 Mart 2020). Aynı gün içerisinde

değişen hava kadar kimi mevsim içinde de mevsim dışı bir aralık oluşabilir. Yaz ortasında birkaç gün kış, kış ortasında beklenmedik bir yaz peyda olabilir.

Henri Lefebvre ve Catherina Regulier bir ritimanaliz denemesi olarak "Akdeniz kentleri" üzerine yazarken her denizin kendine özgü dalgalanmaları, gelgitleri ve kendine özgü ritmi olduğu fikri ile başlarlar. Okyanus kıyılarının aksine Akdeniz kıyıları gelgitlerden ve büyük dalgalardan etkilenmez. Akdeniz kentlerinin ritimlerini daha çok güneşin hareketleri, okyanus kıyısındaki kentlerinin aksine ayın hareketleri ve geçişleri belirler (Lefebvre & Régulier, 2004, s. 91). Her ne kadar birbirinden farklı siyasi otoritelerin, din ve kültürlerin etkisi altında olsalar da Akdeniz kentleri belli bir kozmik, tarihsel ve sosyal ritimde ortaklaşır. Lefebvre bu ortak ritimden yola çıkarak onların ortak özelliklerini belirlemeye koyulur. Bu kentlerin çok farklı dini ve etnik kökenleri olmasına karşın siyasi otoritenin kurulma ve yayılma biçimlerinden gündelik etkileşimlere pek çok ortaklaştığı yönleri olduğunu da ifade eder. Bu kentler en başta bir antik Yunan mirasını paylaşır ve Antik Yunandan beridir bu kentlerin kıyılarından sağlanan ticari alışverişler/akış mevcuttur. Görece kapalı, sınırlı ve kapatılmış deniz alanına sahip Akdeniz kentlerinin iklimin getirdiği, zeytin ağaçlarında simgeleşen, belirgin bir bitki örtüsü ortaklığı vardır. Bu kentler çoğunlukla dik bayırlara kuruludur. Bu da Akdeniz kentlerinin çoğunda aşağı kent-yukarı kent ayrımı getirir. Ayın döngülerine ve gelgitlerine bağlı olan Kuzey kentlerine göre daha karmaşık, daha yasa dışı oluşumlara, klan ve mafya gibi grupların hakimiyetine açık halde olduğunu da öne sürer. Turizm Akdeniz şehirlerine kentlilerin hareketliliklerinden başka bir katmanda ritimler ekler. Kitabın bu kısmı sınırlı bir gözleme dayalı ve spekülatiftir. Ancak yine de bu panoramik anlatı kozmik ritimlerin sosyal ritimleri nasıl şekillendirdiğini serimlemesi açısından önemlidir.

Akdeniz'e göre daha soğuk, kuvvetli kuzey rüzgarlarıyla çevrili ve daha dalgalı olan Karadeniz'e kıyısı olan kentlerin coğrafi ya da sosyal olarak denizle irtibatları Akdeniz şehirlerinden belirgin biçimde ayrılır. Öyle ki antik Yunanlar henüz hakimiyetine almadıkları dönemde, bu kıyılara yaptıkları ziyaretlerde karşılaştıkları denizin alışkın oldukları Akdeniz kıyılarına kıyasla oldukça soğuk iklimi, fırtınaları ve çevresine yerleşik insanların tavrı sebebiyle bu denize ilk olarak hasmane/misafir sevmeyen deniz (*Pontus Auxine*) ismini verirler. Bu isim ilk Yunan kolonileri Karadeniz kıyılarında belirdikten ve yerleşmeler başladıktan sonra bir tür örtmece ile dostane/misafirperver denize (*Pontus Euxine*) dönüşür (Grinevetsky, Zonn, Zhiltsov,

& Aleksey, 2014, s. 326). Yunan kolonileri bir harf değişimi ile denizin tarifini değiştirseler de Karadeniz dalgalanmalarıyla kendini hep hatırlatır. Karadeniz bu dalgalarla kıyılardaki gemilerin demirlemesine zaman zaman müsaade etmez. Samsun limanının tarihinde de yük getiren gemilerin nasıl günlerce yanaşamadığına dair ifadeler arşivlerde yer alır (Ö. Yılmaz, 2015).

Karadeniz'in bu dirençli halini kimi zaman kent sakinleri de "Biraz karadeniz olduğu için daha kabayız daha sertiz, daha kapalıyız" (Hasan, eşlikçi görüşme, Ağustos 2023) diyerek üstlenir. Söz konusu deniz kenarlarında sosyalleşmek ve yerleşmek olduğunda Karadeniz'in bu anlamda davetkar olmadığı gündelik olarak da sürekli tekrarlanır. Karadeniz'in genelinde yerleşimler denizden uzak ve dağınıktır. Sahada da pek çok kez duyduğum üzere: "Karadeniz'e güven olmaz" ya da "Karadeniz'de yüzülmez".

Saha boyunca Karadeniz ile ilgili en sık rastladığım ifadelerden biri: Karadeniz'e güven olmayacağı idi. Bu kimi zaman Karadenizin derinliklerinde bir gaz birikmesi olduğuna dair haberlere referansla "Karadeniz'in patlamaya hazır bir bomba" olduğu, kimi zaman bir çırpıda değişebilen havasına dayandırılıyordu. Karadeniz Orhan'ın ifadesiyle biraz delidir, Karadenizlinin kanı da deli akar.

Karadeniz'in rüzgârlı yapısı, Karadeniz'de açık denizlerde yüzmenin gerilimi hep bir kenarda durur. Bu anlamda denizle ilişki de bir didişme ilişkisi gibi yaşanır. 1970'lerde kurum kamplarına günübirlik ziyaretler şöyle tarif edilmişti:

> Babamız götürüyordu. Biz tabi Samsun'da (*merkez ilçeyi kastediyor*) ikamet ettiğimiz için kalmıyorduk ama günübirlik gidiyorduk. Yüzme bilmiyorduk da korkuyorduk; ama hayatımızın en önemli keyfiydi. (İlhan, kişisel görüşme, Nisan 2021)

Samsun'da doğup büyümüş deniz kıyısına bu kadar yakın yaşamış pek çok kişinin denizle haşır neşir olsa dahi yüzme bilmeyişi bu gerilimli ilişkinin bir işaretiydi. Günlüklerden birinde Yaren (24, öğrenci) arkadaşlarıyla yazın bitişine doğru güneşli bir günde son kez deniz keyfi yaptıkları günü anlatırken bir boğulma tehlikesi atlattığını anlatmış ardından şöyle yazmıştı:

> "Karadeniz'de yüzülmez derler. Gerçekten öyle. Su bizi ne ara kayaya bu kadar uzaklaştırdı farkına bile varmadık.
>
> Not1: Deniz çarşaf gibi değilse denize girmeyin ve öyle bile olsa açılmayın
>
> Not2: Karadeniz'de hiç girmeseniz daha iyi" (Yaren, kullanıcı günlükleri, 10 Eylül 2020).

Fotoğraf 3.1 : Akıntı uyarı tabelası (07.12.2020)

Yüzme bilmek ve Karadeniz'de yüzebilmek aynı şey değildir:

> Bir de Akdeniz'deki yüzmek gibi bir şey değil. Burada Akdeniz'de yüzen bir insan burada yüzemez. Burada yüzmeyi küçükten öğrenip bilmesi lazım. Burada yüzmek ile Akdeniz'de yüzmek farklı (Meltem, eşlikçi görüşme, Temmuz 2023).

Karadeniz'de yüzmek de Karadeniz'le baş edebilmeyi çok erken yaşlarda öğrenmeyi gerektirir. Atakum Sahili'nin dönüşüm projesinin yola çıkma noktasında da bahsedildiği gibi yaz turizmi hareketliliği açısından Karadeniz turizmin bir başka katman yarattığı Akdeniz kentlerinden çok daha az işlektir. Proje kıyıdaki hareketliliğe ket vursa da denizin akıntı rejimi yüzebilmek için hala mekânla zamana uzanan bir ilişkilenmeyi gerektirir.

Pek çok Atakum mukimi dönüşüm projesinin öncesini “dalgalarla” hatırlar ya da tarif eder. Asude (72, emekli) yol yapılmadan önce gece dalgaların sesinin 1 km yukarıdaki evinde duyabildiğini, o seslerle uyuduğunu anlatmıştı. Yine sahilde dönüşüm öncesi ender işletmelerden olan bir pide salonu (Körfez Pide Salonu), o dönemi hatırlayan pek çok kent mukiminin “oturduğumuz yerin altına dalgalar vururdu” diyerek anlatır. Nihayetinde denizin dalgaları kadar kenarlarının yapısı da kum, bataklık yol olmasına bağlı olarak bu ritmi besler ya da ketler. Bunun sonucunda yerleşmeler genel olarak denizden uzak olmaya meyleder. Kentleşmenin artmasıyla deniz kıyılarının “yerleşilebilir” hale getirilmesi, kıyı doldurma projeleri gibi çalışmalarla bir anlamda o dalgalara bir set çekmenin kendi ritmini dayatmanın bir örneği olarak durur.

Atakum Sahili’nin bugünkü halini alması için denizin “vahşi” döngülerine ket vuran, önceden sahil boyundaki evlerin duvarlarına kadar vuran dalgaları kesen sahil yolu atık sularının borularla şehrin başka bir yerine taşınmasından belli kesimlerde kumsalın dağlardan getirilen taşlarla doldurulması gibi doğaya müdahalelerle yapılmıştır. Esasında doğanın ritmine ket vuran örneklerle doludur. Örneğin sahilin batısında yat limanı olarak düzenlenen bölgede yapılan mendirek akıntıyı engellediği için son yıllarda burada deniz suyu bu civarda durgunlaşmıştır. Ayrıca hemen hemen her yoğun yağmurlu ya da rüzgârlı havada çeşitli kısımlarda taşkınlar ortaya çıkar, deniz dalgaları yürüme yolunu aşarak araç yoluna kadar ulaşır (Fotoğraf 3.2). Sahil düzenlemesi bu yönleriyle değil, kent sakinleri için deniz kenarına kitlesel bir erişimi sağladığı için; geliş-gidişlerin önünü açtığı için mevzu edilir.

Fotoğraf 3.2 : Dalgalı bir deniz ve yürüyüş yolu

Bir sayfiye yerinden kent sahiline dönüşüm farklı sosyo-kültürel ritimlerin önünü açar. Bir yandan sahil boyu dükkanlarda, kumsal boyu tezgahlarında çalışanların, öte yandan başta öğrenciler, emekliler gibi müdavimlerin ya da doğa ve denize kavuşmak için gelen ziyaretçilerin ve günübirlikçilerin ilişkilenmeleri ile bu yerin tınısı oluşur. Pek çok insan sahile çıkmayı "bir doğayla kavuşma" anı olarak düşünür. Sahil yolu, deniz ve evler arasındaki alan insanların erişimine ve denizle buluşmasına hizmet eder. Günlüklerden birinde şöyle yazar:

> Sabah sahil çok güzel oluyor. Güneş doğumu, kuşların sesi, o aranın 20 dk fazla soğuk olması, en önemlisi sakin, insan sesi ya da araba sesi yok. Doğanın kendi halini görmek çok güzel". (Maya, kullanıcı günlükleri, 10 Haziran 2020)

Her ne kadar Maya "doğanın kendi hali" diye tarif etse de bu görüntü pek çok teknik müdahale, kıyı dolgu alanının yapılması, ile mümkün olur. Dönüşüm projesi ile ortaya çıkan Atakum Sahili Karadeniz içinde Ege'ye, Akdeniz'e bir geçiş olarak görülür. Bir anlamda bu hırçınlık ve huysuzluk kırılmış görünür.

3.1.2 Sahilde sıradan bir gün

Bu çalışma en başında Samsun'da sıradan bir günün gerilimlerle yüklü olduğuna dair söylenceleri takip etmemle başlamıştı. Buna karşılık sahildeki gündelik hayata dair

ilk izlenimlerim bu söylencelerin tarif ettiğinden oldukça uzaktı. Atakum Sahilinde denizin ritmi, bir sahil mekânına içkin kültürel ritimler mekâna belli bir form verirken, buna dükkanların gündelik döngüsü, insanların gelip gitmeleri yeni katmanlar ekler. Bütün bunlar neticesinde sahilde çoğalan ya da kaybolan sesler, kokular ve dokular oluşur. Bu dönüşümü ateşleyen denizin ve iklimin ritminin değişeceği beklentisi üzerine bina edilmiş Atakum sahil yolu projesinin ayrı, kent sakinlerinin burada kendi pratikleri ve rutinlerini oluşturarak, bir anlamda burayı kendi ritimleriyle kuşatmasının ayrı etkisi olmuştur. Atakum Sahili'nin halihazırdaki gündelik akışında yirmi sene öncesinden çok daha farklı rutinler, pratikler bir aradadır.

Sahilin ritmi Zerubavel'in çerçevesinde bir boş zaman mekânı olarak çalışma dışı zamanın ritimlerine tabi olabilir. Fakat bir yandan sahilde farklı çalışma ve boş zaman biçimleri de bir aradadır. Sahilin gündelik ritmine hem bu şerit boyunca dükkanlarda daha düzenli saatlere tabi çalışanların yürüyüş yolunda seyyarların genellikle sahildeki kalabalığa eşlik eden geliş gidişleri eklenir. Atakum'un emekliler ve öğrenciler için bir gözde mekân olmasının etkisiyle; bu daha esnek bir boş zaman çerçevesine tabi bu gruplar mekâna hâkim gibidir. Akşamüzeri bu hareketlilik tam iş çıkışı saatlerinde artar. Bu anlamda sahildeki ritimler toplumsal ve doğal ritimlerin bir aradalığından gelen poliritminin yanı sıra, toplumsal ritimlerin, çalışma ve eğlencenin de çeşitliliği anlamında çoğuldur.

Atakum sahilinde bir gün sabahın ilk ışıklarının denizin ufkunda belirmesiyle başlar. Gün doğumunu denizin ufkunda izleme zevki veren bu kıyıda, bu saatlerde, eğer mevsim sıcaklıkları müsaade ederse, seyir için gelmiş insanlara rastlamak mümkündür. Sandalyelerini ve kahvaltılıklarını alıp gelmiş çiftler, arkadaşlar ya da tek başına insanlar denizin karşısına kurulur. Yaz geceleri hiç tamamen ıssızlaşmayan sahilde gündoğumu saatlerinde geceden kalma izler de bulunur. Yazın geceyi kumsalda geçirenler, eğlence mekânlarının kapanmasıyla eğlencesini kumsala taşıyanlar olur. Hala alacakaranlıkken mesaisi bitmek üzere olan mahalle bekçileri dolanır. Sahilin bu dingin saatinde sokak köpekleri de sakindir, kuşlar bu dinginlikte daha çok görünür olur. Bu saatler Atakum kıyılarında rüzgâr dalgaları müsaade ettikçe denizin de en dingin olduğu saatlerdir. Kimi yaz sabahları sütliman olan denizin öğle saatlerinden sonra rüzgarla coştuğu sık olur.

Sabahın erken saatlerinde belediye işçileri geceden kalma izleri temizlemekle mükellef olarak işe koyulurlar. Onlar çoğu bir önceki gün kurulmuş sayısız buluşma çemberinden kalma yiyecek-içecek artıklarını temizlerken sabah sporunu yapmak için gelenler de belirir. Sabah saati sporcuları genellikle işe gitmeden spor yapmak için çıkanlar ya da sahilin kalabalığına karışmak istemeyen emekli insanlardır. Genelde bu saatte yürüyüşler tempolu, dükkanlar kapalı, arabalar tek tüktür. Sahilin başıboş köpekleri ile sabah yürüyüşlerine çıkarılmış köpekler buluşur. Saat ilerledikçe emekliler, çocukları okula yollayıp spora çıkan ev kadınları, çoğu orta yaşlı yürüyüş grupları çoğalır. Öğlen saatlerinin kalabalık gruplarından ziyade sabah saatlerinde tek başına ya da ancak iki-üç kişi birlikte yürüyüş yapanlar olur.

Sabah 8.00'den itibaren sahil boyu dükkanlar açılmaya başlar. Kimi küçük işletmeler, nadiren kendi dükkanını işletenler, daha geç saatlere kalsa da 10.00 itibariyle çoğu açılmıştır. Sabah saatleri dükkanlarda da çoğunlukla ağır aksak bir temizliğe ve düzenlemeye ayrılır. Yine de öğlen saatlerine kadar sayılı fırın-kahvaltı yeri hariç dükkanlarda tek tük müşteri bulunur. Sabah gelen müşteriler çoğunlukla yine yalnız kişiler ya da küçük gruplardır. Bir şeyler okumak ya da çevrimiçi mesaisini, eğitimini kafeye taşımak isteyenler sabah ziyaretçilerinin başını çeker.

Öğlene doğru sahil yolundaki insanlar çoğalırken yürüyüşlerdeki tempo azalır. Daha çok aheste yapılan yürüyüşler fakat dingin bir ortam vardır. Kafelerin kalabalıklaşması da daha çok gençlerin teşrifiyle olur. Bir yandan sahil yolunda da özellikle ılıman günlerde yeşil alanlarda bu yoğunluk görülür. Denizin hala serin olduğu bahar aylarında dışarıdaki toplanmalar için kumsaldan ziyade bu yeşil alan kullanılır. Fakat çok sıcak yaz günlerinde bu alanlar oturmaya elverişli olmaz. O günlerde daha çok kumsala kayan canlılık, akşam saatlerinde palmiye ağaçlarının arasını doldurur. Karadeniz'in birden patlayan fırtınalı yağmurlu günlerindeyse denizin dalgaları kıyıyı ve yürüyüş yolundaki dolgu alanı aşarak bu palmiyelere kadar ulaşır. Böyle günlerde deniz kıyısında bir yürüyüş yapmaya direnen birileri varsa da bisiklet yoluna ya da araç yoluna kadar uzaklaşmak zorunda kalır.

Akşam saatlerine doğru özellikle mesai saatlerinin çıkışında sahil en canlı kanlı olduğu saatleri yaşar. Sabahın disiplinli temposunu takip eden gevşek bir gün ortasından sonra akşam aheste ve hızlı tempolar karışır. Kapalı mekânların açık alanları ve yürüyüş yolunun denize paralel bankları dolu, yürüyüş yolu yoğundur. Gruplar kalabalıklaşır, sesler yükselir. Çoğunlukla yeme-içme masaları etrafında

kurulan grup toplanmalarına bazen oyunlar da eklenir. Sohbetin koyulduğu kahve masaları, çekirdek çitleyenler, yemek sonrası yürüyüşe çıkanlar etraftadır. Havanın kararmasıyla gençler çoğalır. Yaşlıların çoğu sahneden çekilir.

Akşam saatleri dükkanlardan müzikler, çatal bıçak sesleri bir uğultu yükselir. Restoranlardan gelen çatal bıçak sesleri, eğlence mekânlarından müzik sesi yürüyüş yoluna taşar. Birbirine giren gergin sesler de bu saatleri bulur. Bu anlamda Asude hanım'ın sahilin gecesini gündüzden ısrarla ayırması boşuna değildir. Özellikle sahilde görüşme yaptığım kadınlar pek çok yerden farklı olarak burada rahatça dolaşabildiklerini söyleseler de rahatlık sınırlarını sahildeki çoğu dükkanın kapandığı gece 11.00-12.00 saatlerine çeker. Nitekim sahildeki sesler de gece yarısından sonra sadece belli eğlence mekânlarının önünde kalır. Yine de sahil özellikle yaz bahar akşamlarında koyu bir sessizliğe pek bürünmez. Sabahın ilk ışıklarına karşı yürüyüş yolu ıssızlaşmış olsa da yine de bir bardan çıkıp kumsalda içmeye devam edenlere, sahile çadır kurup etrafında toplananlara, tek tük de olsa yürüyüş yolundaki banklarda sohbet edenlere rastlanır.

Fotoğraf 3.3 : Yaz akşamı üzeri (Haziran 2023)

Bu ritmik kompozisyon, sahilin sayfiye dönemi kadar dramatik bir biçimde olmasa da mevsimsel olarak farklılaşır. Havalar ısındıkça veya kış vakti peyda olan ılıman bir havada denizle yakınlaşma denemeleri başlar (Fotoğraf 3.4). Sandalyeler,

oturmalar, toplaşmalar kafelerin hizasından yavaş yavaş çimenlik alanlara yaya yolunun denizin kıyısındaki şeride, akşam rüzgârı dindikçe de deniz kıyısına kumsala doğru ilerler. Kumsalda çıplak ayak gezinmeler başlar. Yaz ortasında patlayan şenlikli havası, özellikle son yıllarda tüm sakinleri kalabalığıyla şaşırtır. Müzik, dans ve oyunlar yoğunlaşır. Yaz mevsimi erken saatlerde özellikle yine orta yaş ve üzeri sahil mukimlerinin çoğu zaman sabah sporu edasıyla denize girdikleri görülür. Yavaş yavaş şezlonglar ve taşınır sandalyelerle birlikte aileler ve gençler de belirir. Belediyeye bağlı kafelerin önüne kurulan şezlonglu plajlar hafta sonu öğle vakti geldiğinde tamamen doludur. Hafta içi ise yine de ara ara boşluklar bulunur.

Fotoğraf 3.4 : Akşam üstü kumsalda oturmalar ve kıyıda oyunlar: yakınlaşma denemeleri (Kasım 2020)

Yazın yalnızca seyir ve toplanma için de yoğunluk kapalı mekânlardan çimene ve plaja uzanır. Yaz geldiğinde iş günü ya da hafta sonu olması fark etmeksizin trafik yoğundur. Daha yaz patlak vermemişken bile havaların ısınmasıyla mikrofonunu, hoparlörünü alıp bir köşeye kurulanın etrafına onu dinlemek isteyen yabancı ya da arkadaşlar dolar. Bu anlamda Atakum Sahili kent parklarının ironik ve makus kaderini yaşar. Sahilin ilk bakışta anlatılabilecek bir günlük fragmanı böyledir. Fakat bu gündelik devinim 2016'da ilk geldiğimde hissettiğim ritimden en başta insan yoğunluğu bakımından oldukça farklıdır. Önce kent içerisinde bir nefes alma alanı,

“bir kaçış mecrası” olarak bir kent parkı yapılır, sonunda bu park kent içinden, şehir merkezinden daha kalabalık hale gelir (O’Reilly, 2019, s. 21).

3.1.3 Pandemik sahil: Bir aritmi örneği ve yeniden yerleşme

Bir kent parkı olarak sahilde dolaşım, döngüsel ve doğrusal gidiş gelişler bir senkronizasyon halindedir. Bu senkronizasyonda bir kopma ise aritmi oluşur (Lefebvre, 2004, s.). Bu saha çalışmasını yürüttüğüm, daha doğrusu henüz başladığım sırada patlak veren Covid-19 pandemisi ile gelişen olaylar, dolaşıma ket vuran yasaklar, Lefevre’in ifadesiyle dalgalar, gündelik ritmi radikal bir biçimde değiştirerek bir aritmi örneği oluşturur.

İnsanın doğayla kurduğu ilişki ve hikayede; örneğin Osbaldiston’un denizler ve kıyılar ile ilgili dönüşümü anlatırken denizle kurulan ilişkinin keşif ve fetih heyecanı türünden bir ilişkilenmeye dönüşümünde, kayıp endişesi ya da nostaljisi türünden bir ilişkilenmede de değiş(tir)enin insan olduğu fikri hakimdir. Değişim ve hızın sarstığı sosyallik karşısında bütün bozulmalara rağmen hala doğa, doğallık değişmemenin, “bozulmamanın” referansı olarak işler. Halbuki hem doğanın doğallığı hem de insan –doğa ayrımı muhtelif çelişkilerle doludur. Latour tüm çalışmalarında modernitenin insan ve doğa arasına çektiği çizginin, “doğa ve kültür arasındaki kesiğin” bir fantezi olduğunun altını çizer (1993). İnsan genomunun yarısını insan-olmayan virüsler, bakterilerden müteşekkil olduğu düşünüldüğünde bu iddia daha anlamlıdır. Latour doğa ile kurduğumuz paradoksal ilişkiyi bu doğa insan ayrımını toptan reddederek aşar. Varoluş hep birlikte ve bir yerde oluştur (Sloterdijk, 2011). İlişkiselliği bütün organizmalarla birlikte düşünmek gerekir. Nitekim 2020 yılında dünya genelinde patlak veren Covid-19 virüsünün sebep olduğu pandemi bu ayrımların ilişkinin nasıl tersine dönebileceğini gösterdi. Sahile hakim pratikleri, yer zamansallığı ve duygulanımları bu süreçte kökten değişti. Bazı pratikler bir süre için tamamen kayboldu ya da azaldı. Bununla beraber sahilin gündelik toplumsallığı bağlamında pandemiyle yer(li)leşen müdavimler ve pratikler de oldu.

Tez için yapacağım saha araştırmasının başlangıcında 2019’un sonlarına doğru, sahilde kendi saha notlarımı almaya, işletme sahipleri ile görüşmeye ve günlük çalışmalarına başlamıştım, fakat sahil kullanıcılarıyla birlikte vakitler geçirmeye henüz girişmemiştim. Tam bu sıralarda Covid-19 pandemisi patlak verdi. 11 Mart 2020 günü Türkiye’de ilk resmi Covid-19 hastası vakası açıklandı ve takip eden

günlerde açık kapalı kamusal mekânların tümüne dair bir dizi düzenleme getirildi. Önce eğitim kurumlarının ve birçok kamu ve özel sektör çalışanının online ve esnek bir çalışma modeline geçmesi ile sahilin en önemli müdavimlerinden olan öğrencilerin çoğu başka şehirlere gitti; sonra kafelerin ve restoranların içinde oturmanın yasaklanması ile de sahilin önemli mekânsal unsurlarından biri ulaşılmaz hale geldi. Çoğu öğrenci olan ve günlük tutmak üzere anlaştığım kişilerin bazıları kısa süre sonra okulların çevrimiçi eğitime geçmesiyle ailelerinin bulunduğu şehirlere döndü. Virüs yalnızca kapalı alanlarda değil açık alanlardaki kamusallığı da derinden değiştirdi. Hem ülke hem dünya genelinde uzun karantinalardan yaş ya da zaman kısıtlamalarına kamusal mekânlara dair zaman zaman değişen kısıtlamalar oldu.

Pandemi hem araştırmanın ortasında bir yarık oluşturduğu için hem de gündelik ritimlerin dramatik bir dönüşümünü ve bu dönüşüm dolayımıyla insanların dışarıda olmaya dair duygularının nasıl değiştiğini göstermesi açısından önemlidir. Virüsün dolaşımı pek çok başka yerde olduğu gibi sahilde de gündelik hayatın alışkın olduğumuz ritminde dramatik bir değişimi zorunlu kıldı, rutinlerin hızla ve tümden değişmesine yol açtı. Lefebvre'in tarifiyle bir çeşit aritmi, aşina olduğumuz rutinlere ket vuran kimi dayatılan kimi olağan bir çatlak olarak ortaya çıktı.

Fotoğraf 3.5 : Pandemi dönemi öğle vakti (Kasım 2020)

Türkiye'de ilk olarak eğitime ara verilmesinin devamında hem eğitim kurumlarında hem de devlet kurumlarında çevrimiçi çalışmaya geçilmesinin ardından önce kapalı alanların belli bir süre ile kapatılmasına karar verildi. Kütüphaneler, eğlence mekânları, restoranların, sinema, konser salonları, spor salonları kapatılmasının yanı sıra ülke genelinde camilerde de cemaatle namaz kılmaya ara verildi. Bazı illerde toplu ulaşım bir süre durduruldu. Eğitim-öğretim kurumlarının çevrimiçi eğitime geçmesi ile sahilin müdavimlerinden üniversite öğrencilerinin pek çoğu şehirden ayrıldı. İdari kısıtlamaların yanı sıra dışarı çıkmanın ve dışarıda sosyalleşmenin aşina biçimlerinin ölümcül hale gelmesi sahilin zamansal ve mekânsal düzenlemelerinde yeni arayışlara yol açtı. Bu süreçte sahil açık alan olması dolayısıyla virüs bulaşma tehlikesini daha az taşıdığı için daha da önemliydi. Evde bir balkon ya da mahrem alan olmasının "hayatiyet" kazandığı bir dönemde, sahil bu özel alanı yaratmak için işler oldu.

Kısıtlamaların başladığı ilk günlerde sahilde yürümek yasaklanmamıştı henüz. Fakat sahilin en sıkı müdavimleri olan gençler ve yaşlıların bir kısmının sokağa çıkma yasakları vardı. Bu sıralar vaka sayısı henüz zirvesinde değilse de dünya genelinde artan vaka sayısına dair haberlerin de artmasıyla birlikte sahildeki yoğunluk azalmıştı. Yürüyüş yolunda yabancılar arası mesafeler tekrar kalibre ediliyordu. Sahilde araba yolunda düşük bir hızda "volta atma" yeni bir pratik olarak yaygınlaştı. Dışarı çıkmak isteyip yeni virüsün ne kadar hızlı yayıldığından emin olamayanlar için arabalar bir korunak sağladı. Sahil havası almak isteyenler yeme içme yerlerinin açık olduğu erken saatlerde yiyeceklerini alıp araçlarını da denizin karşısına çekerek eski alışkanlıklara yeni bir çatı yaratmıştı. Bu dönemde restoranların erken kapanmasının getirdiği sakinliğin yanı sıra, sahil boyu yürüyüş yolundaki ışıklandırmalar da belli aralıklarla açıldı. Bu durum akşam saatlerinde sahilin hayaletvari görünüşünü perçinliyordu.

Pandemi döneminin Mart 2020'den Haziran 2020'ye kadar geçen yoğun sokağa çıkma yasakları döneminde #atakumsahili #AtakumSahiliÇokÖzledik gibi etiketler Twitter'da zaman zaman trend oluyordu. Bu yere dair hatıraların ve özlemlerin konuşulduğu bu etiketlerden birinde şöyle yazıyordu: **"**Atakum sahili...yemin ediyorum seni özlediğim kadar bi insanı özlemiyorum". Yasakların kalkacağı 1 Haziran gününden önce de 29 Mayıs ve 30 Mayıs'da #AtakumSahileKavuşuyoruz etiketi ile paylaşımlar yine trend oldu. 1 Haziran 2020'da sahil yasakları ve

işletmelerde oturma yasakları kalktığında ise sahil günler içinde peyderpey daha önce görmediğim bir yoğunlukla doldu taştı.

2020 yazında sahile çıkma yasaklarının hafifletilmesinden sonra bir süre daha 20 yaş altı ve 65 yaş üstü kişilerin dışarıda bulunmalarına dair kısıtlamalar sürdü. İlk etapta sadece belli günlerde dışarıda bulunmalarına izin vardı, daha sonra yalnızca 65 yaş üstü için sadece günün belli saatlerinde dışarıda bulunma izni vardı. Bu kısıtlamalar sürerken, bu izinli zamanlı dilimleri, belirgin bir gündelik görüntüden sıyrılıp bir şenlik görüntüsüne bürünebiliyordu:

> 20 yaş altı gençlerin dışarı çıkma yasağı sürüyor. Çarşamba öğleden sonra izin günü. Bu yüzden sahil çok kalabalık. Çocuklarını oynamak için parka getiren anne babalar, sınıf buluşmasına çıkmış gibi bir hali olan genç gruplar var. [bir kahve dükkanı]'nda sıra bahçeyi kat etmiş dışarı kadar sarkmış. Okulda teneffüs olmuş sesi gibi etrafta çocuk sesleri (Saha notları, 3 Haziran 2020).

Kapalı alanlardaki fiziksel yakınlık riskine karşı insanların büyük çoğunluğunu yiyeceklerini, içeceklerini kendileri hazırlayıp ya da buradaki dükkanlardan alıp kamp sandalyelerini açarak kumsala, yeşil alanlara oturarak vakit geçirmeye başlamıştı. Deniz sezonunun da açılmasıyla hem kumsal hem yürüyüş ve bisiklet yolu arasındaki yeşil alan, hem bisiklet yolu kalabalıklaştı. Buna paralel tek yönlü araç yolu da akşam saatlerinde trafikli bir yol haline geldi. Sahil boyu kurulan masalarda akşam yemekleri, kahvaltılar, çay sofraları, rakı sofraları oldu. Yabancılarla olmanın tehlikesiyle beraber dışarıya çıkma isteği mesafeleri tekrar düzenlerken başka canlılarla etkileşimi de artırdı. Restoranların ve kafelerin kapalı alanlarından, kumsala ya da çimenlik alana taşınan sofralardan kalanlar sahilin başıboş köpekleri kadar kuşlar için de yemek oluyordu.

Bu açılma dönemlerinde sahilin değişen pratiklerinin yanı sıra değişen müdavimleri de oldu. Öncelikle güvenliğin çeşitli kolları daha görünür oldu. Deniz sezonunun açılmasıyla cankurtaranlar, sokağa çıkma yasağı denetlemeleri ile birlikte bekçiler görünür oldu. Gün içerisinde de sık sık sahil güvenlik helikopterine de rastlanıyordu. Gündüz saatlerinde zabıtalar, akşam saatlerinde bisiklet ile devriye gezen polisler yoğunlaştı. Bununla birlikte bu askıda zamansallık ile sahil boyu belli yasaklar denetlenmedi. Örneğin sahil boyu muhtelif yerlere yerleştirilmiş uyarı levhalarında belirtildiği üzere sahilde seyyar satıcılık, alkol kullanmak, mangal yakmak yasaktır. Ancak pandemi dönemi mümkün olup da sahile çıkılabildiğinde bu faaliyetler yaygınlaştı ve güvenliğin çeşitli kolları bu süreçte çoğalmış olmasına rağmen bu

konularda sessiz bir mutabakata varıldı. Alkol kullanımı da dükkanların yasaklanmasına paralel olarak açık alanlara taşındı. Mangal yakmaya varmasa da semaver yakmak için ateş yakanlara bir denetim yapılmadı. Çevrimiçi olan eğitimden dolayı ilkokul öğrencileriyle ebeveynlerinin sahildeki parklarda ve çimenlerde yarattığı yoğunluğun etkisiyle gün içerisinde bu oyun parklarının etrafında pamuk şeker, kurabiye, simit gibi şeyler satan seyyar satıcılar da yoğunlaştı. Seyyar satıcıların girmesinin yasak olduğu sahilde bu askıda zamansallığın etkisiyle denetimler gevşedi, bu dönem rahatça iş yapmaya alışan satıcıların köşeleri, zamanları belirginleşti.

Kısıtlamalara, günbegün değişen kurallara, vaka sayısının seyrine bağlı olarak kamusal mekânlardaki rutinler, toplanmaların seyri, niceliği ve yarattığı duygular değiştirdi. Dolaşım belirsiz bir seyirde bir açılıp bir kapandı. 2020 Mart ve Haziran ayları arasında yoğun bir biçimde uygulanan sokağa çıkma ya da restoranlarda yeme içme yasakları yaz geldiğinde kalktı. Fakat sonra 2020 güzü ile birlikte tekrar belli kısıtlamalar geldi. Hemen hemen 2021 sonuna kadar bu belirsiz seyir devam etti. Günlüklerden birinde şöyle yazar:

> Ramazan öncesi kafelerin son günü. Her zaman oturduğumuz kahveciden kahve alıp çıkmadan içerde oturmanın keyfini çıkarıyoruz. Bizi evimizdeymişiz gibi hissettiriyor çok ilginç. Neredeyse tekrar kapanacağı için ağlayacağız. (Yaren, kullanıcı günlükleri, 12 Nisan 2021)

Bu sürede sahil hem açıklık ve ferahlığı ile güvenli bir alan oluşturdu, hem de herkesin başat sosyalleşme mekânı olarak başka bir canlılığa büründü. Bu da onu bir yandan kalabalıklaşma yüzünden tekrar tehlikeli hale getiriyordu. Bu yüzden her an yeniden ve yeniden ayarlamalar yapmak da mümkündü. Yabancı ile temasın tehlikeli bir hale gelmesi artık aile ile sosyalleşmek yaygınlaştı. Sahil bu dönem eskiden olduğundan daha fazla "aile mekânı" gibi görünüyordu. Mekânın müdavimi olan üniversite öğrencilerinin pek çoğu zaten şehirden ayrılmıştı. Yaşlılar için sokağa çıkma yasakları daha sıkı uygulanıyordu. Nihayetinde pandemi öncesi hem genç hem yaşlılar için arkadaşların neredeyse yegâne buluşma yeri olan sahilde artık eskisi kadar böyle gruplar yoktu. Zaten çevrimiçi eğitim sebebiyle çocuklarıyla aileler öğleden itibaren sahil boyu çocuk parklarında ya da kumsaldaydı. Fakat bunun haricinde de yeşil alanlarda kurulan aile sofraları çoğaldı. Yürüyüş grupları ve buluşma meclisleri küçüldü.

Fotoğraf 3.6 : Sahil yasaklarının kalkmasının ardından sahilde akşam saatleri (Haziran 2020)

Pandeminin ağır yasaklı dönemin sona erdiğinde, günlük tutmak üzere anlaştığım ve günlük tutabilmiş olan gençlerle buluştum. Bu buluşmalarda genelde herkes "tekrar buluşabilmenin, müdavimi oldukları kafeleri, alışık oldukları yüzleri tekrar görmekten dolayı sevinçliydi. İçinde olmasalar dahi etraftaki insanların buluşmaya başlamasından, sahilin yenilenen canlılığın içine sebepsiz bir coşkunluk verdiğinden bahseden çoktu. Sahildeki gündelik hayat eskisinden daha çok "panayır" yeri, bayram günü havasını uyandıracak bir canlılık tutturmuştu.

> Pandemi yasakları geri geldi. Kafeler kapalı. Tek aktivitem kahve alıp buz gibi havada sahilde donmadan hava almaya çalışmak. (Yaren, kullanıcı günlükleri, 25 Kasım 2020)

Lefebvre ritimi hız ve hareket üzerinden düşünmeye meyilli olduğumuzu, bunun da ritmi organik olmaktan ziyade mekânik olarak düşünmeye sevk ettiğini söyler. Halbuki ritmin ölçüsünün tekrarlar olduğunu vurgular. Her tekrar da fark yaratma potansiyeli taşır (2004, s.5). Pandemi örneğinde virüsün ritminin insanların kamusal mekânlardaki hareketliliğini engellemesi bir aritmi örneği olarak ortaya çıktı; fakat zaman içinde virüs ile aşinalaşmanın nihayetinde kamusal mekânlarda dolaşım rahatladı. İlk zamanlar virüsün dolaşım hızının çok yüksek olması nedeniyle tehlikeli bulunan virüsün esasen zaman içinde dolaşım hızı düşmedi. Fakat hem hastalıkla

hem de aşı ile aşina olunan virüsün yarattığı korku ve tedirginlik azaldı. Nihayetinde pandemi dönemi pek çok başka yer gibi bu araştırmanın sahası olan yerin hem eski rutinlerin birden bıçak gibi kesildiği bir deneyim olarak mekân zamansallığında bir yarık oluşturdu.

Bu dönem, henüz kapalı alanların çevrelendiği korku ve endişe silinmemişken ve yaz mevsimi olmasının etkisiyle sahildeki açık alanlar alışılmadık bir kalabalıkla dolup taştı. Gece gündüz sahil içeceğini yiyeceğini alıp bir araya gelen insanlarla doluydu. Pandemi dönemi bu anlamda yabancıyla yakınlığın ve kamusal mekânların eylem repertuarının biteviye yeniden keşfedilmeye ve yaratılmaya teşneliğini göstermiş oldu. Örneğin bu dönem bir dönem sahilin yürüyüş yolunu kullanmak yasaklandığında arabalarıyla sahile gelip sevilen mekânların önünde konumlanmak ve araba içinden denizi seyretmek çok sık gördüğüm bir şey oldu. Yeni rutinler, yer ile yakınlaşmanın yeni yolları keşfedildi.

Pandemi bir askıda zamansallık oluşturmakla birlikte sahilin yoğunluklarını da bir daha eskisi gibi olmayacak şekilde dönüştürdü. Pandemi kısıtlamalarının kalktığı ilk yaz gördüklerim şu şekilde:

> Kitap ve defterlerimizi ve sandalyelerimizi alarak sahile geldik. Akşam üzeri ve çimlerde artık neredeyse iki sıra halinde oturuyor insanlar. Hemen solumuzda iki genç kadın ve bir erkeğin oturduğu bir masa var. Masanın etrafında dolaşan ara ara gidip gelen bir çocuk da var. Çay ve bisküvi var masalarında. Kâğıt oyunu oynuyorlar. Solumuzda ise bir genç-orta yaşlı erkek grubu var. Bira içiyorlar. Onların biraz önünde genç bir çift ve bebekleri var. Bir midyeci geziyor. Diğer masaları şöyle bir geçerken sağımızdaki içkili masanın yanına iyice yanaşıyor. "İyi akşamlar abi taze midyem var alın tadına bakın beğenmezseniz.." İstemiyorlar. Diğer masaların yanından sadece taze midye diye seslenerek geçiyor. Oldukça yoğun bir insan kalabalığı var. Çoğu insan da maskesiz. Darbuka sesi geliyor. Dolaşarak müzik yapan bir grup. Masalara yanaşıyorlar, gözlerle anlaşıyorlar. Hiç görmediğim sıklıkta seyyar satıcı görüyorum. Müzisyenler, pamuk şeker, midye, çekirdek ve ışıklı balon satanlar görüyorum bu kısa oturuşta. Maaile yürüyüşe çıktığını anladığım gruplar ya da tempolu yürüyüşe çıkmış ikili gruplar (saha notları 25 Haziran 2020).

Pandemi sonrası ortaya çıkan notlar daha önce aldığım notlardan çok daha yoğundu. Bunda bir yandan sokağa çıkma yasakları bir yandan hastalıktan ket vurulan sosyalliğin ardından geri dönmüş olmanın coşkusu da etkiliydi:

> Aralık ayının 2. haftası ailecek korona olduk. Zorlu bir sürecin ardından Atakum'a ilk gelişim. *Tanıdık yüzleri* görmek, sürekli gittiğim *kafenin çalışanlarını görmek* bile çok iyi geldi. Havanın serinliğini umursamadan

> saatlerce sahilde arkadaşımla oturduk." (Yaren, kullanıcı günlükleri, 30 Aralık 2020)

Bir günlükte sahildeki canlılığa karşı şaşkınlığından söz ederken "gözümüz mü alışmış sakinliğe" (Sultan, kullanıcı günlükleri, 5 Haziran 2020) emin olamıyordu.

> Sahil dopdolu ve her zamanki gibi capcanlıydı. 7'den 70'e herkes sahildeydi. Biz de kültür merkezinin oradaki çimlere oturduk. Çimlerde bile yer yoktu. İnsanlar arkadaşlarıyla dostlarıyla muhabbet içindeydi bu his çok güzeldi. Pandemide olmamıza rağmen insanlar birbirleriyle vakit geçiriyordu. Biz de oturduk yemeklerimizi yedik sohbete daldık. (İlknur, kullanıcı günlükleri, 04 Mart 2021)

Bu yasaklar ve kısıtlamalar sahilin gündelik rutinlerini tümden değiştirmişti; fakat yasaklar esnedikçe, insanların mekâna tekrar türlü şekillerde sızdıkları ve yeni şekillerde ele geçirdiklerini gözlemlemek mümkün oldu. Sahilde görüştüğüm kişiler de çoğunlukla pandemi dönemi sahil rutinlerinin nasıl değiştiğine değindi.

3.2 Atakum Sahili'nde Rutinler ve Yer Yapma Pratikleri

Saha araştırmasına başlamadan yaklaşık iki yıl önce, Samsun'a ilk geldiğim yıllarda sahilin o zamanlar hala çok sakin olan Kurupelit, Körfez civarlarında kimi sabahlar koyununu otlatan birini gördüğümü, bazı akşam üzerleri de atla gezen birilerine rastladığımı hatırlıyorum. Denizden 5 km yukarıda büyükşehir belediyesine bağlı Atlı Spor Tesislerinde bakılan bu atlar günlük yürüyüşleri için sahile getirilebiliyorlardı o zamanlar. 2020'nin sonuna doğru saha için sahilde daha yoğun vakit geçirmeye başladıktan sonra hiç böyle bir şeye tesadüf etmedim. Bu tür hayvanlı ziyaretler muhtemelen sahil şeridini kullanan insanların ve günbegün bir yenisi eklenen işletmelerin giderek bu kesimlere doğru dalgalanmasıyla artık mümkün olmamıştır. Muhtemelen bu karşılaşmalarım ilçede artan inşaatlaşma sonrası iç kesimlere geri çekilen tarım ve hayvancılığın deniz kıyısındaki son izleriydi.

Fotoğraf 3.7 : Kurupelit sahili (Kasım 2018)

Lefebvre gündelik hayatta tekrarlayan rutinleri; farklı ritimleriyle birlikte (döngüsel, değişen, aritmik) kent ritminin bir parçası olarak tarif eder. Esasen sahilde "sıradan bir gün" başlığında anlattığım kent sahnesi bu yere içkin rutinleri de gösterir. Sahilde günbegün yerleşen rutinler, planlama istikametinin yön değiştirmesinin de önünü açmıştır. Rutinler bir yandan insanları yerin bir parçası haline getiren mükerrer pratiklerdir. Fakat bu etki, kullanıcıların yeri böyle bir niyet etrafında sarmalarından ziyade, belli zaman-mekânsal kullanımlarla, gelgitlerle mümkün olmuştur. Mekânsal dönüşümün güvenlik söyleminin ötesinde güvendelik olarak tarif edilebilecek bir aşinalık bu rutinlerle mümkün olur. Bu rutinler yer aidiyetini perçinlemekle birlikte nezihlik, medenilik, keyifçilik gibi söylemlerle örülü "sistematik mıntıka ve bölge yaratımına dek uzanan" (Urry, 1999, s.47) yer yapma pratikleri olarak düşünülebilir. Bu rutinler silsilesi yer ve mıntıka yaratmanın farklı sosyal gruplarda nasıl dağıldığına da bir işarettir. Ayrıca rutinleşen bu yer yapma pratiklerinin zamansal dağılımı sahilin oldukça değişken kullanıcı kitlelerinin değişen ritimleri bir çeşit mesafelenmeye, alan açmaya, kimi zaman da ayrışmaya götürür.

Bu bölümde sahilde öne çıkan rutinler ve pratikleri dışarı çıkmak, toplaşmak, seyir ve söyleşmek olmak üzere dört ana başlığa ayırdım. Elbette geniş ve kullanıcıları günbegün çeşitlenen bir sahil alanında tüm mekânsal pratikler bunlardan ibaret değildir. Fakat bu dört başlık altında sıraladığım mekânsal pratikler insanlara yapıp etmelerini sorduğumda en çok öne çıkardıkları rutinleri ve sahadaki gözlemlerime ve diğer görüşmelere dayanan pratikleri kapsamaktadır. Özellikle dışarı çıkmak ve toplaşma başlıkları altında kısa/ayaküstü görüşmelerde en çok dile gelen alışkanlıklar kent parkları literatürünün de işaret ettiği genelleştirilebilir pratiklerdir. Bunun yanı sıra seyretmek ve söyleşmek başlıklarında bahsi geçen pratikler ise kullanıcılar tarafından her zaman bir rutin gibi sunulmasa da yer yapma pratiği olarak öne çıkar.

3.2.1 Dışarı çıkmak

Sahildeki yapıp etmelerin pek çoğu en geniş tabiriyle "dışarı çıkma" olarak düşünülebilir. 20 yıl önce pek çok kent mukiminin "uzak bir yer" olarak hatırladığı Atakum sahili şimdi dışarı çıkmak söz konusu olduğunda ilk aklına gelen yer olur. Atakum'da dışarı çıkmak, kendini sahile atmak ve evden ya da işten kaçmayı da ima eder. Hemen her gün balık tutmak için özellikle sahildeki ıssız köşelerden birini seçen emekli polis memuru: "sıkıcı hissediyorum evde, çıktığım zaman rahatlıyorum" (A1, kısa/ayaküstü görüşme) der. Sahile seyyar satıcı olarak gelen Orhan bazı günler, hava soğuk, sahil ıssız, satışlar kesat olacaksa dahi sahildedir; çünkü aksi halde evde ne yapacağını bilmez:

> Canım sıkılıyor. Napayım evde. Alıştık bu sahile ya. İşte o iskelenin orada oturuyorduk biz. İşte bu oyuncakların hesabına, alıştık hesabına geliyoruz. (Saha notları, 28 Mayıs 2021).

Sahada karşılaştığım pek çok kişi türlü sebeplerle fırsat bulduğunda "kendini sahile atıyor" olduğundan söz etti. Kısa/ayaküstü görüşmelerde karşılaştığım kişilerin yalnızca dördü Samsun'dan farklı bir şehirde ikamet etmekteydi. Kalan 35 kişinin de yalnızca dördü Atakum dışında bir ilçenin mukimiydi. Atakum mukimlerine boş zamanlarında ya da rahatlamak istediklerinde ne yaptıklarını sorduğumda sahile çıkmak neredeyse yegâne seçenek olarak öne çıktı. Sahil dışarı çıkmanın o denli bir tek adresiydi ki pandeminin ilk aylarında henüz uzun karantinalar, genel sokağa çıkma yasakları yokken dahi "Adnan Menderes Bulvarı"nda yürümek yasaklanmıştı. Nitekim yasaklar kalktığında sahilde görülmemiş kalabalıklar oluşmuştu. Orhan'ın

tezgahının devamlı misafirlerinden Oğuz'un (30, güvenlik görevlisi) ifadesiyle: "Zaten Samsun'da başka yerde hayat yok"tu.

Bu hayatiyet kısa/ayaküstü görüşmelerde sahile çıkmanın hava almak (A14, 40, öğretmen), nefes almak (A5, 65, ev hanımı), rahatlamak (A2, 65, emekli) ile sıklıkla ilişkilendirilmesinde dile gelir. Sahile çıkmak sıkıntı ya da aynılık vaat eden yuvadan ya da sıkıntıya bürünmüş iç dünyasından sıyrılmanın anahtarı olur. Öte yandan dışarı çıkmak "başka dünyalara dalmakla" da ilgilidir. Evin monotonluğundan, sıkıntısından, yoğun duygularından sıyrılma imkânı da verir:

> İnsan bireyselliğe alışınca aynı evin içindeki kalabalık bir süre sonra basmaya başlıyor. Evde hafta sonunun ilk günü iyi, güzel, hoş modundayken ikinci günü kendini dışarı atma isteği doğuyor. Yine o sese kulak verdiğim bir gün ve sahildeyim (Betül, 23, öğrenci, kullanıcı günlükleri, 15 Kasım 2020).

Kısa görüşmelerde rastladığım ve sahili "çok güzel bir hizmet" olarak gören A4 (emekli, 60) market için erken saatte dışarı çıkmış, ama market açılana kadar sahilde bekliyordu. Bir diğer kadın (A22, 42, ev hanımı) bir sabah erken saatlerde bir bankta oturmuş denizi seyrederken rastladığım bir ev kadınıydı. Çocuklarını okula bırakmış ve bulabildiği yegâne aralıkta sahile gelmişti. Atakum'da oturmasına rağmen çoğunlukla böyle bir zaman bulmanın onun için güç olduğunu, evin hengamesinden; çocukların ihtiyaçlarından hiç fırsat bulamadığını söylemişti. Vakit bulabildiğinde biraz rahatlamak için geldiği tek yer sahildi. Bir bakıma önceden daha marjinallerin yalnız kalmak için gittiği düşünülen sahilde evden uzaklaşmak ihtiyacı marjinallik kisvesinden sıyrılmıştı.

Sahile çıkmak dışarı çıkmanın makbul ve ucuz da bir yoludur. Sahil ailelerin sosyalleşmesinin yaygın ve uygun olduğu bir yerdir. Sahil boyu restoranlarda, çimenlik alanlarda ailecek bulunur. Erol Demir Gençlik Parkı üzerine araştırmasında bir mekânın olumsuz temsilinin alternatifi olarak Türkiye'de kamusal mekânın "olumlanmasının" yine özel alanın kamusal alanda içerlenmesiyle mümkün olduğu "aile mekânı"nın nasıl işe koşulduğundan bahseder (2002, s.140). Atakum sahilinde de ailelerin gelebilmesi, sahilin aileyle olmakla ilişkilendirilmesi; bir yandan "aileden, işten, rutinden kaçmak kadar" makbul görüntüsünü perçinler. Sahildeki rahatlığın diğer bir sebebi de erişilebilirliktir. Kısa/ayaküstü görüşmelerde bir kadın bunu şöyle tarif etmişti: "Samsun çok kolay güzel şehir. En basitinden canın mı sıkıldı mesela yazın. Çık sahile, yürü, o banklarda otur. Hiç para harcamadan bile eğlenebilirsin" (A37, 53, ev hanımı). Sahilde dışarıda bulunmak için ucuz ve şık

çerçeve verir. Ay ışığını, denizi, oturup gelen geçeni izleme keyfi verir. Yaz aylarında özellikle akşam üzeri bir saatten sahile doğru yollandığınızda yol üzerindeki marketlerde sırtlarında sandalyelerle poşetlerini atıştırmalıklarla dolduran, spontane bir pikniğe hazırlanan gençlere rastlanır. Marketlerde gençler ne alacaklarını tartışırken, daha nizami ve organize hareket etmiş oldukları belli ailecek dışarı çıkmış gruplar da vardır.

Fotoğraf 3.8 : Çekirdek ve kahveleriyle akşam üstü oturmasında bir çift

Özellikle çalışmak için başka şehirlere ya da ülkelere göçmüş daha sonra emekli olarak Samsun'a dönen insanlar; Samsun'un başka ilçelerinde doğup büyüseler de döndüklerinde tam da böyle dışarı çıkmaya müsait bir yer olduğu için Atakum'a yerleşmişti. Genellikle belli saatlerde çıkarak (öğle öncesi), belli yerlere uğrayarak (Orhan'ın tezgâhı) emekliler rutin dışarı çıkışlarını arkadaşlarla karşılaşmalara çevirebilirdi. Benzer şekilde üniversite öğrencileri de dışarı çıkmak söz konusu olduğunda doğrudan sahili istikamet belirler. Bu yüzden dışarı çıktıklarında birileriyle karşılaşacağını bilirler. Temizliği, zamanını yakaladığınızda bulduğunuz sakinliği pek çok emekli mukimin sahilin iyi yanı olarak zikrettiği şeylerdi.

Atakum Sahili'nde dışarıda olmanın rahatlığı özellikle kadınların dışarı çıktığı bir yer olması bakımından vurgulandı. Dışarıda olmanın rahatlığını kadınların da paylaştığı sıklıkla bir kazanım olarak dile getirilse de kadınların dışarı çıkmasında yine de belli zamansal taktikler göze çarpar. Asude'nin gece sahilini bilmediğine dair vurgusu bu taktiklere örnektir. Kızı Meltem de gece yalnız geldiği zaman yemek yiyeceği yerin önüne kadar arabayla geldiğini, hiçbir sorun olmadığını söylemişti. Üniversite eğitimi için bir başka şehirde yaşayan, ailesini ziyarete Atakum'a geldiği esnada rastladığım genç bir kadın yaşadığı şehirde hava karardıktan sonra dışarıya çıkmamaya çalıştığını ama Atakum sahilinde gece 11-12'ye kadar rahatlıkla dışarıda olabildiğini söylemişti.

Keyman ve Koyuncu Lorasdağı, Kayseri'de 1980 sonrası peyda olan kalkınma dalgasına paralel canlanan nüfusuna rağmen sokaklarda "kalabalığın taşmadığından", sosyalleşme pratiklerinin ev oturmaları ile sınırlandırıldığından söz ediyordu (2020, s.52). Araştırmacılar hem kadınların sokaklardaki sınırlı görünürlüğü hem de farklı yaşam tarzlarından (muhafazakâr olmayan) insanların dışarı çıkmak için bir sosyal ortam bulmak konusunda yaşadığı sıkıntıları Kayseri'nin ekonomide gösterdiği girişimciliği sosyal ve kültürel hayatında gösteremediği olarak yorumlar (s.56-57). Yine aynı çalışmada araştırmacılar, ekonomik dinamizmi ile öne çıkan Konya'nın da benzer bir kaderi paylaştığını kamusal mekânlarda farklı yaşam tarzlarının bir arada yaşayabilmesi anlamında kentsel yaşanabilirlikte geride kaldığını düşünür (s.92). Bu bağlamda Atakum benzer bir iktisadi atılımı gerçekleştirememiş Samsun'da bu canlılığın mümkün olduğu ve sahil dolayısıyla "dışarı çıkmak" imkanlarının genişlediği bir yerdir. Atakum'çeşitli sakinlerinin; kimi tütün tarımından kalan arsaları satarak zengin olmuş köylüler, şehir merkezindeki karmaşadan kaçma imkânı olan orta ve orta-üst sınıf kent sakinleri, kentleşmeye paralel artan nüfusla birlikte yeni atanarak gelen memurlar yanı sıra üniversite genişledikçe sayıları artan öğrenciler, seyyarlar gibi farklı grupların gündelik dışarı çıkma alışkanlığı sahilde yoğunlaşır.

Kısa/ayaküstü görüşmelerde sahille bağdaştırılan ilk pratik, sahilde sıradan bir güne en çok yerleşen rutin *yürüyü*şlerdi. Atakum Sahili'nde devrimsel değişim sahilin geniş ve uzun yürüyüşlere açılmasıyla oldu. Bu kıyıda tehlikeli imalarına rağmen denize girmek, yüzmek ve piknik yapmak gibi eğlencelerin, kısa bir mevsimle kısıtlı olsa da, daha uzun bir geçmişi vardı. Fakat radikal dönüşüm sahilde yürüyüşlere alan

açılmasıydı. Bu görüşmelerde rastladığım biri yürüyüşünü şöyle tarif etmişti: "Yürüyorum yalnız başına filler gibi, filler yürürken uzaklaşırmış ailelerinden" (A18, emekli, erkek 62). #Atakumsahili etiketiyle yapılan bir sosyal medya paylaşımında da şöyle diyordu: "Bazen Atakum sahili'ne inip kendimi anlayana kadar yürümek istiyorum." Bu anlamda sahildeki yürüyüşler insanlarla bir araya gelmek kadar, kendi içine dönmekle de bağdaştırılıyordu. Sahilin hemen herkesin kendince bir aralık bulduğu yürüyüşlerin anlamları, biçimleri, ritimleri oldukça çeşitliydi.

Orhan'ın tezgahında bulunduğum bir gün tanıştığım ve daha sonra rutin yürüyüşlerine katıldığım sahil şeridinde ikamet eden emekli kadınlar Nadire (65, emekli) ve Hamiyet (68, emekli) için bu yol aynı zamanda sahili daha güvenli bir yer haline getirmişti:

> Nadire: Eskiden şey bir yoldu, elini kolunu sallayarak yürüyebileceğin bir yol değildi, dardı.
>
> Hamiyet: Bir de tenha çevreler. Tedirgin oluyorsun, yani bir yerden bir insan çıkar zarar veririr. Yol medeniyet tabi.
>
> Nadire: Hah. İleride meteoroloji var mesela. Meteorolojinin önünde kaç tane olay oldu mesela tenha olduğu için (Eşlikçi görüşme, Mayıs 2021).

Sahildeki yürüyüş yolu, "elini kolunu sallayarak" yürüyebileceği bir alan, sahil boyu banklar yürüyüşlerde özellikle daha yaşlı mukimler için hayati olan bir mola imkânı, kimi için ise rutinlerinden ve yakın çemberinden uzaklaşma alanıydı.

Yürüyüş yolunda arkadaş gruplarının, partnerlerin, ailelerin bazen aylakça bazen- özellikle günün erken saatlerinde çoğunlukla- tempolu yürüyüşlerine rastlanır. Sabahın erken saatlerinden gecenin geç saatlerine kadar, kışın soğuk havalarda oldukça seyrelse de farklı tempolarda adımlar hiç durmaz. Sabahın erken saatlerinde çoklukla disiplinli adımlar hakimdir. Ancak köpek gezdirmek niyetiyle yürüyenlerin adımları daha ahestedir ya da bir gece nöbetinden çıkan sağlık çalışanı da seyir halinde dolanıyor olabilir. Nihayetinde erken saatlerde adımlar birbirinden uzak, yürüyüşün istikameti belli bir ritmi takip eder. Çoğu zaman denize paralel seyreden bu yürüyüşlere yazın plaja doğru yollananlar eklenir. Yazın öğle saatlerinde güneş yükseldikçe yürüyüşler bezginleşir. Sahildeki yürüyüşlerin işlevleri, istikametleri oldukça çeşitlidir. Telefon, kulaklık, bir köpek, aileler, komşular, arkadaşlar, sevgililer eşlikçi olabilir. Deniz kendi başına ana eşlikçidir. Sabah yürüyüşlerinde yalnız ya da iki üç kişi olanlar varken, günün ilerleyen saatlerinde daha kalabalık yürüyüş grupları peyda olur.

Yürüyüşlerin Atakum'un mukimleri arasında öne çıkan emekliler için ayrı bir yeri vardı. Emeklilerin, geç yaşamını sahil kıyısına taşıyanların yürüyüşleri ayrıca söz etmeye değer. Yürüyerek eşlikçi görüşmeler yaptığım onbir kişiden beş kişi emekliydi (Ek 3). Bu kişilerle zaten rutin yürüyüşleri esnasında tanışmış ve sonra yürüyüşlerine eşlik etmeye başlamıştım. Kısa/ayaküstü görüşmelerde ise rastladığım 40 kişiden 8'i emekliydi (Ek 4). Bu 8 kişiden yalnızca biri yürüyüşü sahilde yapıp ettikleri arasında zikretmemişti. Emeklilerin çoğu erken saatlere yayılan yürüyüşleri hem arkadaşlarıyla buluşarak yeniden sosyalleşmenin hem de geç yaşamın getirdiği daha hareketsiz yaşamı telafi etmenin bir aracıydı:

> Azize (68, emekli): Pandemide bu kadar uzun yürüdük, yoksa bu kadar değildi. Atakent sapağına kadar yürüyüp dönüyorduk. Tabi o zaman gezmeler vardı. Sabah sporumuzu yapıp, öğleden sonra çaylar çorbalar. Ama biz yavaş yürüyoruz. Gezinti gibi bizimki.
> Feride (67, emekli): Benim arkamdan gelen beni geliyor geçiyor geri dönüyor. Arada bu spor aletlerinden yapıyoruz. Oyalanıyoruz. Bizim hayatımız çok yoğundu önceden. Çok yoğun bir çalışma temposu geçti. Büyüklerimiz, anneler, çocuklar, torunlar... (Eşlikçi görüşme, Nisan 2021).

Gündüz yürüyüşlerinde sıklıkla sağlık problemlerinden, doktor tavsiyelerinden söz eden bu kadınlar için aynı zamanda yürüyüşler bu kaybedilen tempoya tekrar kavuşmanın, bedeni sağlıklı ritmine tekrar çağırmanın aracıydı. Benzer şekilde hareketsiz bir gündelik hayatı telafi etmenin aracı olarak yürüyüşler akşamüzeri ya da sabahın erken saatlerinde, çoğu masabaşı çalışanın katılmasıyla sıklaşır.

Yürüyüşler burada sözü geçen pek çok başka rutine de (söyleşmek, piyasa yapmak, seyretmek gibi) eklemlenen bir pratik olarak sahildeki farklı grupların ortaklaştığı bir pratiktir. Salt yürüyüş için zaman ayıran emekli gruplar genellikle bunu günün belli saatlerinde yoğunlaştırarak arkadaşlarıyla karşılaşma, sahilin erken saatlerinin tempolu ritimlerine geç yaşamdaki bedenlerini uydurma fırsatını da ararlar. Sahil yolu buna sağladığı geniş alan ve seyir imkânı ile yürüyüşlerin anlamlandırdığı bir yer olur. Yürüyüş esasen sahildeki bütün insan hareketliliğin ve sahilin sahiplenilmesinde de temelindedir.

Ingold ve Vergunst; yürümenin düşünmeye/muhayyileye açtığı yollardan söz ettikten sonra yürüyüşün insan yaşamındaki merkezi rolünü şu noktaya götürür: "Sosyal varlıklar olduğumuz için yürümüyoruz, yürüdüğümüz için sosyal varlıklarız" (2008, s.2). Ingold ve Vergunst yürümenin son derece sosyal bir etkinlik olduğunu; ritimleri ve bükülmeleriyle ayakların da ses/söz kadar ötekilerin varlıklarına ve edimlerine

karşılık verdiğini ifade eder (s.1). Onlara göre beden kültürün temelindeyse, yürümek de beden olmanın temelindedir. Bu bağlamda yürümenin biçimleri, tutumları ritmi, uzunluğu pek çok kültürün bedene hücum etme biçiminin göstergesi ya da ayrımları, Lefebvre'in tabiriyle "terbiyeyi" izlemenin ilk duraklarından biridir (Lefebvre, 2004, s. 38). Lefebvre'in ritimlerin tesirini anlatmak için öne sürdüğü önemli kavramlardan biri, Berlant (2011)'in de ifadesiyle Lefebvre'in teorisinde bir öznellik modeli de sunan "terbiye" (*dressage*) kavramıdır. Lefebvre kavramı özellikle bedenin ihtiyaçlarının toplumsal ritimler tarafından terbiye edildiğini tarif etmek için kullanır[18]. Bu anlamda bedenli olmanın temelindeki yürüyüşler de terbiyenin bedene sirayetinin ana eksenindedir. Terbiyeyi bedenin bir ritme girmesi olarak düşünürsek, bunu geniş sosyal döngülerin yanı sıra gündelik biraradalıklarla bağlantılı olarak da düşünebiliriz.

Atakum Sahili'nde yürüyüşler, günlük spor rutinine eklensin ya da kendini anlamanın vesilesi olsun, disiplinli ya da aylak görünsün, bir çeşit rahatlığa ya da rahatlamaya açılır. Fakat sahildeki yürüyüşler işe giden bir yol olduğunda bu çalışmanın terbiyesine girmiş bedeni sahil rahatlığına döndürmek her zaman kolay olmaz. Çalışmak sahildeki güzergahı, bakışı, tümden farklılaştırır. Sahilde müzikli bir eğlence mekânında çalışan ve daha önce iş çıkışı birlikte yürüyüş yaptığımız Şule (24, kasiyer) ile bir izin gününde sürekli oh çekerek gezdi. Sahile genelde ne için geldiğini sorduğumda şöyle cevap verdi:

> Bugünkü buluşmamızın başında da söylediğim gibi sadece çalışmak içinmiş. Bugün şimdi havam çok farklı. Sahil sahil gibi. Ama çalışırken öyle olmuyor. Orası iş. Oraya giderken hiç sahilin keyfini çıkaramıyorum. Denedim. Yürüyerek gitmeyi falan denedim sahilden. Yine de işte dakikaya bakıyorsun, işe yetişme telaşı var, hiç gezme gibi olmuyormuş. Şu an onu fark ettim. Normalde öyle olmadığını düşünmüyordum ama orası böyle iş yeri oluyor ve sahil sahillikten çıkmış (Eşlikçi görüşme, Ağustos 2023).

Yürüyüşler kadar sıklıkla dile getirilmese de sahile çıkmanın *balık tutmak, köpek gezdirmek, yüzmek, bisiklete binmek* ve *koşmak* gibi rutinler de sahildeki etkinliklere

[18] Fransızca'da aynı kavramı karşı-terbiye (*counter-dressage*) olarak Pierre Bourdieu de kullanır. Bourdieu bu kavramı bedenleşmiş tutumlar olarak tarif ettiği ve sınıf kuramının temelinde olan "habitusun" sınırlarından çıkmanın anahtarı olarak sunar (2000, s.172). Toplumsal dönüşümün tetikleyicisinin "bilinç" etrafında kurulmasına karşı çıkarak, bunun ancak bedenin sıkı bir karşı-terbiye ile yeniden eğitimi ile mümkün olduğunu savunur. Bu bağlamda bedenin özneleşmede merkeziliği konusunda Lefebvre ile ortaklaşır. Bourdieu'de farklı sermaye biçimleri uyarınca cisimleşen habitus, Lefebvre de farklı ritimlere uyumlanan özneyi terbiye belirler. Lefebvre karşı terbiye terimini kullanmaz; fakat çok benzer şekilde siyasi ve felsefi hatta ulaşılmak istenene bedenden başlayarak karşı ritimlerle ulaşılabileceğini söyler (2004, s.44).

dahil edilir. Atakum Sahili'nde bu gibi etkinlikler, eğlenceli ya da sporcu bir havada giderek çoğaldı. Bunun için ayrılmış sahaların yanı sıra, kumsalda voleybol gibi oyunlar da son zamanlarda arttı.

Bu rutinler arasında yüzmek daha geniş bir yaş aralığında dağılır. Eşlikçi görüşmelerden Hamiyet'in yüzmek için ayırdığı zamanın da belli bir rutini vardı. Genel olarak yazın erken saatlerde eşiyle birlikte şezlonglarını alıp plaja gider, öğle güneşi vurmadan eve dönerlerdi. Sportif aktiviteler söz konusu olduğunda yaşlılar kadar gençler de daha düzenli bir ritimde hareket edebilir. Mesleği dalgıçlık olan A25 (27, erkek) için Atakum sahili bir antrenman sahası idi. Hava çok soğuk olmadığı zaman denizde antrenman yapmak, değilse arkadaşlarının da katıldığı tempolu yürüyüşler günlük rutiniydi. Orhan'ın tezgahının müdavimlerinden Oğuz da işi gereği sürekli volta atsa da Orhan'ın tabiriyle "koşmadan duramazdı." Geniş ve uzun sahil yolunda gelen geçene yüz aşinalığı kazanmak kolay olmasa da sahilin rutin koşucularına zamanla aşinalaşmak mümkündür.

Fotoğraf 3.9 : Sahilde yasaklı ya da teşvik edilen pratikler

Sahil yolu düzenlemesinin bu yerde mümkün kıldığı bir başka rutin de bisiklete binmektir. Tempo söz konusu olduğunda en gerilimli pratik bisiklet yolunda, bisiklet ve yayalar arasındadır. Bisiklet yolu yürüyüşlerin gerilim merkezi, sahildeki gündelik bir aradalıkta aritminin, uyumsuzlukların da en çok peyda olduğu yerdir. Yürüyüş yolundaki ferahlık ve genişliğin aksine bisiklet yolu sıkışıklığın en çok hissedildiği yerdir. Bu yolun bisikletlilere ayrıldığı varsayılır. Fakat sahildeki alışkanlık bu yolun scooter'lar, (yine tabelalarda yasak olduğu belirtilen) elektrikli motorların ve koşucuların kullanması üzerinedir. Eğer böyle biri bisiklet yolundaysa uyarılmaz, fakat yayaların yürüyüş yoluna geçerken yaya geçitleri harici kullanımları ya da arabalarına varmak için bir süre bisiklet yolundan yürümeleri halinde kimi zaman bisiklet kullanıcılarının homurdandığı, söylendiği ya da doğrudan uyardığı

olur. Hatta o an bisiklet kullanmıyor olsa bile sahil sakinleri bu konudaki rahatsızlığını sıklıkla dile getirir:

> Diğer bir sinir bozucu konu bisiklet yolundan aşiret gibi insanların yürümesi. Tabi bazı bizim insanımızdan kaynaklanan durum nereden yürünmesi gerektiğini bile bilmeyen toplumuz. O kadar tabelalar olması hiç etki bırakmıyor. Her defasında şaşırdığım bir konu olmuştu. Çok basit bir şey bisikletin varsa bisiklet yolunu kullanırsın, bisikletin yoksa üst yol. Bence yeterince basit (Samet, kullanıcı günlükleri, 3 Ekim 2019).

Bu yolu pek kullanmasa da sahilin kadim gözlemcisi Orhan da bisiklet yolunun yarattığı karmaşadan şikayetçiydi. Ona göre ise bisikletler çok hızlı ve etraftaki yayalar, özellikle çocuklar için tehlikeliydi. Saha çalışmasının ortasında altı ay ayrılıp yaşadığım başka şehirde bisikleti bir ulaşım aracı olarak kullanmıştım. Döndüğümde sahilde bisiklet sürerken eskiye nazaran çok hızlı olduğumu fark etmiştim. Zaman içinde tekrar yavaşladım. Esasen bu yolda kimi daha profesyonel görünen ve daha hızlı sürücüler ve daha yavaş bir seyir halinde sürücüler bir aradadır. Fakat hâkim olan, bir kent parkının aheste ritmi gibi görünmektedir. Yol boyu yerleştirilmiş hafif tümsekler de yavaşlamayı temin etmek içindir.

Fotoğraf 3.10 : Bisiklet yolu

3.2.2 Toplaşmalar

Sahilde öne çıkan rutinlerden biri de "buluşmalardır". Kısa/ayaküstü görüşmelerde çoğunlukla "arkadaşlarla buluşma" şeklinde ifade edilen bu toplaşmalar pandemi dönemi çoğunlukla aile ya da komşu meclislerine dönüşmüştü. Sahil şeridinde bir sitede komşu olan Hamiyet, Feride, Azize ve Nadire çoğunlukla yürüyüşlerde olduğu gibi sahil oturmalarında da eşlerini de dahil ederek bu grupla hareket ediyordu. Yürüyüşler esnasında karşılaştığımız başka arkadaşları ile buluşma tekliflerini, birlikte yürüyüşlerimizin daha sonraki dönemlerinde pandemi gerginliği azaldığında yapmaya başlamıştı.

Sahildeki toplaşmalar *kutlamalar*, *piknikler* ya da daha *kısa, spontane buluşmalar* gibi farklı biçimlerde icra edilir. Mevsimine bağlı olarak bu meclisler kumsal, bisiklet ve yürüyüş yolu arasındaki yeşil alan ve sahil boyu dizili restoranlar arasında dağılır. Kışın restoranlara çekilen bu toplaşmalar yazın giderek deniz kıyısına doğru ve hatta son yıllarda marinadaki teknelerde kutlama yapmanın yaygınlaşmasıyla denize doğru genişler. Yazın sıcak günlerinde yoğunluk kumsaldayken ikindi üzeri hem deniz kıyısında ve yeşillik alanlarda ekseriyetle sandalyeler etrafında kurulmuş çemberler vardır. Bu akşam toplanmaları genellikle arkadaşlarla ve aileyle çevrilidir. Yaz akşamları çekirdek çitleme sesleri, kahkahalar, sohbetler, bazı masalarda hoparlörden yükselen müzikler, çocuk sesleri birbirine karışır. Arkadaş meclislerinin rutinleri değişir, ama istikameti sahildir:

> Ama tabi ki arkadaşlarımla bir yere gidersek de mutlaka sahildeyiz işte. Yani hep aslında bir mekân olarak, işte sahilde şuradayım yani bilirler. Kahvemizi alıp sahile getirmek olay (Sena, eşlikçi görüşme, Ağustos 2023).

Fotoğraf 3.11 : Bir aile meclisi

Sahil kullanıcıları toplaşmalardan söz ederken sahil boyu kafe- restoranlara gitme alışkanlığını da ekler. Restoranlardaki toplaşmalar özellikle belli bir yaşam tarzı arzusu ile paralel olarak mukimlerin sahiplendiği bir pratik olarak ayrıca zikredilmelidir. Birlikte yürüdüğüm kadınlar sıklıkla bu yürüyüşlere pandemi öncesinde muhakkak bir kafede oturduklarını bir şeyler yiyip içtiklerinin altını çizerlerdi. Atakum'un kalburüstü insanların yerleştiği en yeni yerleşim muhitlerinden birinin mukimi Meltem de annesiyle yaptığı yürüyüşler dışında ancak yemek yemeye geldiğini vurgulamıştı. Tam pandemi yasakları öncesi aldığım bir saha notu şu şekilde:

> Bir doğum günü kutlaması için sahilde bir eğlence mekânındayız. Ege'deki pek çok tatil yöresinin estetiğini anımsatan, ismi de buna gönderme yapan bir mekân. Mavi pötikareli masa örtüleri, ahşap sandalyeler… Samsun'a Ankara, İstanbul gibi büyükşehirlerden göç etmiş üniversitede idari ve akademik işlerde çalışan ve Atakum'da ikamet eden 30-40 yaşlarında bir grup kadın var. Herkes kendi bir şekilde buraya "düşme hikayesini" anlatıyor. Yine de burada "kasaba rahatlığı sağlayan bir büyükşehir"de oldukları fikri, kıymetini bilmek gerektiği konuşuluyor masada. Buradaki restoranlar arasında nerede ne yenip-içileceği hakkında devam ediyor sohbet (Saha notları, 5 Mart 2020).

“Kasaba rahatlığı veren büyük şehir hayatı” ifadesi sahilin yavaş fakat tüketimi mümkün kılan yaşam tarzını tarif etmesi bakımından çarpıcıdır. Bu yavaşlığa ve dinginliğe öykünme son yıllarda Türkiye’de özellikle beyaz yakalılar ve profesyoneller arasında peyda olmuş, “yaşam tarzı göçü” olarak da tarif edilen, özellikle metropollerden güney kıyılarına göç etme trendini (Kurmuş, 2018) yankılar. Sahil bir metropole göre hem yavaştır hem de sahil boyunca dünya mutfaklarından, Türkiye’nin farklı bölgelerinden temsillerle dolu olan restoranlar yeme-içme etrafında toplaşmalara ve türlü tüketim imkanlarına da alan açar. Dışarıda yemek-içmek Türkiye’de özellikle birinci kuşak orta sınıfların daha geç alana aldığı, daha sınırlı bir pratik olarak ortaya çıkar (Hızar Karadeniz vd., 2016). Tam da bu yüzden bu gibi sosyal etkinlikler orta sınıfların farklı kesimleri arasında ayırt edici olur (s.93). Sahilin dönüşümü kente büyük bir turizm hareketliliği kazandırmasa da orta sınıflık hissini kuvvetlendiren gündelik tüketimleri için bir mecra olmuştur.

Sahildeki canlılık ve hareketlilik batı hattına doğru genişledikçe sayıları artan kafe ve restoranlarda, özellikle kahve mekânlarında sahil sakinlerinin ve ziyaretçilerinin oturup sohbet edebileceği alanların yanı sıra kimi zaman çocuklar için oyun alanı, öğrenciler için de ders çalışmak, toplantılar ya da atölyeler düzenlemek gibi faaliyetlere uygun alanlar da yaratıldı. Örneğin birlikte yürüdüğüm emekli kadınlar önceleri her ay sırayla birinin evinde gerçekleşen “gün” toplanmaları artık sıklıkla bu sahildeki dükkanlara taşıdıklarından söz ettiler. Bu mekânlar, hem kendi düzenlenmeleri hem de zaman içerisinde kullanımlarla, kendi müdavimlerini oluşturur, belli yaş gruplarının ya da yaşam tarzlarının yoğunlaştığı belli kafeler sahile eklenmenin de önemli bir kanadı olmuştu. Ayaküstü görüşmelerde tanıştığım A36 ve arkadaşlarının her gün belli bir saate kadar kafede oturma ya da belli bir saatten sonra çimende tavla oynama adetlerini anlatırken üzerine basarak söylemişti: “Her gün buradayız, ben evimde değil Atakum Sahil’de yaşıyorum”.

Sahildeki son yıllarda giderek kalabalıklaşmanın etkisiyle oturma alanları biçimleri de çeşitlendi. Kullanıcı günlükleri katılımcılarından Betül’ün günlüğü almak için buluştuğumuzda söylediği gibi Atakum’da “kamp sandalyelerinin yaygınlaşması” bir devrim yaratmıştır. Sahilin kıyı boyu deniz manzaralı kafe restoranlarını yanı sıra açık alanlarında otururak vakit geçirmek yıllar içinde peyderpey Atakum sakinlerinin daha çok benimsediği bir pratik oldu. Özellikle pandemi dönemi açık alanın sağladığı rahatlığın yanı sıra restoranların müşteri kabul etmemesinin de etkisiyle

sandalyeleri sırtlanıp sahile oturmaya gelmek yaygın bir pratik oldu. Önceleri bu daha çok palmiye ağaçlarının gölgesinde olurken yürüyüş yolunun deniz kıyısı ile birleştiği yerlerde bu yolun bitimine sandalye kurmak da adetten oldu. Sandalyelere yıllar içinde masalar, masalara son yıllarda hoparlörler, bazen yanı sıra iki ağaç arasına serilen hamaklar eklendi.

Fotoğraf 3.12 : Maç izlemek için sahilde toplanmış bir arkadaş grubu

Toplaşmaya dayalı pek çok pratik gelip geçici ya da derinlemesine olabilen bir biçimde yeri ya da yer içinde bir mıntıkayı sahiplenmeyi sağlar. Sahil kullanıcılarının toplaşmalarında yıllar içinde rutinleşen pek çok şey aslında yasaktır. Örneğin ateş yakmak, alkol kullanmak, çadır kurmak gibi yasaklar belli tutumlar etrafında olduğunda ya da belli mıntıkalarda tıpkı seyyar satıcılığın olduğu gibi çiğnenebilir. Örneğin alkol almanın yasak olduğuna dair tabelalarla birlikte ara ara valiliğin resmî web sitesinde yeniden duyurulan bir ilanla bu yasak hatırlatılır. Pandemi döneminin askıda zamansallığının etkisiyle denetlenmeyen bu yasakların pandemi sonrası dönemde denetlenmesinde de şöyle bir mantık işler: kendi başına içerseniz izin vardır, ancak kalabalık bir masa kurarsanız uyarı alabilirsiniz. Bu denetleme biçiminin mantığı da sahil boyu işletmelerin karlılığına zeval getirmemeye dayandırılır. Sahil kullanıcıları da kimi zaman alkollü işletmelere daha yakın

çimenlik alanlarda değil de yürüyüş yolunun denize yakın kıyısında masalar kurar. Benzer şekilde çadır kurmak için de ya tamamen şansa güvenilir ya da daha az denetlenen İncesu tarafına gidilir. Ateş yakmaya mangal için ise izin verilmez; ama aile toplaşmalarının sembolü olan semaver ateşine karışılmaz.

3.2.3 Seyretmek

Seyretmeye dair rutinler arasından seyretmek ve seyrederek *hayal etme* alışkanlıkları doğrudan görüşmelerde zikredildi. *Kaydetmek*, *fotoğraf çekmek*, *piyasa yapmak* gibi pratikler, insanlara yapıp-etmelerini sorduğumda doğrudan dile gelmese de yürüyüşler esnasındaki görüşmelerde ortaya çıktı. Yalnızca pasif bir seyir ve hayal etmek, yürüyüşler gibi sahille doğrudan bağdaştırıldı. Öte yandan daha aktif bir eylem olark görünen kaydetmek ve piyasa yapmak gibi seyir ilişkileri arasına aldığım pratikler ilk anda sahil kullanıcılarının sahiplenerek söz ettiği pratikler olmadı ya da başkalarına yakıştırılarak dile getirildi.

Kısa görüşmelerde denizi seyretmek sıklıkla huzurla bağdaştırdı (A33, A34, A17, A18). Bir yürüyüş esnasında denk geldiğim bir grup genç ise deniz kenarındaki sandalyelerini herkesten farklı olarak sırtlarını denize çevirecek şekilde oturmuştu, içlerinden biri şöyle diyordu: “Tribün gibi oturduk buraya”. Esasen çimenlik alanlarda oturmalarda adet bakışları denize ve aynı zamanda yürüyüş yoluna çevirmektir. Bu anlamda sahildeki çoğu rutin zaten birbirini izlemeyi içerir. Seyir, aktif ya da pasif olsun, yerle yakınlaşmaya ve aşinalaşmaya kapı aralar. "Pasif bir etkinlik olmaktan çok uzak olan insan izleme, bir kişinin yurttaşları hakkında -kim oldukları, ne yaptıkları ve neye benzedikleri hakkında- bilgi akışı sağlar" (Peters, 2010, s. 14). Kullanıcı günlüklerinde Betül’ün aktardığı bir anekdot hem hayal etmeyi hem kaydetmeyi örnekler:

> Eve dönüş yolumda bu sefer tek başına oturan insanları gözüme kestirdim. Sakince fotoğrafını çektim bir tanesinin. Hayatını varsaymaya çalıştım. Uzun düşüncelere dalıp çıktım. Bugün benim için bir şeylerin tadı kaçmıştı ama ne olduğunu anlamadım (31 Aralık 2020).

Sahilin kısa seyirlere müsaade eden bu aralığı ile öritmiktir. Öte yandan Orhan “dışarıdan gelenler”in kısa süreli de olsa öritmiyi bozabileceğini seyirler üzerinden anlatmıştı:

> Burada kimsenin gözü kimseye değmez. Ha bazen şöyle oluyor (duraksıyor). Hadi şimdi ismini vermeyeyim, başka şehirlerden, yakın şehirlerden, Samsun’un başka ilçelerinden gelip, bir arabaya dolup geliyorlar mesela.

> Gelince vay diyorlar ben nereye geldim. Böyle birden şey oluyorlar. Ama sonra alışıyorlar da (Saha notları, Aralık 2020).

Benzer şekilde ayaküstü görüşmelerde bir kadın seyretmek ve süzmek arasında ayrım yapmıştı:

> Uzun uzun seyrediyorum, denizi ve insanları, telefonu da kenara bırakıyorum hatta. Her yaşta insan var. Onları kendimle karşılaştırıyorum, çocuğumla karşılaştırıyorum, yaşlılara bakıyorum. Çok keyifli. Samsun'da Atakum'dan başka bir yerde yaşayamazdım. İlkadım'da yaşayamazdım. Denize yakın olmalıyım. Daha modern geliyor burada insanlar. Ben öyle alışık olduğum için. Ege'de Aydın'da kimse kimseyi süzmez, kimse kimseye karışmaz. (*Samsun*) Şehir merkezi böyle değil. Burada (*Atakum'da*) gençler istedikleri gibi davranıyorlar, istediklerini yapıyorlar (A31, 38, banka memuru).

Bu anlamda başklarını seyretmek hem sahilinin rutinleri arasındadır hem de bu seyirlerde tutturulan ritim yalnızca bu yere özgü görülür.

Seyretmek, denizin açtığı eşiksellikle birlikte düşselliğe, hayal etmeye, ufka dalmaya kapı aralar. Hayal etmeyi tek başına bir rutin olarak düşünmesek de gündelik rutinlerin arasına sızar ve sahildeki rahatlık atmosferinin çevrenin üzerinde bıraktığı tesirle nasıl oluşabildiğini örnekler. Fakat onu en çok canlandıran seyirdir. Betül'ün günlüğünde, yukarıdaki alıntıda, söz ettiği gibi kısa seyirler seyredilen kişiye dair muhayyileyi uyandırır. Öte yandan bu hayaller kendine de döner. Kısa/ayaküstü görüşmelerde yürüyüşü esnasında bankta mola vermiş A20 (66, emekli, erkek) buradaki gençlere bakıp kendi gençliğine dair hayallere daldığından söz etmişti:

> Huzur veriyor denizi seyretmek, hülyalara daldırıyor. Denizi seyretmek gençliğimi hatırlatıyor, şöyle bir anda gıpta ile bakıyorum gençlere. Ah genç olsaydım gibisinden.

Dışarı çıkmak ve toplaşmak başlıklarında sözünü ettiğim rutinler bir anlamda yer yapma pratiği olarak işler ve yalnız ya da aile-arkadaş çemberleri etrafında olsun, yer ve kent sakinlerini yakınlaştırır. Seyir ise sahildeki yabancılarla bir çeşit aşinalaşmaya yarar. Her zaman bir ilişki kurmaya, etkileşime geçmeye varmasa da biraradalıkta simultane bir yakınlık olarak icra edilir.

Sahilde herhangi bir yürüyüşünüz esnasında muhakkak deniz kenarında fotoğraf çeken birilerine rastlarsınız. Bu fotoğraflar için özellikle yat limanı civarındaki körfez manzarası cezbedicidir. Fakat onunla sınırlı kalmadan her an havada bir telefon görmek mümkündür. Pandemi kısıtlamaları boyunca, Twitter'da zaman zaman öne çıkan "atakumsahili" etiketi bu fotoğrafların paylaşılması için bir mecra oldu. Instagram'da #atakumsahil ve #atakumsahili gibi bir aramada herkesee açık

yaklaşık 200000 post bulmanız mümkün. Atakum sahili düzenleme projesinin örneklerinden Konyaaltı sahiline dair bir aramada da benzer rakamlar çıkmaktadır. Antalya'nın hem nüfus büyüklüğü hem turizm hareketliliğinin canlılığı düşünüldüğünde bu benzerlik çarpıcıdır.

Fotoğraf 3.13 : Gündelik hayatı kaydetmek

Eşlikçi yürüyüşlerde Sena (22, öğrenci), her akşam yaptığı yürüyüşlerden dolayı telefonunun sahilin fotoğraflarıyla dolu olduğunu söylemişti. Sena'nın sahil yürüyüşleri ve onların kayıtları yeri sahiplenmesinin sahil ve Atakum sevgisinin de sebebiydi. İlk geldiğinde hiç alışamadığı bu şehre buradaki rutinleri sayesinde alışmış, hatta daha büyük bir şehirde, daha iyi bir üniversiteye geçiş yapma imkânı varken vazgeçmişti. Sahildeki yürüyüş seyri, düşünmesine, kendini anlama ve anlamlandırmasına yarıyor, fotoğraflar da bu yürüyüşleri şenlendiriyordu. Sena'nın yalnız yürüyüşlerini anlamlı kılan fotoğraflar, buluşmaların da eşlikçisidir.

> Çocukluk arkadaşım Ayşenur'la öncesinde sözleştiğimiz gibi sahilde buluştuk. Pandemi sebebiyle her yer kapalı olduğu için kayalıklara doğru yürüyüp başımızdan geçenlerden bahsettik. Bir sürü gökyüzü fotoğrafı çekildi, kahkahalar atıldı, eskiler yad edildi (Betül, kullancı günlükleri, 8 Ocak 2021).

Eşlikçi görüşmelerde Hasan'ın Atakum sahili'ndeki fotoğraf çekme alışkanlığını "burada herkes farkındaysan fotoğraf çekip güler" tarif ederken bunu bir görünme merakı ile ve bir anlamda piyasa yapmakla ilişkilendiriyordu. Birinden fotoğrafını çekmesini istemek kimi zaman doğrudan burada tabir edilen haliyle "piyasa yapmak" için bir bahane olarak kullanılıyordu.

Sahilde başkalarını izlemekle ilgili fakat bir etkileşime de açılan bir başka pratik *piyasa yapmak, piyasaya çıkmak* olarak özellikle gençler tarafından sıklıkla dile getirildi. Bir öğlen yürüyüşünde sahilin oldukça sakin olduğu bir vakitte araç yolunun hemen bitiminde iki genç kadın yürüyordu. Ben araç yolu ile bisiklet yolu arasındaki çimenlik alanda, kadınları karşıdan görüyordum. O esnada araç yolunda dört-beş genç erkeğin olduğu görünen arabanın seyri yavaşladı. Kafamı çevirdiğim an bir çarpma sesi geldi. Ağır seyreden araçtaki gençler araç yolu ile kaldırımı ayıran taş direklerden birine çarpmışlardı. Kadınlar gülmekten kendilerini alamadılar. Araç da hızla uzaklaştı. Kadınların yanına geçip neler olduğunu sordum, onlara bakarken olduğunu söylediler. Birbirlerine tutunarak kahkaha atarken kadınlardan biri gülmelerinin esas sebebinin benzer bir olayın aynı gün içerisinde bir kez daha başlarına gelmiş olduğunu söyledi.

Piyasacılar kimi zaman rahatsız edici, buradaki ritmi bozar gibi anlatılsa da bunun bir sahil yerinin olağan akışına içkin olduğu da düşünülür. Nitekim Tanyeli kent içindeki tasarlanmış yeşil alanlarda tarihsel olarak bu etkinliğin sürdüğünden söz eder (2022, s.68). Farklı şekillerde tarif edilen bu tabire esasen sahil şeridinin dönüşümü üzerine görüşmek için konuştuğumuzda bir mimar da sahil şeridinde ağır akan araç trafiğini ile ilgili değinmişti:

> Şöyle bir şey var, orada insanlar piyasa yapmaya gidiyor yani. Görmek ve görülmek için gidiyor. Bunu yaparken de süratli geçmesinin çok fazla anlamı yok. O anlamda ve oradaki mekânların da zaten cazibesi de o. Orada oturup gelip geçeni seyretmek, kim geliyor kim geçiyor ona bak. Piyasa yapmak diyoruz ya biz ona halk arasında (İlhan, kişisel görüşme, Nisan 2021).

Küçüklüğünü daha batıda bir kıyı kentinde geçirdikten sonra Samsun'a taşınan Şule için ilk etapta sahilin basitçe ve yalnızca bir hava almak için çıkılan bir sahil kıyısından farklı bir yer olması ilginçti. Sahil öyle herkesin pijaması, gündelik kıyafetiyle çıktığı bir yer olmaktan ziyade oldukça bakımlı ve özenli olduğu bir yerdir. Bir başka arkadaşımın da sahilde herkesin çok güzel olduğunu söylerken kastettiği buydu. Şule, bunu üniversite yıllarında başladığı çalışma hayatı ve sahildeki işletmelerde çalışma deneyimi boyunca daha açık anladığını söyler. Ona göre Atakum Sahili daha çok "piyasa yapmak" için gelinen bir yer:

> Burada öyle bir kültür var. Ben İzmit'ten geldiğimde benim için sahil pijama eşofman çıkılan bir yerdi. Burada sahil, hadi hava alalım bir akşam yürüş yapalım gibi bir sahil değil. Burada tamamen mekân mekân gezelim. Kaba tabirle "piyasa yapalım" sahili. Evet öyle bir şey. Aslına bakarsanız çalışanlar kadar gelen müşterilerin de tipleri aynı. Bir tayfa var, o tayfa hep dışarıda.

> Masaları hazırdır. İçtiği şey bile bellidir. Genelde mekândan birlikte çıkılır. Yan masayla tanışılır. Hesap ödenir, kabul edilirse birlikte çıkılır (Eşlikçi görüşme, Temmuz 2023).

Benzer şekilde Hasan da bu görünme telaşından söz etti:

> Hele Körfez tarafına gittiğiniz zaman son zamanlardaki bölgeye, orası çok daha yapay ve herkesin son model makyajlar, son model arabalarla gittiği bir yer (Eşlikçi görüşme, Ağustos 2023).

Şule'nin ve Hasan'ın sözünü ettiği gibi piyasa için, bu görünmenin mümkün olduğu belli yerlerde yoğunlaşmalar olur ve mıntıkalar oluşur. Hasan'ın vurguladığı Körfez tarafı üniversiteye yakınlığı dolayısıyla çoğunlukla gençlerin muhiti olarak düşünülür. Son yıllardaki popülaritesinden sonra buradaki akşam meclisleri hemen hemen sahilin başka bir yerinde olmayan bir fiziksel yakınlıkta kurulur. Bu da daha yakın izlemelere ve kolay etkileşimlere kapı aralar. Kullanıcı günlüklerinin katılımcılarından Sultan da sahilde bir karşılaşmamızda sürekli Körfez'de "takılan" belli bir "tayfanın" her gün saatlerce aynı yerde olmalarını piyasa yapmaya bağlamış, bu muhitteki bir kafe için de "canlı Tinder" yakıştırması yapmıştı. Dolayısıyla piyasa yapmak söz konusu olduğunda seyir, öylece izleyip hayallere dalmaya kıyasla oldukça aktiftir ve sahildeki yabancıların daha sıkı ilişkilenmelerini doğrurur.

3.2.4 Söyleşmek

Sahildeki tüm rutinler bir ses peyzajı oluşturur. Fakat bu peyzajın başat unsuru da uzun ya da kısa sohbetlerdir. "Sohbet muhabbet" kısa ayaküstü görüşmelerde sahile gelme sebebi olarak yalnızca üç kişi tarafından dile getirildi. Sahildeki toplaşmalarda ve yürüyüşlerle ilgili olarak sohbetlerden söz edilse de ben esasen sahil kullanıcılarının farklı sohbetlerine Orhan'ın tezgâhı etrafında ve emekli kadınlarla yaptığım yürüyüşlerde dahil oldum. Bu sohbetler, sahille tanışıklığımı ve yerleşikliğimi güçlendirdi. Dahası bu sohbetler esnasında ilk gözlemimin aksine insanların arkadaşlık ve aile ilişkilerinin dışında da sohbet etmek için oldukça açık ve hevesli olduğunu fark ettim.

Orhan; ilk bakışta bana göre gelen geçeni -genelde gözüne kestirmesinde belli bir kriter olurdu- sohbete davet etmek konusunda çok cüretkardı. Söyleşmek işinin de bir parçası olarak önemliydi. Onun kendini ve işini sunma biçimi çoğunlukla başka bağlılıklara, bağlılıkların farklı türüne de açmak şeklindeydi. Örneğin emekli olduktan sonra aldığı evin kredi borcu zaman zaman potansiyel müşterilerine açık ettiği bir bilgiydi. Bu bazen oyuncakları satmak için kullandığı bir bilgiydi. Bununla

ilgili bir gün uzakta görünen başka bir seyyar satıcının emeklilik sonrası dolandırılarak seyyarlık yapmaya başlama hikayesini anlatırken herkesin ondan bu hikâye gereği bir şeyler aldığını eklemişti. "Bizim işin doğasında bu ajitasyon var biraz" diyerek, hikayeyle bir şey satmanın, bir ilişki kurmanın hayatiyetinin altını çizmişti.

Onunla konuştuğumuz ilk gün üç saat boyunca sahilden, sahildeki maceralarından söz etti. Orhan'ın tezgahına daha sık gidip geldikçe konuşmalarımızın biçimi değişti. Kimi zaman dertleşmeye, şikayelenmeye dönüştü. Dahası Orhan'ın tezgahına uğrayan pek çok kişi de bu minvalde konuşuyordu. Orhan gibi yürüyüş grubundaki kadınlar da tanış olmadıklarıyla sohbet etmek konusunda rahattı. Nitekim onları Orhan'la başlattıkları *kısa ayaküstü sohbet* vesilesiyle tanımıştım. Bu kadınlar hem kendi aralarında hem ayaküstü rastlaşmalarında uzun uzadıya sohbet edebilirdi. Öyle ki bazen, genelde iki saati bulan, yürüyüşleri bitse de sohbeti uzatmak için bir bankta, site bahçesinde oturmaya devam ederlerdi.

Hem kadınların hem Orhan'ın rahatlığı yaşlarına, yaşıtlarıyla karşılaşmalarına ve sahilin daha eski mukimleri olmalarına bağlanabilir. Sahildeki uzun ya da kısa, dertli ya da neşeli sohbetler rahatlık ve rahatlama atmosferini perçinler. Sohbetler farklı perdelerde tanışıklıklar sağlar. Fakat gençler arasında, özellikle genç kadınlar söz konusu olduğunda, her zaman aynı rahatlıkta gerçekleşmez. Kullanıcı günlüklerinde Buse, çakmak istemek için yaklaşan birine karşı duyduğu tedirginliği, ancak biraz sohbet ettikten sonra aşabildiğini yazmıştı.

Kısa/ayaküstü görüşmeleri yapmaya karar verdiğimde, sahilde pek çoğu dinlenmek ya da eğlenmek üzere bulunan insanların rutinlerini böleceğimi ve soruların keyif kaçırıcı olacağını düşünmüştüm. Fakat araştırmadan bahsedip kısa bir süre sahil üzerine sohbet etmek istediğimi söylediğim hemen herkes bu kısa sohbet için zaman ayırdı. Yalnızca bir kişi konuşmak istemediğini söyledi. Yaklaşınca zaten iyi bir ruh halinde olmadığını fark etmiştim. Fakat soru sormak için yaklaştığımda artık lafın devamını getirmem gerekti. Onun haricinde kimse kısa bir sohbeti reddetmemişti. Yine de sahilde kısa sohbetler herkesin rahatlıkla başlatabildiği türden konuşmalar değildi. Bu görüşmelerde insanlara burada tanımadıkları insanlarla etkileşime girip girmediklerini de, ne durumlarda bir konuşma başlattıklarını da sordum. Çoğu buna nadiren ya da hayır diye yanıt verdi. Bu soruya sıklıkla diye cevap veren A15, bu kısa sohbetleri en çok köpeğini gezdirirken yaşıyordu. Köpek gezdirenlerin kimi

zaman mecburi de olabilen ayaküstü sohbetleri sahilin en yaygın kısa sohbet biçimiydi. Yürüyüş yolunda olduğu kadar restoranlarda da köpekler farklı masalar arası kısa sohbetler başlatmaya vesile olabiliyordu. Nadiren yürürken, kitap okurken yakınındakilerle sohbet açtığını söyleyen oldu. Orhan'ın tezgahında göre bu iletişimsizliğin sohbeti başlatmak konusundaki tedirginlik, kimi zaman da gereksiz bulmakla ilgiliydi.

Sohbetin daha uzun ve daha uzun tanışıklıklara ve arkadaşlıklara dayalı biçimleri *dedikodu, dertleşme* ve *sohbet muhabbet* şeklinde sürdürülür. Bütün bu gündelik hayata içkin sohbet etme biçimleri sahile yerleşmesi, sahilin Atakum sakinlerinin kentteki-bir sonraki bölümde ayrıntılandırılacak- arkadaşlıklar için merkeziliği ile de ilgilidir. Sahile taşınan uzun ve derin sohbetler, fakat özellikle dertleşmeler yerle kurulan yakınlığın ilk akla gelen örneği olarak ortaya çıktı:

> Hep dertliyken gitmişim hep sahile. Hiçbiri sahilde mutlu anım da yok yani. Benim çocukluğum sahilde buz gibi havada buz gibi bira içip dertleşerek geçti (Kerim, odak grup görüşmesi, Ocak 2022).

Arkadaşlarla buluşmalar ve uzun uzun dertleşmeler günlüklerde de sıklıkla gündelik bir iş gibi yazılır:

> Mücahid'le uzun zamandır görüşmemiştik. Ömürevleri'nde buluştuk, iskeleye kadar yürüdük. Bizden başka kimse yoktu. Uzun uzun konuştuk dertleştik (Betül, kullanıcı günlükleri, 3 Nisan).

Orhan ve sürekli misafirlerinden Mustafa (51, emekli) ile sohbetleri çoklukla diğer tanışlarını çekiştirmeye dönerdi. Hamiyet, Nadire, Feride ve Azize de yürüyüşlerinde hem evin dertlerine dair söyleşir hem de ortak komşularını çekiştirirdi.

Orhan'ın tezgâhı belli müdavimleri için dertleşme, şikayetlenme, söylenme yeri gibi işlerdi. Orhan çoğu zaman yaşlıların "politika yapmasından" şikayetçi olsa da aslında burada toplanan çoğu emekli erkeğin sohbetleri borçlar, sorumluluklar, evdeki sıkıntılar, çocukların dertleri ya da sahilde o gün başlarına gelen şeyler olurdu. Orhan kimi zaman hiç tanımadığı yabancıların bir sıkıntısı olduğunu anlayıp onlarla sohbet ettiğini, hatta böyle dertlerini dinleyerek iki kadını iskeleden (intihar niyetinden olduklarını kastederek) kurtardığını anlatırdı. Öte yandan tezgâhın müdavimleri fazlaca dert anlatınca kimi zaman bu kişilerden sıkıldığını da not düşerdi. Dertleşmekten ziyade dert anlatmak/şikâyet etmek tezgâhın etrafında artık daha fazla istemediği insanları uzaklaştırmak için kullandığı bir taktikti. Dertleşme ile

şikayetlenmeyi ayırarak şöyle demişti: "Paradan şikâyet edince insanlar uzaklaşıyor. Sevmediğim adama böyle yaparım ki uzaklaşsın benden".

Burada zikredilen söyleşme edimleri farklı yakınlık ilişkilerini kapsar. Dertleşmelerden uzun sohbetlere arkadaşlar için bir paylaşım alanı açması sahilin bir müşterek olarak yetkinliğini güçlendirir. Ancak bu söyleşmeler, yerdeki aidiyeti güçlendirdiği gibi bir sınır çizme pratiği olarak da işler.

3.3 Sahilciler: Müdavimler ve Dışarıdan/Sonradan Gelenler

Bu bölümde sahil kullanıcılarını ritimsellikle ilişkili olması için ziyaretlerin tekrarından yola çıkarak tarif edeceğim. Atakum Sahili'nde vakit geçiren insanlarla yaptığım rastgele görüşmelerde sahile ne sıklıkla geldiklerini sorduğumda- hemen hepsi Atakum'da ikamet eden- her gün cevabını aldığım insanların sayısı görüşmecilerin yarısından fazlaydı. Sahilde rastgele yaptığım görüşmelerde konuştuğum kişilerin %80'i Atakum'da ikamet eden insanlardı (Ek 4). Bunların yarısı sahile hemen her gün geldiğini söylemişti. Diğerleri vakit buldukça, fırsat oldukça geldiklerini ifade etti. Fakat pek çok kişi için sahil "dışarı çıkmak" söz konusu olduğunda en sık geldikleri yerdi. Sahili her gün ya da dışarı çıkmak söz konusu olduğunda her fırsatta kullanan bu grubu müdavimler olarak tarif edeceğim. Çoğu Atakum mukimi olan müdavimler hem şehrin kalburüstü sakinlerini, emekliler gibi kültürel ve ekonomik sermayelerine göre oldukça farklılık arz eden bir grubu ya da öğrenciler, göçmenler gibi daha kırılgan grupları da içerir. Sahada kimi zaman denk geldiğim Atakum sahili'nin esas kimin yeri olduğuna dair tartışmalar bu gruplar arasındaki karşılaşmaların zamansallığı yerle ilişkilerini ve sahiplenmeyi nasıl tesis ettiğine dair bir araç olur. Müdavimlerin tabiriyle dışarıdan/sonradan gelenler; burada *misafirler*, *turistler, ziyaretçiler* ve *günübirlikçiler* gibi gruplara ayıracağım grup, aslında rastlantılarım gereği en az görüştüğüm grup oldu. Sahilin esas kimin yeri olduğuna dair uzlaşamayan müdavimler, özellikle aritmi söz konusu olduğunda, buna yol açanın dışarıdan gelenler olduğu konusunda ortaklaştı.

Kent kültürünü yeniden düşünmek gerektiği üzerine yazarken Talja Blokland klasik kent okumalarında kurulan alışılageldik kır-kent karşıtlığının neticesinde kent hayatının cemaat mefhumunun ve bu türden yakınlıkların çözülmesine yol açtığı argümanının bu okumalarda güçlü bir hükmü olduğundan söz eder. Buna karşılık Blokland kentlerin kendine özgü pratikler, rutinler, ritüeller geliştirmeye teşne

olduğunu iddia eder (2017). Cemaat (*community*) kavramının İngilizce kökeninden hareket ederek bir iletişimi ve iletişimin aktarımını taşımaya muktedir bir kültür olarak düşünülmesi gerektiğini savunur (2017, s.24). İletişime dayandırdığı cemaati daha iyi tarif etmek için de kentte kişiler arası karşılaşmalarda vuku bulan etkileşimlerin ayrıntılı bir dökümünü yapar. Derinlikleri, uzunlukları, mahiyetleri farklı olsa da bu türlü karşılaşmalar kente kültürünü ve dokusunu verir. Blokland öncelikle karşılaşmaları zamansallığına ve tekrarına göndermede bulunarak süreğen ilişkilenmeler (*durable engagements*) ve akışkan karşılaşmalar (*fluid encounters*) olarak ayırır (2017, s. 126). Bunların sürekliliğine bağlı olarak kent kültürüne ne denli hizmet edip etmedikleri konusunda bir ayrımdan sakınır. Süreğen ya da geçici bu gibi karşılaşmalar tekrar tekrar gerçekleştiğinde bir kentsel cemaatten söz edilebilir. Uzun soluklu ilişkilenmeler kadar, gelip geçici görünen akışkan karşılaşmalar da kent kültürüne dahildir.

Atakum Sahili'ndeki sahil kullanıcılarının müdavim ya da dışarıdan gelenler olarak süreğen ve gelip geçici karşılaşmalarla farklı notalarla dahil olur; fakat her türlü yerin tınısını birlikte oluştururlar. Aylak ya da disiplinli yürüyüşlerinde, hemen her gün gitmeyi adet edindikleri köşelerinde, daimî müşteri oldukları kafelerde müdavimler aşinalıklarının altını çizer. Sahilin daha seyrek ziyaretçileri de başka türlü canlılık dalgaları yaratarak zamansallığa dahil olur. Örneğin Orhan dışarıdan gelenlerin daha çok olduğu hiçbir tatil gününü, hafta sonunu kaçırmak istemezdi. Bu anlamda dışarıdan gelenler de belli bir köşede görmeye alışık oldukları satıcı, belli bir kafede görmeye alışık oldukları yüzler kadar bir yakınlık kaynağı olur. Sahildeki sosyallikte müdavimler ve dışarıdan gelenlerin ritimleri ayrı ayrı yankılanır. Fakat bununla birlikte sahildeki akışı bozan herhangi bir şey çoğunlukla dışarıdan gelenlere atfedilir. Müdavimlerin tarif ettiği dışarının sınırları oldukça muğlaktır: dışarısı kimi zaman Suriye kimi zaman Atakum dışından herhangi bir yerdir. Sahilin müdavimlerinden olan öğrencileri dahi gelip geçici gören Hamiyet için ise sahil onun gibi sahil şeridinde ikamet edenlerin yeri, burada oturmayan herkes ise dışarıdan gelendir.

3.3.1 Müdavimler

Araştırmada sıklıkla vakit geçirdiğim, sohbet ettiğim insanlar, eşlikçi görüşmeler yaptığım herkes, diğer görüşmeler ve günlük katılımcılarının çoğu esasen sahilin müdavimleriydi. Her gün gelmese de müdavimler çoğunlukla Atakum mukimleriydi.

Kısa/ayaküstü görüşmelerde 40 kişiden 10'u, kullanıcı günlüklerine katılan 10 kişiden 3'ü Atakum dışında ikamet ediyordu. Nitekim yere dair çoğu şey Atakum mukimi olmakla da ilişkilendiriliyordu.

Atakum'un yakın zamanlı kentleşmesi hiç beklenmedik bir hızla gerçekleşmişti. Öyle ki 2000'lerin başında bile "Kimse böyle bir şey olacağını hayal edemezdi" (Hasan, eşlikçi görüşme, Ağustos 2023). Şahin, eskiden sahilde eğlenmek için sadece Denizevleri muhitindeki birkaç işletmenin canlılık yarattığı zamanlarda, üniversiteye yakın muhitlerin kimsenin yüzüne bakmadığını, öğrencilerin ucuz diye oturduğunu anlatır (kişisel görüşme, Şubat 2020). Hatta şöyle der: önceden oralarda oturana gülerlerdi. Böyle bakıldığında aslında sahilin pek çok müdavimi ilçenin sonradan/dışarıdan gelenidir. Sahada pek çok kez dile geldiği gibi aslında "Atakumluyum diyecek pek kimse yoktur" (Ceyhun, odak grup görüşmesi, Ocak 2022).

Atakum'un kentin yeni ve düzenli yüzü olarak belirlenmesini ve tütünden boşalan arazilerin peyderpey apartmanlara dönüşmesini takiben buraya yerleşenler çoğunlukla şehre yeni gelen memurlar, gurbetten geri göç ile dönenler, merkezden sıkışıklıktan adeta kaçarak yerleşen kent sakinleri olmuştu. Kısa/ayaküstü görüşmeklerde rastladığım çoğu Atakum mukimi, emekli ve öğrenciler dışında genel olarak bir orta geliri mümkün kılacak bir meslek sahibiydi. Bu mukimlerin taşınma hikayelerinde genellikle kent merkezindeki sıkışıklık öne çıkan bir sebeptir. Bu sıkışıklık, doğrudan fiziksel bir sıkışıklığa tekabül etmekle birlikte toplumsal bir sıkışıklığa da işaret eder. Evlerin, sokakların darlığı, trafik ve park problemi gibi sebeplerden sonra en çok dile gelen sebep de kent merkezinde genellikle uyuşturucu, küçük sokak çeteleri ile ilişkilendirilen mahallelerle yakınlıktır. Dolayısıyla fiziksel ve toplumsal bir sıkışma hisseden sakinler için hem uzaklaşma imkânı hem de yeni binalar, geniş apartman daireleri ile ferah ve müreffeh bir hayat imkânı yaratır.

İstanbul ve Ankara gibi metropollerde kapalı konut yerleşimleri üzerinden tartışılan mekânsal ayrışma Anadolu şehirlerinde daha çok kentsel yayılma ile vuku bulur. 1990'ların başında başlayan bu konutlaşma dalgasında geniş ölçekte yeni ev sahibi olma imkânı yaratır. Dönemin yaygın konut modeli olan kooperatifler ve toplu konutlar Atakum'da ilk olarak Toplu Konut İdaresi'nin girişimleriyle ilçenin köylere yakın yüksek kesimlerinde görülür. Toplu konutların kimi orman arazisi işgal edilerek yapılmış örneklerinin yanı sıra (Hürriyet, 2011) kıyı şeridinde de imar

planının öngördüğü kat sayısını ihlal eden kooperatif apartman örnekleri görülür. Nihayetinde Atakum'un uzun süre bir sayfiye yeri bir altkentleşme örneği olarak yerleşme modeli hızla değişir. Böylece kentin orta ve orta-üst sınıf sakinlerinin örneğin çift maaşlı bir ailenin sahilde bir evde ikamet etmeyi karşılayabileceği bir aralık mümkün olmuştur.

Bunun yanı sıra Atakum imara açıldıktan sonra yüksek köylerinde yaşayan sakinlerinin bir kısmı da zamanla işlevsiz hale gelen tütün tarlalarını kat karşılığı satmış ve sahil kıyısına doğru yerleşmiştir. Hamiyet ve Nadire ile yürüyüşümüz esnasında çekiştirdikleri komşuları da böyleydi. 3 bloklu apartmanın yarısı kooperatifle gelen kişilerin yarısı arsa sahiplerinindir. Hamiyet ve Nadire için yalnızca arsadan zengin olmuş; fakat "köylü" kalan komşuları ile aralarında bir kültür farkı vardı:

> Hamiyet: (*Oturdukları siteyi kastederek*) Düşünceleri aynı olan insanların bir araya geldiği… ama toprak sahipleri var onları tabi sen belirleyemiyorsun. Onlar amcadan, babadan miras kalmış. Çoluk çocuklarıyla. Her bloğun yukarıdan aşağıya yarısı toprak sahibi.
> Nadire: Bir farklılık var yani.
> Hamiyet: Çok var. Dağlar kadar.
> Büşra: Ne gibi bir farklılık?
> Hamiyet: Kültür farklılığı var. Yani kooperatifte üyeler o parayı ödeyebilen, bir ekonomik düzeyde olan artık kültürel olarak bir yerde olan insanlar. Blokların yarısı. Diğer yarısı da babadan dededen işte köyden tarladan gelmiş, ama bazısı kendi gelmemiş, kiraya vermiş. Kiraya verenler dengeyi sağlıyor biraz.
> Nadire: Mesela bir tanesinde korona çıktı. Şimdi ödümüz koptu ki bunlar birbiriyle çok gidip gelen insanlar. Eyvah dedik biz bir bir buçuk ay hiçbir taraflara çıkmayalım yani bahçeye falan; çünkü çoluk çocuklarıyla beraber çıkıyorlar. Çocuklar da çünkü taşıyıcı.
> Hamiyet: Aileler de bilinç düzeyi düşük olunca böyle oluyor. Mesela Nadire hanımın, benim çocuğum öyle olacak olsa biz site yönetimine bilgi veririz (Eşlikçi görüşme, Mayıs 2021).

Sahile dair pek çok konuşmamızda; buradaki huzuru "Atakum'un sakinlerine ve müdavimlerine" ya da huzursuzluğu "dışarıdan gelenlere" bağlayan Hamiyet ve Nadire için esasen bir anlamda buranın yerlisi olmak sorun yaratır.

Mukimlerin gündelik akışı da yekpare değildir. Ancak mukimler arasında hemen her gün sahile geldiğini söyleyenler sahilde çalışan seyyarlar, sahil şeridinin ya da Atakum mukimi olup gündelik dışarı çıkma etkinliğini sahilde sürdüren emekli kadınlar ve erkekler ya da sahile "ikinci kampüs", "ikinci ev" diyen genç üniversite öğrencileriydi. Bir anlamda müdavimlerin çoğunluğunu oluşturan emekliler ve

öğrenciler, çalışma döngülerinin dışında ya da esnek bir çalışma döngüsü içinde kendi gündelik yaşantılarında zamansal bir esnekliğe sahip kişilerdi. Zamansal rahatlığı paylaşan bu iki grup sahil kullanımı konusunda günü de aralarında paylaşmış gibidir. Orhan'a bir kere burayı emekli mekânı mı öğrenci mekânı mı olarak gördüğünü sorduğumda hemen tarif etmişti:

> Emekliler de var, gençler de var ama burada gençler 1 dedin mi çıkmaya başlar, yaşlılar öğlene kalmaz. Kalanı da kimse görmez.1-4 arası gençler çok.

Sahilin başlıca müdavimlerinin rutinleşmiş dışarı çıkma seyri genellikle böyle farklılaşır. Böylece kendi zamansal örüntülerini kurması aynı zamanda yer yapma, yeri kendilerinin yapma hususunda da kritik bir rol oynar. Sahil öğrencilere göre öğrenci yeri, emeklilere göre emeklilerindir. Böyle bir bahis açıldığında Hamiyet öğrencilerin de sahili çok kullandığını söylediğimde beni düzeltmişti: "Ama onlar gelip geçici". Esasen bu grupların rutinlerinin zamansal dağılımı çelişkili görünen mekânsal tariflerini mümkün kılar:

> Hamiyet: Haftasonu ben çıkmıyorum. Yasak. Yasak olmasa da çok çıkmazdım, çok kalabalık oluyor. Şu anda bile dolu sayılır.
>
> Nadire: Pandemi öncesi böyle miydi?
>
> Hamiyet: Ben o zaman da 8.30'da falan çıkıyordum. Öğleden sonra çıkmıyordum (Eşlikçi görüşme, Mayıs 2021).

Ben de bu komşu kadınlar grubuyla ilk defa her gün düzenli olarak yaptıkları yürüyüş esnasında Orhan'ın tezgahına uğradıklarında tanışmıştım. İlk günlük yürüyüşlerine katılıp katılamayacağımı ve tarih ve saat konusunda iletişim kurmak için telefon numaralarını alıp alamayacağımı sordum. Ancak saat 11.15'te (zaten sahil şeridinde, denizin karşısında olan) dairelerinin önünde olmalarının yeterli olduğunu söylediler. Bir aksilik durumunda haberdar olmak için telefon numarası istememe karşılık "Yağmur yağsa da değişmez. Hafta içi herhangi bir gün saat 11.15'te orada olmanız yeterli. Erken gelme, geç kalma. Tam saatinde orada" cevabını almıştım. Daha sonra yürüyüşlerimizde bu dakikliğin ve sürekliliğin kendi sosyallikleri içerisinde ne kadar işlevsel olduğunu fark ettim. Böylece her çıktığımızda arkadaşlarıyla, başka yürüyüş gruplarıyla karşılaşmaları mümkün oluyordu. Ayrıca bu kadınlar vakitleri ve imkanları- o dönem pandemi kısıtlamalarının yaş temelli kısıtlamaları nedeniyle zaten hafta sonu çıkamıyorlardı- olsa da yürüyüşlerini hafta sonu yapmıyor, yalnızca hafta içi öğle saatlerinde buluşuyorlardı. Sahilin zamansal olarak stratejik kullanımı daha çok kendi sosyallik

evrenlerine açık, başka kullanımlarını görmezden gelebildikleri bir aralık oluşturmuştu.

İlk gün tanıştığım; Hamiyet, Feride ve Azize ve daha sonraki yürüyüşlerde tanışacağım Nadire uzun yıllar arkadaşlık ilişkileri olan komşulardı. Tanıştığımız sırada pandemi kısıtlamaları sürüyordu ve hepsi 65 yaşının üstündeki bu kadınlar için yalnızca 11.00- 14.00 saatleri arasında dışarı çıkmaya izin vardı. Onlar da bu aralığın neredeyse tamamını sahilde geçiriyorlardı. 11.15'te apartmanlarının önünde buluşup yaklaşık iki saat sahilde yürüyüş yapıyor, yürüyüşlerinin ortasında önceden bir kafede verdikleri molayı pandemi döneminde bir bankta veriyorlardı. Kimi zaman başka komşuları da katılsa da yürüyüşün kemik kadrosu bu dört kadındı. Genel olarak en az iki kişi olduğunda her zamanki saatte yürüyüşlerine çıkarlar, fakat eşlik edecek biri olmadığında genelde çıkmazlardı. Yol boyunca uzak şehirlerdeki çocuklarından, torunlarından, ortak tanıdıklarından söz ederler; komşuların yürüyüşü gündelik şikayetleri, dedikoduları ya da havadisleri de taşırdı.

Orhan gibi Orhan'ın tezgahının etrafında tanıştığım, her gün gündelik yürüyüşlerinin arasında bu tezgâha uğrayan arkadaşlarının çoğu da emekliydi. Pandemi öncesi Almanya'dan tası tarağı toplayarak Atakum'a yerleşmeye karar vermiş Mustafa, yine Almanya'da çalışırken evlenip sahil kıyısında keyifli bir hayat hayali kurarak yerleşen Ramazan, zabıta memuru olarak çalışırken yaşadığı bir kaza sonucu çalışamaz hale gelen ve seyyarlık yapmaya başlayan bir başkası henüz yaşları 60'ı bulmasa da erken emekliliğe ayrılmışlardı. Orhan'ın tezgâhı bir karşılaşma alanı, kaybettikleri sosyalliği canlandırma alanı sağlıyordu.

Hamiyet onları gelip geçici görse de sahilin müdavimlerinin önemli bir kanadı da üniversite öğrencileridir. Sahildeki işletme sahiplerinden Şahin'e göre öğrenciler Atakum'un Atakum olmasının sebebidir. Öğrencilere hem kentleşmenin hızlanmasında hem restoran kafelerin canlanmasında, işçi ve müşteri olarak, paye verilir. Üniversite öğrencileri için sahil bir büyük kampüs gibi işler:

> Arkadaşımın evine gittik. Evi sahilde olduğu için balkonda biraz oturduk. Daha sonra o annesini almak için çıktı ben de çalıştığım kafeye geri döndüm Kimseyle haberleşmemiştim; fakat orada tanıdığım birilerinin olacağını düşünüyordum. Düşündüğüm gibi oldu ve arkadaşlarımla yine karşılaştım (Eren, kullanıcı günlükleri, 15 Kasım 2019).

Genç üniversite öğrencilerinin müdavimlikleri farklı notalarda da olsa ilginç bir şekilde emeklilerinkini çağrıştırır.

Bu gençler çoğunlukla yerin ortaya çıkışındaki ehemmiyetlerini tanıyan kişilerdir. 20'li yaşlarının ortasında, çocukluğunu Atakum'da geçirmiş ve sahil boyu cafe, barlarda çalışmış ve çalışmakta olan biri sahilin son yıllarda kalabalıklaşan bir sahil kesimi için şöyle söylemişti:

> Yani mesela ben şey demiyorum. Ben bayağıdır yoktum bu canlı hayat Körfez[19]'e taşınmış demiyorum. O hayatı Körfez'e taşıyanlardan biri de benim. Benim arkadaşlarım hep beraber. Bütün bir şeyiz, parçayız (Ceyhun, odak grup görüşmesi, Ocak 2022).

Tam da alıntıda bahsi geçen bütün ve parça, Lefebvre'in büyük dalgaların yanı sıra tekrarların yaratacağı farkları yankılar. Atakum sahilinin bir turizm cennetinden kentliler için bir kent parkına dönüşen çerçevesinde müdavimlerin sessiz kuşatmaları her gün peyderpey mekâna yaydıkları rutinlerinin öneminin altını çizer.

Müdavimler kendi hareketlerini yerin tabanına yayarak diğer hareketlilikleri de tanır:

> Biz burada kemik kadro denir. Hani nasıl ki İstanbul'da Kadıköy'ün yerlisi vardı. Bütün esnafları tanır; ama Kadıköy'de milyonlarca insan vardır. Gelip geçtiği bir yer. Burası da o hale gelmeye başladı. Ben çocukken sürekli oturduğum yerde mahalle kavgaları çıkardı; aşağıdakiler-yukarıdakiler. Mahalle maçları yapılırdı. Birbirimize girerdik. Öyle şeyler olurdu. Şimdi ama buraya herkes geliyor. Ben şu an geçen insanlardan onda dokuzunu tanımıyorum. Ama burada büyüdüğüm için çoğu dükkânın sahibini, esnaflarını tanıyorum (Kerem, odak grup görüşmesi, Ocak 2022).

Müdavimler yerin zamansal cereyanlarına ne zaman ne olabileceğine dair de malumatlarını kullanır. Buna göre rotalarını adapte ederler, mekânla ilişkisini bir zamansal çerçevede düzenler. Örneğin işi gereği Orhan (kimin torunu var, kimin çocuğu var, kim bebek alabilir anlamak için takip gerekiyordu) müdavim ve ziyaretçilerin ne zaman ne yaptığından haberdardır. Hatta yolda yürürken bile birbin bebek alıp almayacağını anladığını söyler. Bu şekilde hiç bebeklerle ilgilenmeyen biri ile bile muhabbet açıp bebek sattığını anlatmıştı. Orhan muhtemel müşteri ve müdavimlerin yanı sıra hemen hemen bütün seyyar satıcıları tanır, selamlaşır, tanımadığı biri olduğunda malumat edinirdi. Kimin nerede, ne kadar iş yaptığının farkında olmak özellikle yazın buna göre rota belirlediği için de önemliydi. Orhan'ın gündelik gidiş gelişlerini de belirleyen bu durum seyyarların işleri gereği de bir ritimanalist olarak değerlendirilebileceği (Sun, 2022) fikrini de yankılar. Fakat mekânın zamansal akışına hakimiyet bütün müdavimlerin dile getirdiği bir şeydi. Kimin bu akışa ait olup olmadığına dair bir uzlaşı yokmuş gibi görünse de bu

[19] Sahilin üniversite kampüsüne en yakın kesimi ve yat limanının da olduğu semt.

hakimiyet, bir tür aşinalık yoluyla rahatlık sağlarayak yere duyulan aidiyetin önemli bir kaynağı olur.

Sahilin gündelik ritminin dışında bir şey cereyan ettiğinde, bu poliritmik koroyu sesiyle bakışıyla yaran, notayı kaçıran herkes müdavimlerin dışında, dışarıdan gelen biri "günübirlikçi" ya da "ziyaretçi" olmaktaydı. Dışarı çıkışlarını kalabalıktan sakınacak şekilde düzenleyen Hamiyet ve Nadire'nin ancak evlerinin balkonundan bakıp kapılarının önünde piknik yapan ailelerden söz ederken "mukakkak iç kesimlerden geliyorlardır" diye eklemelerinden anlaşılan o ki sahil şeridi mukimi bu kadınlar neredeyse onlar gibi sahil şeridinde oturmayan herkesi "dışarıdan gelen" olarak düşünür.

3.3.2 Dışarıdan/ Sonradan Gelenler

Müdavimlerin nadiren memnun fakat çoğunlukla pejoratif bir tonda söz ettiği dışarıdan gelenler benim de daha seyrek karşılaştığım fakat çoğunlukla yaz günleri, akşam üzerleri, hafta sonları rastladığım kişilerdi. Burada çoğunlukla temelde ziyaretlerin sıklığından/tekrarından hareketle yaptığım ayrımda daha seyrek/düzensiz kullanıcıları tarif etmek için müdavimlerinin öne çıkardığı "dışarıdan gelenler" ifadesini kullanıyorum. Dışarıdan ya da sonradan gelenler; hem sahilin ilk hareketlenmesinin ardından gelmeye başlayanları hem de "dışarıdan" ifadesiyle temin edilmiş bir uzaklıkla daha seyrek kullanımları kapsar. Karşılaştığım insanlar arasında bir ağırlığı olsa da dışarıdan gelmenin net tarifi Atakum dışında ikamet etmek değildir. Bu çalışmada İlkadım'da ikamet edip sahili müdavim sıklığında sahil kullanan pek çok insan var. Sahile dışarıdan gelenler *misafir*, *ziyaretçi*, *günübirlikçi* gibi ayrılabilir. Atakum'da ikamet eden bir yakınını ziyarete geldikçe sahile inmeyi alışkanlık edinmiş kimseler *misafir*, yakın ilçelerden ya da illerden gelen sahili bir boş zaman mekânı olarak kullanan daha sıkı takipçilerini *ziyaretçi*, izinde ya da hafta sonu olduğu için yapılan daha seyrek ziyaretçileri *günübirlikçi* olarak tarif etmek mümkün.

Sahadayken turist olarak tarif edebileceğim ziyareti daha uzun süreye yayılan, tatilini Atakum'da geçirmek üzere gelen birine rastlamadım. Yalnızca bir kez sahile inen yolda rastladığım, plaj çantalarıyla yürümekte olan bir çift, "buralarda nerelerde denize girebileceklerini" sormuştu. Yüklerinin hafifliğinden kalacakları yere yeni yerleşmiş ve keşfe çıkmış turistler olduklarını düşündüm. Daha sonra Orhan ve

Mustafa ile sohbet ettiğimiz bir gün, artık insanların "tatil" için daha uzaklardan da geldiklerini anlattılar. Orhan turistlerin artmasını ekonomik krizin etkisiyle uzaklara tatile gidemeyenlerin de Atakum'a gelmelerine, buralardaki çoğunluğu üniversite yakınlarındaki muhitlerde yapılmış bir artı bir evlerin kiralanmasına bağladı. Pandemi sonrası yıllarda yaz mevsiminde ortaya çıkan yoğunluk da bunu açık ediyordu. Dolayısıyla iklim krizi Rus turistlerin akınına yol açmasa da ekonomik kriz yurtiçi tatil güzergahlarında bir değişime ve böylece Atakum'a ilginin artmasına sebep olmuş gibi görünüyordu. Dışarıdan gelenin turist olduğu düşünüldüğünde müdavimler için bir rahatsızlık değil eksiklik unsuruydu:

> Türkiye'nin birçok yerinde böyle sahil yok. Şanslı hissediyorum. Böyle bir yer çok yerde yok. Buranın albenisi var. Reklamı yok. Konyaaltı, Kordon kadar reklamı olmadı. Uluslararası arenaya kapalı bir alan. Tabi ki esnafın kalkınması için yurtdışından gelen yabancı turistler kalkındırırdı (Hasan, eşlikçi görüşme, Ağustos 2023).

Turistler yeterince gelmese de ziyaretçiler fırsat buldukça gelir. Müdavimlerin vurguladığı bir diğer unsur, Atakumluların genelde başka bir yere gitmediği, ama insanların başka ilçelerden (genelde merkezden) buraya geldiğiydi.

Kısa/ayaküstü görüşmelerde rastladığım dışarıdan gelen iki farklı kişi tarafından sahilin albenisi kimsenin kimseye karışmaması üzerinden çizildi:

> Marina kısmı güzel. Buradan bakınca şu görüntü güzel. Şu kafelere girmişliğim yoktur. Ama burada kimse kimseye karışmıyor onu iyi oturtmuşlar (A32, 26, antrenör).
>
> Her hafta sonu geliyoruz arkadaşlarla yürüyüşe ya da eşimle. Kimse kimseye karışmıyor. (A8, 30, infaz koruma memuru).

Bu anlamda dışarıdan gelenler sahildeki poliritmiyi sezinler, müdavimlerin sıkça vurguladığı rahatlığı dile getitir. Benzer şekilde bir bisiklet molasında yakaladığım A6 (16, öğrenci) başka yerlere abisiyle ama buraya yalnız gelebildiğini söylemişti.

Dışarıdan gelenler sıkça merkezden gelenler üzerinden tarif edilse de yaz geldiğinde gelişleri yoğunlaşan günübirlikçilerdir. Yazlık yerlerin "kötüleri", günübirlikçiler, aslında biraz da sayfiye dönemini yankılayan bir ifadedir. Akşamdan kalma çöpler, uygunsuz bakışlar, nezaket dışı hareketler günübirlikçilere yüklenir. Günübirlikçiler çoğunlukla kendi ihtiyaçlarını karşılayacak hemen her şeyle birlikte gelir. Arabalarda üstler değiştirilir. Masa, şemsiye ve günü geçirecek envai çeşit yemek yanlarındadır. Dolayısıyla günübirlikçiler; bir ziyaretçiyi çekici kılabilecek en önemli düsturu ıskalar: para harcamak. Günübirlikçiler bir tatil yerinin rahatlığında para harcamaya

gelmezler. Ziyaretler günübirlik ya da gece arabada konaklamalı bir hafta sonu ziyareti gibi de olabilmektedir. Bu tip konaklamaların önüne geçmek için belediyeye bağlı zabıtalar ara ara çadır kurma yasağını sıkı uygular; ancak yine de bu yasağın uygulanması da zaman zaman değişir.

Günübirlikçiler genelde ailesiyle ya da arkadaş grubuyladır. Yalnız gelen birinden günübirlikçi diye söz edilmez. Günübirlikçiler tabiri sayfiye yerlerinde kullanıldığı gibi gelenlerin yerle kurdukları ilişkinin zamansal zayıflığını, durumsal uyumsuzlukları vurgulamak için de sık kullanılırdı. Orhan'ın eşi Gül, 2023 yılında çok duymaya başladığı boğulma hadiselerini günübirlikçilere bağlıyordu. Gündelik konuşmalarda şikayetlere "merkezden gelenlerin sıkıntısına" "günübirlikçilerin pisliği" de eklenebilir. Örneğin sahil şeridinde mukimi bir kadın her gün yüzmesine rağmen hafta sonu sahile yürüyüşe dahi çıkmayı "korkunç" buluyordu artık. Birlikte yürüyüşe çıktığım emekli öğretmenler de hafta sonunun kalabalığından ötürü yürüyüşlerini hafta içine sınırlamıştı. Çocukluğu sahilde denize girerek geçmiş A37 de artık dışarıdan gelenlerin fazlalığı yüzünden burada denize girmediğini vurguluyordu.

Artık sahilin müdavimlerinden ve seyyar satıcılarından olan İbrahim (45) Atakum'a ilk kez günübirlikçi gelmişti. İş dolayısıyla yakın bir şehirdeyken sahilin namını duymuş görmek için uğramıştı. O dönem Mersin'de ikamet edip sabit gelirli bir taşımacılık şirketinde çalışan İbrahim, farklı bir iş yapmak istese de yaşadığı şehirde bütün mevziler alındığı için işe girecek bir alan bulamamıştı. Sahili gezmeye geldiği o gün bir yandan etrafı kolaçan etmiş ve o esnada o zamanlar pilav satan Orhan ile karşılaşmıştı. Orhan'a burada işlerin nasıl yürüdüğünü sorup burada iş yapıp yapamayacağını kestirmeye çalışmış. Nihayetinde önce kendi gelip sahilde seyyarlığı denemiş, işi tutunca da ailesini de buraya taşımış Herhangi bir kökensel bağı olmamasına rağmen, sahildeki bir günlük hikayesi İbrahim'i aradığı yolun güzergahını netleştirmişti. İlk geldiği yıllar oğluyla birlikte gece kendi yaptığı pamuk şeker ve ışıklı balonları satan İbrahim, giderek sahilde- seyyarların da çoğalmasıyla- diğer seyyarlara toptan pamuk şeker satmaya başlamıştı. İbrahim günübirlikçiden bir mukime dönüşmüş, sahildeki yerini peyderpey sağlamlaştırmıştı.

İbrahim'in uzak bir şehir hikayesi olsa da yakın şehirlerden günübirlik ziyaretlerin sıklaşması ve müdavimliğe evrildiği başka hikayeler de dinledim. Almanya'da misafir işçi olarak uzun yıllar çalışan ve emekliliği yaklaşırken memleketi Ordu'ya

yaz tatili için geldiği sırada günübirlik Atakum sahiline gezmeye gelen Mustafa'nın hikayesi de nihayetinde emekliliğinde bu sahilde bir ev almakla son bulur. Mustafa Atakum'a 2 saatlik bir mesafedeki esas memleketini "küçük" bulur. Benzer bir sahil şeridine sahip olmasına rağmen, Atakum daha rahat ve özgürdür. Nihayetinde Mustafa da günübirlik birkaç ziyaretinin sonunda buraya yerleşmeye karar vermiştir.

Atakum Sahili'nde ilk rastgele görüşmelerimi yaptığım esnasında geçici olarak ziyaret edenlere rastladıysam da hiç günübirlik gelenle konuşmamıştım. Bunda bu görüşmelerin yoğun olarak Ekim-Kasım ayları arasında yapılmasının etkisi olmuştur. Bu eksiklik sebebiyle 2023 yazında günübirlikçilerle de konuşmaya gayret ettim. Böyle bir niyetle çıktığımda günübirlikçilerle karşılaşmak çok daha kolay oldu. Havanın oldukça kapalı olduğu, hafiften yağmur çiseleyen bir pazar günü erkenden dışarı çıktım. Sahil boyu park etmiş arabaların pek çoğunda çoğunlukla başka şehirlerin plaka kodları vardı. Çorum, Amasya, Tokat ve Ankara'nın plakaları başı çekiyordu. Bu şehirler zaten başka görüşmecilerin günübirlikçilerden bahsederken en çok andığı şehirlerdi. Bununla birlikte daha az da olsa Ordu, Giresun, Sivas, Kayseri, Sinop plakaları da vardı. Arabaların içinde uyuyanlardan, bir arabanın içinden haşemasını çekiştirerek çıkan bir kadından, arabaların üzerlerine kurumak için bırakılmış çamaşırlardan anladığım kadarıyla bu saatler artık günübirlikçilerin saatleriydi.

Günübirlikçiler genelde çocukların eğlenmesi, deniz görmek, "takılmak" derdindedir. Günübirlikçilerle görüşmelerin yalnızca ikisini kısa/ayaküstü görüşme formatında (A38, A39) yaptım. Amasya'dan ailesi ile gelmiş A38 (40) vakit buldukça çocukların eğlenmesi için geldiklerini söylemişti. Aynı gün sohbet ettiğim Samsun'un iç kesimlerindeki bir ilçeden gelmiş 3 kadın ve çocuklardan müteşekkil bir kalabalık aile grubu da çocuklar için gelmişti. Günübirlikçiler için sahilde rahatsız oldukları, onları huzursuz eden bir şey dile getirmediler. Genellikle zaten sevdikleri için geldiklerini "sevmesek başka yere gideriz" (A39, 26, elektrikçi) şeklinde ifade ettiler.

Dışarıdan gelenlerin çerçevesi genellikle yakın yerlerden daha sık gelenler üzerinden çizilir. Daha ilk günlüklerden itibaren sahilde yabancıların karşılaşmasında ortaya çıkan ayrım "dışarıdan gelenlerin" tavırlarına dairdi. Dışarıdan gelenler her zaman olmasa da çoğunlukla şikayetlenme sebebidir. Dışarıdan gelenler kimi kapsadığı muğlak fakat varlığı muhakkak bir grup olarak çizilir. Kimisi için dışarıdan gelenler;

Çorum'dan, Amasya'dan, Tokat'tan sahili "görmeye" gelen günübirlikçiler, kimisi için merkezden gelen apaçilerdir (Samet, kullanıcı günlüğü).

> Burada pek fazla olay olmaz. Binde bir. Onu da Samsun'dan gelenler çıkarıyor (Orhan, Saha notları, 7 Aralık 2020).
>
> Çok sıkıntılı durumla karşılaşmadım; ama Samsun merkezden gelen insanların burada huzursuzluk çıkardıklarını biliyorum. Merkezin insanı buradan farklıdır, oradan gelmesine rağmen söylemez, dikkat çekmeyi sever (A25, kısa/ayaküstü görüşme, 27, dalgıç).

Meltem (40, hemşire) ve annesi Asude (72, emekli ebe) sahille ilişkilerinden, bu yerdeki hikayelerinden bahsederken sıklıkla, kimi ima ettikleri değişen bir "dışarıdan gelen"den söz ettiler. Dışarıdan gelenin kim olduğu sonradan gelenin ne kadar sonra, neden sonra geldiği muallaktır:

> Eskiden tanışık olduğun için güvendesin aslında hani o yüzden şu dışarıdan gelenler… dışarıdan gelen kim geliyordu. Memur geliyordu. Tayinle geliyordu. O da belliydi. O zamanlar dışarıdan gelenler bu kadar yoktu. (*Suriyeliler*) (Meltem, eşlikçi görüşme, Temmuz 2023).

Konuşma içerisinde dışarıdan gelenlerden Suriyelileri kastettiklerini anladım. Fakat memur olup Samsun'a sonradan yerleşenlerden de söz edince kafam karıştı. Dışarıdan gelenlerden kimi kastettiklerini, yakın şehirlerden ziyarete gelmeleri (ki bu oldukça yaygındı) mi kastettiklerini sordum:

> Asude: Başka şehirden gelenler rahatsız etmiyor. Onlar zaten gelirler, gezer gezer geçip giderler.
>
> Meltem: Turist olanların zararı yok ki. Onlar gezmeye görmeye geliyorlar. Ama farklı amaçla gelince o zaman kötü oluyor… En son bu yazın bir grup arkadaşımız oldu. Küçük bir Karadeniz gezisi yaptılar. Sinop'tan başlayıp falan… Sinop'a gittik bir dolaştık falan. Buraya geldiklerinde sahile getirdik. Onlar da işte internetten vs araştırma yapınca özellikle burayı istiyorlar. Yok şuraya götürelimi yok buraya götürelim planlama yapıyoruz; ama sahil mutlaka ve mutlaka var. Çünkü kendi ayağımızın dibinde. Hem çok yakın hem *dışarıdan gelenler* de görmek istiyorlar burayı. Sonra *dışarıdan gelenler* de diyorlar ki "evet Samsun bu Atakum farklıymış" diyorlar. Karadeniz'in içinde çok ayrı tutuyorlar burayı. Hani o canlılığı falan istiyor. Dışarıdan özellikle batıdan gelenler o canlılığı görmek istiyor (Eşlikçi görüşme, Temmuz 2023).

Dışarıdan gelenler turist ya da misafir olduğunda, memur olduğunda zararsızdır. Fakat "şu dışarıdan gelenler olmasa" diye hayıflanarak pejoratif bir tonda söz ettiklerinde bununla göçmenleri kastettiklerinin anlamamı bekliyordu.

Günübirlikçiler ya da ziyaretçiler sahili rahatlığıyla ve eğlencesiyle tarif edip başkalarına dair şikayetlerinden söz etmezler. Müdavimlerin bir kısmı ise

günübirlikçilere dair şikayetleri sıklıkla tekrarlar. Bu şikayetler "her durumda iyilik hallerini tehdit eden, bir çeşit kötülük üreteni" (Chakrabarty, 1992, s. 542) dışarıdan ilan eden modernite refleksini yansıtır. Chakrabarty bu refleksi "aslında gayetle modernist milliyetçiliğin, yurttaşlık bilinci ve kamusal mekânın yönetimini bir güzellik idealine bağlayan yönetimin estetik anlayışının bir sonucu" (s.541) olarak görür. Atakum Sahili'nin estetik temelli yeniden düzenlenmesi gündelik karşılaşmalarda böyle bir ayrışmaya tabanlık eder.

3.4 Hâkim Ritimler, Sessiz Kuşatma ve Gündelik Atmosfer

Atakum Sahili yaklaşık 20 yıl önce yaz mevsiminin denize girmeye müsaade eden kısa seyri dışında kullanıcıları ve alan açtığı pratikler açısından bugünkü zenginliğinden oldukça uzaktı. İlçede ve kıyısında yaşanan hızlı dönüşüm dalgası ile birlikte gündelik kullanım motivasyonları, pratikler, mekânsal tahayyüller, etkileşimsel ve duygulanımsal imkanlar ve gerilimler de çeşitlenir. Karadeniz'in tekinsizliğine bir nebze ket vuran yürüyüş yolu, bisiklet yolu gibi düzenlemeleri, yaz kış fark etmeksizin herkesin akın ettiği bir yer haline gelmesine, hatta pek çok kent sakini için kent içinde bir "cennet" olmasına olanak sağlar. Sahil halen yalnız kalma, uzaklaşma, (evden, işten, tanıştan) izole olma, kafa dinleme ve bazen de tanımadığı başkalarını izleme yeriyken, aynı anda bir araya gelme, aile veya arkadaşlarla sosyalleşme yeri olarak işleyiştedir. Burada rutin bir şekilde vakit geçiren çoğu insan için sahil bir boş zaman mekânı, ekmek kapısı, eğlenme fırsatı ve kimisi için de bu şehri "çekilir" kılan yegâne yerdir. Sahildeki gündelik hayat mahrem alanlardan mahrum pek çok kişi için alternatif alanlar yaratmaya yarar. Bu sahilin düzenlenmesi ile birlikte yeni oluşan kullanım alanları kadar kullanıcıların bir aradalığında ortaya çıkan "güvendelik" ile de mümkün olur. Covid-19 pandemisi ile birlikte sahilin gündelik toplumsallığının aldığı hal; ev ve dışarısının sınırının hem güçlendiği hem de, özellikle açık alanlarda, muğlaklaştığı bir başka geçiş ve alternatif yaratır. Emekli kadınların bir yürüyüş sonrası çay-kahve içme rutinini anlatırken duyduğu keyif, gençlerin müdavimi oldukları kafeye geldiklerinde duyduğu rahatlama, Orhan'ın tezgahı etrafında dönen "makara", kullanıcıların sıklıkla dile getirdiği bütün gündelik sıkıntıların ya da iş yükünün arasından denizi seyrederek uzaklaşma imkanı ve bu sahilin başka kıyıları çağıran havası kent sakinlerinin yerleşmelerine ve burada

sürdürdükleri gündelik hayatı güçlü bir tonda sahiplenmelerine birer kaynak olarak işaret edilir.

Kent sakinlerinde bu yerdeki değişime yönelik bir ele geçirme duygusundan ziyade birlikte keşfetme ya da daha çok şükür, şanslı hissetme hakimdir. Halbuki sahilcilerin her gün ve giderek çoğalarak buraya taşıdığı dışarı çıkma rutinleri bir yer yapma pratiği olarak işler. 2. Bölümde sözünü ettiğim mekansal dönüşümün söylemsel olarak rasyonalizasyonunun değişimini tetikleyen de tam da bu yer yapma pratikleri ve kent sakinlerinin rutinler yoluyla yerleşmesi, bir tür ele geçirmesi, olmuştur.

Ele geçirme Simone'un tabiriyle her zaman isyan gibi görünmeyen bir isyandır (2023, s.2). Simone Afrika kentlerinde çoğunlukla "ikamet edilmez" addedilen kentsel mekânı "yaşanabilir" kılmak üzere kurulu gündelik hayatın akışını "dayanıklılık ritimleri" olarak tarif eder (2018). Elbette şunu eklemek gerekir: Simone'un çalışmalarının odağında kent yoksulları ve marjinal yaşam koşulları da vardır. Fakat Simone'un işaret ettiği kent mekanını müzakere biçimleri kent hayatının karmaşasına, "düzen ihtiyacına ve serbestlik arzusuna" işaret eden önemli bir okuma rehberi sağlar. Kent hayatında birçok dönüşüm doğrudan özgürlük ve isyan grameri kullanarak değil ama küçük adımlar ve tınılar yaratarak gerçekleşir. Basitçe gündelik rutinler ve alışkanlıklar kimi bağlamlarda "sessiz işgaller" olarak düşünülebilir. Nitekim Lefebvre'in de ritimanaliz ve gündelik hayat çalışmaktaki ısrarı; gündelik hayatı bütün bir toplumu anlamanın anahtarı, gündelik hayatın tekrarlarından taşan farklılıkarı da felsefe ve siyaset ile kurulacak bir dönüşüm dalgasından daha kuvvetli bir dönüşüm sathı olarak görmesidir. Atakum Sahili'nin gündelik cereyanlarında kent sakinlerinin peyderpey lüks tüketime odaklı yeniden yaratılan bu sahilde ucuz eğlencenin yollarını bulduğunu görürüz.

Gelişme beklentisi içinde yaşamlarını sürdüren, taşıyan, taşınan kent sakinleri; sahil müdavimleri, daha iyi hayat beklentilerine zeval verecek hemen her rahatsızlığı, uygunsuzluğu "dışarıdan gelenlere" yükler. Dışarıdan olanlara çoğu zaman medeniyetsizlik, gelişmemişlik, usulsüzlük yakıştırılır. Dışarıdan gelenlere yüklenmek kendi müdavimliğinin ve yerle ilişkisinin altını çizmek için de kullanılır. Bu ayrımı kuvvetlendirmek için Hamiyet ayrışmayı bedensel terbiyeye götürür:

> Yani söylemek istediğim Atakum, Samsun'da 17 ilçede bir tane ilçe. Böyle bir çağdaşlık, böyle bir görüntü yok diğerlerinde. İnsanlar bile farklı. Oturduklukları, konuştukları, duruşu… (Eşlikçi görüşme, Mayıs 2021).

Dışarıdan gelenlere dair söylemsel sınırı çekmek, çoğu zaman kent müdavimleri için kendi kültürel farklılıklarını yenilemek ya da hatırlatmak için önemlidir.

Sürekli büyüme ve gelişme vaatlerinin dolaştığı kentlerde, bu vaatler bekleme vadesi açar; fakat kent sakinleri hiçbir zaman sadece vadedilen gelişmeye kavuşmayı öylece beklemez (Kemmer & Simone, 2021). Kentte hayatta kalmanın, daha iyi bir yaşamın yolları gündelik olarak sürekli aranır ve keşfedilir. Atakum Sahili'ndeki mekansal dönüşüm bu aktif beklemeyi, hatta neredeyse beklememeyi gösterir. Belediyenin düzenleme çalışmalarıyla başa baş giden hatta onun önüne geçen, yerleşme dalgası böyle bir ele geçirmeyi yankılar. Karadeniz'in tekinsizliği, pandeminin yasakları da söz konusu olsa gündelik hayatı hafifleten türlü pratikleriyle sahilde olmanın türlü yolları yeniden keşfedilir.

Kamusal bir yer belli tekrarların duraksamaları ve çoğalmaları, üst üste binmeleri ya da birbirini kesmeleri sonucu canlanır. Süreklilikten tekrara zamansal örüntüler sosyal etkileşimleri anlamada bir zemin sağlar ve kamusal aşinalığın ve yakınlıkların oluşmasının da temelini oluşturur. Aşinalık hareket kabiliyetlerini artırır, bedene rahatlık ve doğaçlama potansiyeli verir. Bu zamansal örüntüler hem kişilerin bu çizgide aşinalıklarını ve rahatlıklarını temin eder, hem de sahilin peyzajını oluşturur. Rutinlerin ürettiği düşünce özgürlüğü ve hareket kabiliyeti yerle yakınlaşma ve uzaklaşmaları harekete geçirir. Lefebvre and Regulier (2004) bir insanın belli bir yer ile ilişkisinin genel olarak toplumla ilişkisine dair bir şey ifade ettiğini söyler. Ritimler kamusal aşinalığın ve rahatlığın da kaynağını oluşturması (Blokland & Nast, 2014) bakımından duygulanımsaldır ve aidiyet gibi hislenmeleri canlandırır ya da sönümler.

Atakum Sahili'nde hemen hemen çoğu rahatlamaya yönelik dışarı çıkmaktan dertleşmeye türlü pratiklere bakınca buradaki gündelik hayat öritmik ve poliritmiktir. Sahilin zamansal ve bölgesel olarak dağılmaya müsait olması oldukça heterojen kullanıcılarının bir aradalığını kolaylaştırır. Bir yandan mekânsal dönüşüm bir yandan zamansal cereyanlarla tarif ettiğim gündelik Atakum atmosferi, tezin başında sözünü ettiğim hem gündelik konuşmalara hem sosyal medyada paylaşımlara konu olan sakinlerinin tutkulu sahiplenmesinin kaynağı olarak işaret edilir. Atakum Sahili'nde hem doğada hem kentte olma hissini sağlayan bir "kasaba rahatlığı veren

büyük şehir" hayatı", "tatilde mi iş çıkışında mı olduğunu ayırt edemediğin" bir yer zamansallığı ve estetiği hâkim olur. Lefebvre ritmi, duygulanım çalışmacılarının tıpkı duygulanımsal atmosfer tariflerinde olduğu gibi, aslında hemen herkesin "bilmese de" ampirik olarak hissettiği bir gerçeklik olarak tarif eder. Sahildeki belli mekân-zamansal bir araya gelişlerde bir takım müşterek duyguların zemini oluşur. Fakat bu kent sakinlerinin erişimleri yerleşim ve tüketim cihetinden farklılaşır, atmosfer tüm kentliler için aynı şekilde cereyan etmez. 4. Bölümün konusu mekânsal dönüşümün kurguladığı ve gündelik hayatın ritimlerinin canlandırdığı atmosferin bir bağlılığa dönüşme biçimlerini, Atakum Sahili'ni sahiplenme halleri olacak.

4. "BURASI RENGARENK, ORASI GRİ": ATAKUM SAHİLİ'NDE DUYGULANIMSAL ATMOSFER VE YERİ SAHİPLENME HALLERİ

Saha çalışması boyunca Atakum'u ilk gördüğümde hissettiğim şaşkınlık; özellikle sahilde vakit geçirdikçe yeni bir yer bulma heyecanına, neşeye, sakinliğe sonra zaman zaman- saha araştırmasının gelgitli serüveniyle de ilgili olarak- sıkıntıya evrildi. Sahil bu şehirde yaşadığım pek çok şeyle birlikte yeniden anlamlandı. Bu yeniden anlamlanma süreci hem bu sahildeki hatıralarımla hem de bütün bu kentte yaşantının kıyısında sahile uğrama adeti ile şekillendi. İlk sorduğumda pek çok kişi huzur, neşe rahatlık ifade eden sahil dertlerle, dertleşecek arkadaşlarla ve dertlerin döküldüğü bir denizle ilişkisi düşünüldüğünde sıkıntılı duyguları çağırması da mümkün bir yerdi. Kerim'in de dediği gibi: "Mutlu olan sahilde, derdi olan da sahilde"ydi.

Sahil pek çok Atakum sakini için "dışarı çıkmak" söz konusu olduğunda akla ilk gelen ve yegâne buluşma, sosyalleşme, dinlenme mekânı olur; ancak gidecek başka yer olmaması da bir sıkıntı unsuru olarak dile gelir. Sahada eşlikçi görüşme katılımcılarından Hasan da benzer bir hissiyatını paylaşmıştı. Hasan 26 yaşında genç bir doktordu. O yaş civarlarında tanıştığım pek çok Atakum mukimi gibi – eğer üniversite eğitimi/tayin gibi sebeplerle sonradan Samsun'a yerleşmediyse- çocukluğu merkezde geçmiş, 2000'li yılların ortasından sonra, daha nezih ve yeni bir yerde yaşamak için ailesi ile Atakum'a tanışmıştı. Hasan sahilde yaptığımız eşlikçi görüşme sırasında sahili canlılıkla ilişkilendirse de zaman zaman buradaki akışı, herkesin "süslü püslü giyinip fotoğraf çekinme" telaşını yapay bulduğunu, bundan ötürü ara ara farklı bir hava solumak ve daha "gerçekçi" bulduğu hayatı görmek için şehir merkeze gittiğini söylemişti ve eklemişti: "Burası *Instagram*, orası *Twitter* gibi. Burası rengarenk, orası daha gri." Bu rengarenklik, Hasan'a Instagram çağrışımıyla da vurguladığı gibi kimi zaman bir gösteriş ve yapaylık iması barındırsa da pek çok kişi için yaşamsaldı.

Kısa görüşmelerde 25 yaşlarında genç bir kadın bu yaşamsallığı sahilde bulunduğundaki hissiyatını "Bir şeyin parçası gibi hissediyorum. Yaşayan bir yer burası. Yaşadığını hissettiriyor" diyerek ifade etmişti. Buradaki yaşamsallık çevreyi saran canlılığın yanı sıra sahilin belli bir yaşam tarzını da çağıran atmosferinin "yaşam güzergahını" (Tekeli, 2008) etkilemesi ile de ilgiliydi. Bu yaşamsallık özellikle kullanıcıların Atakum'a taşınma hikayelerinde ve daha çok sahili ilk gördüklerinde duydukları heyecanda dile geliyordu. Örneğin Sultan Samsun'a ve Atakum'a taşınma hikayesini şöyle anlatır:

> Samsun'a ilk kez 4 yıl önce eşimin iş görüşmesi için geldik. Şehirde ilk durağımız Atakum sahili olmuştu. Böyle bir yer beklemiyorduk. Çevre düzenlemesinin bu kadar iyi olması bizi şaşırtmıştı. Daha dağınık ve düzensiz bir yer hayal etmiştik (Sultan, kullanıcı günlüğü, 13 Eylül 2019).

Kazakistan'dan üniversite eğitimi için gelen genç bir kadın İstanbul'dan sonra Samsun'a geldiğindeki izlenimi ve daha sonra Atakum'la tanıştığında değişen duygusunu tarifler:

> 2018 yılının Kasım ayında Samsun'a İstanbul havalimanından uçakla iniş yapmıştım. Şehir havalanında da şehre geldiğimde de Samsun bana köy gibi geldi. Ama sonra sahili ve denizi, diğer taraftaki dağları ve üstte yerleşen üniversiteyi görünce buraya aşık olmaya başladım (Maya, kullanıcı günlüğü, 1 Mart 2020).

Hem Maya'nın hem Sultan'ın tasavvurundaki Samsun imgesinin Atakum'a geldiklerinde değişmesi temelde sahilin "havasıyla" ilişkilendirilir. Bu "hava" hem sahilin maddi düzeni; atmosferin tasarlanan boyutu, hem de gündelik ritimlerle ortaya çıkar. Sahil düzenleme çalışmalarının ilk etabında planlandığı gibi bir turizm cennetine dönüşmemiş olsa da ilçe sakinleri, kent geneli ve hatta komşu kentler için önemli bir kentsel kamusal mekân olur.

Kent parklarına dair çalışmalarda bu tip mekânlara bağlılığın kentte iyilik halinde, rahatlığa pozitif yönde etki ettiğine dair (Bazrafshan vd., 2023) vurgu artmaktadır. Türkiye'de yakın zamanda kentlerde "iyilik hali"ni araştıran bir rapor yeşil alanların, kent parklarının kent yaşamında iyi hissetmede güçlü bir etkisi olduğunu tekrar eder (Mekânda Adalet Derneği, 2022; 2024). Bu anlamda Atakum Sahili'ne gösterilen teveccühte kimi kullanıcılar denize (Maya) kimi kullanıcılar düzenlemeye (Sultan) kimi de bir aradalığa (kimsenin kimseye karışmamasına) paye verir. Bakıldığında Samsun 40 km'lik uzun bir sahil şeridine sahip bir şehirdir. İlkadım ve Atakum ilçelerinin sınırında yerleşmiş olan limanla birlikte kesintiler olsa da limanın

doğusunda da benzer zamanlarda rekreasyonel olarak düzenlenmiş sahil parkları bulunmaktadır (Batı Park, Doğu Park gibi). Fakat bu yerler kent kamusallığı için aynı yankıyı uyandırmaz ve aynı heyecanla anılmaz. Her ne kadar İlkadım ilçesinin de denize kıyısı, denize kıyısı olan parkları olsa da Samsun'da sahilde olmak denilince akla ilk Atakum gelir.

Hem tasarıma dayalı, hem anlık olarak zuhur eden atmosfer (Riedel, 2018) mekânın estetik nitelikleriyle olduğu kadar insanların gündelik bir aradalığı ile ilgilidir. Atakum Sahili'nde mekânsal dönüşümün yarattığı peyzaj sahilde dolaşan Karadeniz'in ötesinde hissetmeye alan açar. Fakat peyderpey yerleşen gündelik rutinler yer yapma pratiği olarak işler, sahildeki rahatlık atmosferini perçinler ve aşinalık yoluyla sahiplenmenin önünü açar. Bu dinamikler aslında iç içe geçer ve birbirine referans olur. Sahilin düzenlenme sürecinde vurgunun insanların yerleşmesine paralel lüks tüketim projelerinden kullanıcıların rahatlığına yönelik donatılara (ücretsiz lavabolar gibi) değişmesi, sahilcilerin gündelik pratiklerindeki rahatlığının kaynağının düzenlemeye dayandırılması bunun örneğidir.

Atakum Sahili'ni ilk andan itibaren benim için ilginç kılan şeylerden biri sakinlerinin vurguladığı coşkulu sahiplenmeydi. Özellikle Samsun'un kamusal mekânlardaki sıradan karşılaşmaların çabucak agresif bir havaya sahip olabildiğine dair söylentiler dolaşırken Atakum'da özellikle sahile atfedilerek duyulan güçlü sahiplenmenin burada hissedilen atmosferin iyimserliği ilgi çekiciydi. Bu sahil kıyısı çok az insanın erişiminin, hatırasının ya da merakının olduğu bir alandan halihazırda bir konfor alanına, dahası tek başınalıktan bir aradalığa farklı hallerde rahat hissettiği ve kent içinde biricik bulduğu bir kamusal mekâna dönüşmüş görünmekteydi. Müdavimlerin birçoğu buraya yönelik tariflerinde Atakum Sahili'nin "bir şans", "nimet", "çok önemli bir hizmet" olduğunu belirtmiş ve buraya ilişkin tariflerinde sıklıkla huzurlu, ferah, iyimser bir atmosfer tarifi yapmıştı. Bu anlatılarda bir "kurtarılmışlık" hissi ve "şükür" duygusu başa baş gidiyordu. Bu anlamda özellikle sıkı müdavimleri için sahile duydukları hayranlık ve şehrin kalanına duydukları mesafe paraleldi. Sahilin iyimser atmosferi, güvenli bir yabancılıkla bir arada bulunma imkânı ile bir yandan da arkadaşlığı, gündelik dayanışmayı taşıyan ve çeşitli tanışmalara açılan bir yerdi. Sahil peyderpey daha fazla rağbet gördükçe ve "dışarıdan gelenler" çoğaldıkça; müdavimlerinin dile getirdiği tedirginlik, şikayetlenme ve korku unsurları da arttı.

Etkileşim ve gündelik hayat çalışmaları ile duygu sosyolojisi alanına ilham ve temel olmuş olan Goffman, özellikle kentsel kamusal yerlerde davranış incelemelerinde duygulanımsal izleri takip eder. Kamusal yerlerde davranışın temel dinamiklerinden birini huzur/rahatlık (*ease*) ve gerilim (*tension*) olarak sunar (1972). Huzur ve gerilim büyük ölçüde "ötekilerle" karşılaşmaların çevrelendiği haller olarak ortaya çıkar, fakat bu noktada Goffman'ın kuramının büyük oranda bir "orta sınıf" deneyimini önceledeğini hatırlamak önemlidir (Gonos, 1980, s.162). Esasen huzur/konfor ve gerilim/rahatsızlık orta sınıfların kent mekânındaki hareketliliğinin temelindedir. Atakum'un yeni sakinleri düşünüldüğünde müdavimlerin dile getirdiği korku ve endişe, çeşitlenen ziyaretçilerle birlikte sınıfsal tüketim nesnelerine erişimin kısıtlanmasına (huzurun kaybı) dair endişeyi yankılar.

Goffman'ın kamusal alanda davranışı sınıflandırırken kullandığı "karşılaşmalar" kavramı odaklanmamış etkileşim olarak tanımladığı gündelik yüz yüze ilişkilerde gelip geçici fiziksel bir arada bulunuşlardan ziyade, açıkça ortak bir dikkat odağının olduğu etkileşimleri ifade etmek için kullanılır. Yani karşı karşıya gelme anında bir ilişkilenmeyi işaret eder. Sara Ahmed ise bu temasların anlık doğasına değil de daha çok geçmiş karşılaşmalarla ilişkilenmesine vurgu yapar. Yabancı ve karşılaşma kavramını merkeze alarak, bizi, karşılaşmaları yer ile ilişkili olarak düşünmeye çağırır. Ulus devletten mahalle güvenliğine kadar yabancı figürü üretilirken, aynı zamanda tanıdık ve yabancı yer imgelerinin de yaratıldığından bahseder. Yer, yerlilik, yabancılık ve ötekilik ekseninde bedenlerin karşılaşmaları kaçınılmaz olarak tanıdık ya da yabancı olanla mekânsal müzakereler yapmayı içerir (Ahmed, 2000, s. 24). Herhangi birini yabancı olarak belirlemek, bir tanıyamama değil, esasen bir tanıma ilişkisidir, belli bir mekân içerisinde gerçekleşen bedenli karşılaşmalarda "oraya" ait olmayanı tespit etmektir (Ahmed, 2000).

Karşılaşma kavramı üzerinden doğrudan "duygu" ifadelerini dikkate alarak çalışan Ahmed karşılaşmaların tarihselliğini, diyalektik ve kimlik kurucu olduğunu vurgular. Ahmed karşılaşmaların hiçbir zaman sadece şimdiki zaman çerçevesinden incelenemeyeceğini hatırlatır (2000). Her karşılaşma geçmiş temasların izlerini taşır. Nitekim Atakum'da hissedilen rahatlık tarifi sıklıkla "Atakum'un insanına" dair bir süzgeçten geçer. Samsun'a dair beklentiler ve duygular Sultan ve Maya'nın günlüklerinde de görüldüğü gibi Atakum'da ve özellikle sahilde yön değiştirir. Appadurai yerle ilişkinin rutin sayılabilecek pratikler kadar muhayyile ile de sıkı

sıkıya ilişkili olduğundan söz eder (1996). Appadurai'ye göre hayalgücü esasen toplulukları birbirine bağlayan, toplanmalara gücünü veren sosyal bir pratiktir. Appadurai yerelin bir yere sıkışmış yerlileri ima eden anlamlarına karşı çıkarak yerelliğin üretimini anlamak için farklı akışların bir aradalığında düşünülmesi gerektiğini vurgular. Bu farklı akışlara dahil ettiği iletişim teknolojilerinin de dolaşıma soktuğu imgelerin hayalgücünü dönüştürdüğünü vurgular. Atakum Sahili'nde başka yerlerin imgeleri yer ile ilişkide hem ayrışma arzusunda hem uzaklaşma telaşında görülebilir.

Sara Ahmed de *Mutluluk Vaadi*'nde "insanların hayalgücü ve toplumsal dünya henüz karşılaşılmamış şeylere afektif bir hayat verebilir" (2016, 43) der. Fakat muhayyile aynı zamanda mobilite ile birlikte dönüşür (Salazar, 2020). Yere dair tasavvurlar hem zihnimizde onun ilişkilendiği yerlerle hem de gündelik hareketlilikle birlikte şekillenir. Burada muhayyilenin planlama aşamasında nasıl başka yerler hayal ederek iş yaptığını görmüştük. Kamusal mekânlara bakış açımızı ve bedensel rahatlığımızı belirleyen huzur ve gerilim hattı arasında, yere dair muhayyilemiz, Ahmed'in tabiriyle geliş açımıza tekabül edebilir. Brennan'ın duyguların aktarımına odaklanarak atmosferin, bir odaya/yere girdiğimizde soluğumuz havanın üzerimizde duygulanımsal bir tesiri olduğuna dair iddiasına (2004) Ahmed bir ekleme yapar. Duygular bedenleri aşar, nesnelere yerlere bulaşır ve dolaşır ancak dolaşan havanın bir kişinin üzerine nasıl sirayet edeceği kişinin geliş açısına da bağlıdır. Dolayısıyla atmosferin nasıl alımlandığı bu karşılaşmaların tarihselliğine ve sınıfsallığına da vurgu yapar. Sahilin müdavimlerinin dışarıdan gelenlerin aksine huzursuzluklarını da daha çok dile getirmesi karşısında, dışarıdan gelenlerin sahildeki yabancılara kayıtsız tavrı bu geliş açısı ile ilgilidir. Sahile hâkim duygulardan kurtarılmışlık kadar şükür de bir çember çizme ve sınır çekme pratiği olarak da işler; belli gruplarla yakınlaşma arzuzu ya da uzaklaşma telaşına gönderme yapar.

Bu bölümde niyetim, Atakum Sahili'nde ilk geldiğim andan itibaren çarpan güçlü sahiplenmeyi ve iyimser atmosfer tariflerini; özellikle bu sahiplenmeyi güçlü vurgulayan müdavimlerin hikayeleri üzerinden anlatmak. "Burada Atakum'luyum diyecek kimse yok" denilen bir yerde sahile duyulan güçlü sahiplenmenin kaynaklarına bakmak bu yerle ve yerde karşılaşmaların tesirine işaret eder. İkametin uzunluğundan ziyade önceki iki bölümdeki mekânsal dönüşüm ve gündelik hayatın yankıları aslında bu sahiplenmeyi hazırlar. Buradaki sahiplenme ve yer duygusu

genel olarak kültüre ve sınıfa dayandırılan uzaklaşma/ yakınlaşma arzularının tercüme edildiği duygular demetinden ortaya çıkar. Büyük ölçüde orta sınıfların ikametine yakın bu sahilde, daha çok karşılaştığım "müdavimlerin" uzaklaşma ve yakınlaşma çabaları kent mekanına yönelik gündelik endişeler olarak tercüme edilir. Çoğu metropollere ve küresel Kuzey kentlerinin kaynaklık ettiği kentteki karşılaşmalara dair kuramda gerilim ve rahatlık hattını çizen yakınlık/yabancılık gerilimleri, sahilde hem Samsun'un "arada" denilebilecek konumu, hem yakın zamanlı dönüşümün etkileri ile ortaya çıkar.

Bu bölümde sahile hakim duygulanım hattını anlatmak için önce sahildeki karşılaşmaların majör aktörü denize dair duyguların değişimine odaklanacağım. Daha sonra temel olarak sahilde yabancılar arası karşılaşmalara hâkim etkileşim biçimlerinden hareketle sahille kurulan sahiplenme ifadelerini inceleyeceğim. Bu bölüm temel olarak bu yere bağlı farklı ilişkilenmeleri hazırlayan yakınlığın zaman-mekânsal kurulumlarını ve bu ilişkilenmelerden en çok vurgulanan halleri (yabancılık/tek başınalık, aşinalık ve arkadaşlık) aktarmış olacağım. Belli yakınlaşma arzularına tekabül eden bu haller saha boyunca sahilin birlikte yaşamaya dair iyimser atmosferini vurgulamak için öne çıkan ilişkilenme halleriydi. Öte yandan bu yer belli sınır koyma arzularının da aracıydı.

4.1 (Kara)denizle Karşılaşmalarda Değişen Duygular: Korku, Hayranlık, Bağlılık

Denize kıyısı olan bir şehirde şehrin imgesi çoğu zaman kaçınılmaz olarak deniz etrafında kurgulanır. Plajın uyandırdığı duygular bir sınır/geçişlilik bölgesi yaratmaya varır:

> Plaj güçlü büyülerin olduğu bir yerdir. Maddi bir mekân olarak burası, gelgitleriyle göksel kuvvetlerin ipuçlarının fısıldadığı bir sınır bölgesi, ne kara ne de deniz olan bir mekân, sürekli değişen denizlerin sesiyle rezonansa giren bir belirsizlik bölgesi, sırayla sakin, dingin ve yatıştırıcı ya da tedirgin, asi ve korkutucu olabilir. Kültürel bir alan olarak, hem farklılığa hem de melezliğe izin veren, aynı zamanda hepsi için olmasa da birçoğu için geçici, kişisel ve yakalanması zor yüksek duyarlılık alanlarını, kısacası eşik alanlarını ortaya çıkarmak için kara veya denizin dokunsal çekişini kolaylaştıran bir sınır bölgesidir (Preston-Whyte, 2004, s. 349).

Sahil başka denizlere açılma fantezisinin yanı sıra deniz ve ufuk dolayısıyla yüz yüze etkileşimler esnasında da dalıp gitmeyi mümkün kılar ve bu dalıp gitmede gündelik

hayatın içerisinde yeni bir pencere açılır. Çoğu zaman deniz ve ufuk hem bir toplanma esnasında hem yalnız bir yürüyüşte bakışların eşlikçisidir. Sohbeti dolduran bir boşluk ya da yüzünü ona dönüp oturduğunuzda yalnız kalma hürriyeti verir. Ayrıca denize bakmanın gündelik karşılaşmaların anlık boşluklarını doldurmanın ötesinde tesirleri olabilir.

Deniz seyirlik bir şey olarak, mukimlerin atıklarını yutacak bir dehliz olarak, yol tariflerinde belirgin bir nokta, bir kaybolmama teminatı olarak, insanların çevrelenmek istediği bir şey olarak ve seyredip başka dünyaları hayal edecek bir ufuk sağlayarak yerle kurulan bağda önemli bir aktör olarak öne çıkar. Sahil kentlerinde doğup büyümüş pek çok kimseden şu cümleyi duymuşumdur: "denize kıyısı olmayan yerde yaşayamam". Bu cümle Atakum sahili mukimlerinin de dilindeydi: "Asla sahil olmayan yerde yaşamam. Deniz olmayınca yönüm şaşar" (A27, 27, büfeci). Deniz kenarlarının duygulanımsal atmosferi üzerine bir çalışma bu tür mekânlara duyulan bağlılığın arkasında yatan psikolojik süreçleri şöyle açıklar:

> Güvenli bağlanma dürtüsü anne karnında başlar ve son derece evrenseldir. Bağlanma davranışı en çok erken çocukluk döneminde belirgindir, ancak yaşam döngüsü boyunca gözlemlenebilir. Böylece, anne karnındaki fetüs, kapalı bir alan, ritmik ve dolaşım sesleriyle çevrili, ağırlıksız bir durumda, bağlanmanın özü haline gelir. Dolayısıyla, verili bağlamlarda maddesellik olarak su, güvenlik ve bağlanma tahayyüllerini tetikleyebilir (Broch, 2020, s.15).

Broch'un tarifi duygulanımın bedenselliğine, söylem ve bilinç öncesi boyutuna vurgu yapar; fakat deniz kenarlarında bulunmanın ve böyle mekanlar etrafındaki hâkim duyguların değişen tarihsel serüveni düşünüldüğünde söylemin etkisinden de söz etmek gerekir.

Deniz kenarlarının duygulanımsal atmosferi sözü edilen bağlanmaya kaynaklık edecek maddeselliklerinin yanı sıra bu mekanlara dair değişen sosyomekânsal tahayyüllerle de ilgilidir. Yaptığım kısa/ayaküstü görüşmelerde sahilin iyi yanlarına dair cevaplarda hissedilen rahatlığın kaynağı olarak denizin varlığı ön plana çıkmıştı. Oturup denizi seyretmek, hayallere dalmak başlıca gündelik rutinlerdendi:

> Oturduğum yerden denizi biraz uzak görsem de varlığı bile beni huzurlu hissettiriyor. Hep Atakum'da ve sahile 10 dakika uzaklıkta oturduğumuza şükrederim (Betül, 23, öğrenci, kullanıcı günlükleri, 10 Kasım 2020).

Bu imgelemin mahiyeti ve duygulanımsal etkisi insan ve deniz arasındaki etkileşimlerin yoğunluğu, biçimleri değişse de deniz kenarları ve imgelem arasındaki

ilişki çok daha süreğen görünmektedir. Bachelard deniz kıyısının manzarası (ufuk) ile içsel derinliklerin uyanışı arasındaki ilişkiden bahseder. Ona göre geniş ovalar gibi deniz kıyıları da insanın hayal dünyasındaki uçsuz bucaksızlığı uyandıran bir etki barındırır. Denizin uyandırdığı düşleme imkanları kaçmaya, uzaklaşmaya, başka yerde olmaya da kapı aralar (2017, s. 223). Antropolog Michel Taussig de kumsalı bir fantezi/düş mekânı olarak anlatır ve fakat bu fantezilerin mahiyeti değişebilir. Taussig kendi anılarından yola çıkarak küçük yaşlarında tekinsizliğin, olası köpek balıklarının, işçi sınıfının, kirliliğin mahalli olarak imgelenmiş kıyıların giderek konforun, keyfin, üst sınıfların denizine dönüşmesinden bahseder (2000). Deniz kenarlarına ve denize dair bu imgelemenin bu seyri hemen her sahilde aynı çizgide olmasa da benzer çizgide değişmiştir, önce kapitalizmin denizi araçsallaştırması ile oluşan yarık daha sonra tüketim idealleriyle çevrili bir deniz kenarı imgelemiyle kökten dönüşmüştür.

Deniz kenarlarının atmosferi oldukça keyif, neşe ve huzur çağıran duygularla ifade edilse de saha boyunca bu iyimser tariflerin dışında kalan ifadelere de rastladım. Az da olsa denizi ya da denize yakın olmayı ürkütücü bulan, herkesin seyretmek için geldiği denize bakmamaya çalışan, Karadeniz'in güvenilmezliği bir yana yanından yürürken bile huzursuz hissedene de rastladım. Bunlardan biri kendi annemdi. Annem her Samsun'a ziyarete geldiğinde, sahilde bir yürüyüşe çıkma davetlerimi itinayla savuştururdu. Ne zaman ikna olup yürüyüşe çıksak da evden çok uzaklaşmadan hemen dönmek isterdi. Denizden 7 km yüksekte bir başka Karadeniz şehrinin köyünde büyümüş olsa da annem için deniz tekinsizliğini yitirmemişti. Bir diğeri de ailesiyle günübirlik Amasya'dan gelmiş otuzlarında görünen bir kadındı. Bu kadınla uzun bir görüşme yapmasam da kısa süre ziyareti hakkında konuştuk. Kadın çimenlik alanın daraldığı ve önünden bisiklet yolunun geçtiği yerlerden birinde bir palmiye ağacının altında, telefonunu karıştırarak oturuyordu. Bisikletle bir mola verdiğim esnada tanıştık. Bez çantalarda saklama kapları, daha kısa ziyaretler için taşımaya değmeyecek yere serilmiş uzun, kalın bir örtü ve içinden çocuk kıyafetleri tıkıştırılmış çantalardan günübirlik geldikleri anlaşılıyordu. Amasya'dan çocukları deniz görsün diye gelmişlerdi. Ancak çocuklar babalarıyla birlikte az ilerideki kumsalda oynuyorlardı. Kadın ise kumsalda da oturabileceği halde çimenlik alanda oturmakla geçirmeyi planlıyordu. Neden ailesinin yanında

durmadığını sorduğumda denize yaklaşmaktan korktuğunu, bakmayı bile istemediğini söyledi: “Sanki beni yutacak gibi hissediyorum”.

Pek çok kent sakininin yalnızca denizi seyretmeye gösterdiği teveccüh, onunla ilişkilendirdiği rahatlık ve huzur düşünüldüğünde bu iki orta yaşlı kadının denizle çekişmesi bugün çok anlaşılır değil; fakat uzun yüzyıllar deniz kenarına dair hâkim muhayyile kaçma duygusu uyandıran bir rahatsızlık, tedirginlik ve korku ile yüklüydü. Denizin uyandırdığı duyguların dönüşümünü Alain Corbin Batı dünyasına odaklanarak *The Lure of The Sea* çalışmasında anlatır ve Aydınlanma öncesi insaların bazı istisnalar hariç denizin cazibesinden bihaber olduğunu ifade eder (1994, s.1). Nick Osbaldiston da Corbin’le benzer şekilde sahilin sosyolojisini yaptığı çalışmasında modern öncesi dönemde korku ve gazap unsuru olarak düşünülen deniz, modernite ile birlikte ilk olarak keşif ve heyecanla yaklaşılan bir şey olduğundan söz eder (2018). Modern öncesi dönemin korkuyla çevrili deniz tahayyülü genel olarak Hristiyanlık kutsal metinlerine dayandırılır. Denize dair değişen “duygu modalarına” (Craib, 1994) ilişkin çalışmalar çoğunlukla Hristiyanlık metinlerine ve mitolojik öykülere odaklıdır. İslami metinlere yönelik nadir incelemelerde de benzer bir vurgu görülür. Bu konuyla ilgili çok fazla inceleme olmasa da harita temsillerinde denizlerin nasıl resmedildiğini inceleyen bir çalışma her denizin farklı bir kutsal sembolle çizildiği görülür (Pinto, 2017) Divan edebiyatında deniz temsillerini inceleyen bir çalışma da denizin Baki ve Fuzuli divanından belirgin bir şeklilde denizin enginlik, bela, hayret, aşk, gözyaşı ve kederle ilişkili kullanıldığına işaret eder (Gider, 2017). Tanzimat romanlarında ise bu temsiller güzellik ve eğlence mekânı olarak değişir (Okumuş ve Bahçeci, 2012). Bu anlamda denize dair muhayyilenin pek çok kıyıda benzer bir serüvenle değiştiğini söylemek mümkündür.

Denizin korku ve yıkımla eşleşmiş temsilinden bir keyif ve sefa mekânı olarak temsiline dönüşüm büyük oranda kapitalizmi doğuran meta ticaretinin sonucudur (Corbin, 1994). Öyle ki kapitalizmin bir deniz mahsulü olduğu söylenir (Campling ve Colas, 2021). Bu noktada başka dünyalara açılmanın ürpertici tekinsizliği de yerini bilme ve sahip olma merakına bırakmıştır. Farklı hayat tarzlarının bir arada bulunabildiği, farklı kültürel alternatiflere açık sahil artık bir anlamda tek tanrılı dinlerin hüküm sürdüğü ve korku/enginlik ile çerçeversinden sıyrılmış ve bir anlamda artık “çok tanrılıdır” (Osbaldiston, 2018, s.67). Denizle yakınlaşmayla ilgili

rahatlama meta ticaretinin ötesinde deniz kenarının gündelik hayat içerisinde bir rahatlama alanı olarak yeniden keşfedilmesinin önünü açmıştır. Öyle ki orta çağın karnavallarının yerini deniz ve kumsalın karnavelesk alan olarak dönüşümü almıştır (Webb, 2005). Zamanla deniz kenarları gerçeklerden kaçmanın, sosyal düzeni aşmanın, karnavelesk davranışların ve keyfin mahalli olarak bağ kurulan bir yer halini almıştır (Burdsey, 2011).

John Urry ise *Turist Bakışı*'nda deniz kıyılarının tatil yerleri olarak keşfedilmesini, deniz kıyı tatillerinin keşfedilmesini hem tatil fikrinin "demokratikleşmesi" hem de hazzın kapitalizm tarafından yeniden örgütlenmesi bağlamında okur (2009, ss. 37-38). Deniz kenarı tatillerin "bir lüks tüketim" sembolü olarak ortaya çıkışı sonrası özellikle deniz, kum, sıcaklık ve parlak renklerle eşleştirilen Akdeniz kıyıları Kuzey'in soğuk kıyılarından sıkılmış Avrupalılar için bir kaçış destinasyonu olur. Gray (2006) denizkenarlarına hâkim estetik düzenlemelerin çoğunlukla Akdeniz ve tropik bölgelerin kıyılarından mülhem olduğunu anlatır.

Fotoğraf 4.1 : Kumsalda akşamüzeri

Türkiye de bu kitlesel turizmde peyda olan "Akdeniz tutkusu"ndan (aktaran Urry, 1999) payını alır. Fakat Karadeniz yine de "marjinal" bir Akdeniz olarak kalır. "Karadeniz sayfiye/yazlık deyince ilk akla gelen yer olmaz (Uzun, 2014, s. 195). Sultan taşınma hikayesini anlattığı günlük sayfalarında modern bir yerle karşılaşmanın verdiği ilk şaşkınlığını attıktan sonra Karadeniz'le bağdaşmazlığından da söz eder:

> Ankara'da doğup büyüdüğüm için ileride hep Güney, Güney Ege'de bir sahil kasabasında yaşama hayalim vardı. Hala var☺ Atakum Sahilindeki bisiklet yolu, palmiye ağaçları ve dondurmaları bana Güney'i anımsattı. Güney'in daha farklı, daha samimi gelen bir enerjisi var. Karadeniz'in daha soğuk bir enerjisi olduğunu hissederim. Atakum Sahili'nin daha egzotik ve sıcak hissettirmesi iyi planlanmış çevre düzenlenmesinden diye düşünmüştüm (Sultan, 26, öğrenci, kullanıcı günlükleri, 13 Eylül 2019).

Karadeniz soğuk, hırçın, tekinsizdir. Denize dair muhayyile ve dolayısıyla denize ve kıyısına yapışan duygular (*sticky emotions*) değişmiş olsa da Karadeniz'in güvenilmez, tekinsiz olduğuna dair hissiyat hala devam eder. Karadeniz'in tekinsiz ve misafirsevmez ritimleri kıyılarına hâkim duyguların dönüşümünü frenler, yavaşlatır. Belediyenin Marsilya'dan Antalya'ya Akdeniz kıyılarına referanslarla kurmaya çalıştığı atmosfer ve aşmak istedikleri bu tahayyül Sultan'ın karşılaşmasında işe yaramış görünmektedir.

Her ne kadar kıyı düzenlemesi daha ehlileşmiş ve uysal bir deniz çağrışımı yapmak üzerine kurulsa da Karadeniz ani dalga ve akıntıları ile halen yüzmek/açılmak için ürperticidir. Samsun'da doğup büyümüş, evlenerek başka bir şehre göç etmiş, 40'lı yaşlarında artık daha fazla büyüdüğü yerden uzak kalmak istemeyerek Atakum'a geri göçmüş Meltem de Karadeniz söz konusu olduğunda denizle kurdukları ikircilikli hisleri böyle açıklamıştı: "Korkuyoruz ama seviyoruz da".

Atakum Sahili'nin uzun, geniş ve ince kumlu kumsalı bu anlamda ikircikli bir hissiyat bırakır. Yazın kumsalda vakit geçirdiğimiz arkadaşlarımızla otururken birinin uzaktaki yürüyüş yoluna bakıp kumsaldan ayrılınca ne kadar farklı hissettiğini anlattığını hatırlıyorum. Kumsalda başka bir dünya yaşanırken, yürüyüş yolun geçince "Samsun'a düşmüş" gibi hissediyordu. Burada kastettiği Samsun'un daha muhafazakarken, kumsalda birkaç metre ötede bu muhafazakarlıktan kurtulmuş hissettiğiydi. Birinin Atakum ve Samsun arasında çizdiği ayrımı, diğeri kumsal ve yol arasında sahilin içinde çiziyordu. Günlüklerde Sultan (26, öğrenci) sahili gördükten sonra taşınma fikrinin kuvvetlendiğini şöyle anlatıyordu:

> Samsun'daki [iş] teklifini kabul etmemizdeki en büyük etki deniz ve sahil olmuştu. Bisiklet yolu ve aktif olması da İskandinav ülkelerini çağrıştırmıştı. Türkiye'de bisikletin arkasında çocuk koltuğu görmek çok alışkın olmadığımız bir görüntüydü ve burada çok fazla kullanıcı vardı. Çok beğenmiştik. Sahilin daha modern gözükmesinde etkiliydi (Kullanıcı günlükleri, 13 Eylül 2019).

Deniz kıyıları belli bir yaşam tarzına dair çağrışım yaparak şehri daha davetkar kılma potansiyeli taşır. Deniz kenarının neşelenme ve uçarılaşma, günlük rutinlerin dışına çıkma yerleri olarak algılanması onları toplumsal problemlerden, önyargı dışlama ve gerilimlerden ari yapmaz (Burdsey, 2017, s.10). Irk, yer ve deniz ilişkisini İngiltere'nin kıyılarından hareketle incelediği çalışmasında Burdsey, deniz kıyılarının ayrıcalıklı olarak beyazların yeri olarak tahayyül ve temsil edildiğini söyler. Ancak öte yandan öğrenciler, ziyaretçiler, turistler, emekliler, göçmenler bu beyazlığı kırar (s. 11). Bu ziyaretçi zenginliği sahilleri ırk, yaşam tarzı, cinsiyet gibi faktörlerin çarpıştığı ve bu yollu çatışmaların yaşandığı yerler haline getirir.

Deniz kenarlarındaki hafiflik, plajdaki büyülülük her zaman rahatlatan bir tonda olmayabilir. Kimi zaman ırk, etnisite, cinsiyete dair korku ve fantezileri de besler. Örneğin "rahatsız eden ne?" sorusunun cevabı çoğunlukla doğrudan bir karşılaşma yaşamamış herhangi bir olayda mültecilerle karşı karşıya gelmemiş olsalar da mültecilere dair endişelerdir. Nitekim "denizin pislenmesi" söz konusu olduğunda sıklıkla "dışarıdan gelenlerin" en kötüleri olarak; Suriyeli mülteciler anılır. Toplumsal muhayyilede belli bedenler yapışmış olan "pislik" o bedenler vasıtasıyla denize bulaşır. Aynı denize girmek söz konusu olduğunda da gerilim artar. Bu anlamda bir kamusal mekânın ihtiva ettiğinden daha yoğun bir biçimde sahilin yaşam tarzları için bir karşılaşmalar alanı olduğu söylenebilir. Özellikle deniz bir yaşam tarzının ifadesi haline geldikçe bu yaşam tarzının dışındaki yerlerle kıyaslanarak rahatlık vurgulanır. Ayaküstü görüşmelerde rastladığım bir kadın (A37) görece eski bir Atakum mukimiydi, çocukluğu bu kıyılarda denize girerek geçmişti. Fakat Suriyeliler geldikten sonra artık girmeye korktuğunu dile getirmişti: "içinden ne çıkacağını bilmiyorsun artık".

Deniz kenarlarına hâkim atmosfer bedenlere ona nereden baktıklarına, nasıl geldiklerine bağlı olarak sirayet eder. Ahmed'in sözünü ettiği atmosferi alımlama biçiminin kişinin muhayyilesinde ne getirdiğine bağlı olarak nasıl değiştirdiğinin bir örneği Orhan'ın eşi Gül'ün sahile ve denize karşı oldukça kayıtsız haliydi. Gül, yaz gelince Orhan'ın tezgâhın başından ayrılarak seyir halinde satışa başlaması için gelip

tezgâhın başında dururdu. Fakat işi olmadıkça ziyaret için nadiren deniz kıyısına gelirdi. Fakat emeklilik ikramiyesi ile Atakum'un yüksek kesimlerinde aldıkları evi, o evin balkonunu, komşularını anlatmakla bitiremezdi. Onlardan bahsederken duyduğu heyecanı, sahille kurduğu ilişkide hiç hissetmedim. "Seviyorum tabi öyle keyfim vardır; ama ben en çok evimi seviyorum". Şule'nin (24, kasiyer) de izin gününde yaptığımız yürüyüşle mesai sonrası yaptığımız yürüyüşte farklı hissetmesi benzer bir "geliş açısı"na tekabül eder.

Deniz kenarlarına hâkim duyguların yoğunluğu korkudan hayranlığa değişir. Denizle yakınlaştıkça da kuvvetlenen bağlanma bir alışkanlık olarak hissedilir. Fırsat buldukça annesini yürüyüşe çıkaran Meltem (40, hemşire) ve annesi Asude (72, emekli) ile bir öğlen yürüyüşünde denizden bir göz alışkanlığı, psikolojik bir ihtiyaç, kent imgesine bir form veren bir şey olarak rahatlığın kaynağı olarak söz edildi.

> Meltem: Aslında bu sahil de bir alışkanlık. Eskiden beri gördüğün için bir ihtiyaç hissediyorsun mesela yön bulurken. Burada kaybolmak imkânsız mesela. Kayboldun sahile git. Biz Erzurum'dayken hep dağ gözüküyordu. Şu görüntüyü hep arıyorsun.
>
> Asude: İşte alışmaktan. Bir su arıyor insan. Su alışkanlık yani. Onu istiyorsun. Zorlanıyor insan her bir tarafa bakınca dağ dağ dağ. Dört bir tarafın dağla dolu olunca. Bir alt üst oluyorsun. Psikolojin bozuluyor. Daralmış hissediyorsun, bunalmış hissediyorsun. Ferahlık göremiyorsun denizdeki gibi, sudaki gibi. Ya denize de bak bak bak… Bir yerden sonra napacaksın. Yanında arkadaş olması daha güzel (Eşlikçi görüşme, Temmuz 2023).

Asude denize bakmayı psikolojik olarak hayati bir ihtiyaç olarak tanımlarken birden çark eder ve bir aradalığın önemini hatırlar. Pek çok kıyının yaşanabilir, ikamet edilebilir hale gelmesini bir aradalık mümkün kılar. Nihayetinde Atakum Sahili'nin atmosferinin bir zamanlar daha tekinsiz hissettiren havasından güvendelik hissine değişimini mümkün kılan da kamusal bir mekân olarak sahiplenilmesidir.

4.2 Atakum Sahili'nde Kamusal Yakınlaşmalar: Yabancılık, Aşinalık, Arkadaşlık

Kamusal mekânlar hem kent çalışmaları hem de iletişim çalışmaları kapsamında tartışılırken kamusalın ve kamunun ima ettiği hayali çerçeve ve etkiler ve bu kamulardan beklentiler hayli farklılık gösterebilir. Temel olarak kamu kelimesi herkese açıklık iması taşıyorsa da esasen her kamu bir çerçeve ve sınırlamayı da beraberinde getirir. Michael Warner *Publics and Counterpublics* (2005) çalışmasında

modern hayatın doğrudan bir akraba ya da yoldaş olarak ilişkili olmadığımız fakat "yabancı" olarak niteleyebileceğimiz insanlarla çevrili olduğunu söyler. Warner'a göre modern hayatta aslında hayali olarak var olan kamuların ne olduğuna, nelerden oluştuğuna dair pratik bir duyu kazanırız. Warner temel olarak birbiri ile bir akrabalık ve yoldaşlık bağı olmayan yabancıların belli medyalar aracılığıyla kurduğu iletişimi kamunun oluşumuna temel olarak görür. Herhangi bir araç, metinsellik etrafında toplanmış her türlü kamuyu dahil eden bir tarif yapar. Kamusal kentsel alanlardaki fiziksel temas ve bir aradalık, buradaki kamusallığın doğasını elbette Warner'ın tasvir ettiğinden farklılaştırır. Fakat kent hayatı da kolektif doğası ile bir tasavvur üzerine kuruludur, buradaki sosyal ilişkiler bir şehir hayatı fantezisiyle şekillenir (Robinson, 2006, s. 56). Tasavvuri olması açısından Warner'ın tarifini yaptığı kamu tarifini andırsa da kent mekanının kamusal niteliğinin farkı yabancıları fiziksel olarak tanış kılmanın ve duyusal olarak açılmanın kaçınılmazlığıdır. Kent kamusallığı daha dolayımsız bir iletişimi ve bir aradalığı ifade eder, bu yüzden de kent teorisi bir şekilde cemaat, topluluk ya da yakınlık meselesini sürekli ve yeniden tartışmaya açar (Amin & Thrift, 2002, s. 41).

Kentlerle ilgili bütün genel varsayımlar kentsel kamusal mekânların özelliklerini de ima eder. Özellikle kent üzerine sosyolojik çalışmaların ilk sistematik örneklerini veren Chicago ekolünün çalışmaları kentleşmenin aşamalarını ya da kentsel kamusal mekânların temel karakteristiklerini belirleme konusunda uzun süre yönlendirici oldu. Kentler ve duygular arasındaki ilişkiye dair tartışmayı bu eksen belirledi. Bu ilk çalışmalardan itibaren kentsel kamusal mekânlara farklılıkla, heterojenlikle, yabancılıkla malul bir yer olarak çerçeveledi (Park, 1915; Wirth, 1938). Bu bakımdan farklılığın örgütlenmesi ve yabancı ile ilişkinin düzenlenmesi kentin varlığının temelindedir. Park şehri psiko-fiziksel bir antite olarak tanımlarken varlığının mukimlerinin adet ve alışkanlıklarından neşet ettiğini belirtir, böylece şehirler kendine özgü ahlakı olan yerler olarak ortaya çıkar (Park, 1915). Diğer coğrafi birimlerden farklı olarak kent, her şeyden önce büyüklüğü itibarıyla içinde yaşayanların yaşayan diğer büyük çoğunluk hakkında kişisel çok fazla şey bilmeden karşılaşmalarını sürdürdüğü, yabancının istisna değil, kural olduğu bir birimdir (Lofland, 1973, s.3). Kentin tanımının merkezindeki figür olarak "yabancı", kentteki toplumsal yaşantıya içkin olan gerilimin de zenginliğin de kaynağı olarak çizilir.

Kentsel kamusal mekânı paylaşan insanlar arasında anonimliğin ve yabancılığın hâkim olduğu vurgusu George Simmel, Louis Wirth gibi ilk dönem kent sosyologlarının çalışmalarından mülhem olarak kentselliğin temel niteliği, kentteki ruh halinin temel belirleyeni olarak sıkça tartışıldı. Simmel'in (2003) bir çeşit duyarsızlık hissi olarak tarif ettiği kentlilerin bu yabancılık karşısında ördüğü *blase attitude* ya da Goffman'ın (2018) kentteki yabancıların birbirlerini gördüğü fakat bakışlarını dikmediği bir tanıma halini ifade eden sivil dikkatsizlik kavramı, yabancılığın hâkim olduğu kentsel kamusal mekânların ruh durumuna ve bu ruh durumunun nasıl idare edildiğine işaret eder. Bu kavramlar kentteki gündelik etkileşimlerin idaresinde bir çerçeve olarak uzun süre kent kültürü çalışmalarının önemli bir referans noktası oldu. Bununla birlikte son yıllarda kentteki bir aradalıklara, çoğulluklara, mekânlar ve şehirlerin oluş halindeki ontolojisine vurgu yapan çalışmalar kentteki yabancılık ve aşinalık kavramlarını yeniden gözden geçirilmesinin önünü açtı. Kentliliğin karşısında konumlandırılan topluluk ya da cemaati bir kentsel pratik olarak yeniden düşünme çağrısı (Blokland, 2017) da kent karşılaşmalarındaki süregiden etkileşimleri, sivil dikkatsizlik ya da zihinsel mesafelenme dışında, daha zengin ve kapsayıcı bir sosyal etkileşimler evrenini tartışmaya açtı. Bu doğrultuda kentin bir anonimliğin ve zihinsel mesafenin üzerine kurulu olduğu kadar farklı kamusal yakınlıkların, potansiyel arkadaşlıkların da simultane bir mahalli olabileceği (Kathiravelu ve Bunnell, 2018, s. 495) iddiası da kentlerin yeni birlikteliklere açılma potansiyeline vurgusu çoğaldı.

Richard Sennett her sokağa çıkma deneyiminin yabancıların kışkırtmalarına, sürprizlerine, tahriklerine ya da tehlikelerine açık hale gelmek olduğu hem tehlikelere hem potansiyellere açık bir kamusal kent alanı tarif eder (2019). Lofland'ın belirttiği gibi yabancılığın istisna değil kural olduğu kentlerde her daim bu yabancılığı okunur kılmaya yönelik bazen görünüşleri bazen mekânları merkeze alan ilkeler hakimdir (1973). Kent hayatı kişiyi bir korku ve gerilim çemberinde etraftaki ötekilerden bir çeşit mesafelenmeye itse de bu uzaklaşma esnasında dahi ama düşmanca ama hayretle, sürekli bir ilişkilenme ve etkileşim çemberi de oluşur (Robinson, 2006, s. 56) Goffman da esasen kamusal mekânda davranış ilkelerini huzur-gerilim hattına yerleştirirken bu açılmanın getirdiği afektif grafiği işaret eder. Bu karşılaşmalar evreninde her an kodlamaya, yeniden okumaya, aşinalaşmaya, uzaklaşmaya, mesafe almaya tabi etkileşimler dolayımıyla bir kent topluluğu

mümkün olur. Bu karşılaşmaların açığa çıkardığı duygular, yerlerle kurulan ilişkiyi, yer(li)leşmek iddiasını da yer duygusunu da belirler.

Sahildeki tanışıklık yabancılık ilişkilerine bakarken Samsun'un şehir hayatına dair nasıl bir tasavvur yarattığına da göz önüne alarak bakmak gerekir. Kentlerdeki duygu ve duygulanım hattı huzur ve gerilim üzerinden çizilirken büyük ölçüde araştırmacıların nazarı yabancıların bir aradalığı üzerindedir. Fakat kentliliğe hâkim ruh durumları üzerine pek çok çalışma sanayileşmiş Kuzey kentlerinin gündelik hayat deneyimlerini temel alır. Blokland'in bu önyargılardan kurtarmaya çalışan çalışması kentlerdeki bir aradalıklara cemaatin yeni bir kültürel formu olarak bakmayı anahtar olarak görür. "Kamusal aşinalık" kavramı tamamen anonim bir kent ortamı tasvirinden uzaklaşıp daha gerçekçi bir kent pratiği tasviri ortaya koyar. Bu anlamda kamusal aşinalık kentlerdeki insan ilişkileri ağının bir özelliğidir; belirli bir ilişkisel düzeneğe karşılık gelir (2017, s. 86).

Saha çalışmasına başladıktan sonra uzun süre bu sahil çizgisinde çoğunlukla sosyalliğin aile, arkadaş buluşmaları çevresinde kurulduğu fakat yabancılarla iletişimin kısır, birbirini tanımayan insanlar arasında kısa, gelip geçici de olsa etkileşimlerin, selamlaşma gibi ritüellerin de sınırlı olduğu kanaatindeydim. Örneğin aynı bankta yan yana oturan iki yabancının- ki bu da çok sık bu yaşanmazdı- küçük ve anlık bir sohbet başlattığına pek rastlamamıştım. Şehrin kalanına kıyasla burada güvenli bir yabancılığın ya da yabancılıkta rahatlığın nasıl kurulduğunu inceleme niyetindeyken, bunun üzerine konuştuğumuz bir toplantıda bir hocamın "bahsettiğin yabancı figürü kim, belki de bu yerin yabancısı sensindir" cümlesiyle düştüğü şerh oldukça ufuk açıcı oldu. Aklımda bu soruyla saha çalışmasını derinleştirdiğimde ve sahilde vakit geçiren, sahilin müdavimleri diyebileceğimiz insanlarla, özellikle Orhan'la karşılaştıktan sonra bunun haklı bir öngörü olduğunu hissettim. Orhan'ın tezgâhı etrafında toplaşmalar, her gün çay içmeye uğrayan misafirleri, sahili müdavimleri başka bir etkileşimselliği ifade ediyordu.Dolayısıyla, benim deneyimimin aksine, sahilde belli mevzilenmelerin ve tekrarların, gündelik karşılaşmaların akıcı ya da kalıcı ilişkilenmelere evrildiğini sağladığını görmek için sahilde geçiren farklı şekillerde sahille ilişkilenmiş insanlarla vakit geçirmem gerekti.

Bir kamusal mekânın kent içindeki konumlanışı da hangi kentte konumlandığı da mekâna hâkim yakınlık ve yabancılık ilişkilerini ve dolayısıyla buna bağlı olarak

gerilim ve rahatlık hislerini belirler. Bunun için bu hallerden söz ederken yabancılığın kültürel ve yerel yankılarından da söz etmek gerekir. Örneğin özellikle "yabancı" sevmeyen yerlerden söz edilir. Türkiye'de 2007'den sonra ülke genelinde yayılan ve yeni açılan üniversitelerle ilgili olarak kimi zaman bununla ilgili tartışmalar duyulur. Kimi yerlerde yerleşik insanların bu yüzden üniversite kurulmasını istememesi yabancı istememeleri ile ilişkilendirilir.

Samsun'un kentleşme ölçeği, büyük ölçüde bir tarım kenti olarak büyümesi, bunun getirdiği yerleşme örüntüsü gibi farklı unsurlar da yabancılık yakınlık ilişkilerini etkiler. Bu anlamda Samsun'un çevre iller için metropol, metropollerden gelen için taşra hissi veren arada konumundan söz etmek gerekir. Bunun yanı sıra Atakum da Samsun'da başka bir aralık oluşturur. Samsun'un İstanbul'dan gelen için taşra, fakat kendi bölgesinin içinde bir çekim merkezi (Keyman vd., 2017) olarak konumunu saha esnasında karşılaştığım, uzun yıllar Ankara'da yaşadıktan sonra üniversitede çalışmak için Atakum'a yerleşmiş 40'lı yaşlarında bir kadın buranın "kasaba rahatlığı veren bir büyükşehir hayatı" sağladığını söyleyerek tarif etmişti. Tütün piyasasının canlanmasından önce yalnızca küçük bir sahil kasabası olarak bilinen kentin, özellikle Cumhuriyet ile birlikte hızlanan atılımı ile görece hızla dönüşmüş bir kentin canlılığı 80 sonrası bu piyasadaki gerilemeye paralel sönümlenmişti. Tütün ticareti etrafında kentin tümünde canlanan kamusal mekânlar (fabrikalar, dernekler, çarşılar) kentin tarihinin merkezindedir. Üstelik Samsun'un tütün endüstrisinde Türkiye'nin çok üzerinde bir kadın istihdamı söz konusudur (Güneş Erdoğu, 2021). Canlılığın ölçüsü düşünüldüğünde tütün piyasasındaki gerileme kentsel kamusallıkta kayda değer bir gedik açmıştır. Kamusallığı değilse de piyasayı canlandırmak üzere yeniden yaratılan Atakum Sahili, kent sakinlerinin yoğun yerleşmesinin yarattığı yön değiştirme sonrası- kentin kamusal hayatında, pek çok kent sakini için de beklenmedik olan, bir canlılık yaratır.

Burada canlanan kamusallık hallerini tarif etmek için Atakum Sahili'ne dair sahiplenmeyi ve iyimser bir atmosferi en çok vurgulayan sahil müdavimleri arasında hâkim üç modu ele alacağım. Sahil ve sahildekilerle çeşitli etkileşim biçimlerine referansla kurulan bu modlar, bulunma halleri burada özetlediğim üzere yalnızca yabancılık, aşinalık, ya da arkadaşlık ile sınırlı olmayabilir. Fakat çalışma boyunca en fazla rastladığım ifadelerin ve etkileşimlerin peşinde sahile dair sahiplenmenin bu üçü çemberinde canlandığını söyleyebilirim. Bunlara mod dememin sebebi onları bir

bulunma hali olarak düşünmem. Dolayısıyla, belli kişiler belli modları vurgulasa da bu ilişkilenme biçimleri kişilerde sabit değildir. Bu modlar her zaman birbirini dışlayan hallere de tekabül etmez. Örneğin tekbaşınalık ve aşinalık belli ölçülerde bir arada düşünülebilir. Arkadaşlığın, diğer iki hale kıyasla daha güçlü bir sahiplenme vurgusu yarattığı söylenebilir.

4.2.1 Kalabalıklar içinde tekbaşına ya da yabancılıkta rahatlık

Atakum'un son 20 yıla sıkışmış hızlı kentleşmesi ile artan yerleşimler ve sahilin önemli bir kullanıcı kitlesini oluşturan öğrencilerin geçici mukimler olduğu düşünülürse sahil ve çevresi uzun süreli bağlılıkların yeri değildi. Bununla ilgili olarak da pek çok kişide yere ilişkin anlatılarda hafızayla ve hatırayla perçinlenmiş bir aidiyet hissinden ziyade etkinlik, kullanım ve ferahlığın canlandırdığı bir anlatı hakimdi. Sahilde vakit geçiren insanlarla, ekseriyetle bu kişiler yalnızken, rastgele yaptığım kısa görüşmelerde, derinlemesine görüşmelerde ya da günlük çalışmalarında sahilin imkanlarına dair en çok vurgulanan şeylerden biri sahilin temin ettiği izole olabilme, yalnız kalabilme, tek başına durabilme haliydi. Bu hal "kalabalıklar içinde yalnızlık" deyişinin uyandırdığı karamsar imalarından uzak, tek başına kalabilmeyi bir imkan olarak kutsayan bir şekilde dile getirildi.

Sahilin aslında bir toplaşma yeri olduğunu ama yine de kafa dinlemek için de her gün buraya geldiğini belirten A16 (46, erkek, kısa/ayaküstü görüşme) kalabalığa rağmen kendi başına da kalabileceği bir yer olduğunu hatırlatır. Orhan buradaki rahatlığın önemli bir tarifini verir:

> Demek istediğim insanların evini barkını satıp başka şehirlerden buraya gelmesinin sebebi buranın huzurlu bir yer olması. Burada kimse kimsenin işine karışmaz. Kimse kimseyi rahatsız etmez. Küçük şehirler gibi değil. Burada kimsenin gözü kimseye değmez.

90'lardaki atıllaşması ile "berduşların, serserilerin" yalnız kalmak için geldiği bir yer olarak anlatılan sahil hemen herkesin fakat özellikle kadınların, yurtta/evde oda paylaşıp mahrem alandan mahrum öğrencilerin rahatça tekbaşına olabildiği bir yer olarak önemlidir:

> Sena: Yani, arkadaşlarımla çok fazla değil. Yani çıkıyorum ama genelde böyle tek başıma olmayı daha çok seviyorum. Oda arkadaşlarım, yurttayım işte 4 kişiyle 5 kişiyle aynı yerde kalıyorum. Çok iyiler falan ama… Özellikle deprem zamanı, o zaman da yurtta kalıyordum ben. Dersler de böyle online olduğu için, işte kulaklığımı takıyordum hem ders dinliyordum hem de böyle

> biraz yürüyordum sahilde falan. O şekilde hem dediğim gibi daha sakin hem de böyle o insanların koşması falan beni mutlu ediyor. İşte ben de koşacağım falan diyorum.
>
> Büşra: Koşuyor muydun?
>
> Sena: Yok, hayır (22, öğrenci, eşlikçi görüşme, Ağustos 2023).

Eşlikçi görüşmelerden birinde Feride (67, emekli) ve Azize (68, emekli), Çarşamba'dan taşınmalarını, Atakum'a yerleşmeleri ve bunlar üzerine değişen değişen hisleri üzerinde konuşurlarken Azize Atakum'a baştan alışamadığını fakat artık çok rahat ettiğini söylemişti. Azize eşini birkaç yıl önce kaybetmiş, ara sıra Ankara'da yaşayan çocukları ziyarete gelse de şimdi yalnız yaşamaktaydı. Atakum'daki rahatlığını da yalnız bir kadın olarak yaşantısında bir ayrıcalık olarak görüyordu:

> Azize: Ben eskiden çok üzülüyordum Çarşamba'dan taşındık diye. Ama Çarşamba geri kaldı, bütün arkadaşlarım Samsun'a ya da Atakum'a taşındı. Aslında orada evlerimiz çok güzel, nehir kıyısındaydı. Ama hiç arkadaşım kalmadı. Orada da yalnız olunca bu kadar rahat takılamazsın. Tek başına. Sorarlar bu kadın nereye gidiyor her gün her gün diye. Buradaki gibi rahat yürüyemezsin.
>
> Feride : Öyle mi Azize ?
>
> Azize: Evet, yürüyemezsin hayatım. Şimdi burada mesela dul bir kadın olarak rahatça yürüyebilirim tek başıma. Orada yürüsem, her gün beni gören insanlar konuşmaya başlarlar nereye gidiyor her gün diye. Konuşurlar da konuşurlar.
>
> Feride: Eskidendi o şeyler. Şimdi öyle olduğunu sanmıyorum. Ben orada olsaydım her gün çıkardım orada da.
>
> Azize: Tabi takmamalısın ama bu böyle. Burada çok daha rahatım, çok daha özgürüm. Sandalyemi alırım, denizin karşısına geçerim. Bunları orada tamamen tek başıma yapamam. Şükrediyorum buraya taşındığımıza. Zaten orada da kimse kalmadı herkes buraya taşındı (eşlikçi görüşme, Nisan 2021).

Azize'nin sözünü ettiği tek başına olmaktaki rahatlık hali bütünüyle yere yabancılığı ima etmez; hatta bilhassa bir ölçüde tanışıklık olan bir yerde tek başına olabilmekteki rahatlıktan söz eder. Bu kadınlarla yürüyüşlerimiz onların bir tanışlarıyla karşılaşıp zaman zaman ayaküstü sohbet ettikleri zaman zaman bir baş selamı vererek uzaklaştıkları karşılaşmalarla bölünürdü. Bu anlamda Azize'nin Atakum'da da dul olduğu bilgisine vakıf insanlar vardır; fakat buradaki karşılaşmalarda bu bilginin

kendisini rahatsızlık verecek bir dolaşıma girmez. Burada komşuları, arkadaşları olsa da tek başına hareket etme imkanını vurgular. Zamanının yarısını hala Çarşamba'da geçiren Feride ikna olmasa da Azize'nin bu sahilde yalnız yürüyebilmekte hissettiği rahatlık pek çok kadının paylaştığı bir histi.

Sahilde ilk olarak evden ya da başka yerlerden uzaklaşma heyecanı ve arzusu, bir tür yabancılığın ortasına kendini atma, gözlerden ırak olma arzusunda esasen tanıdık gözlerden uzak olma arzusu vardır. Orhan'ın tezgahının kadim misafirlerinden Mustafa (51, emekli) da böyle bir arzu ile Atakum'a taşınmıştı. Mustafa'nın, ailesi ve akrabaları Ordu'nun Samsun'a yakın bir ilçesinde yerleşikti. Kendisi Almanya'da uzun yıllar çalışmış bir işçiydi. Yazları geldiği memleketinde tatil yaparken günübirlik Samsun gezisinde Atakum'u görmüş ve pandeminin de etkisiyle erken emekliliğe başvurarak emekli olduktan sonra Atakum'a yerleşmişti. Bu şehirde herhangi bir tanıdığı, arkadaşı ya da akrabası yoktu. Memleketi yakın olsa da sahilin "medeni" görüntüsünün yanı sıra tanışlarından uzak olması onun için cezbedici olmuştu. "Neden memleketinize dönmek istemediniz?" diye sorduğumda yüzünü buruşturarak "uzak olsunlar" diyen Mustafa için Atakum'un bir büyüsü de bu tanıdıklardan uzak olma ferahlığıdır. Öte yandan Atakum istediğinde Ünye'ye gidebildiği uzaklıktaydı. Nadiren ailesiyle fakat hemen her gün tek başına çıktığı yürüyüşlerde muhakkak Orhan'ın tezgahına uğrayıp dinleniyordu. Atakum'da yaşadıkça giderek ilk duyduğu hayranlığı yitirse ve zaman zaman hayal kırıklığına uğradığını ifade etse de burada tek başına kafasının rahat ettiğini de sık sık tekrar ederdi.

Kimi zaman "izole olma, kafa dinlemeyi" kastederek ayaküstü görüşmelerde karşılaştığım erkekler tarafından dile getirilse de tek başınalığı bir imkân olarak ele alan ve tek başına rahatlığı en çok vurgulayanlar kadınlardı. Yine de 3. Bölümde söz ettiğim gibi kadınların rahatlığı gece ve gündüz arasında bir sınır çizilerek anlatıldı. Aynı zamanda bütün bu vurgular bir kıyaslama süzgecinden geçmekteydi. Bu rahatlıktan söz ederken genelde ölçü Türkiye'de kadınların dışarıda olmaktaki tedirginliğiydi:

> Harika bir yer burası. Sahile yeğenimi getirmeyi, onunla kumda oynamayı çok seviyorum ama o kumun içinde bira şişesinin kırıkları çıkıyor mesela. Atakum sahili harika bir yer. Gündüz harika bir yer ama gece sıkıntı. Burada gündüz hiçbir sıkıntı yaşamazsınız. Gece de aslında yaşamazsınız. Bir keresinde bir olay olmuştu. Ordu'da mı ne bir genç kız bıçaklandı, katledildi.

> O zaman bir işletme sahibi bir mesaj yazdı. Böyle bir olay olursa işletmemize sığınabilirsiniz diye. Sonra bu yazıyı herkes ss[20] alıp tüm sahil mekânları paylaştı. Mekân dışarıdan kapalı gözükse dahi ışıkları kapalı ama temizliği vs sürüyor. Biz çalışıyoruz, buradayız. Öyle çok absürd hikayeler duymadım Atakum sahilinde. Pek göze alamıyorlar. Çünkü burası işlek ve canlı bir yer. Mekânlar kapalı gözükse bile var. En kötü evler var ya. Zile bassan çıkıyorlar ya. Ben Atakum Sahili'nin o kadar da tehlikeli bir yer olduğunu düşünmüyorum. Ama tabi gece, kadın, Türkiye... (Şule, 24, eşlikçi görüşme, Ağustos 2023).

Atakum'da evlerde ve dükkanlardaki yabancılar bu tedirginliği hafifletecek bir hissiyat bırakır. Şule'nin konuşması boyunca ikircikli hislerini nihayetinde Türkiye'de kamusal mekânda dışarıda olmanın hislerine dayandırır: "Türkiye'de hiçbir yerde kadınlar güvende değil. Güvende desek yalan olur. Yine sahilde bir yolunu buluyorsun" (Eşlikçi görüşme, Ağustos 2023).

Türkiye'de özellikle taşrada kadınların kamusal mekânlardaki yokluğu önemli bir meseledir (Çur, 2018). Fakat taşrada da büyükşehirlerde de özellikle geceleri rahatça dışarıda olmak başka bir meseledir. Ceren Lordoğlu'nun *İstanbul'da Bekar Kadın Olmak* (2018) çalışması bir İstanbul gibi bir metropolde dahi kadınların yalnız ve özellikle gece sokakta hareket ederken duyduğu tedirginliği, kadınların bu tedirginlikle başvurduğu türlü taktikleri anlatır. Şule'nin sözünü ettiği "bir yolunu bulmak" da benzer taktikleri çağrıştırır.

Kısa görüşmelerde A26 (öğrenci, kadın 21) da Atakum sahili'ndeki rahatlığını üniversite eğitimi için gittiği şehirle kıyaslayarak kurmuştu. Orada akşam saatlerinden sonra dışarı çıkmak tedirginlik vericiyken, burada rahatlıkla kafelerin açık olduğu saatlere, gece geç saatlere kadar kalabildiğini söylemişti. Sahildeki rahatlık, bir yandan sahilin sabah akşam bir aile mekânı, ailece yeme içme mekânı olarak da işlemesinden kaynaklanır. Bu görüşmelerden birinde genç bir kadının rahatlığını ifade etmesi için kullandığı "Bu yolda yürürken tacize uğramaktan korkmuyorum, çünkü bir sürü insan var" (A13, 19, kadın, öğrenci) ifadesi kadınların kamusal mekânda bulunuşlarında hangi taktiklere başvurabileceklerine dair olasılıklar da rahatlık atmosferine dahil olur. Çünkü A13 başına bir şey gelmesi halinde hemen bir başkasından yardım isteyebileceğini düşünür. Kadınların bu endişeyi sürekli taşıdığı düşünüldüğünde sahilde dükkanların ve kalabalığın sağladığı daha geniş bir aralığa yayılan tek başınayken rahatlık kadınlar için sahilin yaşamsallığının önemli bir kaynağı olur.

[20] Ekran görüntüsü (*screenshot*) almayı ifade eden kısaltma.

Sahildeki hareketlilik bazen daha çok bir seyirci, yabancısı olarak, kıyısında kalarak katıldığını hissedenler için de bir çeşit tatmin ve rahatlık duygusu verir:

> Evde oturup napalım. Ben mutlu oluyorum buraya gelince. Gözüm yaşayan bir şey görüyor sonuçta. İnsanlarla muhabbet edip etmemen değil önemli olan. Bir hayat akıyor, hissediyorsun (A28, 24, öğrenci, kısa ayaküstü görüşme).

Sena'nın da gelip geçen koşup duran insanlara bakarken hissettiği coşkunluk bir yaşamsallık ifadesi, canlılığı artıran bir şey olarak dile gelir. Özellikle pandeminin sebep olduğu izolasyon döneminin ardından sahilde vakit geçiren insanlardan sıklıkla bu kalabalığı görmenin neden kaynaklandıklarını anlamadıkları bir neşeye sebep olduğunu duydum. Çok kez bu kalabalıklara bakıp çok mutlu olduğunu hissettiğini söyleyen insanlarla karşılaştım. Bu kalabalık ve neşe her zaman içine dahil olmasak da tekrar bir hayatın mümkün olduğuna dair bir imge yarattığı için heyecan vericiydi:

> İnsanlara ve o ana odaklandığımda bir an olsun salgını unutacak gibi oluyorum; fakat maskeler gerçekliği hatırlatıyor. Böyle bir durumda sahilde vakit geçirmek "nefes almak" gibi oluyor. … Bana gerçekliği bir an olsun unutturan sahil maceram akşam son buldu (Mete, 23, kullanıcı günlükleri, 13 Eylül 2020).

Dolayısıyla etrafa yayılan sosyallik bir çeşit gerçekliğin ağırlığını hafifleten bir tesirle tarif ediliyordu.

Sahilde tek başına durabilmek, yalnız kalabilmek bir imkân ya da tercih olarak özellikle kadınların yerle kurdukları sahiplenmenin önemli bir kaynağıdır. Sahildeki yabancılar ile etkileşime geçmese de çoğu kişi onların varlığını bir rahatlama unsuru olarak tarif eder. Yabancıların bu bağlamda kadınların güvenlik endişesini hafifletmesinin yanı sıra başka sahil müdavimleri de tanımadığı insanların neşesinin, canlılığının bir rahatlama sebebi olarak anlatır. Aile arkadaş çemberlerinde bir araya gelmiş, eğlenen insanların varlığından duyulan bu rahatlama bir çeşit duygulanımsal atmosferin dağıldığına işarettir.

4.2.2 Aşinalık/Yakınlık

Gündelik olarak kırılganlaşabilse de Blokland'in sözünü ettiği kent mekânında türlü etkileşim biçimleri, tekrar eden karşılaşmalar kent mekanındaki yabancılarla aşinalaşma ve yakınlaşma halidir. 3. bölümde sözünü ettiğim seyirden söyleşmelere pek çok rutin aslında bu kamusal aşinalığın kurulmasıyla ilgiliydi. Aşinalık kentsel

kamusal mekanlarda evcilleştirmek ya da özelleştirmenin karşısında bir çeşit kent karmaşası ve büyüklüğüyle müzakere/mücadele biçimidir (Felder, 2021). Bu bölümde bu aşinalaşma biçimlerini sahil boyunca tekrar eden karşılaşmaları daha iyi gözlemleyebildiğim bir spot olduğu için Orhan'ın tezgahı üzerinden anlatacağım.

Orhan tanıştığım andan itibaren genel olarak sahilde tek başıma gözlemlerde edindiğim izlenimi yıkmıştı. Orhan ile birlikte vakit geçirmeye başladıktan sonra önceleri benim için sadece yabancıların gelip geçtiği ve pek de birbiri ile (örneğin küçük selamlama jestleri gibi) münasebete geçmediği bir yerken, burada pek çok kişinin bazen yabancı oldukları sanılan insanların hayatlarına, hikayelerine hâkim olduğunu fark ettim. Orhan her zaman tanıdığı ya da tanımadığı insanlarla rahat ve kimi zaman benim cüretkâr bulduğum bir tavır ile sohbet ederdi. Gelip geçeni takip etmek hem işinin bir parçası (kimin torunu var, kimin çocuğu var, kim bebek alabilir anlamak için takip gerekiyordu) olarak önemliydi. Hem de bu çeşit yakınlıklarını ara ara bu yerdeki ehemmiyetinin altını çizerdi. Görüşmelerimiz boyunca sürekli burada aslında tanışmadığı pek çok insanla hikayesi olduğunu, onlara hayatlarını kurtarmaya yarayacak boyutta yardım ettiğini, "neler neler" yaşadığını ve nelere şahit olduğunu vurgulardı. Ben de sahil şeridi mukimlerinden Feride, Azize ve Hamiyet ile bu tezgâhın etrafında kurulan sohbet sonrasında tanışmış, başka bir yerde karşılaşmış olsam rahatlıkla dahil olamayacağım yürüyüşlerine dahil olmayı Orhan'ın tezgahındaki ayaküstü sohbetleri biraz sarkınca sorabilmiştim. Sahildeki insanlarla doğrudan iletişime geçmek konusundaki tedirginliğimi Orhan'ın tezgâhı etrafında vakit geçirirken kırmıştım. Bu anlamda Orhan'ın tezgâhı pek çok müdavimi ve ziyaretçisi için sahile aşina hissetmeye kapı aralayan bir noktaydı.

Bu türden sohbetler bazen yoldan geçen birinin rastgele işaret edilmesi ve anlatılmasıyla başlayabilirdi. Zaman zaman bu sohbetlerimiz esnasında ben sormasam da yoldan geçen birini işaret ederek kötü giden evliliği, geçim derdi, tuhaflıkları, delilikleri gibi ayrıntıları ekleyerek anlatabilirdi. Onunla karşılaştığımız ve yaklaşık üç saat sohbet ettiğimiz ilk gün sohbetimiz bir an yürüyüş yolundan geçen birinin ona seslenmesi ile bölünmüştü. Bir yandan yürüyüş yolunda yürümekte olan kadın Orhan'a adı ile çağırarak nasıl olduğunu sordu. Orhan da aynı şekilde bağırarak karşılık verdi, onun cevabından sonra yoldaki kadın kendisi için dua etmesini istedi. Orhan da iyi dileklerini ve dualarını uzaklaşmakta olan kadına kendini duyurmak için daha yüksek bir sesle iletti. Kadın bizim göz hizamızdan

uzaklaşmıştı artık ancak, dönüp birden “bir gün senden bütün bu bebekleri alacağım” diyerek bağırdı. Buradan anladığım kadınla Orhan’ın benimle de sık sık yaptığı gibi bebeklerin satılmamasından hayıflanan bir konuşma yaptığıydı. Kadın uzaklaştıktan sonra Orhan ekledi: “mesela bu kim bilmiyorum ama o beni adımla çağırıyor, iş arıyordu bildiğim, böyle böyle bir sürü insan var burada tanıdığım.”

Orhan'ın tezgâhı etrafında gördüğüm insanlar her birini aynı anda görmesem de birbirlerini tanırlardı. En çok rastladığım üç kişi güvenlik görevlisi olarak çalışan Oğuz (30), başka bir seyyar satıcı olan İbrahim (45) ve emekli olup Atakum'a yerleşmiş olan Mustafa’ydı. Daha seyrek de olsa sürekli sahilde birlikte yürüyüşler yapmak hayaliyle evlendiği fakat sürekli evde oturan eşi ile ilgili hayal kırıklığı yaşayan ve henüz taze olan evliliğinden sürekli şikâyet eden Kemal ile de rastlaşıyordum. Orhan herhangi biri geldiğinde oldukça davetkar olurdu. Çay için biraz daha kalması için birkaç kere ısrar ederdi. İşi yoksa genelde bu kişiler de oturmaya gönüllü olurdu. Sürekli yalnızlıktan muzdarip olduğunu bildiğimiz Oğuz aynı zamanda Orhan'a bununla ilgili de dert yanardı. İbrahim ise sattığı pamuk şekerler için sahilde dolaşma rotasındaysa bir uğrar, o da sigarası ile sohbete eşlik ederdi. Orhan'ın tezgahının etrafında açtığı alan esasen yabancılığın çabucak kırıldığı tanışıklığa dönüşen fakat sıkı bir arkadaşlığa dönüşmeyen bir aralıktaydı. Orhan’ın tezgâhı etrafında gördüğüm Mustafa hariç -Mustafa ile ilişkisi daha çok arkadaşlığa yakındı- gelip geçerken arada bir, günün belli saatlerinde ayaküstü sohbetler eden, kimi zaman bir çay-sigara molası kadar bir arada duran, bazense birbirini görmezden gelen bu insanlar ne tam olarak arkadaş olarak ne de tümüyle yabancı olarak bir aradaydı. Kimi zaman bilgiler saklanır, bahaneler uydurulur, sohbet kısa kesilebilirdi. Örneğin biri henüz gelmeden önce konuşulan bir konuda, kendisi bir bahis de açsa, Orhan iki dakika önce uzun uzun anlattığı konuda herhangi bir malumatı yokmuş gibi davranabilirdi ya da Oğuz kimi koşularında Orhan’ın tezgahının hizasından koşarken bir kafa selamı bile vermeden, bakışını hiç tezgâha yöneltmeden geçerdi.

Orhan’ın tezgahına uğradığım bir gün Oğuz yine koşu sonrası gelmiş oturuyordu. Fakat bu kez sigaralarına eşlikçi çay yoktu. Orhan tüpün bittiğini bu yüzden çay demleyemediğini anlattı ve tüp sipariş etmesi gerektiğini söyledi. Küçük tüp satan birini aradı ve ne kadar sürede gelebileceğini sordu. 2 saat gibi bir süre verdi telefondaki adam. Orhan hayıflandı. Bir mühlet sonra Oğuz ayrıldı. O ayrıldıktan

sonra Orhan arabaya gidip bir tüp getirdi. Daha az önce tüpçü ile konuşurken 2 saat bekleyeceğine üzülmüştü. Nihayetinde Orhan aslında arabada yedek bir tüp olduğunu, fakat Oğuz'un çok uzun süre oturmasından, sürekli evlenme isteğine dair bahis açmasından rahatsız olduğu için çabuk gitmesini istediğini o yüzden böyle yaptığını açıkladı. Orhan'ın zaman zaman birinin çok oturmasından rahatsız olduğunda dert anlatmaya başladığını söylediğini de hatırladım. O gün olduğu gibi bazen biri gittikten sonra hakkındaki birtakım memnuniyetsizlikler açık ederdi. Fakat her hâlükârda "ama iyi insan" olduğu tekrarlar; bu sayede bir dahaki karşılaşmada bu sohbete dahil kişilerle de rahatça yüz yüze bakılabilecek bir açıklık sağlama alınmış olurdu.

Bu çeşit aşinalıklar bir kent parkı olarak sahilin bir "sosyal altyapı" olarak işleyişine de kapı aralar. Sosyal altyapı kavramı Eric Klinenberg'in *Palaces for the People* (2018) kitabında merkezi bir kavram olarak şehrin sosyal canlılığını, güvenli bir kamusal hayatı temin eden bütün alan ve mekânları kapsayacak bir şekilde kullanılır. Klinenberg kütüphanelerden, caddelere, hastanelerden parklara ya da doğal alanlara kentlilerin birlikteliğini ve dayanışmasını mümkün kılan, güven hissini perçinleyen her yeri sosyal altyapı olarak ele alır. Klinenberg'in kentte yaşamsal ihtiyaçların sürdürülmesini mümkün kılan elektrik, su gibi kaynakların hijyenine ve iletimine ilişkin altyapı kavramını dönüştürme ve sosyallik ve iletişim gibi ihtiyaçların dahil edildiği bir canlılık için sosyal altyapıya dair vurgusu hayatidir; ancak sosyal altyapı kavramını kentlerin, mekânların ve yerlerin ilişkiler dolayımıyla sürekli oluş halinde ontolojisinden hareketle kavramı Klinenberg'in kullanımının yalnızca yerleri kapsayan kullanımından farklılaştırmak ve esnetmek önemlidir.

McFarlane sosyal altyapıyı kentsel yapının sürdürülmesi bağlamında insanları ve şeyleri bir arada tutan pratikler olarak tanımlar (2021, s. 51). Sahil bağlamında altyapının bu canlılığı besleyen ve büyüten bir şekilde genişleyen anlamı kent sakinlerinin burayı nefes aldıkları yegâne yer olarak tariflerinde ön plana çıkar. Bununla birlikte girişte de belirttiğim gibi sahilde oluşan kümelenmeler ve ilişkiler birçok kişi için bu iş bulmak, yaşam güzergahını[21](Tekeli, 2008) doldurmak gibi ilişkilenmeleri de mümkün kılmıştır. Belediyenin dönüşüm projesiyle ateşlenen

[21] Yaşam güzergahı İlhan Tekeli'nin son dönem bireysel hareketlilikleri tarif etmek için göç kavramı yerine önerdiği bir kavramdır. Tekeli'nin 21. Yüzyıl göç kavrayışı için önerdiği bu tabir Antropolog Tim Ingold'un insanları karşılaştığı mekân ve yerleri değiştiren ve onlar tarafından değiştirilen sürekli hareket halinde bir organizma olarak düşünme çağrısını yankılar.

canlılık esasen buranın müdavimleri, mekânı başka türlü yaratan ve dönüştüren herkesin katılımıyla ekonomik bir karlılık temelinde dönüşümü başlayan mekânın kendilerinin kılma hamleleri ile tahayyül edilenden başka tür bir sosyal canlılığın önünü açmıştır. Örneğin İbrahim başka bir iş için birkaç kez Samsun'a geldikten sonra, sahildeki canlılığı bir fırsat olarak görmüş, buraları dolaşmış, Orhan'la bu esnada karşılaşmış, ayaküstü sohbet edip burada seyyarlığın nasıl işlediğini öğrendikten sonra Türkiye'nin güneyindeki başka bir şehirden göç ederek gelmişti. Dolayısıyla sahildeki sosyalliğin sosyal altyapı olarak teşkilatlanması yalnızca uzun soluklu ilişkilenmelerin bir sonucu değildir.

Orhan'ın tezgâhı etrafındaki gündelik olarak değişebilen ilişkilenme biçimleri zaman zaman can sıkıcı olsa da çoğunun gündelik sosyalliğinde bir canlılık sağlar. "Bu adamın yanına geliyorum biraz rahatlıyorum" diyen Kemal sahilde daha yoğun bir sosyallik arıyordu fakat bulamıyordu. Almanya'da işçi olarak çalışırken erken emekli olarak gelmiş, evlenmiş ve sahilde huzurlu ve neşeli bir hayat sürdüreceğini beklerken bir nebze hayal kırıklığına uğramıştı. Burada insanların gündelik yürüyüşlerinde birbirlerine selam vermeye imtina etmelerine hayıflanırken şöyle diyordu:

> Burada milletin kafaları boş, ben Almanya'ya gittiğim zaman balkon yoktu. Avrupa'ya medeniyeti biz götürdük. Merhabalaşmayı biz götürdük. Sonra bizde iletişim sıfırlandı, onlardan almaya çalışıyoruz. Ben Avrupa'dan çıkarsam ya Amerika'ya ya uzak doğuya yerleşirim diyordum, ama burada son buldum (Saha notları, 28 Mayıs 2021).

Kemal sahildeki gündelik kamusallıkta bir imkân görüp yerleşmişti. Şimdi şikâyet etse de Orhan'ın tezgâhı etrafında kurulan alan, üstelik bu alanın dertleşmeler, şikayetlenmelerle de bir rahatlama alanına dönmesi, aslında merhabalaşmanın ötesinde yakınlığa tekabül eder.

4.2.3 Arkadaşlık

Günlük katılımcılarından Eren vasıtasıyla tanıştığım Kerim'le bir akşam üzeri henüz açılış hazırlıklarını yapmakta oldukları bir kafede buluştum. Aslında Kerim'le sahil boyu işletmelerin işleyişi ve mekânsal dönüşümü anlamak üzere bir derinlemesine görüşme yapmak için buluşmuştum. Fakat Kerim ve arkadaşları ile tanışınca işletmelere yönelik hazırladığım soru formunun dışına çıkıp, bir kullanıcı olarak sahille ilişkilenmelerine buradaki hikayelerine, bağlılıklarına dair de sorular yönelttim. O gün hemen hepsi 20-25 yaşlarındaki beş genç erkek türlü tadilat ve

taşıma işiyle uğraşıyorlardı. Esasen açılacak bu kafede barista, işletmeci ya da garson olarak çalışacaklardı. Fakat ellerini önceden taşın altına koymuş, kafenin iç düzenlemesi ve özellikle "kahve barını" kurmakla da ilgileniyorlardı. O esnada orada bulunan Altuğ ve Ceyhun hariç kimse yakın arkadaş değildi; fakat ortak yakın arkadaşları vasıtasıyla bir araya gelmişlerdi. Kerim ise Eren ve daha sonra görüşme yaptığım Emre ile yakın arkadaştı.

Kerim 13 yaşındayken ailesi ile birlikte Atakum'a taşınmış, çocukluğunu ve ilk gençliğini sahilde türlü arkadaşlıklar çemberinde geçirmişti. Daha sonra üniversite okumak için başka bir şehre gitmiş olsa da nihayetinde üniversite eğitiminin kendisine bir şey katmadığını fark etmiş ve zaten ilk gençliğinden bu yana hayali olan kafe açmak yolunda baristalık konusunda uzmanlaşmaya çalışıyordu. Kerim'in hikayesi tekil de değildi. Farklı görüşmelerde de Şahin, Altuğ, Emre ve Eren'den benzer hikâyeyi dinledim: küçük yaşlardayken ailelerinin onların "daha düzgün bir yerde" büyümeleri isteği üzerine Samsun merkezinden Atakum'a taşınmıştı. O yaşlarda genelde "top oynamak" için geldikleri sahilde kafelerde önce yarı-zamanlı bulaşıkçılık, komilik, barmenlik, baristalık gibi farklı işlerde çalışmışlardı. Emre ve Kerim ayrı ayrı görüşmelerde bu işlere atılmalarını bir maceraya atılır gibi anlatmışlardı:

> Onun öncesi biraz hareketliydik. Gençtik, evlerimiz yakındı, hareketliydik. Bir de şunu öğrendik, hem çalışıyorduk, paramızı kazanıyorduk hem de cebimizde paramız olunca bizi biz bile tutamıyorduk. Gençlerin önünde bazen engeller oluyor. Yaş engeli oluyor, para engeli oluyor aile engeli oluyor. Bizim ailelerimiz biz para kazanmaya başladıktan sonra bizi biraz daha kısıtlamamaya başladı. Özgürlüğümüzü biz biraz bu şekilde kazandık (Emre, 23, kişisel görüşme).

> İş çıkışı sahile gidilir. (*Arkadaşını kastederek*) Birlikte çalıştığımız zamanlarda net her akşam gün doğumunu izlerdik sahilde. Bir şekilde burada güneş denizden doğar çünkü. Ya suya girer denizden izlerdik ya da sahilde oturup orada izlerdik. Ondan sonra da eve giderdik. Biz biraz şeyiz ya keyifçi insanlarız yani (Kerim, odak grup görüşmesi, Ocak 2022).

Kerim ve Emre gibi Ceyhun da askerliğini tecil ettirebilmek için bilerek üniversite eğitimini sürdürüyor gibi görünüyordu. Altuğ ise küçük yaşta tanıştığı kafelerde önce baristalığa sonra kendi kafesini açmağa özenmiş ve nihayetinde hiç üniversite eğitimi almadan doğrudan baristalık eğitimlerine yoğunlaşmayı tercih etmişti. Sahildeki kafelerin iş yapma biçimlerine, yayılmalarına küçük yaşlardan itibaren tanık olan bu gençler için bu yerler hem ilk paralarını kazanarak ailelerinden bağımsızlaştıkları hem de arkadaşlarıyla türlü maceralar yaşadıkları alanlar oluşturmuştu. Küçük

yaşlardan itibaren sahil etrafında oluşan arkadaşlıklar hem birbirlerine iş pasladıkları, ihtiyacı olduğunda mesai değiştirdikleri çemberler oluşturmuştu. Sahil hem yaşam güzergahlarını belirlemede etkili -hemen hepsinin hayali kendi mekânını açmaktı- hem de macera dolu bir hayat yaşama hissi anlamında bir yaşamsal canlılık vaat ederek güçlenmelerinin anahtarı olmuştu.

Öte yandan sahil birlikte büyüdükleri de bir yerdi. Bir yandan "Atakumlu" diye bir şey olmadığını söylüyorlar, çünkü buraların çok kısa süre önce tarladan ibaret yerler olduğunu hatırlatıyorlardı. Dolayısıyla burada tarlası vs. olmadıkça "Atakumluyum" diyebilecek insan olmadığını düşünüyorlardı. Öte yandan bu hızlı dönüşüm onların yerleşmelerine ve kendi büyüme hikayelerine paralel gelişmişti, bundan dolayı buradaki canlılıklarda kendilerine de bir pay çıkarıyorlardı:

> Ben buraya ait hissediyorum; çünkü Atakum benimle gelişti. Ben 2013'te buraya geldim, 2013'ten biraz daha öncesinde başlamıştı buranın gelişmesi ama ben 2013'te buraya geldiğimden beri benimle beraber gelişiyor (Ceyhun, 23, odak grup görüşmesi, Ocak 2022).

Burada kimi karşılaşmaları süreğen olmasa da yere köklenmiş olduklarını ima eder:

> Kerim: Ya mesela herhangi bir insan gelsin bizim nesilden. Gelsin Samsunluyum desin. Ben o adamı tanımasam bile x kişisiydi, y kişisiydi, a biz şuraya giderdik falan filan diye… Bir şekilde tanışıyormuşuz ya aslında oluyor.
>
> Ceyhun: Ya 10 yıllık arkadaşlıklarımızı bulduğumuz oldu burada. Bir kere top oynamışız ya da bir kere beraber bir yerde bulunup alkol almışız. A o günü hatırlıyor musun be falan oluyor (Odak grup görüşmesi, Ocak 2022).

Hem Atakum'da hissettikleri aşinalık ve rahatlık hem de daha lise yıllarında yaz tatillerinde girdikleri kafe sektörüne duydukları bağlılık yer ile kurdukları bağı perçinlemişti. Kerim "Kafe sektörüne girdiğin zaman bir daha çıkamıyorsun. Başbaşka bir şey. Harbiden zehir oluyor. O ortama alışıyorsun." Kerim ve arkadaşları Samsun'da kalmak hayallerini Atakum'da gerçekleştirmek için direttiler. Ancak 2 yıl sonra bu genç barista gruptan Altuğ kendi kafesini açmasına rağmen, Kerim ve Ceyhun "zehir gibi" gördükleri ve bırakamadıkları bu sektörden aradıklarını bulamayıp uzaklaşmıştı. Sahil bir yandan yapmak istedikleri "nitelikli kahve" işi için bir alan olsa da onların zanaatini takdir eden bir yer olmamıştı. Pek çok öğrencinin gündelik/sigortasız çalıştığı sahil işletmelerinde, yaptıkları işlerine hak ettiklerini düşündükleri değeri vermediğini düşünüyorlardı. İşleri Samsun'da alıcı bulmamış olsa da kendi arkadaşlık çemberlerinde bir uyumlanmadan söz ederler. Aynı zamanda bir hayat tarzını paylaşmanın heyecanını da vurgularlar:

> Hep kitle aslında birbirini yakalıyor. Yaşam tarzı açısından. Mahalle kültürü, Güzelyalı kültürü değil de ortam kültürü ortam arkadaşlığından söz edebiliriz belki (Ceyhun, odak grup görüşmesi, Ocak 2022).

Sahilin sunduğu dinginlik kadar canlılık, macera ve hareketlilikle dolu bir yaşantı da arkadaşlarla paylaşımın perçinlediği bir duygu olur.

> Bazen sahile eğlenmeye giderim, gider ateş yakarım, arkadaşları alırım canlı müzik falan o oradan gitarı getirir o aradan darbuka getirri falan söyleriz falan kulanabilene bu sahil çok güzel bir imkan gerçekten de öyle ama işte herkesten de kendim gibi olmasını da bekleyemezsin düşünceli duyarlı olmasını da bekleyemezsin beklemek hata (Emre, 23, kişisel görüşme, Ocak 2022).

Sahil gençler için olduğu kadar sahilin diğer müdavim grubu olan yaşlılar için de "anılacak günler" yaratır. Atakum Sahili'nde sık karşılaştığım coşkulu sahiplenmenin ve yaşam güzergahını belirlemenin önemli bir kaynağını bu arkadaşlıklar oluşturur. Arkadaşlıklar macera doluluk, yaşamsallık ve canlılık gibi çağrışımlarla gelir. Claude Fischer (1963) *To Dwell Among Friends* çalışmasında kentsel olanın ayırıcı bir niteliği olarak aile dışı geliştirilen bağlara işaret eder. Belli bir yaşam tarzını paylaşmanın, aynı zihinsel haritaya sahip olmanın verdiği heyecan hem akraba ve aile bağlarından kopmaya dair de bir heyecan yaratır. "Arkadaşlarla olmak" Orhan'ın yanında tanıştığım Azize, Feride ve Hamiyet ile yaptığım yürüyüşlerde sıklıkla vurgulanırdı:

> Bizim hepimizin dostluğu çok eskiye dayanır. O zaman Azize'nin eşi kooperatif başkanıydı. Akrabadan ziyade hep arkadaşlarımıza haber verdik, o şekilde bir araya geldik. Yani düşünceleri aynı olan insanların bir araya geldiği... (Hamiyet, 68, eşlikçi görüşme).

Azize'nin eşi o dönem arsa karşılığında apartman yapan müteaahitlerden biridir. Bu evlerden biri de kendi oturdukları site olur. Önce bir kooperatif kurarak başlarlar. Hamiyet o dönem kooperatife sadece arkadaşlarını davet ettiklerini üzerine basarak belirtir. Bu kadınların sahille ilgili sıklıkla dile getirdikleri "şükür" bir aradalıklarına vurgu yapar. Yaşadığı tatmin ve heyecanı tarif etmek için Hamiyet taşınma hikayelerini anlattıktan sonra şöyle ekler "20 yıl oldu buraya taşınalı ama sanki 2 yıl gibi geliyor".

Arkadaşlık bir yerle birlikte yaşam tarzını, aynı zevkleri ve hassasiyetleri taşımanın da ifadesidir. Bu kadınlar her gün aynı saatte çıktıkları yürüyüşlerde araya sıkıştırdıkları market ya da pazar alışverişleri ile hem gündelik işlerini kolaylaştırır hem de gündelik sıkıntılarını paylaşırlardı. Birinin getirdiği ölüm ya da hastalık

haberi, pandemi öncesi sahil anıları, çocuklarının ve torunlarının durumları sohbette başı çekerdi. Genelde yürüyüşün ortasında bir noktada bir bankta oturup, belki yürüdükleri vakit kadar burada da konuşarak vakit geçirirlerdi. Zaman zaman Feride ve Azize torunlarını, çocuklarını ziyaret etmek için şehir dışına gittiklerinde Hamiyet de yürüyüşe çıkmazdı.

Arkadaşlık çemberi ile birlikte yaşamanın canlılığı, yerle ilişkiyi güçlendirir. Yürüyüşlerimizin sonunda bir gün sitelerinin denize nazır bahçelerinde dinlenirken; Feride Hamiyet'e dileklerini getirmesini hatırlattı. Bahar başlangıcına yakın bir gün bir kâğıda dileklerini yazmışlar ve saklamışlardı. Hamiyet eve çıkıp kağıtları getirdikten sonra hep birlikte deniz kenarına yürüdük. Ellerindeli kağıtları yakıp küllerini denize savurdular. Külleri savurduktan sonra neşelenen kadınlardan biri bana dönüp "Büşra neyin içine düştüm diye soruyor musun kendine" diye sordu. Kendi eğlencelerine ve macera dolu sosyalliklerine beni katmaya çalıştıklarını hissettim. İşleri bitip sitenin bahçesindeki çardağa dönerken buradaki rahatlıkve mutluluklarını tekrar şükürle andılar. Bir yandan da bana heyecanla daha önce Hıdırellez vakti sabahın erken saatlerinde sahile çıkma maceralarını anlattılar. Hem emekli kadınlarda hem de gençlerde grubunda sahilin sürprizli ve macera dolu gündelikliğine dair bir vurgu vardı. Her iki grupta da bu macera doluluğu vurgulamaya dair bir heyecan hakimdi. Bu da çoğunlukla evden, akrabalardan özgürleşmek ile ilişkilendiriliyordu. Genç erkek arkadaşlar bunu bir "kendini keşif" ve "evden kopuş" hikayesi gibi anlamlandırırken, emekli kadınlar grubu için bu kendi jenerasyonlarından kopuş gibi dile geliyordu. Fakat her halukarda "arkadaşlık" kentle ve kentsel bir yakınlaşma biçimi olarak öne çıkıyordu.

Arkadaşlık söz konusu olduğunda daha duygulanımsal bir ilişkilenmenin altı çizilir:

> Atakum benim dünyada en sevdiğim yer. O kadar seviyorum. Bilmiyorum Kova burcu bir insanım, arkadaşlarıma çok değer veriyorum, onlarla vakit geçirmek çok önemli benim için belki bu yüzden. Burada sektöre girmeden önce arkadaşlarımla mekânlarda çok takılan bir kızdım (Şule, 24, kasiyer, eşlikçi görüşme).

Arkadaşlık; aşinalık ve tek başınalığa nazaran daha yoğun bir duygulanımsal ifadelerle dile gelir. Aşinalık/yakınlık daha çok pratiğe dayalı bir ilişkilenmeyi, tek başınalık bir imkânı önceler. Fakat her ikisinin de sunduğu konfor fikrini, arkadaşlık çemberleri bir konfor alanına dönüştürür. Bir yandan da bu çemberler kendi içine kapanmayı ima edebilir.

Şimdiye değin ele aldığım sahilde bulunma halleri sahil müdavimlerinin bu yeri sahiplenmesine kaynaklık ediyor ve fakat burada tahayyül edilen kentsel kamusallıkla başa baş giden bir uzaklaşma arzusunu da içeriyordu. Kendine özgü tarifleriyle sahildeki yabancılık, yakınlık ve arkadaşlık ilişkileri bir şekilde bu yerde meydana gelen kamusallık potansiyellerini gösteren, kentte ve bu sahilde bir arada yaşamanın kolaylığına, rahatlığına vurgu yapan temel hallerdi. Bu anlamda Atakum Sahili'ndeki ferahlatan atmosfere işaret ediyordu. Tek başınalığa övgü kalabalıkla çevrili olmaya dair de bir iyimserlik barındırıyordu, aşinalık zaman-mekânsal bir aradalıkta beliren gündelik rahatlığa ve güvendeliğe işaret ediyor, arkadaşlık bu yakınlaşma kipleri arasında en yoğun duygulanımsal ilişkilenmeleri içeren çemberlere karşılık geliyordu. Farklı ve kesişen biçimlerde müdavimlerin sahilde bulunma halleri, onların hem kamusal mekân olarak sahile hem de kente bağlılıklarını kuvvetlendirmişti. Fakat bir tür bağlılık yaratan her pratik her zaman bir sınır koyma pratiğini de icra etmeyi beraberinde getiriyordu (Blokland, 2017).

4.3 Kamusal Yakınlığın Sınırları ve Uzaklaşma Arzusu

Kent mekanlarında tekraren gerçekleşen karşılaşmalar sonucu peyda olan aşinalık; bir ruh hali ve ilişki biçimi olarak bu mekanları tanımlayan yabancılığın karşısına rahatlığı koyar ve yabancılığa tahammülü genişletir. Aşinalık, bir konfor ve hatta konfor alanı yaratır (Blokland & Nast, 2014). Bu alan rahatlıkla ilişkilendiriliyor olsa da Felder, bu alanın varlığının herhangi bir sarsıntıya karşı aşırı hassaslığa çevrilmesi tehlikesinden, dolayısıyla kamusallığa ket vurma potansiyelinden söz eder (2021). Felder'in konfor alanının sarsılmasından kastı bu alanın dışarıdan gelebilecek farklılığa daha kapalı hale gelme tehlikesi ya da herhangi bir farklılığa fazla tepki verme tehlikesi ile ilgilidir. Farklılık, heterojenlik ve yabancıların yoğunluğu ile var olan kentsel mekandaki karmaşayı belli bir tonda sabitlemek, rahatlığı fakat aynı zaman bu tonda bir değişikliğe karşı aşırı tepkiyi de getirebilir.

Konfor alanının kamusal mekânlarla ilişkilenme anlamında bir en hafif tehlikesi yaşam güzergahını belli bir yere gömme tehlikesidir. Örneğin Kerim daha iyi bir baristalık eğitimi almak için farklı şehirlere gitmeyi denemiş, fakat rahat hissedemeyip kısa sürede geri dönmüştü:

> Bu yüzden gidemiyorum. Çünkü özgüvenli hissettiğin yer aslında burası. Buradan çıktığın zaman *safe* alandan çıkmış oluyorsun. Üniversiteye gitmek

> gibi oluyor yani. Sudan çıkmış balık (Kerim, 23, barista, odak grup görüşmesi).

Benzer bir şekilde Şule (kasiyer, 24) kısa bir süre yaz okulu için farklı bir şehire gittiğini, fakat dayanamayıp geri döndüğünü belirtmişti. Konfor alanları yaşam güzergahlarında bir kanca ve kent içinde bir yaşamsallık çekirdeği oluşturarak birlikte yaşama hissini büyütür. Bununla birlikte konfor alanlarının oluşması kent içinde bir canlılık ve "birlikte yaşama" duygusunu güçlendirir; bu anlamda bir kamusal yakınlık yaratma, bir müşterekte buluşma potansiyelini güçlendirir. Ancak bu büsbütün dışlamaların sona ermesini ve bir hoşgörü zaferi demek değildir (Felder, 2021). Nitekim Atakum Sahili'nde ziyaretçilerde aynı tavır görülmese de müdavimlerin zaman zaman dışarıdan gelenlere dair söylemleri ve yakıştırmaları bu konfor alanının kaybına yönelik güçlü bir endişenin işaretidir.

Müdavimler yerle coşkulu bir şekilde ilişkilenirken simultane bir biçimde buraya ait olmayanı da tespit ediyorlar ve "ait olmayanı" kendilerinden ve yerden uzaklaştırmaya çalışıyorlardı. Sahilin atmosferi palmiyeler; dünya ve farklı şehir mutfaklarının restoranları, üçüncü dalga kahveciler ve eğlence mekânları ile sahiplenmeye tabanlık eder. Fakat bu atmosferin bozulma endişesi de daimdir. Hamiyet (68, emekli) ve Nadire (65, emekli) ile yürüyüş yaptığımız bir gün birdenbire durdu. Bir iki adım gerimizde durup söylenmeye başlamıştı. Sahil şeridinde henüz inşaat halinde bir evi işaret ederek konuşuyordu:

> Nadire: Olacak iş mi, böyle yere ev yapıyorsun, bir tane denize nazır balkon koymuyorsun. Şu deniz manzarasında tek bir tane cam açmış, yere kadar bile değil. Köy evi yapmış ya buraya. Mimar mühendis uğramamış mı?
>
> Hamiyet: Çok çirkin. Arkadaki daha güzel (Eşlikçi görüşme, Mayıs 2021).

Hamiyet de ona hak vererek dinledi. Bir süre yürüyüşe ara verip binayı seyrederken kendi aaralarında söylendiler. Hamiyet konuşmanın sonunda bana dönüp aslında Atakum'un ne kadar medeni bir yer olduğunu, bu şehir ve Karadeniz içinde "bir tane" olduğunu hatırlattı. Ancak apartmanlarındaki "köy kökenli/arsa zengini" komşularına dair şikayetlenmeleri, sahilde balkonunu beğenmedikleri bir yapıya "köy evi" yakıştırması buraya ait olmayana dair bir hüküm içeriyordu. Atakum'un yeni maddi düzeni ve belli aktörlerin gelip gitmesi ile canlanan atmosferi kimi zaman sembolik bir değer olarak sahipleniliyordu. Bu anlamda müşterek bir sembolizmde buluşmak özellikle bir orta sınıf kimliğine sahip çıkmak, bu kimliğin altını çizmek isteyen kent sakinleri için önemliydi; fakat bu aynı zamanda bu kamusal

yakınlaşmaya hızlı bir sınır hattı çizmeyi de getiriyordu. Bu anlamda bir balkona, bir tutuma dair duydukları hoşnutsuzluğu; zaman zaman vurguladıkları şükür duygusu kadar güçlü bir biçimde dile getiriyorlardı.

Pek çoğu Atakum mukimi olan müdavimlerin bu yerle ilişkisinin nasıl kurulduğunu sorduğum andan itibaren, taşınma hikayelerini zaten bir uzaklaşma telaşı üzerine kuruyorlardı. Bu anlamda hemen hepsi olmasa da kimi müdavimlerin Atakum'a duydukları yakınlık ve aynı anda başka yerlerden "kentin tehlikelerinden, çevre ve görüntü kirliliğinden uzaklaşmak ve alt sınıflarla temasını azaltmak isteyen dışlayıcı bir orta sınıf kimliği"ni (C. Yılmaz, 2013, s.112) de yankılıyordu. Savage vd.'nin çalışmasında konut ve yaşanılacak muhit seçiminin orta sınıfların ayrışma pratiklerinin başını çeken bir unsur olarak altı çizilir (2004). Yerleşim yeri tercihleri orta sınıfların kent içinde kendilerine çekmek istedikleri sınırları, yakınlaşma ve uzaklaşmak istedikleri değerleri işaret etmesi açısından başattır. Sahilde karşılaştığım müdavimlerin taşınma hikayelerinin çoğunda eğer Samsun içerisinden Atakum'a taşınmış ise sıklıkla dile getirilen nokta bu uzaklaşma isteğiydi:

> Atakum'a mesela merkezden göç de çok. Bizim mesela kendi evimiz var. Biz mesela kendi evimizi kiraya verdik buraya taşındık. Çünkü artık o baharat kokusunu alabiliyorsunuz sokaktaki. Sadece işte bütün dükkanlar suriyeli dükkânı, çiftliğin üstüne çıkarsanız da aynı şekilde. Bütün tabelalar arapça sen orada yabancı hissediyorsun kendini. İnsanlar kaçmak için buraya geliyor (Ceyhun, 22, odak grup görüşmesi, Ocak 2022).

Sosyal olarak karışma korkusu Atakum'a taşınma hikayelerinin başat motivasyonuydu. Bu da çoğu zaman Ceyhun'un dile getirdiği gibi ivedilikle "kaçma" havasında anlatılırdı. Birlikte yürüyüşe çıktığım emekli öğretmenler grubunun hemen hepsinin hikayesi aynıydı. Samsun'un farklı ilçelerinden, İlkadım, Tekkeköy ya da Çarşamba'dan buradaki karışıklıktan kaçmak için taşınmışlardı. Hatta Hamiyet bu uzaklaşma telaşını altını çizmek için şöyle anlatmıştı: Ben merkezdeki (İlkadım) evi satıp geldim, bırakmadım orada, içindeki eşyaları avizeleri falan bıraktım, kaçar gibi çıktım".

Pek çok başka kişi de özellikle şehir merkezinden taşınma hikayelerini anlatırken çocukların "iyi bir yerde büyümesini" taşınma ve "pisliğe bulaşmamasını" istedikleri için taşındıklarını anlatmıştı. Taşınma hikayelerinin pek çoğunda Samsun merkezinde yaşanılan tekinsizlik hissi tarif edilir. Kerim ve arkadaşlarının taşınma hikayelerinde her birinin ailesi benzer bir "endişe ve uzaklaşma isteği" ile hareket etmişti:

> Samsun'un o tarafları biraz sıkıntılı olduğu için birazcık kaçmak gibi oldu. Benim bir de abim var. Abimin bir de ergenlik dönemleri, benim de ergenliğe giriş dönemlerim falan oldu. Orada büyümemi istemediler. Hani biraz uzaklaşalım oldu iyi de oldu aslında. Ondan beridir buralardayız. Çok küçük olduğum için detayları hatırlamıyorum (Kerim, odak grup görüşmesi, Ocak 2022).

Kerim ve arkadaşları gibi pek çok 20'li yaşlarda gencin Atakum'a taşınma hikayesi, onların ergenliklerinin kurtarılma hikayesi gibi anlatıldı:

> Babam emekli oldu, merkez daha pislik, kötü, serseri bir yer. Atakum daha sakin olduğu için buraya yerleştik (A25, erkek, 27, dalgıç).

18 yaşına geldiğinde, hala merkezde oturuyorlarken, ailesinin kendisini önce başka bir şehre gönderdiğini, abisinin yanına, gönderdiğini sonra geri dönüp Atakum'a taşındığını anlatan Şahin de benzer bir uzaklaşma telaşından söz eder:

> Biz merkez büyüme insanıyız. Merkezde büyüdüm deyince bakış açısı değişir, Atakum büyüme deyince bakış açısı değişir. Şimdi merkezde kaçtığımız şeylerin başında olaylar var. 2016'da geldiniz Atakum'a geldiniz bakıyorsunuz, huzurlu bir yer. Çünkü hani oradaki (*merkezi kast ediyor*) olaylar sıradan bir olaymış gibi gelebilir, gözünüze batmaz; ama bizim burada (*Atakum'u kast ediyor*) ufacık bir olay olsa hemen aklımıza merkez gelir (Şahin, 25, işletmeci, kişisel görüşme, Şubat 2020).

Bu hikayelere hâkim uzaklaşma telaşı anlatısı bir sınır koyma pratiği olarak işler. Saha boyunca Atakum, Samsun'dan, Samsun Karadeniz'in kalanından bir kent kültürü çerçevesinden ayrıştırıldı. Hem Hasan'la hem Meltem'le eşlikçi görüşmelerde benzer şekilde Atakum rahatlığın sınır hattı olarak çizilmişti:

> Hasan: Atakum her zaman farklı kurtarılmış bir yerdi.
>
> Büşra: Neyden kurtarılmış?
>
> Hasan: Benim siyasi görüşüme göre kurtarılmış. Genel anlamda da insanın kafa yapısı, aydınlık sosyokültürel anlamdaki etkinlikler, diğer Karadeniz'deki kapalı bölgeler gibi değil (26, eşlikçi görüşme, Ağustos 2023).
>
> Şimdi her şehrin bir bölünmüşlüğü var ya. Burada da öyle aslında eskiden de öyleydi. İşte mesela ben Bursa'da oturuyordum. Bir Nilüfer tarafı vardı bir Yıldırım tarafı vardı. Burada da öyle. Bir bu taraf var bir de diğer taraf var. O haberlerde çıkan taraf genelde o diğer tarafla alakalı. Hani burada böyle denk gelirse tesadüf ederse çıkan olaylar oluyor. Hani bu ara bir göçmen sorunu var, bilmem ne var. Bursa'da da yaşanıyor aynısı. Her yeri kapladılar bilmem ne yaptılar. Ondan dolayı (Meltem, 40, eşlikçi görüşme, Temmuz 2023).

Atakum'da ancak "tesadüfen" ters bir şey olur. Sıkıntı çıkaranlar da hep dışarıdan gelenlerdir:

> Tabi bir de Çiftlik'ten gelen bazı apaçi diye adlandırdığımız gençler Atakum'a geldikleri sırada ne yapacaklarını şaşırdıkları çok belli oluyor. Gördükleri her kadına neredeyse soluksuz şekilde bakışlarından insanlar ister istemez rahatsız oluyor. Bana kalsa Atakum ve Samsun farklı yerler. ... Tabi kimisi için yanlış olabilir ama herkesin rahat olduğunu söyleyebilirim. Yani neden ben de rahat olmayayım. Çünkü yabancı olduğum bir yer değil kendi evimde ne kadar rahat isem Atakum sahilinde de o kadar rahatım (Samet, 20, kullanıcı günlükleri, Ekim 2019).

Samet yer tarifi bir konfor alanından söz eder. Fakat ondan önce de bu alana dahil olamayacakların altını çizer. Samet herhangi bir karşılaşmadan söz etmeden sınır çizerken, Sultan'ın yaşadığı bir olayda yaptığı çıkarım da yerin sembolik sınırlarıyla ilgilidir:

> Körfez sahilinde dış görünüşü daha salaş ve buraya ait olmadığını düşündüğüm biri bisiklet yolunda tam karşısında yürüyerek gelirken bana laf attı (Sultan, 26, kullanıcı günlüğü, 20 Eylül 2019).

Bütün bu ayrışma, sahildeki bir aradalıkta kristalize olur. Sahilde sıklıkla dile gelen "dışarıdan gelenlere" yönelik dışlama da Atakum'a dair bu kurtarılmışlık hissinden ve sahildeki bir aradalığın bu kurtarılmışlığa ket vurması korkusu ile alakalı olarak dile gelir:

> Aileler gelmeye başladı. Bu taraf alkol yeriydi. 10'a kadar hiç açık yer kalmazdı. Şimdi her yer çok kalabalıklaştı. … Atakent'te kundaklama oldu. Alkol alınca gençler kendilerini ispatlama yarışına giriyor. Burada da artık İlkadım Canik gibi tehlikeli olmaya başladı. Her şehirde vardır. İlkadım, Canik'in ara sokaklarına git. Varoş mahalle. Artık burada da oluyor. Artık İlkadım Canik insanı buraya gelmeye başladı. Atakum insanı biraz daha kalburüstü insanlar olduğu için onlardan değil (A17, 30, erkek, çiçekçi, kısa/ayaküstü görüşme).

Müdavimler için ziyaretçilere doğrudan sınır koymak, karşılaşmalardan uzaklaşmak tamamen mümkün değildir. 3. Bölümde söz ettiğim zamansal kullanımlar kimi zaman bu uzaklaşmayı gözetmek üzere adapte ediliyordu. Fakat sınır koyma pratiği olarak işleyen çoğunlukla dışarıdand gelenlere dair söylenmeler olur. Bu söylenmelere konu olan rahatsızlık, gerilimler de bir çeşit uzaklığı temin eder, kamusal yakınlığa bir sınır hattı çizer. Müdavimlerin vurguladıkları aidiyet kadar kendilerini ve sahili kentin kalanından uzaklaştırma telaşını vurgulaması buradaki kamusallığın kapsayıcılığına dair bir şey söyler. Atakum müdavimleri için de sahiplenmeyi mümkün kılan bu estetiğe uymayanı (varoşu) atmosferin ne kadar dışına ittiği, şikayetlerini ne kadar dillendirdiği, onları ne kadar gelip geçici gördüğü ile ilgili olur.

4.4 Kentsel Kamusal Mekânda Atmosfer ve Birarada Yaşayabilirlik

Sahil yeni bir mahalle formu, kenetlenmiş bir biraradalık vaat etmez. Hatta sahildeki bir aradalıklar kendi içine kapanmaya da meyillidir. Sahildeki rahatlık atmosferi bir arada yaşayabilirlik vurgusu önemlidir; ancak bunun bir müşterek olarak sahili sahiplenmeyi ima eden, kamusal tartışma potansiyellerini güçlendiren bir biraradalık olduğunu iddia etmek güçtür. Sahil çoğu zaman izolasyonu mümkün kılması, tanışlardan uzaklaşmaya imkân sağlaması sebebiyle sahiplenilir. Bununla birlikte burada cereyan eden sosyallik içinde güvenli bir dolaşımı, nefes alma ihtiyacını karşılamayı, gündelik hayatın ve evin sıkıntılarından kurtulma fırsatını temin eder. Doğrudan bir tanışıklık ilişkisine dayanmasa da sahildeki ilişkilenme biçimleri iyimser bir duygu durumunu paylaşma hissiyatı verir ve kent yaşamını zenginleştirmeye hem de bir çeşit topluluk duygusunun inşasına katkı sağlar. Sahil etrafında yerleşen derin ve süreğen ilişkilenmelerde de birlikte yaşama coşkusu hakimdir. Sahildeki gündelik kamusallık bazen deniz bazen palmiyeler gibi bir takım maddi kaynaklarla, bazen keyif yapmak, yürüyüş yapmak gibi rutinlerle Samsun'u aşma, Samsun'da bir pencere açma, dünya standartlarında bir yerde olma hissiyatı yaratır.

Bir sahil kıyısındaki kamusallık ve onu çevreleyen duygular sadece kişilerarası karşılaşmaların, öteki tanımlarının ötesinde denizle de ilintilidir. Sahil şeridinde gündelik hayatın ritimleri "yaşıyor" hissi veren hem doğa ile hem tüketim kanallarıyla ilişkisini güçlendiren bir alan açar. Sahilin hem gündelik rutin kullanımı hem planlı düzenlenmesi ile aldığı hal kent sakinleri dışarıda olmanın türlü belirsizliklerini, gerilimlerini kat eder. Türkiye'nin pek çok şehrinde insanların mahrum hissettiği canlı bir kamusal mekânı paylaşma hissiyatı da- bu ölçü ile beraber- sahil müdavimlerinin iyimser atmosfer tariflerini güçlendirir.

Atmosferi duygulanım kuramcılarının vurguladığı gibi gücüllüğüyle ele alacaksak aslında onu mekânın yarattığı hareketliliği kısıtlayan ya da ferahlatan bir güç olarak tanımlamak mümkündür. Burada sıraladığım yabancılık, aşinalık ve arkadaşlık gibi kentsel kamusal mekandaki ilişkilenme biçimlerinde hâkim atmosfer burada tasavvur edilen kamuya dair umut dolu ve iyimserdir. Bu üç yakınlaşma hali de bir çeşit rahatlık ve huzurla bağdaştırılır, sahiplenmenin kaynağı olarak sunulur. Bunu hem güvenli bir yabancılıkta hem aşinalığın yarattığı konforda hem arkadaşlığın beslediği

coşkuda görmek mümkündür. Pek çok sahil müdaviminin yaşam güzergahını buraya taşıması bu iyimser atmosferle ilgilidir.

Sahil yabancılığın çeşitli şekillerde kırıldığı tek başına ya da birbirine aşina insanlara karışma imkânı ve kimi zaman sakinlik, dinginlik kimi zaman canlılık ve sosyallik çemberinde kente ve kentsel bir topluluğa eklenmeyi kolaylaştıran sosyal altyapı sağlar. Türkiye'nin metropol dışı pek çok kentinde eksikliği hissedilen canlılık ve bir arada yaşayabilirlik huzur, şans, şükür duygularının altı çizilerek dile getirilir. Goffman'ın kamusal mekanda davranışların temel dinamiklerinden biri olarak koyduğu huzur ve gerilim mekanın sağladığı imkanlar kadar "Atakum insanına" dair bir tasavvurdan da beslenir. Bu beklentiler, kimi Almanya'dan geri göçle gelen kişilerin hikayesinde görüldüğü gibi aşinalık arttıkça kırılabilir ve iyimser kamu tasavvuruna ket vurulabilir. Buradaki yakınlıkların ve kamusal açıklık potansiyellerinin derinleşememesi bir ölçüde estetik ve atmosfer temelli bir bağ kurma ile ilgilidir.

Atakum Sahili'ndeki rahatlık hem sahilin yeni maddi düzeninin sağladığı güvenlik (işletmelerden güvenlik görevlilerine dolaşımda olan hareketlilik) hem de doğrudan burada vakit geçiren insanların anlık bir aradalığı ile temin edilir. Atakum sahili, müdavimleri için orta sınıflığa ve kentliliğe atılmış bir kanca olarak belirir. Atakum sahili kenti ve ilçeyi sahiplenmenin önemli bir sembolü ve kaynağı olur. Bu çoğu zaman coşkulu bir sahiplenme olarak dile gelir. Bu sahiplenme bir yandan belediyenin atmosferik planlamasının bir yansıması olarak "atmosfer" "hava" "enerji"si üzerinden kimi çevre düzenlemelerine ve imkanlarına referans vererek kurulur. Bu da medeniyet/modernlik gibi vurgularla bir yaşam tarzı bağlamında bir araya gelmeyi vurgular. Böylesi bir atmosferik sahiplenme buraya duyulan bağı "yaşam tarzı" ile uyumluluk üzerinden perçinler ve yaşam güzergahlarında da etkili olur. Özellikle estetik ve atmosfer temelinde kurulan bir bağ hızlıca sınır çizebilir. Sahilin çeşitli ziyaretçileri konusunda "yakışıksız" olan kolayca dışarıdan gelen olarak belirlenir. Sergilenmeye açık estetik temeli ve bu estetiğin mümkün kıldığı "atmosferi" ile sahiplenildiğinde kent parklarının tarihi kökenlerinde olan kamusal açıklığı canlandırma potansiyelinden uzaklaşılır.

Atakum Sahili'nde rahatlığın kırıldığı örnekler genel olarak karşılaşmalardan ziyade varsayımlara dayanır. Dışarıdan gelenlerin huzuru bozduğuna dair hiçbir anlatıda doğrudan böyle bir karşılaşmaya dayalı konuşan kimse yoktu. Yalnızca Sultan,

bakışlarından rahatsız olduğu birini anlatırken “dışarıdan geldiğini” varsayıyordu. Dolayısıyla bu varsayımlar söylemsel olarak kendi konumlarını güçlendirmeye, ait oldukları topluluğu hatırlatmaya yarar. Nihayetinde zenginlerin iyiliği dışlama/iğrenme yoluyla yoksullardan ne kadar ayrışmış olduklarına bağlıdır (Ghertner, 2015, s.95). Oldukça geniş bir saha, deniz kenarının hafifliği gibi unsurlarla bir rahatlığın yayılmasına ve bir ölçüde bir arada bulunmaya alan açsa da sahilin estetik temelli tasavvuru kamusallık potansiyellerini ketler.

5. SONUÇ

Atakum Sahili'nin de bir örneğini oluşturduğu gibi; kent mekanları giderek artan bir biçimde duygulanımsal atmosferi belirlemeyi hedefleyen estetik, arzu, cazibe gibi ilkeler etrafında düzenlenmekte ve atmosfer kent sakinlerinin kamusal mekanlarla ve kentle bağ kurma(ma)sının temeli olarak öne çıkmaktadır. Spinoza'nın "bedenin etki gücünü çoğaltan ya da azaltan" tesirler olarak yaptığı duygulanım tanımı temel alındığında mekânın duygulanımsal niteliği olarak atmosfer de bir mekandaki hareketliliği artıran ya da kısıtlayan bir güç olarak düşünülebilir. Bu bedensellikle birlikte düşünüldüğünde atmosferi kozmik, politik ve toplumsal unsurların bir araya gelmesinde tarif etmek gerekir. Riedel'in şu tanımına tez boyunca birkaç kez başvurdum ve yineleyeceğim: atmosferler aynı anda hem zuhur eden hem de tertip edilen şeylerdir. Atmosferin çeşitli tanımları mekânın tasarlanan ve algılanan unsurlarına aynı anda gönderme yapar. Farklı kent mekanlarının bir tonda ve ritimde yoğunlaşan tesiri, hem belli bir yerde bir araya gelmiş insanların taşıdığı duyguların (bunlar da pratiklerle, gündelik rutinlerle, beklentilerle kurulur) hem de maddi düzenin belli bir tesir uyandırmak üzere düzenlenmesinin sonucunda açığa çıkar. Böyle bakıldığında atmosfer kavramı; insan ve çevresi arasındaki etkileşimi ve geçişliliği görünür kılar. Böylece de sosyal düşünümde mekânın ve yerin dahiline ve mekânın ve yerin ilişkisel tariflerine yeni bir olanak sağlar. Araştırma boyunca niyetim bu geçişliliği ve ilişkiselliği vurgulamak oldu. Nitekim bu doğrultuda çevre ve ritim gibi unsurlar; gündelik hayatın türlü kaynaklarını birleştiren tarifleriyle analize dahil oldu.

Yere odaklı bir sosyoloji zaman mekân ve doğa ilişkisini boyutlandırmayı kaçınılmaz kılar (Urry, 1999). Çalışma boyunca bir kamusal mekân olarak deniz kenarları ve özel olarak Karadeniz hem mekânsal dönüşümde hem gündelik hayatın ritimlerini belirlemede başat bir aktör olarak ortaya çıktı. Her ne kadar dönüşüm Karadeniz'i aşmayı işaret etse de Karadeniz buradaki gündelik ritimlerin başat failiydi. Sahilin kıyısındaki eğlence denizin dalgasına ve açıklığına tabiydi. Bu noktada pek çok müdavimin de belirttiği gibi "Karadeniz'e güven olmaz".

Belediyenin tamamladığı yürüyüş yolu gibi düzenlemeler yüzmek için tekinsizliğini sürdürse de seyretmek için Karadeniz'i ehlileştirmiş görünüyordu.

Atakum Sahili'nde duygulanımsal atmosfer bir kentsel yenilenme hikayesi, yenilik ve gelişme arzusu ile sıkı sıkıya örülmüştü. Sahil en çok "Karadeniz'de bir Akdeniz havası" estiren yeni düzenlemesi, bir yenilik ve gelişme beklentisi ile anılıyordu. Bu yüzden sahilin yakın zamanlı maddi dönüşümü ve yenilik arayışı bu tezin ana hatlarından biri oldu. Atakum'un kentin yeni kesimlerini çağıran yeni yüzü olarak kuruluşu; Türkiye'nin pek çok şehrinde ikibinli yıllarda görülen kentsel büyüme arayışlarının sonucu olarak yeni yerleşmelerin kurulmasından ve inşaatlaşma dalgasından izler taşıyordu. Fakat bunun da ötesinde Atakum Sahili'nin bir kamusal mekân olarak yarattığı heyecan, kentin yüzyılı aşkın bir süre tütün üretimi ve ticareti etrafında kazanılmış canlılığının yakın zamanlı kaybından bir dönüş umudunu da içeriyordu. Öte yandan bu arayış kent ve deniz ilişkisinin ticaret ilişkisinin dışında yeni bir biçimde canlandırılması arayışı ile de ilişkilendiriliyordu.

19. yüzyılda bir liman ve tütün kenti olarak canlanan Samsun, Cumhuriyet sonrası yıllarda kent planlamasından ticari hayatına millileştirme politikalarının etkilerinin kent düzeyinde en net görüldüğü şehirlerden biri olur. Samsun'un Cumhuriyet yıllarında TEKEL'in başrolünde olduğu tütün üretimi hikayesi uzun yıllar kentteki ticareti ve istihdamı ayakta tutar; fakat bu yüzyılı aşkın süre tütün ticareti ile kentsel hareketlilikte kazanılan ivme 1980'ler sonrası başlayan özelleştirme dalgaları ile kaybedilir. Her dört aileden birinin tütünden para kazandığı, kadınların Türkiye ortalamasının çok üstünde bir istihdam oranıyla çalıştığı Samsun'da tütün endüstrisinin zayıflamasının geçim kaynaklarında, kent ekonomisinde yarattığı kayıp kadar kentsel mekanlardaki canlılıkta da etkileri derin olur. 2000'li yıllarda kentsel kalkınma arayışında Samsun'u, bir zamanlar olduğu gibi, bölgede bir çekim merkezi yapmak üzere çalışmaların tam olarak aranan potansiyeli yakaladığı söylenemez (Genç vd., 2021). Kentte yeni sermaye mekanları arayışının (Özmen Yılmaz, 2009) hakim olduğu bu yıllarda Atakum Sahili'nin yeniden yaratılması hedefi Karadeniz'de enerji ve turizm sermayesine yoğunlaşan kalkınma ajandasına paraleldir. Bu doğrultuda büyükşehir belediyesinin öncülüğünde başlayan yenilenme dalgasının söylemi başta turizmin estetik arzularına, Karadeniz'i aşmaya, lüks tüketimi canlandırmaya yönelik bir şekilde kurgulanır. Bu dönüşüm beklenen turistik ilgiyi canlandırmak konusunda başarılı olmaz; fakat bir cazibe mekânı yaratmak

konusunda başarılı olur. Sahil turistik bakışı cezbetmek amacıyla dolaşıma açılsa da esasen, Atakum'daki yoğun kentleşme ile birlikte ilçenin yeni mukimleri tarafından bir kent parkı olarak yoğun bir ilgiye mazhar olur. Üstelik bu ilgi giderek genişler ve sahil kent içinden, yakın kentlerden ziyaretçileri çeken gözde bir kamusal mekan haline gelir.

Kimi zaman neredeyse buranın "bambaşka" bir yer olduğuna ikna etmeye çalışan müdavimlerine rağmen sahil, aslında küresel düzeyde pek çok yerin 1980 sonrası yaşadığı kaderi paylaşır. Öte yandan sahilin methi çoğunlukla ilham aldığı diğer turistik mekanlardan söz ederek de yapılır. Sahilin bu yeniden dönüşüm süreci yerlerin bir tüketim nesnesi yaratmak üzere yeniden planlanmasına bir örnektir. Bu projenin en önemli aktörü olarak öne çıkan eski belediye başkanı projeye dair demeçlerinde modern iktidarların hesaplamalara ve ölçülere dayalı planlama aklına dair söylemini sürdürse de bu yeniden düzenleme süreci pek çok projenin nihai durumuna bakıldığında (Golf sahası, yat limanı gibi) ikonik tüketim mekanlarının estetik ve atmosferinden yola çıkmış görünür. Bu doğrultuda projenin başlangıçta bir turizm cenneti yaratmak olarak belirlenen hedefi başarılı olmayınca, eski başkan projeyi Samsun'da sahil kültürünü canlandırmayı, kentliler ve sahili buluşturmayı hedefiyle yeniden gerekçelendirilir. İdarenin dönüşüme yönelik söylemi, kentlilerin yeri sahiplenmesine paralel bir hızla Karadeniz'i aşmaktan kent sakinlerini Karadeniz'le buluşturmaya ve kentliye hizmet etmeye dönüşür. Modern iktidarın mekan üzerinde bütün satıhları belirlemeye yönelik merakından farklı olarak, atmosferden yola çıkan bir düzenleme mantığı dönüşümün rasyonalizasyonunda "bir boşluk bırakır". Bu boşluk Türkiye'de iktidarın mekan üzerindeki tasarruffunda benimsediği rolün değişimi (Kahraman, 2013), bununla ilgili olarak hukuk dahil düzenleyici alanlarda bıraktığı muğlaklıkla da ilgilidir. Bu muğlaklık mekânsal hakimiyeti elinde bulunduran aktörlerin mekânın mahiyetine dair tutumlarında ve idare mantığında da sürer. Kent sakinleri "fazla otoriter ifadeler ve otorite boşlukları" (Simone, 2006) sürdürülen bu idare mantığı ve çoğu ikircikli olarak işleyen yasaklar karşısında genelde doğaçlamaya başvurarak gündelik yer yapma pratiklerini sürdürür. Bu boşluk sayesinde sahilin dönüşüm serüveni bir kent parkına dönüştüğünde de bir başarı hikayesi olarak yine sahiplenilir.

Kendilerine nadiren paye verseler de kent sakinlerinin bu yerde sürdürdükleri gündelik yer yapma pratikleri ve rutinler belediyenin mekânsal söyleminde bir

değişimi; sahildeki mekânsal hakimiyette bir yön değiştirmeyi tetikler. Ancak bu yön değiştirme mukimlerin her an farkındalıkla mekânı "ele geçirmiş" hissettiği bir süreç değildir. Aksine sahil, müdavimleri için çoğunlukla şükür, şanslı ve kurtarılmış hissetme sebebidir. Bu rahatlık atmosferi üzerinden kurulan bağ; özellikle kendilerine sınır çekmek isteyen kent sakinlerinin bu mekânsal dönüşümde mutabık olmasına -siyasi olarak desteklemediğini belirtse dahi belediyeyi takdir etmesine ve dönüşümü desteklemesine- zemin sağlar. Sonuç olarak bu dönüşümle birlikte 20 yıl önce kentlilerin hafızasında çok da yeri olmayan, tütün tarlalarından ibaret olarak bilinen, kısıtlı bir kesimin yazlıklar ve kamu kuruluşları kampları üzerinden bağlantısı olan bu ilçe ve sahili özellikle kentin sıkıntılı taraflarıyla arasına sınır çekmek isteyen kentlilerin dikkatini bir yerleşim ve eğlence yeri olarak "yeni, ferah, tehlikeden uzak" olması yönünden çekmiş ve coşkuyla sahiplenilmiştir.

Atmosferin tertip edilen boyutu bu mekansal dönüşüm hikayesinin merkezindedir. Saha boyunca karşılaştığım pek çok sahil müdavimi de esasen buradaki rahatlık atmosferinin kaynağı olarak mekansal düzenlemeyi işaret etmişti. Nitekim Samsun'da ve Karadeniz'de ayrıcalıklı atmosferi ve imkanları olduğuna dair ifadelerde öne çıkan şans, şükür ve kurtarılmışlık vurgusu da aslında bir hizmet olarak düzenlemeyi ön plana çıkarır. Halbuki sahilin çerçevesinde kent sakinlerinin kullanımlarıyla tetiklenen yön değiştirme ve günbegün çeşitlenen yer yapma pratikleri düşünüldüğünde sahildeki rahatlığın bir kaynağı da kent sakinlerinin sessiz kuşatmasıdır. Pandemi gibi askıda bir zamansallık etkisi yaratan kamusal mekân deneyimi, sahilin kullanımlarını da radikal bir biçimde değiştirir. Pandemi döneminde önce tümden yasaklı bir yer olan sahilde, dışarı çıkma yasakları kalktıkça bu geçişin etkisiyle pandemi öncesi yasak olan pek çok eylemin denetimi askıya alınır. Bu da büyük ölçüde sahildeki yapıp etmelerin çeşitliliğini ve yoğunluğunu arttırmış, pandeminin askıda zamansallığının dışında da sahildeki yasaklara dair hükümler *de facto* kalkmış gibidir. Böylece mekânsal ve zamansal dönüşümle peyda olan sahil boyu sosyalleşme alanları, sahilin gündelik akışına 20 yıl öncesinden çok başka ve neredeyse deniz kadar başat bir ritim katar. Özellikle kadınların kent içinde güvende hissedilen bir aralık oluşturan Atakum Sahili'nin atmosferi doğal ve kültürel ritimlerle beraber örülen rutinler; geliş gidişler, geri çekiliş ortaya çıkışlarla örülür.

3. bölümdeki gündelik hayat ve ritim tarifleri yere alışmanın, aşinalaşmanın ve dolayısıyla rahatlığın nasıl kurulduğuna işaret ediyordu. Ritimlerden yola çıkan bir

rahatlık ve atmosfer tarifi atmosferin bedenselliğine vurgu yapıyordu. Ritmi bu atmosferin bedensel bir etki olarak hissinin tarifi için öne sürdüm; ancak atmosfer ve yer duygusunun yaşanmasını söylemsel olandan ayırmadım. Thrift, Massumi gibi başlıca duygulanım kuramcıları, duygulanımı söylem öncesi bedensel bir tesir olarak okur ve temsili olmayan metodolojileri önerir. Ancak ben tez boyunca atmosferi duygulanım gibi söylem ve temsil öncesi bir alana sınırlamadım. Duygu ve duygulanım arasındaki sınırı muğlaklaştıran Ahmed'i ve duygunun dilin ve söylemin çemberinden sıyrılamayacağı düşüncesini takip ederek yere dair duygu ifadelerine odaklandım. Hem yerin düzenlenmesi sürecinde esas alınan hem de sahil kullanıcılarının gündelik yaşantısına dair atmosfer tariflerini dinledim. Nitekim hem mekansal düzenleme hem kentsel bir aradalığa içkin rahatlık güvenlik ve güvendeliğe dair söylemle sıkı sıkıya ilişkilidir. Bununla birlikte, atmosfer her ne kadar bir yerde dağılan, yoğunlaşan bir tesir olarak düşünülse de Ahmed'in hatırlattığı gibi atmosfer herkes tarafından aynı şekilde hissedilmez, hakim atmosferin bedenlere nasıl sirayet edeceği o bedenlerin "geliş açısına" bağlıdır. Massey'in yerin her zaman bir güç geometrisi ima ettiği ifadesi bu açı ile birlikte düşünülebilir.

Atakum Sahili oldukça çeşitli grupların bir aradalığına açık olsa da buradaki rahatlık atmosferin nasıl dağıldığı ve daha çok kimler tarafından sahiplenildiği bir takım güç ilişkilerini imler. Kentsel mekanlarda aidiyeti ikametin uzunluğuna ya da klasik bir cemaat tanımına dayandırarak okumak kent mekanlarındaki ilişkilerin çoğulluk ve çeşitliğini kapsamakta yetersiz kalır (Blokland, 2017). Savage vd.'nin (2004) çalışması kökenlerden ya da yerleşimin uzunluğundan ziyade aidiyetin sembolik ve seçilmiş boyutuna vurgu yapıyordu. Fakat bu çalışma çoğunlukla yerin atmosfer üzerinden bir ayrım yaratma aracı olarak işlemesine odaklanıyordu. Atakum Sahili'nin oldukça çeşitli müdavimleri arasında ise aidiyete dair söylemler kimi zaman aslında çelişkiliydi. Sadece Atakum sakinlerine ya da sadece sahil mukimlerine aidiyet yüklemek, temelde öğrenci mekânı ya da aslında emekli mekânı olduğunu düşünmek gibi çelişkili tutumlar bir arada bulunur. Kimi zaman birbirini dışlar görünen kullanımların bir arada yaşayabildiği bu aralığın rahatça temininin farklı kaynakları vardı. Bunun bir kaynağı; gündelik rutinlerin ve alışkanlıkların daha ait hissettiği bir kent kalabalığıyla- ya da sakinliğiyle- karşılaşmaya olanak sağlayacak şekilde adapte edilmesiydi. Öte yandan belediyenin yeniden düzenleme

projesinin “kim için” olduğuna dair muğlaklık da dışarıdan gelenlere dair tutumlarda değişikliğe sebep olabiliyordu. Diğer bir sebebi ise görüşmelerde öne çıkan “dışarıdan gelenlere” dair sınır çekme söyleminin gündelik yüz yüze karşılaşmalarda benzer bir ağırlığı taşımamasıdır. Bir yandan herkesin çevreye yayılan rahatlığının ve iyimser atmosferin bir aidiyet kaynağı olduğu sahilde görüşmelerde dile getirilen sınır çekme söylemi çoğu zaman kendi ait olduğu kamuyu ve sınıfı hatırlatma arzusuna işaret eder.

Bu çalışma Türkiye’de kent çalışmalarına ne metropol ne taşra çerçevesinden değerlendirilebilecek bir şehirde kamusal mekân ve kentliliğin anlamlarını tartışmaya açması ile bir katkı sağlamayı ummaktadır. Kentler büyüklük, heterojenlik ve yoğunluklarıyla temelde birbirine yabancılık meselesi üzerinden ele alınır. Ancak büyüklük ve heterojenliği farklı ölçeklerde düşünmek ve farklı ölçeklerdeki kentlilik hikayelerini öne çıkarmak, belli kent deneyimleriyle kısıtlı kalmış kent literatürünü zenginleştirir. Postkolonyal kent çalışmaları halihazırda uzun bir süredir bu alanda paradigmatik bir değişimin önünü açmıştır. Türkiye kentlerinde ise ne tam olarak küresel Kuzey’in ne tam olarak küresel Güney’in grameri ile örtüşen kentleşme, modernleşme serüvenleri hala yeni araştırmalara alan vardır. Atakum Sahili’nin hikayesi kentlerde bu ölçeğe bağlı olarak gelişebilecek ara formları, farklı tanışıklık biçimlerini konuşmayı mümkün kılar. Yakınlığın da yalnızlığın da imaları metropol kentlerinden ya da dayanışma ağlarının daha sıkı örüldüğü marjinal bağlamlardan farklı şekilde gelişir. Metropol karmaşası ve taşra sıkıntısı dışından Samsun’un her ikisine de zaman zaman yakınlaşabilen büyüklük ve yoğunluğu, belli kamusal yakınlaşma biçimlerini öne çıkarır ve buraya özgü bir duygulanım hattı çizer.

Atakum Sahili’ne dair dile getirilen güçlü sahiplenme vurgusu kent sakinleri için yalnızca bir mekânın kent içinde nasıl bir dönüşüm ve yankı uyandırabileceğini örnekler. Atakum Sahili mukimlerinin eğlence ve boş zaman mekânı ihtiyaçlarına karşılık gelmiş ve bir yandan bu kamusal mekân etrafında çoğalan iş imkanları olmuştur. Bunun yanında sahil emeklilik ya da öğrencilik gibi hayatın kırılgan olabilecek aşamalarında, çalışmanın dışında kalmış gruplara- bir buluşma mekânı ve destek mekanizması sağlamıştır. Bunun yanı sıra Atakum Sahili’nin sürekli vurgulanan güvenlikli bir yer oluşuna dair ölçüt genellikle Türkiye’de kamusal mekanlarında rahatlık ve güvenlik sorunu oldu. Türkiye’nin kentlerine dair çeşitli çalışmalarda da rahatça dışarıda olma imkanlarının özellikle toplumsal cinsiyet ve

farklı yaşam tarzlarının bir aradalığı bağlamında eksikliğine değinir (Keyman vd., 2017, Keyman & Koyuncu Lorasdağı 2020). Atakum Sahili'nde keşfedilen yarattığı heyecan, çoğunlukla buna eşlik eden şükür duygusu da aslında bu mahrumiyeti yankılar. Bir zamanlar tütün etrafında canlanan sosyal hayatı ve sosyalleşme seçenekleri, kamusallığın değilse de piyasanın yeniden canlanması için yürütülen bir proje etrafında bir ölçüde kazanılmış görünmektedir. Kimsenin kimseye karışmadığı güvenli bir yabancılık hali, aile çemberleri dışında kurulan aşinalık ve arkadaşlık ilişkileri sahilin rahatlık atmosferini perçinler. Atakum Sahili'ndeki coşku bir anlamda böylesi mekanlara duyulan özlem ve bir anlamda mahrumiyetin de göstergesidir.

Kısa/ayaküstü görüşmeler gibi farklı teknikleri dahil ederek katılımcıların çeşitliliğini yansıtmaya çalışsam da araştırma belirgin ölçüde sahilin müdavimlerinin, yani pek çoğu Atakum mukimi olan kişilerin deneyimlerine dayanmaktadır. Bu anlamda tezin geneline yayılan iyimser atmosfer ve rahatlık tariflerinin kentin farklı muhitlerinin mukimleri ya da sahilin daha uzak ziyaretçileri genelinde geçerliği sorgulanabilir. Nitekim Samsun'da kadınların güvenlik deneyimlerini araştıran bir başka çalışmanın bazı kadınların Atakum'u alkol alanların çokluğundan dolayı tekinsiz bulduğunu ve şehrin o taraflarında rahat hissedemediğini aktarması (Yazıcıoğlu Akyüz, 2022) bu çalışmanın kapsayamadığı başka deneyimleri işaret eder. Bu anlamda bu çalışmadaki yer odağının daha geniş bir analiz için bir kısıtlılık teşkil ettiği söylenebilir.

Bu araştırmanın bir diğer katkı sağlamayı umduğu alan yer ve atmosfer kavramını merkeze alarak bu kavramların sosyolojik bir araştırmada ampirik olarak çalışılmasının yollarını aramasıdır. Bunu yapmak için de araştırma boyunca yerin devingenliğini ve duygulanımın bedenselliğini daha iyi serimleyebilmek için klasik etnografinin mülakat ve gözlem gibi araçlarının dışına çıkmayı denedim. Bu anlamda özellikle eşlikçi görüşmeler ve kullanıcı günlükleri -ilk etapta planlandığım gibi yürütemesem de- sahil sakinlerinin bu yerdeki güzergahlarını, rutinlerini, mekâna yayılmalarını ya da geri çekilmelerini; dolayısıyla rahatlık ve gerilimlerini izleme fırsatı verdi. Özellikle yürüyerek görüşmeler esnasında hep klasik bir görüşmenin sağladığından çok daha hızlı bir "çözülme" sağladığını hem araştırmacı olarak kendimin hem de görüşmeye katılanların klasik bir görüşme tekniğine göre daha rahat olduğunu hissettim. Bu anlamda sahilin rahatlık atmosferi, fakat özellikle

yürümenin sağladığı rahatlık, araştırmayı da kolaylaştıran bir unsur oldu. Benim tecrübemde kaygıyı azaltan önemli bir faktör de grupla yapılan yürüyüşlere eşlik ettiğim görüşmelerdi. Hemen her gün takip ettikleri rutin rotalarda sahil müdavimlerine eşlik ettiğim görüşmelerde psikolojik mesafenin çok daha hızlı kırıldığını hissettim. Eşlikçi görüşmeler özellikle mekan ve yer odaklı çalışmalarda araştırmaya önemli bir kolaylık ve zenginlik sağlar. Bir yandan bir yerde cereyan eden karşılaşmaları daha yakından izleme fırsatı verir, öte yandan muhatabın rutinine eşlik ederken ortaya çıkacak rahatlık araştırmacı ve muhatabı arasındaki akatarımı kolaylaştırır. Bununla birlikte bu teknikler yer ve duygu ilişkisini serimlemekte hayatiydi. Berlant'ın içinde bulunduğumuz anın ilk olarak duygulanımsal tesirini hissettiğimize yönelik düşüncesini takip ederek gündelik hayatı çözmeye çalışırken hiçbir zaman katılımcılara nasıl hissettiklerine dair sorular sormadım. Bunun yerine gündelik deneyimi daha az filtrelenmiş, yapılandırılmış olarak aktaracak eşlikçi görüşmeler ve günlük çalışmaları gibi teknikler denedim. Nitekim sahile dair coşkulu sahiplenme ve pek çok duygulanımsal tesir doğrudan bir soru sormasam da bu görüşme ve günlüklerde dile getirildi. Bu doğrultuda, gündelik hayat çalışmalarının yanı sıra, yer ve mekanın ilişkisel bir perspektiften ele alındığı çalışmalar için bu yöntemsel açılımların önemli olabileceğini düşünüyorum.

KAYNAKLAR

Ahmed, S. (2000). *Strange Encounters: Embodied Others in Postcoloniality.* New York-London: Routledge.

Ahmed, S. (2004). *The Cultural Politics of Emotion.* Edinburgh: Edinburgh University Press.

Ahmed, S. (2016). *Mutluluk Vaadi*. (D. Mayadağ, Çev.) Sel Yayınları. Orijinal eserin yayın tarihi: 2010.

Aksoy, A. & Robins, K. (2012). Beyoğlu'nun Değişen Atmosferi: Genelleşen Ehemmiyetsizlik Hissi. *Dosya* 28, 50-58.

Akansel, C. (2009). *Revealing the values of a republican park: Gençlik parki deciphered in memory and as monument.* (Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Alicanoğlu, A. (2020). *Spatial And Social Changes Of Urban Parks On Atatürk Boulevard, Ankara.* (Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Alkan, H. (2006). *Intimate Governing: Public Space, Community and Women in Keçiören.* (Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Alkan, M. Ö. (2014). Osmanlı'da Sayfiye'nin İcadı. T. Bora (Ed.) *Sayfiye: Hafiflik Hayali* içinde, (s. 15-44). İstanbul: İletişim Yayınları.

Allen, J. (2006). Ambient Power: Berlin's Potsdamer Platz and the Seductive Logic of Public Spaces. *Urban Studies*, 43 (2), 441–455.

Amin, A. (2008). Collective culture and urban public space. *City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action, 12* (1), 5-24.

Amin, A., & Thrift, N. (2002). *Cities: Reimagining the Urban.* Polity.

Anderson, B. (2009). Affective Atmospheres. *Emotion, Space and Society, 2*, 77-81.

Appadurai, A. (1996). *Modernity at large: Cultural dimensions of globalization*. University of Minnesota Press.

Ayan, B. (2017). *Öznel İyi Olma Hali Üzerine Kent Parklarının İrdelenmesi: Ankara Kenti Örneği.* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Aydıntuğ, N. Z. (2022). *LGBTI+s' resistances and spatial productions in Istanbul: A path towards the right to the city.* (Doktora Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bachelard, G. (2017). *Mekânın Poetikası.* (A. Tümertekin, Çev.). İstanbul: İthaki. Orijinal eserin yayın tarihi: 1957.

Bacqué, M-H., Bridge, G., Benson, M., Butler, T., Charmes, E., Fijalkow, Y., Jackson, E., Launay, L., ve Vermeersch, S. (2015). *The middle classes and*

the city: A study of Paris and London. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9781137332608

Bahçekapılı, Y. (2018). *Kent Merkezinde Toplumsallaşma Pratikleri: Karaköy Örneği.* (Yüksek Lisans Tezi*)*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bakırezer, G. (2010). Trabzon'un Sosyo-Ekonomik Çöküşü. G. Bakırezer. ve Y. Demirer (Der.), *Trabzon'u Anlamak* içinde (ss. 25-96). *İletişim Yayınları.*

Baldwin, J. (2012). Putting massey's relational sense of place to practice: labour and the constitution of jolly beach, antigua, west indies. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 94(3), 207-221.

Bartu Candan, A., & Kolluoğlu, B. (2008). Emerging Spaces of Neoliberalism: A Gated Town and a Public Housing Project in İstanbul. *New Perspectives on Turkey*, *39*, 5–46. doi:10.1017/S0896634600005057

Batuman, B. (2014). "Everywhere is Taksim": The politics of public space from nation-building to neoliberal Islamism and beyond. *Journal of Urban History*, *41*(5), 881-907. https://doi.org/10.1177/0096144214566966

Bazrafshan, M., Spielhofer, R. Wissen Hayek, U., Grêt-Regamey, A. (2023). Greater place attachment to urban parks enhances relaxation: Examining affective and cognitive responses of locals and bi-cultural migrants to virtual park visits. *Urban Planning*, 232. https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2022.104650.

Becerikli, C. (2023). *Until the Door is Closed?: Women's Fear Of Crime In Ankara.* (Yüksek Lisans Tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Berlant, L. (2011). *Cruel Optimism.* Durham and London: Duke University Press.

Blokland, T. (2017). *Community as an Urban Practice.* Cambridge: Polity.

Blokland, T., Giustozzi, C., Krüger, D., & Schiling, H. (2016). *Creating the unequal city: the exclusionary consequences of everyday routines in Berlin.* Routledge.

Blokland, T., ve Nast, J. (2014). From Public Familiarity to Comfort Zone: The Relevance of Absent Ties for Belonging in Berlin Mixed Neighbourhoods. *International Journal of Urban and Regional Research* 38(4):1142–59. doi:10.1111/1468-2427.12126.

Bora, A., & Bora, T. (2014). Sunuş: Sayfiyedeki gibi serazat. T. Bora (Ed.), *Sayfiye: Hafiflik Hayali* içinde (ss. 7-14). İstanbul.

Bourdieu, P. (1990). *The Logic of Practice.* Stanford, California: Stanford University Press.

Bourdieu, P. (2000). *Pascalian Meditations*. Stanford University Press.

Bozdoğan, S. (2001). *Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Döneiminde Mimari Kültür*. Metis Yayınları.

Böhme, G. (2017). *The Aesthetics of Atmosphere.* New York: Routledge.

Brennan, T. (2000). *Exhausting modernity: Grounds for a new economy.* London & New York: Routledge.

Brennan, T. (2004). *Transmission of Affect.* Ithaca and London: Cornell University Press.

Brenner, N., & Theodore, N. (2002). Cities and the Geographies of "Actually Existing Neoliberalism". *Antipode,* 34(3), 349-379. https://doi.org/10.1111/1467-8330.00246

Brighenti, A. M., & Pavoni, A. (2017). City of unpleasant feelings. Stress, comfort and animosity in urban life. *Social & Cultural Geography,* DOI: 10.1080/14649365.2017.1355065

Brown, M. (2015). Seascapes. M. Brown, & B. Humberstone (Ed.), *Seascapes: Shaped by the Sea* içinde. London&New York: Routledge.

Burdsey, D. (2011). Strangers on the Shore? Racialized Representation, Identity and In/visibilities of Whiteness at the English Seaside. *Cultural Sociology, 5* (4), 537–552. https://doi.org/10.1177/1749975511401275

Burdsey, D. (2017). *Race, Place and the Seaside: Postcards from the Edge*. Palgrave Macmillan UK.

Buser, M. (2014). Thinking through non- representational and affective atmospheres in planning theory and practice. *Planning Theory, 13* (3), 227-243.

Calvino, I. (2002). *Görünmez Kentler*. (I. Saatçıoğlu, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.

Campling, L. & Colas, A. (2021). *Capitalism and Sea*.Verso Books.

Canik Kaymakamlığı. Canik İlçesinin Kuruluşu. http://www.canik.gov.tr/canik-ilcesinin-tarihcesi adresinden 10 Ocak 2024 tarihinde erişildi.

Castells, M. (1977). *The Urban Question: A Marxist Approach*. Edward Arnold Publisher.

Chakrabarty, D. (1992). Of Garbage, Modernity and the Citizen's Gaze. *Economic and Political Weekly*, 27(10/11), 541-547.

Clough, P. (2007). *Introduction.* P. Clough, J. O. Halley (Ed.), *The Affective Turn* içinde, (ss. 1-33). Durham; London: Duke University Press.

Corbin, A. (1994). *The Lure of the Sea: The Discovery of the Seaside in the Western World 1750-1840*. University of California Press.

Cresswell, T. (2015). *Place: An Introduction.* Blackwell Publishing.

Çadırcı, M. (1990). 19.Yüzyılın İkinci Yarısında Karadeniz Kentleri (Trabzon ve Samsun). *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri* içinde (ss.15-23), 1-3 Haziran 1988.

Çelik, F. (2019). Geç Osmanlı Dönemi Kentsel Mekânda Batılılaşma etkileri: Konya Millet Bahçesi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 44, 331-350. https://doi.org/10.21563/sutad.511681

Çelik Z., (1998). *19. Yüzyıl Osmanlı Başkenti: İstanbul*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Çur, A. (2018). Kadınlar: Taşranın Yurtsuzları. T. Bora (Ed.), *Taşraya Bakmak* içinde (ss. 115-136), İletişim Yayınları.

Degen, M. M. (2008). *Sensing Cities: Regenerating public life in Barcelona and Manchester.* Routledge.

Demir, E. (2002). Kamusal Mekân ve İmge: Gençlik Parkı'nın Değişen Anlamı. *Toplum ve Bilim, 94*, 109-142.

Demiral, G. (2020). *Atakum'da Mekansal Değişimin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Demirtaş, M. (2015). Göçmenlere Kucak Açan Şehir: Samsun. O. Köse (haz.), *Geçmişten Günümüze Samsun/Canik ve Değerleri* içinde (c.1, s. 275-283). Samsun: Canik Belediyesi.

Devlet İstatistik Enstitüsü. (1963). *1960 Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*. Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.

DHA. (14 Eylül, 2023). *Karadeniz'de deniz suyu sıcaklığında 4 derece artış*. https://www.dha.com.tr/gundem/karadenizde-deniz-suyu-sicakliginda-4-derece-artis-2311695 adresinden 10 Ocak 2024 tarihinde erişildi.

Durkheim, E. (2008). *Elementary Forms of Religious Life*. Oxford University Press.

Duru, B. (2003). *Kıyı Politikası: Kıyı Yönetiminde Bütünleşik Yaklaşımlar ve Ulusal Kıyı Politikası*. Mülkiyeliler Vakfı Birliği Yayınları.

Düzenli, E. (2022). Samsun Haritalarına Göre Kentsel Gelişim ve Planlama (1850-1949). *İdealkent,* 14, 624-649. https://doi.org/10.31198/idealkent.1120495

Edgerton, R. B. (1979). *Alone Together: Social Order on an Urban Beach*. University of California Press.

Ekinci, E. B. (2017, 09 22). *A Chronicle of Labour Movements in the Ottoman Empire.* Ekrem Buğra Ekinci sitesinden Ocak 2024'te erişildi: https://www.ekrembugraekinci.com/article/?ID=886&a-chronicle-of-labor-movements-in-the-ottoman-empire

Ekinci, İ. (2007). 19. Yüzyıl'da İkinci Yarısında Samsun'da Deniz Ulaşımı. C. Yılmaz (Ed.). *Geçmişten Geleceğe Samsun* içinde (Cilt 2, ss. 113-142). Samsun Büyükşehir Belediyesi.

Eldem, E. (2017). Scanning the Ottoman Black Sea in 1900 through the Revue commerciale du Levant. E. Eldem, S. Laiou &V. Kechriotis (Der.). *The Economic and Social Development of The Port-Cities of The Southern Black Sea Coast And Hinterland, Late 18th – Beginning Of The 20th Century,* içinde (83-108). Black Sea Project Working Papers Vol. V.

Elias, N. (1978). On Transformations of Aggresiveness. *Theory and Society*, 229-242.

Ercoşkun, C. & Görer Tamer, N. (2022), Kırsal Soylulaştırma Kavramı Üzerine Bibliyometrik Bir İnceleme. *Scientific Journal of Innovation and Social Sciences Research*, 2(2), 93-110.

Erkip, F. (2019). *Piyasa Yapmanın Yeni Yüzleri: Avmler, Sokaklar, Kentler.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Erler, M. Y., ve Edinsel, K. (2011). Samsun'da Tütün Üretimi (1788-1919). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4* (18), 230-247.

Erol, E. (2023). Rantlaştırma: Hong Kong'daki Kamu Konutlarının Metalaşması ve Finansallaşması ve Bunun Türkiye Bağlamındaki Önemi. *Mülkiye Dergisi,* 47(2), 639-674. https://doi.org/10.25064/mulkiye.1096218

Ertürk Keskin, N. & Yaman, M. (2013). *Türkiye'de Tütün: Rejiden Tekele Tekelden Bugüne*. Notabene Yayınları.

Evren, B. (2000). *İstanbul'un Deniz Hamamları ve Plajları.* İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Faroqhi, S. (2011). *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Felder, M. (2021) Familiarity as a Practical Sense of Place. *Sociological Theory*, 39(3), 180–199.

Fischer, C. (1982). *To dwell among friends.* University of Chicago Press.

Foucault, M. (2012). *Discipline and Punish*. Knopf Doubleday Publishing Group

Gazete Gerçek (5 Aralık 2013), Yılmaz'ın Samsun Hayali. https://www.gazetegercek.com.tr/yilmaz-in-samsun-hayali/401/ adresinden 10 Mart 2021 tarihinde erişilmiştir.

Gedikli, A., Acar, İ., & Erdoğan, S. (2015). *Samsun Şehir Kimliği Çalıştayı Sonuç Raporu.* Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.

Genç, F., Keyder, Ç., Keyman, E. F. ve Badur, A. K. (2021). *Kentlerin Türkiye'si: İmkânlar, sınırlar ve çatışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Gençağa, H. Ve Özgün, A. (2008). Samsun İl Gelişim Stratejisi Deneyimi. *3. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu* 27-28 Kasım 2008.

Geertz, C. (1973). *Interpretation of Cultures.* Basic Books.

Ghertner, D. A. (2014). India's urban revolution: geographies of displacement beyond gentrification. *Environment and Planning, 46* (7), 1554-1571.

Ghertner, D. A. (2015). *Rule by Aesthetics World-Class City Making in Delhi.* Oxford: Oxford University Press.

Ghulyan, H. (2019). Lefebvre's Production of Space in the Context of Turkey: A Comprehensive Literature Survey. Sage Open, 9(3), s.1-14. https://doi.org/10.1177/2158244019870537

Ghulyan, H. (2021). *Tarihsel, Soyut, Çelişkili: 1923'ten Günümüze Türkiye'de Kentsel Toplumsal Mekân*. Ankara Üniversitesi Yayınları

Giddens, A. (2000). *Modernliğin Sonuçları.* (E. Kuşdil, Çev.). Ayrıntı Yayınları. Orijinal eserin yayın tarihi: 1990.

Gider, M. (2017). Bâkî ve Fuzûlî Divanlarında Deniz Tasavvuru. *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, (3), 22-36.

Gieryn, T. F. (2000). A Space for Place in Sociology. *Annual Review of Sociology, 26*, 463-496.

Gigord, P. d. *Gigord (Pierre de) Collection of Photographs of the Ottoman Empire and the Republic of Turkey.* Columbia University.

Glass, R. (1964). *London: Aspects of Change.* MacGibbon & Kee.

Goffman, E. (1972). *Encounters: Two Studies in the Sociology of Interaction*. Penguin Books

Goffman, E. (2016). *Kamusal Alanda İlişkiler: Toplu Yaşamın Mikro İncelemeleri.* (M. F. Karakaya, Çev.) Heretik Yayıncılık. Orijinal eserin yayın tarihi: 1971.

Goffman, E. (2018). *Toplum İçinde Davranmak.* (A. Bölükbaşı, Çev.). Heretik Yayıncılık. Orijinal eserin yayın tarihi: 1963.

Gonos, G. (1980) The Class Position of Goffman's Sociology: Social Origins of an American Structuralism. J. Ditton (Ed.), *The View from Goffman* içinde (ss. 134-169). Macmillan Press

Gorzanelli, I. (2019). Traces for an Idea of Project: Discussing the Contribution of Richard Sennett, Tim Ingold and Bruno Latour. *European Journal of Creative Practices in Cities and Landscapes*, 2(2), 20-33.

Gray, F. (2006). *Designing the Seaside: Architecture, society and nature*. Reaktion Books.

Gray, F. (2018). *Palms (Botanical)*. Reaktion Books

Grinevetsky, S. R., Zonn, I. S., Zhiltsov, S. S., & Aleksey, N. K. (2014). *The Black Sea Encyclopedia.* Heidelberg: Springer.

Güneş Erdoğu, Ö. (2021). *19. ve 20. Yüzyılda Samsun Kentinin Tütün Tarımı ve Sanayisi Çerçevesinde Ekonomik ve Sosyal Gelişimi.* (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi

Gültekin, N. T. (2013). Gençlik Parkını Kültürel Miras Olarak Okumak. *Peyzaj Mimarlığı 5. Kongresi*, 14-17 Kasım 2013, Adana.

Gürel, M. Ö. (2021). The Transformation of Seaside Practices. İ. Akpınar, E. Güngören & J. Mar (Ed.), *Transformations of Public Space: Architecture and The Visual Arts In Late Modern Istanbul 1950–80* içinde (ss. 28-43) Transactions Publications.

Gürkaş, T. (2003). *Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Kamusal Yeşil Alanın Dönüşümü* (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Hamiloğlu, C. (2022). Modernity and Leisure: The Construction of Florya Beach in Istanbul (1935-1960). *Journal of Urban History*, 48(6), 1261-1280.

Harvey, D. (2003). *Sosyal Adalet ve Şehir.* (M. Moralı, Çev.). Metis Yayınları. Orijinal eserin yayın tarihi: 1988.

Haspolat, E. (2016). Bir Liman Kentinin Siyasal Dönüşümü: Dünden Bugüne Samsun. D. Yıldırım, & E. Haspolat (Der.), *Değişen Karadenizi Anlamak* içinde (ss. 67-96). Phoenix Yayınları.

Hatipkarasulu, H. A. (2005). *Making Sense of Mafia in Turkey: Conceptual Framework and A Preliminary Evolution* (Doktora Tezi). Boğaziçi Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.

Hein, J. R., Evans, J., & Jones, P. (2008). Mobile Methodologies: Theory, Technology and Practice. *Geography Compass, 2* (5), 1266–1285.

Hekimoğlu, B., & Altındeğer, M. (2008). *Küresel Isınma Tarımsal Kuraklık ve Samsun Tarımına Etkileri.* İl Tarım Müdürlüğü. Samsun: Samsun Valiliği.

Hetherington, K. (1997). In Place of Geometry: The Materiality of Place. *The Sociological Review, 45*, 183-199.

Hrant Dink Vakfı (2016). *Ermeni ve Rum Kültür Varlıklarıyla Kayseri* (ed. A. Yılmaz). Hrant Dink Vakfı Yayınları.

Hockey, J., & Forsey, M. (2012). Ethnography Is Not Participant Observation: Reflections on the Interview as Participatory Qualitative Research. Skinner, J. (ed.), *The Interview* içinde (ss. 69-88). Routledge.

Hochschild, A. R. (1985). *The Managed Heart*. University of California Press.

Hürriyet. (2015, 01 12). *Samsun'da Keskin Nişansı Korkusu*. Hürriyet: https://www.hurriyet.com.tr/video/samsun-da-keskin-nisanci-korkusu-36104270 adresinden 01 Kasım 2019 tarihinde erişilmiştir.

Hürriyet. (Nisan, 2011). TOKİ evlerine 10 yıl sonra orman davası. Hürriyet Gazetesi https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/toki-evlerine-10-yil-sonra-orman-davasi-17614636#:~:text=Bizim%20suçumuz%20ne%3F%22%20diye%20tepki%20gösterdi.&text=Samsun'un%20Atakum%20İlçesi%20Büyükoyumca,83%20kişi%20de%20tapularını%20aldı adresinden 10 Ocak 2024 tarihinde erişilmiştir.

Ingold, T.& Vergunst, J. L. (2008). Introduction. In Ingold, T.& Vergunst, J. L. (Ed.), *Ways of Walking: Ethnography and Practice on Foot* içinde (ss. 1-20). Asghate.

Ingold, T. (2009). Against Space: Place, Movement, Knowledge. P. W. Kirby(ed.) *Boundless Worlds* içinde (ss. 29-44). Berghahn Books.

Ingold, T. (2010). *Bringing Things to Life: Creative Entanglements in a World of Materials.* ESRC National Centre for Research Methods.

Ingold, T. (2014). That's enough about ethnography! *Hau: Journal of Ethnographic Theory, 4* (1), 383–395.

Jacobs, J. (2009). *Büyük Amerikan Şehirlerinin Yaşamı ve Ölümü.* (B. O. Doğan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları. Orijinal eserin yayın tarihi: 1961.

Jones, A. (2021). Public realm ethnography: (Non-)Participation, co-presence and the challenge of situated multiplicity. *Urban Studies*, 58(2), 425–440

Kahraman, T. (2013). Kent hukukunun yeni yüzü: Düzenleyici devletten seçkinleştirici devlete. A. Çavdar & P. Tan (Der.), *İstanbul: İstisna Şehrin Müstesna Hali* içinde (s.17-50). Sel Yayıncılık

Karakartal, Y. (2023). *Samsun Belediye Tarihi Üzerine Bir İnceleme (1930-1945).* (Yüksek Lisans Tezi*)*. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Karpat, K. (1985). *Ottoman Population, 1830-1914: demographic and social characteristics*. University of Winsconsin Press.

Karpat, K. (2003). *Türkiye'de toplumsal dönüşüm: kırsal göç, gecekondu ve kentleşme*. İmge Kitabevi.

Kathiravelu, L., & Bunnell, T. (2018). Introduction: urban friendship networks: affective negotiations and potentialities of care. *Urban Studies,* 55(3) 491–504. doi:10.1177/0042098017737281

Katz, J. (2004). Everyday lives and extraordinary research methods. *Social Science Information, 43* (4), 609-619.

Kechriotis, V. (2017). Greek-Orthodox in politics and the economy of the Black Sea port cities at the end of the Empire. Levant. Eldem, E., Laiou, S., Kechriotis,

V. (Der.), *The Economic And Socıal Development Of The Port-Cities Of The Southern Black Sea Coast And Hinterland, Late 18th – Beginning Of The 20th Century,* Black Sea Project Working Papers (ss. 305-313).

Kemmer, L. & Simone, A. (2021). Standing by the promise: Acts of anticipation in Rio and Jakarta. *Environment and Planning D: Society and Space*, *39*(4), 573-589. https://doi.org/10.1177/0263775820982997

Kevorkian, A. (2008). The Extermınatıon Of Ottoman Armenıans By The Young Turk Regıme (1915-1916). *Science Po.* *https://www.sciencespo.fr/mass-violence-war-massacre-resistance/en/document/extermination-ottoman-armenians-young-turk-regime-1915-1916.html* adresinden erişildi.

Keyman, F. ve Koyuncu Lorasdağı, B. (2020). *Sekiz Kentin Hikâyesi: Türkiye'de Yeni Yerellik ve Yeni Orta Sınıflar.* Metis Yayınları.

Kırmızı, M., Gürol, N., & Yıldız, H. (2020). Samsun'da Öğrencileştirme Sorusu ve Toplumsal Etkileri. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 23(1), 61-93. https://doi.org/10.18490/sosars.728304

King, A. C., & Woodroffe, J. (2017). Walking Interviews. P. Liamputtong (Ed.), *Handbook of Research Methods in Health Social Sciences* içinde (ss. 1269-1290). Springer.

Klinenberg, E. (2018). *Palaces for the People: How Social Infrastructure Can Help Fight Inequality, Polarization, and the Decline of Civic Life.* New York: Crown.

Knudsen, B. T. ve Stage, C. (2015). Introduction: Affective Methodologies. B. T. Knudsen ve C. Stage (Ed.), *Affective Methodologies* içinde (ss. 1-22). Macmillan: Palgrave.

Kosnoski, J. (2011). Democratic Vistas: Frederick Law Olmsted's Parks as Spatial Mediation of Urban Diversity. *Space and Culture,* 14(1), 51–66.

Köse, O. (2014). *Gelenekten Moderniteye Samsun.* Canik Belediyesi Kültür Yayınları.

Kulkul, C. (2017) *Defining Semi Public Space: A Case Study in the Gated Communities of Yaşamkent, Ankara.* (Yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kuran, E. (1992). Cumhuriyet Döneminde Samsun'un Ekonomik Sosyal Ve Kültürel Gelişmesi . *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 7 (1), 125-129.

Kurmuş, F. (2018). *Büyük Kentlerden Sahil Kasabaların Yaşam Tarzı Göçü: Bodrum Örneği Üzerinden Niteliksel Bir Çalışma*. (Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi.

Kusenbach, M. (2003). Street phenomenology: The go-along as ethnographic research tool. *Ethnography, 4* (3), 455-485.

Kusenbach, M. (2016). The Go-Along Method. A. Schwanhaeuser (Ed.), *Sensing the City* içinde (s. 154-158). Berlin: Birkhäuser.

Larsen, J. L. (2014). Lefebvrean vaguenesses: Going beyond diversion in the production of new spaces. Ł. Stanek, C. Schmid, & A. Moravánszky (Ed.),

Urban revolution now: Henri Lefebvre in social research and architecture içinde (ss.319–339). Ashgate Publishing.

Latour, B. (1993). *We Have Never Been Modern*.Harvard University Press.

Latour, B. (2007). *Reassembling the Social: Introduction to Actor-Network Theory.* New York: Oxford University Press.

Lees, L., Shin, H. B., & López-Morales, E. (2016). *Planetary Gentrification.* Polity Press.

Lefebvre, H. (2004). *Rhytymanalysis: Space, Time and Everydaylife.* New York: Continuum.

Lefebvre, H. (2013). *Modern Dünyada Gündelik Hayat.* (I. Gürbüz, Çev.). Metis Yayınları. Orijinal eserin yayın tarihi: 1998.

Lefebvre, H. (2016). *Mekânın Üretimi.* (I. Ergüden, Çev.). Sel Yayıncılık. Orijinal eserin yayın tarihi: 1974.

Lefebvre, H., & Régulier, C. (2004). Attempt at Rhythmanalysis of Mediterrenean Cities. T. a. *Rhythmanalysis: Space, Time and Everydaylife* içinde, *Lefebvre, Henri.* New York: Continuum.

Lordoğlu, C. (2018). *İstanbul'da Bekar Kadın Olmak.* İletişim Yayınları.

Low, S. M., Taplin, D., & Scheld, S. (2005). *Rethinking urban parks: public space & cultural diversity.* Texas: University of Texas Press.

Löfgren, O. (2015). Sharing an atmosphere: spaces in urban commons. C. Borch, M. Kornberger (Ed.), *Urban Commons: Rethinking the City* içinde (ss. 68-91). Routledge Publishing.

Löw, M. (2016). *The Sociology of Space: Materiality, Social Structures and Action.* Palgrave MacMillan.

Marotta, S., & Cummings, A. (2018). Planning affectively: Power, affect, and images of the future. *Planning Theory, 18* (2), 1-23.

Massey, D. (1994). *Space, Place and Gender.* University of Minnesota Press.

Massey, D. (2005). *For Space.* Sage.

Massumi, B. (2002). *Parables for the Virtual.* Duke University Press.

Massumi, B. (2015). *Politics of Affect*. Polity Press.

McFarlane, C. (2021). *Fragments of the City.* University of California Press.

Mekânda Adalet Derneği. (2022). *İstanbul'da Kentsel Dönüşüm ve İyilik Hali.* İstanbul: Mekânda Adalet Derneği.

Mekânda Adalet Derneği. (2024). *Kentlerde İyilik Halini Sağlamak İçin Rehber İlkeler.* İstanbul: Mekânda Adalet Derneği.

Mels, T. (2004). Lineages of a geography of rhythms. Mels, T (ed.) *Reanimating Places. A Geography of Rhythms* içinde (ss. 3-42). Ashgate.

Memlük, N.O. (2012). *Inclusivity of Public Space: Changing Inclusivity of an Urban Park, Gençlik Parkı, Ankara.* (Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Metzger, J. (2015). The city is not a Menschenpark: Rethinking the tragedy of the urban commons beyond the human/non-human divide. C. Borch, & M. Kornberger (Ed.), *Urban Commons: Rethinking the City* içinde (ss. 22-46). Routledge.

Milliyet. (2014, Eylül 2). *Başkan Yılmaz: "Kurupelit, Küçük Marmaris Olabilir"* . Milliyet Gazetesi: https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/samsun/baskan-yilmaz-kurupelit-kucuk-marmaris-olabilir-10362659 adresinden 20 Kasım 2020 erişilmiştir.

Milliyet. (2019, Ocak 15). *Samsun Emniyetinden "Şiddet Haritası" Açıklaması*. Milliyet Gazetesi http://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/samsun/samsun-emniyetinden-siddet-haritasi-aciklamasi-13228954 adresinden 20 Nisan 2019 tarihinde erişilmiştir.

Mitchell, T. (2001). *Mısır'ın Sömürgeleştirilmesi.* (Z. Altok, Çev.). İletişim Yayınları. Orijinal eserin yayın tarihi: 1988.

Morva, O. (2017). Chicago Sosyoloji Okulu'nun Etnografik Mirasını Yeniden Okumak: Dijital Etnografi Çağında Sembolik Etkileşimcilik. *Moment, 4* (1), 135-154.

Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent.* (G. Koca, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. Orijinal eserin yayın tarihi: 1961.

Navaro, Y. (2015). *Kurmaca Mekân.* Koç Üniversitesi Yayınları.

Ocejo, R. E. (2013). *Ethnography and the City*. Routledge.

OKA Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı. (2018). *Atakum İlçe Raporu.* Samsun: Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı.

OKA Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı. (2017). Samsun İli Sanayi ve Ticaret Eylem Planı (2018-2023).

OKA Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı. (2019). *Samsun İli Mevcut Durum Raporu*. Samsun: Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı.

Okan, C. (2023). *Women, The City, Fear, And Safety: Urban Experiences Of Young Women, The Case Of Ankara.* (Doktora Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Okumuş, S.; & Bahçeci, B. (2012). Tanzimat Hikâye ve Romanlarinda Mekân Unsuru Olarak Deniz. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,* 1 (1), 149-166.

O'reilly, C. A. (2019). *The Greening of The City: Urban Parks and Public Leisure 1840-1939.* Routledge.

Orhan, G., & Yücel, Y. G. (2019). Kırsal mekânın metalaşması ve soylulaştırmanın köy hâli: Doğanbey Köyü'nün dönüşümü. *MAD Journal, 1* (8), 8-42.

Orhun, Ö. (1949). *Samsun: Tarih, Coğrafya, Ekonomi*. Ortaokul Kooperatif Yayımı.

Osbaldiston, N. (2018). *Towards a Sociology of the Coast*. Palgrave MacMillan.

Öz, M. (2009) "Samsun", *TDV İslam Ansiklopedisi* (ss. 83-88). Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi.

Özbay, C. (2014). Yirmi Milyonluk Turizm Başkenti: İstanbul'da Hareketliliklerin Politik Ekonomisi. Candan, A. B., & Özbay, C. (Der.), *Yeni İstanbul Çalışmaları* içinde (ss. 166-197). Metis Yayınları.

Özçelik, A. (2023). *Zamanı ve mekânı cinsiyetlendirmek: Türkiye'de kadın kahvehaneleri ve boş zaman hakkı* (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özmekik İ. M., Tonyaloğlu E. E., Göktuğ T.H. (2022). Kent atlası verilerinden kentsel saçaklanmanın belirlenmesi: Samsun ili örneği. *Turkish Journal of Landscape Research,* 5 (2), 102-111, DOI: https://doi.org/10.51552/peyad.1222058

Özmen Yılmaz, D. (2009). *Sermaye Birikimi Sürecinde Arayış Mekanları: Samsun Örneği.* (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitütüsü, İstanbul.

Öztürk, M. Y. & Ertürk Keskin, N. (2013). Tütün Sektöründe Yabancı Yatırım: Reji Deneyimi Işığında Bugünü Anlamak. *Çalışma ve Toplum, 2*, 91-118.

Pallasma, J. (2014). Space, place and atmosphere. Emotion and peripherical perception in architectural experience. *Lebenswelt*, 4(1), 230-245.

Park, R. E. (1915). The City: Suggestions For The Investigation Of Human Behavior In The City Environment. *The American Journal of Sociology, 20* (5), 577-612.

Pehlivan, N. (2022). Uğur Tanyeli ile Söyleşi. *Arkeo Duvar*, 9, 59-69.

Peker Daştan, E. (2019). *Gençlik parkının yenilenmesi: Kent halkı kullanıcıları açısından değerlendirme* (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Peters, K. (2010) Being Together in Urban Parks: Connecting Public Space, Leisure, and Diversity. *Leisure Sciences: An Interdisciplinary Journal*, 32(5), 418-433

Pierce, J., & Martin, D. G. (2015). Placing Lefevbre. *Antipode*, 47(5), 1279-1299.

Pinto, K. (2017). "In God's Eyes: The Sacrality of the Seas in the Islamic Cartographic Vision". Espacio, Tiempo y Forma: Serie VII. Historia del Arte, 5, 55-79. http://dx.doi.org/10.5944/etfvii.5.2017.18131

Preteceille, E. (2007). Is gentrification a useful paradigm to analyse social changes in the Paris metropolis?. *Environment and Planning, 39*, 10-31.

Preston-Whyte, R. (2004). The Beach as a Liminal Space. A. M. Williams, A. A. Lew, & C. M. Hall (Eds.), *A Companion to Tourism* içinde (ss. 349-359). Blackwell: Oxford.

Rasim, A. (1930). *Türkiye Coğrafyası Sahilisi: Karadeniz Sevahili*. İstanbul Deniz Matbaası

Riedel, F. (2018). On the Dynamic and Duration of Atmosphere: Sounding Out New Phenomenology Through Music at China's Margins. Sara A. Schorer and Susanne B. Schmitt (Ed.), *Exploring Atmospheres Ethnographically içinde* (ss. 172–188). London: Routledge.

Riedel, F. (2019). Atmosphere. J. Slaby, & C. v. Scheve (Ed.), *Affective Societies: Key Concepts* içinde (ss.85-95). Routledge.

Ritzer, G. (2011). *Toplumun Mcdonaldlaştırılması.* Ayrıntı Yayınları.

Robinson, J. (2006). *Ordinary Cities.* Routledge.

Salazar, N. B. (2020). On imagination and imaginaries, mobility and immobility: Seeing the forest for the trees. Culture & Psychology, 26(4), 768-777. https://doi.org/10.1177/1354067X20936927

Samsun Büyükşehir Belediyesi. (2009). *2009 Yılı 1. Faaliyet Raporu.* Samsun: Samsun Büyükşehir Belediyesi.

Samsun Büyükşehir Belediyesi. (2010). *Samsun Büyükşehir Belediyesi 2010 Yılı Stratejik Plan Raporu.* Samsun: Samsun Büyükşehir Belediyesi.

Samsun Büyükşehir Belediyesi (2014). *Samsun Büyükşehir Belediyesi 2014 Yılı Performans Programı.* Samsun Büyükşehir Belediyesi.

Samsun Büyükşehir Belediyesi. (2016). *Samsun Büyükşehir Belediyesi 2016 Yılı Faaliyet Raporu.* Samsun Büyükşehir Belediyesi.

Samsun Gazetesi. (2014, Mart 24). *Yılmaz: "Atakum Samsun'un Yeni Yüzü".* Samsun Gazetesi: https://www.samsungazetesi.com/arsiv/samsun-haber/yilmaz-atakum-samsunun-yeni-yuzu-h229175.html adresinden alınmıştır.

Samsun Kent Haber. (2021, Ocak 16). *Samsun Golf Sahası için Mustafa Demir'den açıklama! Golf Sahası büyük ziyan.* 15 Mart 2024 tarihinde https://www.samsunkenthaber.com.tr/samsun-golf-sahasi-icin-mustafa-demir-den-aciklama-golf-sahasi-buyuk-ziyan/11440/ adresinden alınmıştır.

Samsun Sanayi ve Ticaret Odası. (2016). *İktisadi Rapor 2016*. Samsun.

Sarıyıldız, H. Ö. (2007). *Graffiti and urban space in İstanbul* (Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Savage, M., Bagnall, G. ve Longhurst, B. (2004). *Globalization and Belonging.* Sage.

Schroer, S. A., & Schmitt, S. B. (2017). Introduction: Thinking Through Atmospheres. S. A. Schroer, & S. B. Schmitt (Ed.), *Exploring Atmospheres Ethnographically* içinde (ss. 1-11). Routledge.

Shields, R. (1991). *Places on the Margin: Alternative geographies of modernity*. Routledge.

Shin, H.B. ve López-Morales, E. (2018). Beyond Anglo-American Gentrification Theory. L. Lees, M. Phillips (Ed.), *Handbook of Gentrification Studies* içinde (ss. 13–25). Edward Elgar Publishing.

Simmel, G. (2003). *Modern Kültürde Çatışma.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Simone, A. (2006. Pirate Towns: Reworking Social and Symbolic Infrastructures in Johannesburg and Douala. *Urban Studies,* 43 (2), 357–370.

Simone, A. (2010). *City Life from Jakarta to Dakar: Movements at the Crossroads.* New York London: Routledge Publications.

Simone, A. (2016). City of Potentialities: An Introduction. *Theory, Culture & Society, 33* (7-8), 5-29.

Simone, A. (2018). *Improvised Lives.* Polity Press.

Simone, A. (2023). Organize, organize, organize: The act of surrounding, one to another. *Dialogues in Human Geography*, 1-4.

Simone, A. (2020). To extend: Temporariness in a world of itineraries. *Urban Studies, 57* (6), 1127–1142.

Sloterdijk, P. (2011). *Spheres: Bubbles.* (W. Hoban, Çev.). Los Angeles: Semiotext(e).

Somel, A. (2019). Samsun Liman Kentinin Eşitsiz Gelişimi. D. Yıldırım, E. Haspolat, E. Sağlam ve H. Beritan, (Der.), *Mekânı Düşünmek* içinde (ss.201-214). Nika Yayınevi.

Spinoza, B. d. (2011). *Ethica.* (Ç. Dürüşken, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Stewart, K. (2013). *Sıradan Duygulanımlar.* (Z. Cunillere, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.Orijinal eserin yayın tarihi: 2007.

Sun, Z. (2022). A rhythmanalysis approach to understanding the vending-walking forms and everyday use of urban street space in Yuncheng, China. *Urban Studies, 59* (5), 995–1010.

Suter, H. (1841). Notes on a Journey from Erzurum to Trebizond, by Way of Shebbkhaneh Kara Hisar, Sivas, Tokat and Samsun in October, 1838. *Journal of the Royal Society*, 10, 434-444.

Suttles, G. D. (1976). Urban Ethnography: Situational and Normative Accounts. *Annual Review of Sociology*, *2*, 1–18.

Şahin, A. (2016). *Gündelik yaşam pratiklerinin yarattığı yeni mekânlar: Site yaşamı.* (Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Koçaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Şahin, C. (2023*). From Gardens To Parks And Back To Nation's Gardens: Ideological Transformation Of Greenscapes In Turkey From 19th Century To Today.* (Yüksek Lisans Tezi), Ted Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Şahin, G., & Taşlıgil, N. (2013) Türkiye'de Tütün Yetiştiriciliğinin Tarihsel Gelişimi ve Coğrafi Dağılımı. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 30(18), 71-102.

Şenol, E. (2020). Samsun İlinin Metropol İlçeleri Arasında Demografik ve Kültürel Özelliklere Göre Mekânsal Ayrışma. *International Journal of Geography and Geography Education*, 41, 177-198.

Şepitçi, T. S. (2019). *Cumhuriyet Döneminde Gündelik Hayat: Yaz Mevsimleri* (Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Tatlıdil, E. (1988). Göç ve Kentsel Gelişme, Samsun Örneği. *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*: 13-17 Ekim 1988, M. Sağlam (Haz.) içinde (ss.351-374), Samsun 1988.

Taussig, M. (2000). The Beach (A Fantasy). *Critical Inquiry*, 26 (2), 248-278.

Tekeli, İ. (2008). *Göç ve Ötesi.* Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İ. (2009). *Cumhuriyetin belediyecilik öyküsü (1923-1990).* Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Thrift, N. (2004). Intensities of Feeling: Towards a Spatial Politics of Affect. *Geografiska Annaler, 86* (B), 57-79.

Thrift, N. (2005). But malice aforethought: cities and the natural history of hatred. *Transactions*, 30 (2), 133-150.

Thrift, N. (2008). *Non-Representational Theory.* New York; London: Routledge.

Thrift, N. (2011). Lifeworld Inc—And What to Do about it. *Environment and Planning D: Society and Space*, 29(1), 5-26. https://doi.org/10.1068/d0310

Topal, C. (2008). *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Samsun Ekonomisi*. Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Tuan, Y.F. (1977). *Space and Place: The Perspective of Experience.* University of Minnesota Press.

Tuncer T., & İslam T (2017). Yeni Bir Soylulaştırma Formu Olarak Öğrencileştirme (Studentificatıon): Bosna-Hersek Mahallesi'nde (Konya) Değişen Mahalle İçi Dinamikler. *Planlama*, 27(3), 303-313.

TÜİK Türkiye İstatistik Kurumu (Ocak, 2022). Konut Satış İstatistikleri, 2022. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Konut-Satış-İstatistikleri-Ocak-2022-45673&dil=1

TÜİK Türkiye İstatistik Kurumu (Ağustos, 2023). *İç Göç İstatistikleri*, 2022. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ic-Goc-Istatistikleri-2022-49727

Uludağ Sökmen, Z. (1998). The Social construction of meaning in landscape architecture: A case study of Gençlik Parkı in Ankara (Doktora Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Umut Vakfı (2015). *Umut Vakfı - Türkiye'nin Silahlı Şiddet Haritası 2015.* 15 02 2019 tarihinde Umut Vakfı http://www.umut.org.tr/umut-vakfi-turkiye-silahli-siddet-haritasi-2015/ adresinden alındı.

Umut Vakfı (2016). *Umut Vakfı - Türkiye'nin Silahlı Şiddet Haritası 2016*- 15 02 2019 tarihinde Umut Vakfı http://www.umut.org.tr/umut-vakfi-turkiye-silahli-siddet-haritasi-2016/ adresinden alındı.

Umut Vakfı (2017). *Umut Vakfı - Türkiye'nin Silahlı Şiddet Haritası 2016*- 15 02 2019 tarihinde Umut Vakfı **http://umut.org.tr/umut-vakfi-turkiye-silahli-siddet-haritasi-20172/** adresinden alındı.

Umut Vakfı. (2018). *Türkiye'nin Şiddet Haritası*. 15 02 2019 tarihinde Umut Vakfı: http://www.umut.org.tr/turkiye-nin-siddet-haritasi2/ adresinden alındı

Urry, J. (1999). *Mekânları Tüketmek.* (R. G. Öğdül, Çev.). Ayrıntı Yayınları.Orijinal eserin yayın tarihi: 1995

Urry, J. (2009). *Turist Bakışı.* (E. Tataroğlu ve İ. Yıldız, Çev.). Ankara: Bilgesu. Orijinal eserin yayın tarihi: 1990.

Uslu, A. (2016). Sosyal Bilimlerde Duygulanımsal Dönüşün Felsefi Arka Planından Bakarak Duygulanımı Anlamak. *ETHOS: Dialogues in Philosophy and Social Sciences, 9* (1), 28-46.

Uzun, A., Zeybek, H. İ., Yılmaz, C. (2011). Atakum Kıyılarında İnşası Devam Eden Dolgu ve Sanat Yapılarının Akıntı Desenine Etkisi ve Kıyı Morfolojisinde

Beklenen Değişmeler, Samsun, Türkiye. *Samsun Sempozyumu*, ss.877-883. Samsun, Türkiye.

Uzun, E. (2014). Akçakoca: Yanıbaşımdaki uzak deniz. T. Bora (Ed.) *Sayfiye: Hafiflik hayali* içinde (ss. 195-204). İstanbul: İletişim Yayınları.

Ünsal, F. (2021). Turkey. R. Alterman, & C. Pellach içinde, *Regulating Coastal Zones: International Perspective on Land Management Instruments* (ss. 280-305). London: Routledge.

Virahaber (19 Ekim2018). *Kurupelit Yat Limanı'nda Ekolojik Bozulma*. https://www.virahaber.com/kurupelit-yat-limaninda-ekolojik-bozulma-50472h.htm

Wacquant, L. (2004). Following Pierre Bourdieu into the field. *Ethnography*, 5(4), 387-414. https://doi.org/10.1177/1466138104052259

Waitt, G.& Knobel, H. (2018). Embodied Geographies of Liveability and Urban Parks. *Urban Studies*, 55(14), 3151–3167

Warner, M. (2005). *Publics and Counterpublics.* Zone Books.

Webb, D. (2005). Bakhtin at the Seaside. *Theory, Culture & Society, 22* (3), 121-138.

Wetherell, M. (2012). *Affect and Emotion.* Sage Publications.

Wirth, L. (1938). Urbanism as a Way of Life. *The American Journal of Sociology, 44* (1), 1-24.

Wood, S. (2009). Desiring Docklands: Deleuze and Urban Planning Discourse. *Planning Theory, 8* (2), 191-216.

Wunderlich, F. M. (2008). Walking and Rhythmicity: Sensing Urban Space. *Journal of Urban Design, 13* (1), 125-139.

Yanıkkaya, B. (2004). *Kentte kadın sesleri: 1990 sonrasında İstanbul'da kentli kadının kültürel ürünler aracılığıyla kendini ifadesi (Bir örnek tür olarak rock müzik).* (Doktora tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yazıcıoğlu Akyüz, G. (2022). *Kadınların Ataerkil Gözetim ve Kentsel Mekanda Güvenlik Deneyimleri.* (Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Yılmaz, C. (2011). Samsun Şehri Kuruluş Yeri ve Kentsel Gelişimi. *Samsun Sempozyumu*, (ss. 1-17). Samsun, Türkiye.

Yılmaz, C. (2013). Orta sınıflar üzerine düşünmek: İstanbul'da orta sınıfların ajandasına risk yazmak. A. Çavdar ve P. Tan (Der.), *İstanbul: müstesna şehrin istisna hali* içinde (ss. 99-126). Sel Yayıncılık

Yılmaz, Ö. (2015). Fransız Arşiv Belgelerine Göre 20. Yüzyılın Başlarında Samsun Limanı. *Belleten, 79* (286), 1039-1072.

Zerubavel, E. (1985). *Hidden Rhythms: Schedules and Calendars in Social Life.* University of California Press.

Zorbaugh, H. (1944). *Gold Coast and the Slum*. University of Chicago Press.

Zukin, S. (1982). *Loft Living: culture and capital in urban change.* New Brunswick: Rutgers University Press.

Zukin, S. (1991). *Landscapes of Power: From Detroit to Disney World*. University of California Press.

Zukin, S. (1995). *The Cultures of Cities.* Oxford: Blackwell Publishers.

EKLER

EK 1: Derinlemesine Görüşmeler Katılımcı Tablosu

İsim	Meslek	İkamet	Görüşme şekli	Görüşme tarihi
Şahin	İşletme sahibi ve işletmeci	Atakum	Yüz yüze kişisel görüşme	Şubat 2020
Bekir	İşletme sahibi ve işletmeci	Bafra	Yüz yüze kişisel görüşme	Mart 2020
Ziya	Emlakçı (Atakent)	Atakum	Yüz yüze kişisel görüşme	Kasım 2020
Serdar	Emlakçı (Körfez)	Atakum	Yüz yüze kişisel görüşme	Kasım 2020
Harun	Emlakçı (Çobanlı)	Atakum	Yüz yüze kişisel görüşme	Aralık 2020
B1	SBB ofis çalışanı	-	Yüz yüze kişisel görüşme	Aralık 2020
B2	SBB'de daire başkanı	-	Yüz yüze kişisel görüşme	Aralık 2020
Y.Z. Yılmaz	Eski SBB başkanı	Ankara/Atakum	Telefonla kişisel görüşme	Aralık 2020
Salih	Sivil toplum kuruluşu sözcüsü	İlkadım	Yüz yüze kişisel görüşme	Nisan 2021
İlhan	Mimar	İlkadım	Yüz yüze kişisel görüşme	Nisan 2021
B3	Eski SBB çalışanı	Atakum	Telefonla kişisel görüşme	Mayıs 2021
Emre	İşletme müdürü	Atakum	Yüz yüze kişisel görüşme	Ocak 2022
Kerim	Barista	Atakum	Yüz yüze odak grup görüşmesi	Ocak 2022
Altuğ	Barista	Atakum	Yüz yüze odak grup görüşmesi	Ocak 2022
Ceyhun	Bar ışıklandırma şefi	Atakum	Yüz yüze odak grup görüşmesi	Ocak 2022
Vedat	Barista	Atakum	Yüz yüze odak grup görüşmesi	Ocak 2022

EK 2: Kullanıcı Günlükleri

İsim	Yaş	Meslek	İkamet	Dönem
Mete	23	Öğrenci	İlkadım	Eylül 2019-Haziran 2020
Sultan	26	Öğrenci	Atakum	Eylül 2019-Mart 2020
Eren	22	Öğrenci	Atakum	Eylül 2019-Mart 2020
Samet	20	Öğrenci	Atakum	Eylül 2019-Mart 2020
Buse	21	Öğrenci	İlkadım	Eylül 2019-Ocak 2020
Maya	20	Öğrenci	Atakum	Mart 2020-Ekim 2020
Elif	22	Öğrenci	İstanbul/Atakum	Eylül 2020-Ocak 2021
Yaren	24	Öğrenci	Atakum	Eylül 2020-Nisan 2021
Betül	23	Öğrenci	Atakum	Kasım 2020-Mart 2021
İlknur	23	Öğretmen	İlkadım	Mart 2021

EK 3: Eşlikçi Görüşmeler Katılımcı Tablosu

İsim	Yaş	Meslek	İkamet	Tarih
Hamiyet	68	Emekli (öğretmen)	Atakum	Nisan 2021-Haziran 2021
Feride	67	Emekli (öğretmen)	Atakum	Nisan 2021-Mayıs 2021
Azize	68	Emekli (öğretmen)	Atakum	Nisan 2021-Mayıs 2021
Nadire	65	Emekli (memur)	Atakum	Nisan 2021-Haziran 2021
İbrahim	45	Seyyar satıcı	Atakum	Nisan 2021
Şule	24	Kasiyer	Atakum	Temmuz-Ağustos 2023
Meltem	40	Hemşire	Atakum	Temmuz 2023
Asude	72	Emekli (ebe)	Atakum	Temmuz 2023
Sena	22	Öğrenci	Atakum	Ağustos 2023
Hasan	27	Doktor	Atakum	Ağustos 2023

EK 4: Kısa/Ayaküstü Görüşmeler Katılımcı Tablosu

Kod	Yaş	Cinsiyet	Meslek	İkamet	Atakum Sahili'ne gelme sıklığı
A1	57	Erkek	Emekli (polis memuru)	Samsun (Atakum)	Her gün
A2	65	Erkek	Emekli (biyolog)	Samsun (Atakum)	Her gün 1-2 saat
A3	56	Erkek	Emekli (esnaf)	Samsun (Atakum)	Her gün 1-2 saat
A4	60	Kadın	Emekli (öğretmen)	Samsun (Atakum)	Her gün 1-2 saat
A5	57	Kadın	Ev hanımı	Ankara	(Misafir) geldiğinde her gün 1-2 saat
A6	16	Kadın	Öğrenci	Samsun (İlkadım)	Hafta sonu
A7	24	Kadın	Çevre mühendisi	Samsun (Atakum)	Her gün
A8	30	Erkek	İnfaz koruma memuru	Samsun (Bafra)	Ayda 4 defa
A9	18	Kadın	Öğrenci	Samsun (Atakum)	İlk geliş
A10	26	Erkek	Öğrenci	Samsun (Atakum)	Hafta sonları
A11	66	Kadın	Ev hanımı	Samsun (Atakum)	(Misafir) geldiği zaman sürekli
A12	18	Kadın	Öğrenci	Samsun (Atakum)	İlk geliş (Atakum'a yeni yerleşmişti)
A13	19	Kadın	Öğrenci	Samsun (Atakum)	Mukim olarak ilk geliş (Atakum'a yeni yerleşmişti)
A14	40	Kadın	Öğretmen	Samsun (Atakum)	Vakit buldukça
A15	28	Kadın	Veteriner	Samsun (Atakum)	Her gün (köpek için)
A16	46	Erkek	Üniversitede işçi	Samsun (İlkadım)	Her gün müsait oldukça
A17	30	Erkek	Çiçekçi	Samsun (Atakum)	Her gün
A18	62	Erkek	Emekli (esnaf)	Samsun (Atakum)	Her gün
A19	24	Erkek	Hemşire	Samsun (Atakum)	Boş oldukça, nöbet çıkışları

A20	66	Erkek	Emekli (polis memuru)	Samsun (Atakum)	Vakit oldukça her sabah
A21	55	Erkek	Emekli (Almanya'da işçi)	Samsun (Atakum)	Her gün
A22	42	Kadın	Ev hanımı	Samsun (Atakum)	Her gün 1-2 saat
A23	39	Erkek	Akademisyen	Samsun (Atakum)	2 günde bir
A24	34	Kadın	*(söylemek istemedi)*	Samsun (Atakum)	Haftada bir iki gün
A25	27	Erkek	Dalgıç	Samsun (Atakum)	Her gün
A26	21	Kadın	Öğrenci	Samsun (Atakum)	Her gün
A27	27	Erkek	Büfe sahibi	Samsun (İlkadım)	Her gün saatlerce
A28	24	Kadın	Öğrenci	Samsun (Atakum)	Hemen her gün
A29	20	Kadın	Polis memuru	Samsun (Atakum)	Haftada bir iki gün
A30	69	Kadın	Emekli (bankacı)	Kayseri	(Misafir) geldiği zaman her gün
A31	38	Kadın	Banka memuru	Samsun (Atakum)	Haftada bir iki kez haftasonu, yazın haftaiçi akşamları
A32	26	Erkek	Antrenör	Samsun (Ondokuzmayıs)	Ayda yılda bir
A33	51	Erkek	Polis memuru	Samsun (Atakum)	Her gün
A34	21	Erkek	Öğrenci	Samsun (Atakum)	Haftada iki üç gün
A35	21	Erkek	Kafe çalışanı	Samsun (Atakum)	Her gün (iş)
A36	21	Erkek	İşletmeci	Samsun (Atakum)	Her gün (iş)
A37	53	Kadın	Ev hanımı	Samsun (Atakum)	Haftada iki üç gün üç
A38	48	Erkek	-	Amasya	Fırsat buldukça
A39	26	Erkek	Elektrikçi	Amasya	Günübirlik hafta sonları
A40	42	Erkek	Emlakçı	Samsun (Bafra)	Haftada iki- üç

ÖZGEÇMİŞ

2014 yılında Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü ve Sosyoloji Bölümünden çift anadal derecesiyle mezun oldu. Aynı yıl İstanbul Şehir Üniversitesi'nde Sosyoloji Programı'nda yüksek lisans programına kabul aldı. 2017 yılında buradan internet memleri ve mizahı üzerine yazdığı *Communicative Potentials of Internet Memes: Caps Culture in Turkey* başlıklı teziyle yüksek lisans derecesini kazandı. Aynı zamanda 2016 yılından beri Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.